

Sfera Politicii

123

124

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

ANUL XIV, 2006

PARTIDE ȘI SOCIETATE

Revista este editată de
Fundația Societatea Civilă

EDITORIAL BOARD

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
ANNELI UTE GABANYI
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
VLADIMIR TISMĂNEANU
G. M. TAMAS

DIRECTOR

STELIAN TĂNASE

REDACȚIE

Redactor șef:
ROMULUS BRÂNCOVEANU

Redactor șef-adjunct:
IOANA COSTESCU

Secretar de redacție:
LIVIU STOICA

Colectivul redacțional:
ADRIAN CIOROIANU
ALEXANDRU RADU
LAURENȚIU ȘTEFAN SCALAT
VALENTIN STAN
VIOREL ZAICU

Adresa Redacției:

Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.
București, România
Tel/Fax: 01 312 84 96,
01 212 76 61

sferapoliticii@rdslink.ro

redactia@sferapoliticii.ro
<http://www.sferapoliticii.ro>

2. <i>Editorial</i>	Romulus Brâncoveanu	Sistemul care se încheie
5. <i>Partide și societate</i>	Ionuț Ciobanu	Sistemul românesc de partide: de la competiție spre coluziune
21.	Ovidiu Vaida	Clivaje politice în România post-comunistă
28.	Lavinia Stan Lucian Turcescu	Religie, partide și alegeri în România postcomunistă
34.	Sorina Soare	România – țărâmul făgăduinței pentru partidele contra
40.	Ion Boboc	Conflict istoric și e-conflict între partidele politice din România
46.	Jóhanna Kristín Birnir	Etnicitate și politică electorală în România
62.	Alexandra Ionașcu	The evolution of parties supporting government forms of patronage in post-communist Romania
78.	Sergiu Mișcoiu	Is there a model for the political representation of the Romanian Roma?
90.	Ed Maxfield	What's right in Romania? Explaining the failure of the Democratic Convention
96.	Vasile Nazare	Legitimitate, popularitate și eficiență politică
104. <i>Teorie politică</i>	Alexandra Petrescu	Feminismele din Europa de Est. Între memorie și uitare
109.	Costică Dumbravă	Multiculturalism și democrație liberală
113. <i>Politică internațională</i>	Loredana Enăchescu	NATO și Politica Europeană de Securitate și Apărare

Sistemul care se închide

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Deși apărute imediat după căderea comunismului asemenea ciupercilor după ploaie, puține partide politice din primul val se regăsesc astăzi pe scena politică. Un proces firesc și un indicator al maturizării democratice a societății. De fapt, în pofida numărului de partide și formațiuni prezente în CPUN, iar mai apoi a prezenței PAC, PSM PDAR, PUNR sau APR în diferite legislaturi, sistemul de partide și-a menținut structura de început. Deși numărul partidelor ajunsese la un moment dat astronomic, sistemul de partide românesc s-a născut închis sau, poate, dacă se poate face o asemenea distincție, închistat, a evoluat închizându-se și blocându-se și mai mult și se bipolarizează în ultimul timp interzicând noile încercări de a pătrunde nici măcar în dimensiunea sa parlamentară, ci în aceea a unei prezențe publice cât de cât notabile (cazul relevant îl constituie URR). Astăzi pare deja un lucru de la sine înțeles că noile partide politice să se formeze, dacă vor să aibă o șansă minimă de a fi înregistrate de percepția publică, direct în parlament (așa cum s-a întâmplat de voie sau de nevoie cu PIN) sau să aibă drept vehicule purtătoare alianțe sau partide cu puterea de a se înscrie pe orbita parlamentară (cazul PC). În acest condiții, putem paria de pe acum, cu sorți mari de câștig, împotriva celor care cred că PNG va ajunge cândva în selecta lume a partidelor parlamentare, bazându-se doar pe imaginea liderului său.

Ce a condiționat și a favorizat această închidere? Închiderea sistemului de partide în România a fost condiționat din start de crearea unei tensiuni copleșitoare, o lungă perioadă, între formațiunea care a succedat în mod masiv PCR – FSN-ul inițial și urmașii săi în linie directă, PSD-ul și PD-ul de astăzi, și partidele istorice, PNȚCD, PNL, PSDR. De o parte, s-au situat rămășițele partidului comunist recapacitate în noile condiții de după prăbușirea sistemului pe care îl dominase acest partid, de cealaltă parte o tradiție politică suprimată vreme de decenii dar care se dovedea

viabilă chiar în absența unui suport real în resurse materiale și în marea masă a societății. Fiecare dintre capetele acestei tensiuni a atras de partea sa forțe specifice (există posibilitatea de a interpreta tensionarea ca un rezultat al acestor forțe, desigur), forța statului, pe de o parte, care oferea instrumentele și stocul de cunoștințe necesare manipulării mecanismului social, începând cu economia și terminând cu țesutul fin al discursului public, și forța simbolică a tradiției și a noului angajament democratic al unor grupuri care își identificaseră deja, imediat după colapsul comunismului, noi roluri în viața economică și politică, pe de altă parte. Schița din tabloul care rezultă n-ar fi completă dacă n-am observa că tocmai tensiunea dintre cele două prezente masive este aceea care nu a mai permis altor formațiuni politice să-și găsească un loc – cei care s-au adăugat acestei tensiuni au fost respinși, vezi cazul PAC, sau au fost instrumentalizați, vezi cazul PRM. Astfel sistemul de partide s-a închis, de fapt, asupra propriilor slăbiciuni. Cea mai importantă dintre acestea privește partidele din opoziție, acolo unde sistemul politic de partide din România ar fi trebuit sau ar fi fost normal să realizeze o bună închidere prin coagularea unor formațiuni puternice și fără legătură cu trecutul. Din păcate maturizarea sistemului de partide a fost asimetrică, conducând la eliminarea partidului care se opusese în cea mai mare măsură reproducției neocomuniste – PNȚCD.

“Opoziția” este numele generic de până mai ieri acordat în România partidelor care s-au împotrivit formațiunilor considerate urmașe ale partidului comunist. Asimilarea în “opoziție” ca și interpretarea descendenței din PCR au fost și rămân chestiuni complicate și sensibile în care asumarea partizanatului pentru un anume partid, ca și modul în care partidele s-au autoreprezentat în diferite perioade, mai apropiate sau mai îndepărtate de o tabără sau alta, joacă rolul esențial. Partizanatele bizare potrivit cărora “securiștii

noștri sunt mai buni decât securiștii lor” sau “corupții noștri sunt mai buni decât corupții lor” au marcat jocul politic, evoluția acestuia, deși asemenea atitudini au fost de conjunctură, adeseori, și s-au bazat pe un fel de judecată politică de gust aplicată în situații în care, de pildă, un partid sau un lider politic devin deodată “de-al nostru”, în timp ce unul “de-al nostru” se poate transforma peste noapte într-unul “de-al lor”. În acest fel, interpretările au urmat mișcările actorilor pe harta politică. Printr-o asemenea mișcare, descendentul formal al FSN, PD, a devenit o forță a “opoziției”, urmând un traseu care a presupus realizarea USD și mai apoi integrarea în CDR, iar PSDR, un partid aflat de la începuturi în “opoziție” a fost asimilat de urmașul de fapt, deși colateral într-o genealogie care ține seama de documente, al FSN, actualul PSD, fost FDSN, PDSR etc. Traseu complicat într-o istorie complicată.

Rolul imens jucat de percepția comună în alocarea politică între o așa numită “putere” și “opoziție” ar merita, de altfel, un studiu caz. Acest studiu ar fi cu atât mai relevant cu cât el ar trebui să se extindă oarecum asupra uneia dintre caracteristicile fundamentale ale vieții politice de la noi din ultimii ani – emergența societății civile și rolul jucat de aceasta în configurarea sistemului de partide. Termenul de societate civilă poate fi înșelător. În tranziția românească, societatea civilă desemnează toate acele grupuri, persoane și organizații care fără să se implice în mod formal în activitatea politică au alcătuit mai bine de un deceniu și jumătate o forță de sprijin pentru partidele “opoziției”, uneori împingându-le de la spate. Mai mult, în anumite perioade, așa cum s-a întâmplat între 1990-1992, 1992-1996, iar mai apoi, după 2000, în perioada de pe urmă a celei de a III-a sau poate a IV-a administrații Iliescu, societatea civilă a suplinat activitatea partidelor de opoziție, nu arareori acestea dovedindu-se lipsite de vlagă și imature. Societatea civilă a alcătuit mașinăria aflată la dispoziția “opoziției”, mestecând nu doar discursuri și teme electorale, ci și schimbând mersul politicii. Ceea ce a făcut de exemplu Alianța Civică în prima jumătate a deceniului noii democrații, au repetat în alte condiții, cu alte instrumente și în condițiile unei exigențe de alt tip, *Coalțiția pentru un Parlament Curat* sau *Asociația Pro Democrația*, la ultimele alegeri. Dar chiar societatea civilă, într-o formulă sau alta, a contribuit fără să vrea, prin forța lucrurilor, la lipsa de deschidere, normală în procesul democratizării, a sistemului de partide din România. Mai întâi prin tutelarea activității și discursului “opoziției” și prin mâna întinsă de fiecare dată când aceasta s-a aflat la ananghie. Sunt multe momentele în care continuitatea evoluției democratice a României s-a datorat mai degrabă

societății civile și inițiativelor acesteia, decât inspirației sau activității sistematice a partidelor politice. “Opoziția” a fost puternică atunci când a fost la putere, dar partidele au irosit șansa de a se întări instituțional. Tutela și dorința de a se pune în serviciul partidelor – tutelă pe care partidele politice o suportă foarte bine câtă vreme nu sunt la putere, dar pe care după ce se instalează în cele două palate, Cotroceni și Victoria, o resimt din ce în ce mai stânjenitoare – au fost o misiune nobilă pentru societatea civilă. Misiune pe care aceasta și-a asumat-o cândva la începutul tranziției și la care nu vrea să renunțe. În mare măsură nici nu ar fi posibil, pentru că tensiunea dintre cele două prezențe masive în sistemul politic românesc, fără o contrapondere exterioară, ar conduce rapid la blocarea acestuia. Pe această cale, a tutelei reglatoare și a intervenției salvatoare, notează oricine mai păstrează o urmă de prospețime în privire, cu timpul, chiar și societatea civilă s-a adăugat *establishment* – ului. Lucru care transpare în aplatizarea discursului, instrumentalizarea valorilor și flexibilizarea radicalității liderilor și a unor organizații care, pe vremuri, de exemplu, nu se împiedicau în deontologii formale.

Din cauza slăbiciunii “opoziției”, sistemul închis al partidelor de la noi are și a avut tendința ierarhiei. Cu toate acestea, ierarhia nu s-a realizat nici măcar în anii de glorie ai FSN-FDSN-PDSR-PSD, fie în perioada patruleterului roșu, fie mai apoi în perioada așa-numitului guvern minoritar susținut de UDMR, când sistemul un partid și jumătate părea să se fi instaurat dacă nu pentru totdeauna, atunci măcar până la jumătatea secolului acesta, pe atunci aproape neînceput, ierarhia nu se va realiza, de asemenea, în pofida tendințelor președintelui Băsescu de a strânge în jurul său mănunchiul partidelor de pe dreapta eșichierului politic. O ierarhie în sistemul de partide ar presupune măcar un partid puternic care să nu crească și să descrească de la o legislatură la alta în mod imprevizibil, partide care să nu se sprijine pe mobilizarea rețelei clientelare sau a societății civile, ci pe o mașinărie politică funcțională. Partidele de la noi sunt toate lipsite de elementele mecanice în mașinăria politică. Ele funcționează pe bază de mobilizare, de zor, căci având numai curelele de transmisie, morile care macină sunt puține și termină repede.

Fiind mai degrabă rețele de mobilizare, decât mașinării politice, partidele au fost și rămân partide dependente de lider. În căutarea locomotivei care să miște mașinăria greoaie a partidelor, acestea arată puțin interes pentru structurarea lor doctrinară. După ce un deceniu întreg în partea stângă a eșichierului lupta s-a dat între reformiști și retrograzi, prin socialismul sau poate social-democrația care s-au născut de aici ni se

propune un fel de discurs tehnic, de seminar de sociologie. Modul în care sămânța creștin democrației a căzut și a încolțit în pământ românesc ar merita de asemenea o dezbate aparte. Legată de PNT, de o Uniune Creștin Democrată, și ajunsă acum la PD, această doctrină pare să fie singura fereastră doctrinară pe care pătrunde (oare?) ceva aer mai proaspăt din Europa doctrinelor la care aderăm. Este adevărat că nu este prea departe vremea când opinia intelectuală și publică deopotrivă considerau că aspectul doctrinar nu are prea mare importanță în România. Oamenii nu votează în funcție de doctrină, nici măcar în funcție de programe politice, se afirmă, ci votează în funcție de persoane, de obișnuințe, de ce li se spune la televizor. Electoratul nu este atras de idei, și totuși ultimele închideri-deschideri în sistem au avut o bază simbolică. Și nu mă refer la asumarea simbolului portocaliului de către Alianța DA sau a roșului de către PSD, ci la schimbările ideologice, dintre care cea mai pregnantă este adoptarea creștin democrației de către PD. Dar a măsurat cineva cât a câștigat și cât a pierdut PD părăsind Internaționala Socialistă și doctrina corespondentă pentru noua sa orientare ideologică? Cum se petrec recunoașterile între electorat și reprezentanții săi? Cum a modificat această reșezare în planul orientării politice în lume acțiunea politică a acestui partid?

Închistarea, tendința de ierarhizare, deficitul în instituționalizare, discontinuitatea, dependența de clientelă, tutela societății civile, fiecare din aceste trăsături n-au împiedicat însă partidele de a fi bune canale de acces și redistribuire a resurselor. Coridoarele puterii au însemnat în toți acești ani, oricât de întortocheate, întunecate sau luminate *a giorno*, calea cea mai sigură către cămară. Carierele politice de prim-plan sunt și bune exemple de succes în plan economic. Tipul acesta de succes binar a contribuit în mare măsură la formarea așa-numitei clase politice. “Opoziția” face și ea parte acum din clasa politică, și nimeni nu mai așteaptă schimbarea care să vină de aici. Într-un fel, o dată cu formarea clasei politice și cariera “opoziției” se încheie. Sistemul de partide românesc este astăzi închis și matur. Nimeni nu mai așteaptă acum schimbarea, marea schimbare, clamată de la revoluție și până la ultimele alegeri. Opinia publică a început să învețe failibilismul, pentru că acesta pare a fi singura soluție pentru un perpetuu echilibru al iluziilor politice.

Numărul de față din *Sfera politicii* încearcă tocmai să îndrepte o lumină mai crudă a analizelor statistice și cantitative asupra sistemului de partide din România. E și acesta un semn de maturizare a sistemului democrației românești: trecerea de la analiza comprehensivă la analiza statistică.

Sistemul românesc de partide: de la competiție spre coluziune.

IONUȚ CIOBANU

Political parties are the core of political life and the political competition for the government provides the control channel for the citizens in all democracies. This study analyses the party system competition in postcommunist Romania and shows that the level of competition decreased over time. Consequently, the voters are not anymore in position to control the policy process through elections. This situation increasing the gap between citizens and parties being a threat for democracy in the long term.

Acest articol analizează sistemul românesc de partide din punctul de vedere al competitivității acestuia. Punctul de plecare îl constituie convingerea că pentru a înțelege într-un mod profund felul în care funcționează un sistem democratic este nevoie mai întâi de înțelegerea relației dintre competiție și democrație.

Competiția inter-partinică este importantă pentru funcționarea unei democrații pentru că este unul dintre cele două moduri esențiale prin care se poate ajunge la articularea sau agregarea unui interes colectiv (Arrow, 1951, p. 1).

Chiar dacă nu a făcut referire directă la partide și sisteme de partide, Schumpeter a intuit importanța acestei relații, teoria sa constituind un punct important în dezvoltarea ulterioară pe care au făcut-o Downs, Friedrich, Sartori și Dahl (Schumpeter, 1947, p. 272).

Legitimitatea socială a competiției stă în măsura în care reușește să producă valori și bunuri colective pentru cetățeni, ca finalitate a luptei între competitori. Prin urmare, avem pe de-o parte partidele politice care urmăresc să aibă puterea politică, independent de urmărirea unui bun social, pentru care intră în competiție. Iar pe de altă parte există produsul acestei competiții, care este opus intereselor individuale, fiind un bun social (Bartolini, 2002, p. 85).

Acest concept are o tradiție îndelungată, fiind considerat fundamentul moralității sociale. Această viziune este exprimată de Rousseau și Kant.

Acesta din urmă dezvoltă o teorie solidă în care distinge trei imperative pentru un individ: tehnice, pragmatice și morale (Kant, 1982, pp. 151-152).

Imperativul moral corespunde cel mai bine conceptului nostru de bun social, care este construit

ca o ordine a fiecărui individ, dar care trebuie să aibă și o validitate interpersonală. Dacă fiecare urmează acest model se va produce o situație în care nu există *self contradiction* pentru că toți indivizii urmează un obiectiv rațional (d'Alimonte, 1977, p. 10).

În această situație se obține un bun social. Relația dintre competiția inter-partinică și produsul acesteia, care trebuie să fie un bun social cu o largă legitimitate, este evidentă și devine decisivă.

Dacă tratăm acest bun social și legitimitatea pe care trebuie să o aibă, ca fiind necesare unui regim democratic, putem spune că un sistem de partide este democratic, deci produce un bun social legitimat, în măsura în care este competitiv (d'Alimonte, 1989, p. 301).

Din această perspectivă, un regim este democratic dacă el este competitiv la nivelul sistemului de partide. La limită, se atinge un nivel perfect al democrației când se atinge un nivel perfect al competiției. Dar când se atinge un nivel perfect al competiției? Este competiția politică unidimensională?

Viziunea asupra competiției în cheie unidimensională este datorată împrumutului conceptului de competiție din teoria economică, și are drept finalitate la limita superioară, atingerea competiției perfecte. Deși este clar transferul conceptului de competiție din științele economice în știința politică, acest studiu consideră competiția politică un spațiu multidimensional, în care maximizarea unei dimensiuni poate atrage minimizarea alteia. Maximizarea paralelă a tuturor dimensiunilor competiției inter-partinice nu asigură perfecțiunea, fiind imposibilă la nivel practic (Bartolini, 2002, p. 84).

Așadar acest studiu analizează gradul competitivității sistemului românesc de partide din perspectiva multidimensională, având în centru convingerea că un sistem competitiv asigură producerea unui bun social și ameliorează controlul asupra deciziilor guvernanților.

El ameliorează și condițiile necesare la nivel analitic, care produc un sistem competitiv, propunând ca o condiție necesară predictibilitatea comportamentului post electoral al partidelor politice.

Perspectiva multidimensională este asigurată prin analiza empirică a dimensiunilor competiției propuse de Stefano Bartolini:

- *contestability* – posibilitatea actorilor de a se înscrie în competiție și structura oportunităților de a accede în parlament;
  - *availability* – existența unui segment de electorat disponibil, care să poată tranșa rezultatul alegerilor în favoarea unui bloc alternativ aflat în competiție;
  - *decidability* – abilitatea electorilor de a distinge între programele propuse și abilitatea partidelor de a propune programe diferite;
  - *vulnerability* – nivelul probabilității ca guvernul în funcțiune să fie înlocuit de unul dintre partidele sau blocurile de partide aflate în competiție;
- La aceste condiții am adăugat o altă condiție necesară existenței unei competiții sistemice, și anume:
- *post electoral predictability* – capacitatea partidelor de a menține alianțele pre-electorale și după momentul alegerilor- se referă la tipul de raport existent între putere și opoziție;

Maximizarea uneia dintre dimensiuni asupra celorlalte are influențe de cele mai multe ori dificil de ipotizat pentru că ele se deplasează într-un mod contradictoriu. Principala noutate pe care o propune este introducerea unei noi condiții necesare – *predictibilitatea post electorală* – și încercarea de a operaționaliza condiții necesare precum *decidabilitatea*.

Pe scurt, acest studiu pleacă de la ideea că un sistem competitiv este foarte important în asigurarea unui control ridicat din partea cetățenilor asupra guvernanților și demonstrează că sistemul românesc de partide s-a deplasat de la un nivel ridicat al competitivității spre un nivel scăzut al acesteia, ca urmare a unui comportament de tip colusiv.

Comportamentul de tip colusiv crește distanța dintre partide și cetățeni, scăzând șansele unui control real asupra guvernanților și producerea unui bun social.

Metoda

În această secțiune se vor explica modurile prin care fiecărei condiții identificate ca fiind necesare i se vor atașa valori numerice, cu alte cuvinte se va

explica metoda de operaționalizare a condițiilor necesare, care la acest nivel al studiului sunt transformate în indicatori.

Prima dintre cele cinci condiții pentru ca un sistem de partide să fie competitiv, *contestabilitatea* – posibilitatea partidelor politice de a participa și de accede în forul legislativ, este o condiție necesară atât pentru existența unui sistem democratic cât și pentru existența unei competitivități sistemice. Pentru un sistem democratic este de ajuns ca posibilitatea contestabilității să fie garantată instituțional. Pentru ca un sistem să fie catalogat competitiv, este însă necesar să se facă distincții între diverse grade ale contestabilității.

Chiar dacă posibilitatea competitorilor, adică a partidelor politice de a intra în cursa pentru obținerea puterii politice este garantată, diverse bariere legale, financiare și cele create de structura oportunităților pot face în practică posibilitatea unor partide de accede în arena parlamentară, destul de puțin probabilă.

Într-o comparație cu teoria economică, se poate spune că este mult mai dificil de a intra în arena politică decât în cea economică.

Cum este destul de clar, contestabilitatea se referă la șansele noilor partide de a câștiga susținere parlamentară în urma alegerilor. În această optică, contestabilitatea este operaționalizată în principal prin două măsuri: în primul rând prin utilizarea indicatorului numit în primul capitol permeabilitate sistemică, și în al doilea rând prin analizarea numărului și procentului de voturi obținute de partidele care sunt sub pragul electoral.

O valoare scăzută sau în scădere a permeabilității sistemice, combinată cu un număr mic sau un procent scăzut ridicat de votanți care susțin partide care nu sunt reprezentate, poate surprinde două fenomene: primul – bariera legală nu produce sau deja a produs un efect asupra noilor partide; al doilea – bariera legală este unul dintre factorii cei mai puternici care împiedică intrarea în sistem. Un alt indicator care poate fi luat în considerare este evoluția procentului de votanți care se prezintă la alegeri. Totuși, nu se poate afirma că un grad redus de contestabilitate este singura sau cea mai importantă cauză a non-participării.

Permeabilitatea sistemică este calculată cu formula (Toole, 2002, p. 451)

$$PST = \frac{P_{in} + P_{out}}{[P(t-1) + P_t] \cdot 2};$$

unde:

P_{in} reprezintă numărul de partide noi în sistem, P_{out} este numărul de partide care părăsește sistemul;

$P(t-1)$ este momentul alegerilor precedente, iar Pt este momentul pentru care se face calculul. Indicele poate avea valori între 0, care este valoarea minimă și 2, valoarea maximă

Cu cât permeabilitatea este mai scăzută cu atât structura oportunităților este mai închisă, și deci este mai greu pentru noile partide de intra în sistem. Contestabilitatea este deci scăzută cu cât permeabilitatea, numărul și procentul de voturi pentru partidele care sunt în afara sistemului sunt mai ridicate.

Availability sau *disponibilitatea electorală* măsoară gradul în care există electori dispuși să-și schimbe votul de la o alegere la alta. Ideea este că dacă există un asemenea tip de electori, partidele sunt mai motivate în a intra în competiție.

Disponibilitatea electorală este un indicator mult mai greu de operaționalizat decât contestabilitatea. Din punctul de vedere al efortului analitic făcut în prima parte, competitivitatea sistemică trebuie să fie ceva mai mult decât o eventuală instabilitate creată de o volatilitate electorală crescută, care este indicatorul obișnuit pentru a măsura disponibilitatea electorală.

În perspectiva lui D'Alimonte, care este în mare măsură adoptată de acest studiu, volatilitatea electorală măsoară gradul disponibilității electorale în momentul alegerilor, dar cu referire la toate partidele politice din sistem, independent de colocarea lor pe axa guvern-opoziție. Și este chiar această introducere a acestui clivaj, ceea ce face saltul de la competiția interpartinică la competiția sistemică. (d'Alimonte, 1989, p. 310)

În acest tip de competiție, centrată pe axa guvern-opoziție, toate voturile sunt importante, dar nu toate în același mod, pentru că doar cele care pot schimba raportul de forțe de-a lungul acestei axe, contează cu adevărat.

Volatilitatea totală sau agregată nu este de mare ajutor în această fază a studiului, din motivele enumerate mai sus. Indicatorul central va fi volatilitatea inter-bloc, adică procentul acelor care își schimbă votul între două alegeri, de la guvern către opoziție sau invers.

Volatilitatea totală va fi calculată cu formula:

$$\text{Volatilitatea totală} = 1/2 \times [\sum \Delta P_i, t],$$

unde $\Delta P_i, t$ reprezintă procentul de voturi pierdute sau câștigate pentru fiecare partid între două alegeri succesive. (Pedersen, 1979, p. 3)

Volatilitatea inter-bloc este o componentă a volatilității totale, și anume acea parte a schimbului de voturi care are loc între două sau mai multe partide agregate. Volatilitatea intra-bloc este acea parte a volatilității care se desfășoară în interiorul aceluiași bloc de partide. (Bartolini, 1986, p. 372)

Urmând exemplul lui Bartolini, volatilitatea inter-bloc se calculează în felul următor:

Fie două blocuri de partide, 1 și 2, cu următoarele partide – pentru blocul 1 – A, B, C și pentru blocul 2 – D, E, F și următoarele rezultate (diferențe) corespunzătoare pentru fiecare partid:

A +6; B -2; C -1; D -4; E -2; F +4, unde numărul x este diferența procentuală de voturi pentru fiecare partid.

Volatilitatea inter-bloc este calculată în modul următor:

$$VB = \frac{(+6 -2 -1) + (-5 -2 +4)}{2}$$

$$VB = 3$$

În acest exemplu, volatilitatea inter bloc este de 3%. Cu alte cuvinte, doar 3 electori din 10 și-au schimbat votul de-a lungul axei guvern-opoziție.

Volatilitatea intra-bloc, VIB, este diferența între volatilitatea agregată și volatilitatea inter-bloc.

În ciuda clarității nu este o măsură ideală, în primul rând pentru că măsoară doar schimbarea petrecută efectiv, necomunicând informații despre potențialitatea schimbării votului. Nici diferențele nete între partidele de opoziție și cele guvernamentale nu sunt ușor de făcut. Oricum, se va calcula și volatilitatea agregată și cea inter-bloc pentru a avea o imagine cât mai largă a evoluției acestui indicator în contextul românesc.

Următorul indicator, *decidability* – *decidabilitatea*, este o noutate în știința politică, neexistând un indicator asemănător.

Decidabilitatea se referă la capacitatea partidelor de a oferi programe clare și diferențiate între ele și la capacitatea electorilor de a diferenția între aceste programe. Ideea este că dacă partidele și electorii sunt capabili să ofere și să analizeze programe diverse, coluziunea între partide poate fi evitată și competiția poate fi mai ridicată.

Acest articol încearcă să măsoare doar oferta partidelor politice într-un moment al alegerilor așa cum rezultă din programele acestora și doar pentru itemii care privesc protecția socială. A fost aleasă doar această temă din două motive: din lipsa oricăror cercetări pe această linie și din cauza importanței pe care ar trebui să o aibă protecția socială într-o țară în care majoritatea cetățenilor trăiește la limita sărăciei. Sunt luate în considerare programele politice oferite la alegerile din anul 2000 și 2004.

Metoda de calcul este cea propusă de Budge și Klingemann (1994, p.45) și ia în calcul de câte ori apar în program unitățile analizate care au o legătură clară cu protecția socială precum și conotațiile acestora. Unitățile analizate sunt cele care fac referire la următorii itemi:

- justiție socială: conceptul de egalitate, tratament corect și egal pentru toți oamenii, protecție specială pentru cei cu probleme speciale;
- expansiunea statului bunăstării: mențiuni favorabile pentru a se lărgi serviciile sociale sau schema de securitate socială (limitarea acestora- negativ);
- expansiune a educației – nevoia de a extinde sau îmbunătăți educația la toate nivelurile (limitare-negativ);
- referiri pozitive sau negative la muncitori, șomeri, sindicate;
- asistență (sau limitarea acesteia) pentru grupuri non-economice: femei, oameni în vârstă, tineri.

În funcție de numărul de apariții negative sau pozitive, un partid poate primi un scor de la 0 la 100. 0 reprezintă extrema dreaptă în timp ce 100 este extrema stângă. Sunt luate în calcul doar acele referiri clare și fără echivoc în legătură cu o problemă abordată în program.

Exemplu: asigurări sociale – pozitiv – sistem uniform pentru toți cetățenii; negativ – limitarea plăților compensatorii. (Partidul Democrat – 2000).

Numărul total de afirmații este dat de numărul total de propoziții din care este alcătuită secțiunea analizată.

Metoda de calcul este următoarea:

- dacă avem un număr total de 200 de afirmații, dintre care 120 aparținând zonei de stânga și 40 zonei de dreapta, atunci procentul celor negative 20% este scăzut din procentul celor pozitive 50%. Scorul final în această situație ipotetic este de 30.

Deși metoda aleasă pentru operaționalizarea acestui indicator comportă destule riscuri metodologice, este interesant de văzut dacă partidele politice românești au oferit în 2000 și 2004 programe diferențiate între ele sau nu. Cu alte cuvinte analiza va arăta dacă în ceea ce privește decidabilitatea, partidele au ales calea coluziunii sau pe cea a competiției.

Următoarea condiție necesară care este operaționalizată este *vulnerabilitatea*, adică gradul de risc pentru guvernul în funcțiune de a fi înlocuit după alegeri.

Ca și *decidabilitatea*, nici *vulnerabilitatea* nu are un indicator consacrat. Stern a propus o măsură axată pe nivelul abaterii standard. Abaterii standard este calculată pentru rezultatele electorale înregistrate de partidul sau partidele care formează guvernul, în aceeași unitate teritorială pe parcursul a mai multor alegeri (Stern, 1972, p. 894).

- Dacă valoarea votului înregistrat minus două deviații standard este totuși peste 50% atunci guvernul este sigur de poziția sa.
- Dacă este sub 50% dar totuși procentul înregistrat

minus o abatere standard este peste 50% atunci poziția guvernului este marginală.

- Dacă procentul votului minus o abatere standard este sub 50% atunci alegerile sunt competitive, poziția guvernului fiind riscantă.

Acest indicator poate fi util, dar valorile ridicate alese: două abateri standard și procentul de 50%, cu greu pot depăși nivelul numit de Stern competitiv. În mod aprioric se poate spune că toate guvernele românești au avut o poziție riscantă înaintea alegerilor. De asemenea nu se dă nici o indicație pentru alegerea unității teritoriale adică a circumscripției. Calculul indicatorului într-o circumscripție din Moldova poate da o valoare diferită față de calculul aceluiași indicator în București. Trebuie deci evitate circumscripțiile în care anumite partide au o prezență procentuală sigură. Dar în acest caz eliminăm din start circumscripțiile în care guvernul ar avea o poziție sigură, alegând circumscripțiile marginale sau riscante.

Cum alegem atunci circumscripția în așa fel încât rezultatele să fie relevante?

Scopul acestui studiu este calcularea valorilor pentru toate județele și pentru toate alegerile. Valorile gradului de risc vor fi calculate scăzând din procentul înregistrat o unitate a abaterii standard.

Ultima condiție necesară – *predictibilitatea post electorală* – se află în aceeași situație cu ultimele două. Nu are un indicator propriu, mai mult, este pentru prima dată când această condiție este introdusă.

Cum este posibil să operaționalizăm modul în care se comportă partidele după desfășurarea alegerilor? Punctul central în această situație (și oarecum și în cazul condiției precedente) este dacă sistemul are sau nu o logică bipolară sau coaliții pre-electorale, pentru a putea vedea menținerea aceluiași alianțe și după desfășurarea alegerilor.

Logica bipolară a sistemului românesc este vizibilă încă din 1992 când s-au înfruntat în special PDSR și CDR. Dar în afara acestora mai erau suficiente partide care nu aveau cu acestea alianțe electorale explicite, și care puteau influența formarea guvernului. Totuși și în această situație se putea trasa o axă între partidele care sprijineau guvernul (și PDSR) și cele care sprijineau CDR.

Predictibilitatea este măsurată ca în exemplul de mai jos:

- fie două alianțe sau blocuri de partide A și B, fiecare formate din câte două partide. Dacă după desfășurarea alegerilor una dintre alianțe guvernează în aceeași formulă pre-electorală, atunci predictibilitatea este de 100%. Dacă unul dintre partide, component al coaliției A sau B își schimbă blocul pre electoral, formând

guvernul cu celălalt bloc, atunci predictibilitatea este 66%, ș.a.m.d.

Analiza

Contestabilitatea

Contestabilitatea – posibilitatea efectivă a partidelor politice de a intra în sistem- este cuantificată în principal prin permeabilitatea sistemică și numărul – procentul de voturi obținut de partidele care nu obțin reprezentare parlamentară. De asemenea un indicator valid este și evoluția pragului electoral oficial și condițiile financiare în care se prezintă în competiție partidele parlamenatare și cele neparlamentare.

În calculul permeabilității coalițiile au fost cuantificate nu ca un singur partid ci ca partide diverse. De exemplu Convenția Democrată în 1992 este compusă din șase partide. Aceste șase partide sunt cuantificate ca subiecți singulari. Pentru alegerile din 1990 au fost luate în calcul doar partidele care au obținut peste două locuri. Toate calculele și rezultatele sunt pentru Camera Deputaților.

Rezultatele, în ceea ce privește permeabilitatea sistemului sunt următoarele:

Tabelul nr. 1 Contestabilitatea electorală

Anul	1990	1992	1996	2000	2004
Număr total de partide	6	12	12	6	6
Număr de partide noi		6	3	1	0
Număr de partide out		1	3	7	0
Indice		0.77	0.5	0.88	0

Numărul total de partide (indiferent de forța lor parlamentară) are de-a lungul timpului doar două valori: 12 și 6. După cinci alegeri parlamentare numărul este același ca în 1990. Dar forța și distribuția lor spațială este diversă.

Introducerea pragului electoral de 3% în 1992 nu a influențat, în sensul de a micșora numărul de partide politice prezente în parlament. Acest lucru se datorează existenței Convenției Democrate și a prevederii legale conform căreia o coaliție trebuie să atingă un anumit prag electoral, dar partidele din interiorul unei coaliții nu sunt atinse prin praguri individuale. Existența unui partid care poate avea un rezultat aproape de 10% de unul singur garantează intrarea în parlament a tuturor componentelor coaliției indiferent de mărimea lor (mai ales după introducerea pragului de 5%).

Pentru acest an electoral (1992) indicele este de 0.77, un indice destul de elevat, ceea ce înseamnă că permeabilitatea este scăzută, și deci contestabilitatea este ridicată.

În anul următor, în 1996, indicele scade la 0.5. Numărul de partide este același, 12, dar numărul de partide noi este de doar 3. Motivul: existența Convenției Democrate și mișcările de partide care au loc în interiorul ei. Pentru partidele mici acesta a fost principalul vehicul de intra în parlament, dacă nu se alegea *calea de a forma un partid direct în parlament* ca urmare a racolării unor parlamentari. Totuși, permeabilitatea și deci contestabilitatea este în scădere.

Alegerile din anul 2000 s-au defășurat din punct de vedere al contestabilității sub influența introducerii pragului de 5% și deci a deciziei de a scădea permeabilitatea sistemului.

Indicele este mai crescut ca în anul 1996 – 0.88 – din cauza ieșirilor masive din sistem provocate de eșecul Convenției Democrate de a depăși pragul electoral de 10%. Șapte partide părăsesc sistemul, și doar unul singur – Partidul Umanist Roman, reușește să intre în sistem. Modalitatea PUR de a intra în sistem este aceeași, alianța cu un partid mare, în acest caz PDSR. Contestabilitatea sistemului este în continuă scădere.

În acest moment al analizei este utilă operarea unor diferențe analitice la nivelul indicatorului. Așa cum a fost acesta produs, el surprinde mișcările partidelor în ambele sensuri, cu alte cuvinte nu face distincție între partidele care intră sau părăsesc sistemul. În cazul românesc, în anul 2000, *indicele este ridicat-0.88, dar este produs aproape în exclusivitate de partidele care părăsesc sistemul.* Se tratează deci o permeabilitate în ieșire, care este în fond un semnal de închidere a sistemului.

Permeabilitatea în intrare, care ne interesează în mod special pe noi, pentru că se referă mult mai punctual la nivelul contestabilității, este aproape nulă. Un singur partid intră în sistem, dar la “remorca” Partidului Democrației Sociale.

În anul 2004 situația este consolidată. Nici un partid nu părăsește sistemul, nici un partid nou nu poate trece de pragul electoral. Acum practica alianțelor cu un mare partid nu mai funcționează pentru outsiders. Spațiul politic este structurat și închis pentru noi partide. Contestabilitatea, ca posibilitate de acces în parlament este aproape nulă. *Doar tehnica părăsirii partidului în listele căruia ai devenit parlamentar și înființarea unui nou partid se pare că mai dă roade.* Acesta este cazul Partidului Inițiativa Națională și al deputaților Gușă, Pavelescu și Șandru.

Sistemul românesc este din ce în ce mai impermeabil și deci contestabilitatea practică în interiorul acestuia este în scădere. La începutul perioadei analizate, metoda prin care partidele mici intrau în parlament era alianța cu un partid mai mare. Acum partidele au devenit destul de puternice electoral și pe fondul lipsei de apari-

tii de noi partide utile pentru acestea, partidele mici nu mai pot intra în parlament în urma alegerilor. Doar poarta migrației dă o șansă acestor partide, sau mai degrabă liderilor, pentru că de cele mai multe ori aceste partide sunt ne semnificative la nivel electoral.

Dar a produs impermeabilitatea în creștere o descurajare în rândul competitorilor care încearcă să intre în parlament? A scăzut numărul acestora sub pragul electoral? Care este procentul de voturi pe care aceste partide îl obțin? Răspunsul la aceste întrebări este important pentru a avea o imagine clară a gradului de deschidere a sistemului.

În tabelul de mai jos pot fi vizualizate numărul și procentele partidelor care nu au reușit să treacă pragul electoral. De asemenea poate fi analizat și nivelul participării electorale de-a lungul anilor și diferența dintre primul partid sub prag și valoarea pragului. Sunt luate în considerare toate partidele care au acumulat peste 0,5 % din totalul voturilor valabil exprimate la nivel național.

Tabelul nr. 15 Număr de partide (și procente) care nu au trecut pragul electoral

Anul alegerilor	1992	1996	2000	2004
Numărul de partide	8	9	8	8
Procent total	12.17%	12.26%	14.7%	6.6%
Diferența dintre primul partid și pragul electoral	0.1%	0.7%	0.93%*	2.8%
Participarea electorală	76.3%	76.1%	65.3%	58.5%
Indicele permeabilității	0.77	0.50	0.88	0

* pentru anul 2000, primul partid sub pragul electoral a fost considerat ApR și nu CDR

Rezultatele sunt foarte interesante chiar dacă în mare parte destul de previzibile. Numărul de partide care sunt sub pragul electoral este una dintre cifrele interesante deoarece este constantă. Cu excepția anului 1996, când numărul de partide care nu au câștigat reprezentare parlamentară este 9, în ceilalți ani numărul este același, 8. Acest lucru spune că un număr relativ constant de partide obțin între 0.5% și cifra care reprezintă pragul electoral de-a lungul timpului. Deci din partea partidelor mici există voința de intra în competiție chiar în condițiile instituționale tot mai drastice.

Procentul total al voturilor obținute de aceste partide este constant în 1992 și 1996, crește apoi în 2000 la 14.7% ca efect al creșterii pragului electoral. Este în scădere evidentă în anul 2004, când partidele de sub pragul electoral au acumulat doar 6.6% din voturi.

Diferența dintre primul partid de sub pragul electoral și prag este din ce în ce mai mare. Dacă în anul 1992 PDAR acumula cu doar 0.1% sub pragul

electoral, Partidul Socialist cu 0.7% în anul 1996 și Alianța pentru România cu 0.9% în 2000, în 2004 situația se schimbă, Partidul Noua Generație având cu 2.8% sub pragul electoral.

Este clar că numărul partidelor care intră în competiție este același. Dar procentele acumulate de acestea sunt din ce în ce mai mici. Două motive principale pot cauza un astfel de parcurs. Primul, *electoratul își orientează voturile către partidele mari, procedând astfel la un vot util*. Cel de-al doilea motiv – *electoratul nu votează în mod util, ci pur și simplu părăsește competiția electorală în lipsa unei oferte satisfăcătoare*. Dar poate exista și situația când cele două motive se intersectează.

Cifrele participării electorale demonstrează că există un procent din ce în ce mai important de electori care părăsesc competiția. Participarea se menține înaltă și constantă la alegerile din 1992 și 1996 – 76%. În acești ani și nivelul procentului care este obținut de aceste partide (care nu intră în parlament) este aproape același – 12%. Participarea scade cu peste 10% la următoarele alegeri atingând 65.3% în anul 2000. Minimul din toate punctele de vedere este atins în 2004 când participarea este de doar 58.5%, procentul voturilor partidelor de sub pragul electoral este de 6.6%. Dar, cel mai important, permeabilitatea este nulă atât în intrare cât și în ieșire.

Sistemul, din perspectiva gradului contestabilității și deci al structurii oportunităților a devenit complet închis pentru partidele care vor să intre sau să reentre în parlament.

Partidele care încearcă accesul sunt net defavorizate de condițiile instituționale, în primul rând de pragul electoral și avantajele financiare de care beneficiază partidele parlamentare. Aceste condiții, combinate cu scăderea participării electorale fac destul de greu accesul în arena parlamentară, dacă nu imposibil.

O stabilizare a sistemului este evidentă. Dar care este prețul? Relațiile dintre stabilizare și competitivitate sunt de o importanță fundamentală. Pe de o parte, o stabilizare este evident necesară atât pentru partide cât și pentru electorat. Pe de altă parte, stabilizarea excesivă poate cauza defectarea unui procent de electorat și poate favoriza coluziunea partidelor. Încă din acest stadiu al analizei condițiilor necesare și a relațiilor dintre ele, devine clară complexitatea acestora. Aceste relații se vor aprofunda pe parcursul analizei dar mai ales în considerațiile conclusive.

Disponibilitatea electorală

Disponibilitatea electorală, cea de-a doua condiție necesară existenței unui sistem competitiv, este operaționalizată prin volatilitatea electorală. Vor

fi calculate toate cele trei tipuri de volatilitate electorală:

- volatilitatea agregată – adică nivelul volatilității pentru tot sistemul partitice;
- volatilitatea inter-bloc – adică procentul de electorat care își schimbă opțiunea de vot între două alegeri succesive de la un bloc de partide la altul, pe axa guvern- opoziție;
- volatilitatea inter-bloc – procentul de electori care își schimbă partidul între două alegeri, dar în interiorul aceluiași bloc de partide.

Pentru a controla dacă și în ce măsură sistemul este competitiv, cea mai importantă dintre cele trei este evident volatilitatea inter-bloc.

Volatilitatea electorală agregată este calculată pentru toate partidele politice care au obținut un procent de voturi superior pragului de 3% în alegerile pentru Camera Deputaților începând cu anul 1990.

Evoluția nivelului volatilității agregate, cu alte cuvinte evoluția mișcărilor comportamentului electoral la nivelul întregului sistem de partide se poate vizualiza în tabelul de mai jos.

Tabelul nr. 2 Volatilitatea agregată

Anul	1990	1992	1996	2000	2004
Volatilitate agregată		42.5%*	12.4%	32%**	12.3%***
Diferența			- 30.1%	+ 19.6%	-19.7%

* FDSN este considerat continuatorul Frontului Salvării Naționale; Frontul Salvării Naționale(viitorul PD) este considerat partid nou. CDR este considerată continuatorul PNTCD. Toate procentele sunt calculate în consecință.

** PSD este considerat continuatorul FDSN; PNL, PD și CDR 2000 în noua formulă sunt considerate în bloc continuatoarele fostei CDR .

*** Alianța D.A este considerată continuatorul PNL și PD.

Volatilitatea agregată în sistemul românesc este departe de a se fi stabilizat. Cum era de așteptat, cea mai ridicată valoare este înregistrată în anul 1992 când sistemul se reasează după dezmembrarea Frontului Salvării Naționale.

La următoarele alegeri în 1996 volatilitatea scade cu 30 %, o valoare foarte mare, ajungând la un nivel "accidental"- doar 12.4%. Principalul motiv este cristalizarea celor doi poli CDR și FDSN în jurul cărora partidele ce gravitează au un suport electoral din ce în ce mai mic.

O dată cu destrămarea CDR în formula consacrată, și deci a dispariției polului de balans la FDSN, volatilitatea agregată face un nou salt de 19.6%, ajungând la valoarea de 32%. În acest an PRM câștigă 19.5% din voturi, ca urmare a destrămării unui pol alternativ, ceea ce face ca și volatilitatea agregată să crească în mod evident.

Anul 2004 găsește sistemul românesc în situații similare cu cea din 1992 dar mai ales cu cea din 1996. Doi poli alternativi își dispută în mod evident alegerile și deci formarea guvernului. Volatilitatea atinge minimumul istoric sistemic de 12.3%, ceea ce reprezintă o scădere de 19.7% față de anul 2000.

Câteva concluzii se pot trage încă din acest moment al analizei disponibilității electorale:

- prima este că volatilitatea agregată, indicatorul disponibilității totale, are fluctuații majore de la un scrutin la altul;

- a doua concluzie preliminară este că volatilitatea este în scădere evidentă atunci când pentru câștigarea alegerilor și formarea guvernului se înfruntă două alianțe pre- electorale clar definite pentru electorat

Prin urmare *existența unor alianțe pre-electorale, percepute ca fiind alternative, se pare că are un efect reductiv asupra volatilității agregate.*

Volatilitatea agregată este la nivel teoretic corelată pozitiv cu volatilitatea inter-bloc dar și cu cea intra-bloc, deci și în cazul românesc ar trebui să găsim aceste relații.

În paragraful următor vom urmări cu precădere valorile volatilității inter-bloc și volatilității intra-bloc și măsura în care teoria este confirmată de realitate.

Așa cum se poate presupune cu oarecare ușurință, volatilitatea inter-bloc, precum și cea intra-bloc, se bazează pe existența sau construcția unor blocuri de partide politice. Construcția unor blocuri de partide care să reflecte realitatea politică a unui sistem nu este însă una dintre cele mai ușoare operații.

În analiza de față, două blocuri de partide, corespunzătoare axei guvern-opoziție, au fost luate în considerare, începând cu anul 1992. Ele vor fi numite în continuare Blocul de Stânga și Blocul de Dreapta.

Blocul de Stânga, corespunzător partidelor de guvernământ din legislatura 1992 –1996, este alcătuit din următoarele partide:

- pentru alegerile din 1992 – FDSN, PUNR, PRM și PSM. Argumentul este că aceste partide au cooperat la nivel parlamentar și guvernamental, chiar dacă nu au constituit o alianță pre-electorală;
- pentru alegerile din 1996 – FDSN, PUNR și PRM;
- pentru alegerile din 2000 – PSD și PUR;
- pentru alegerile din 2004, calculul este făcut pentru PSD și PC. Chiar dacă aceste partide nu mai sunt în alianță, ele s-au prezentat împreună la alegerile din 2004.

Blocul de Dreapta, corespunzător partidelor de opoziție în legislatura 1992-1996 este alcătuit din următoarele partide:

- pentru alegerile din anul 1992 – CDR și FSN;
- pentru alegerile din 1996- CDR, USD;

- pentru alegerile din anul 2000- CDR 2000, PNL și PD;

- pentru alegerile din anul 2004- Alianța D.A.

Uniunea Democrată a Maghiarilor din România, deși a participat la diverse guverne formate de Blocul de Dreapta în legislatura 1996-2000, a acordat apoi sprijin parlamentar guvernului format de Blocul de Stânga în legislatura 2000-2004. Sprijinul său electoral nu este condiționat de participarea la diverse alianțe pre-electorale, liderii partidului optând pentru una dintre tabere după momentul alegerilor. Din aceste motive UMR nu a fost inclusă într-unul dintre blocuri.

Partidul România Mare începând cu anul 2000 nu mai este un partid component al Blocului de Stânga, devenind o a treia forță.

Rezultatele tuturor tipurile de volatilitate, precum și procente electorale cumulate ale celor două blocuri de partide sunt următoarele:

Tabelul nr. 3 Volatilitate agregată, inter-bloc și intra-bloc

Anul	1992	1996	2000	2004
Volatilitate agregată	42.5%	12.4%	28.5%	12.3%
Volatilitate inter-bloc	26.8%	11.35%	20.1%	8.9%
Volatilitate intra-bloc	15.7%	1.05%	8.4%	3.4%
Procentele cumulate ale celor două blocuri	72.5%	75.65%	55.5%	70%

Volatilitatea inter-bloc are o evoluție interesantă și poate produce informații utile în vederea descifrării evoluției disponibilității electorale. În anul 1992 volatilitatea inter-bloc are o valoare de 26.8%, ceea ce înseamnă că mișcările între cele două blocuri au constituit mai mult de jumătate din volatilitatea agregată.

Au fost alegerile în care sistemul a început să aibă o logică bipolară, ceea ce a influențat în mod evident volatilitatea inter-bloc. Valoarea ridicată a acesteia se explică în principal prin mișcările electoratului de la Blocul de Stânga la cel de Dreapta. Dar și alte partide componente ale Blocului de Stânga au beneficiat de destrămarea vechiului FSN, din moment ce volatilitatea intra-bloc este de 15.7%. Cele două blocuri de partide au cumulat 72.5% din totalul voturilor valide, un procent ridicat în condițiile unui prag de doar 3% și în prezența unui sistem care se află la doar al doilea scrutin.

La scrutinul următor, în 1996, ca urmare a consolidării logicii bipolare a sistemului care menține clar pentru electorat linia de demarcație între Blocul de Stânga – Blocul de Dreapta, între guvern-opoziție, volatilitatea agregată s-a prăbușit. Ceea ce este foarte interesant este că volatilitatea inter-bloc este de doar

11.35%, cu un procent sub valoarea volatilității agregate.

Deci aproape toate mișcările din sistem s-au făcut de-a lungul celor două blocuri de partide care au căpătat o importanță sporită pentru electorat, aliniat acum în mod clar într-unul dintre cele două blocuri. Volatilitatea intra-bloc este aproape inexistentă, ceea ce este încă o dovadă că sistemul începea să se consolideze. Cele două blocuri au cumulat împreună 75.65% din totalul voturilor, lucru normal în perspectiva celor afirmate mai sus.

Scrutinul din 2000 găsește un electorat deja obișnuit într-o anumită măsură cu o logică bipolară a sistemului, fără un Bloc de Dreapta solid, alternativ la cel de Stânga. În aceste condiții, volatilitatea agregată crește până la 28.5% (cu 16 %). Dar volatilitatea inter-bloc, în creștere și ea, nu crește cu o valoare similară, ci cu doar aproximativ 9%. Înseamnă că electoratul, chiar în fața lipsei unei alternative clare la Blocul de Stânga, a păstrat o logică bipolară. Chiar creșterea Partidului România Mare, poate fi considerată un efect al acestei logici. În fața lipsei de alternative viabile la Blocul de stânga, electoratul a ales PRM. Volatilitatea intra-bloc este și ea în creștere, efect al destrămării Convenției Democratice. Chiar dacă într-o măsură mai greu vizibilă, în fața unei destrucțiuni a vechilor alianțe, electoratul menține o alegere de tip bipolar.

Alegerile din anul 2000 sunt într-un fel similare cu cele din anul 1996. Diferența, importantă, este că acum partidele care formează cele două Blocuri sunt mai puternice decât în urmă cu opt ani. Volatilitatea agregată atinge cea mai scăzută valoare 12.3%, scăzând cu aproximativ 16%. Dar volatilitatea inter-bloc scade cu doar 9%, producând, în condițiile în care Blocul de Stânga obține exact același rezultat ca în 2000(36.6%), imaginea unui electorat din ce în ce mai solid așezat de-a lungul celor două Blocuri. Cele două Blocuri au acumulat împreună doar 70 % din voturi. Cum se explică acest fapt ?

Explicația stă în faptul că volatilitatea inter-bloc are o fluctuație mai scăzută decât volatilitatea agregată. În timp ce la nivelul sistemului de partide volatilitatea agregată are o tendință fluctuantă, la nivelul volatilității inter-bloc, valorile cu care aceasta se modifică sunt în mod constant mai mici. Pe măsură ce electoratul își schimbă opțiunile, între cele două Blocuri există mai puțini electori dispuși să-și schimbe partidul. Media volatilității agregate este de 23,9, cu o abatere standard de 14,53, în timp ce media volatilității inter-bloc este de 16,66 cu o abatere standard de doar 8,38.

Ce înseamnă acest lucru din perspectiva competiției? Pentru competiția inter-blocuri, nivelul volati-

lității inter-bloc este important. Dacă nu există un procent suficient de electori dispuși să-și schimbe votul de-a lungul celor două blocuri, competiția este în scădere. În sistemul românesc, nivelul volatilității inter-bloc începe să se consolideze, dar este încă suficient de ridicat pentru a face diferența între cele două blocuri concurente, mai ales în condițiile în care scorurile electorale ale acestora sunt destul de apropiate.

Nivelul disponibilității electorale este deci suficient de ridicat în acest moment pentru ca la nivelul sistemului de partide să existe un nivel ridicat al competiției.

Decidabilitatea

Decidabilitatea se referă la capacitatea partidelor de a oferi programe clare și diferențiate între ele și la capacitatea electorilor de a distinge între aceste programe. Ideea este că dacă partidele și electorii sunt capabili să ofere și să analizeze programe diverse, coluziunea între partide poate fi evitată și competiția poate fi mai ridicată.

Secțiunea de față analizează doar o mică porțiune din oferta programatică a partidelor politice românești, și anume analizează oferta politică în ceea ce privește politicile sociale.

Indicatorul se bazează pe numărul de propoziții existente în programele politice ale partidelor, care au legătură cu politicile sociale. Ideea pe care o asumă construcția acestui indicator este că *pentru a ne afla în fața unei oferte clare pentru electorat este nevoie de o cât mai mare distanță între partide*. Această distanță este produsă de diversitatea ofertei. Diversitatea ofertei este operativizată prin numărul de propoziții existente în secțiunea programului care este analizată. O mai mare diferență între scorurile obținute de partide înseamnă o mare diversitate a ofertei și deci o mai mare decidabilitate.

Relația dintre număr și diversitate este importantă pentru că aici stă calitatea indicatorului. Diversitatea nu este produsă neapărat de număr, putând exista și în condițiile existenței unui număr restrâns de propoziții care privesc un subiect. Dar un număr ridicat poate însemna o preocupare majoră din partea unui partid. O preocupare majoră poate însemna o atenție sporită vis a vis de ofertă și implicit de competiție. La capătul acestui raționament, indicatorul asumă că un număr ridicat de propoziții cu referire la un subiect poate implica un interes din partea unui partid. Dar nu înseamnă nimic la nivel sistemic. La nivel sistemic ne interesează diferențele dintre partide și evoluția acestor diferențe. Cu cât diferențele sunt mai mari cu atât decidabilitatea este mai ridicată.

Indicatorul nu este perfect adaptat acestui con-

cept, dar poate reprezenta un punct de plecare.

Vor fi analizate partidele parlamentare din legislaturile 2000 și 2004, cu excepția Partidului Conservator, care a fost exclus din analiză deoarece acest partid nu s-a prezentat la nici unul dintre aceste scrutinuri având un program politic propriu, pe care să îl supună electoratului.

Acest partid s-a aflat la remorca electorală a PDSR și apoi PSD, nefiind relevant programatic pentru electorat. Partidul România Mare este analizat doar pentru alegerile din 2004 din lipsa informațiilor cu privire la alegerile din 2000.

Au fost selectați următorii itemi corespunzători capitolului *Welfare and Quality of Life*, (Budge, Klingemann, 2001, p. 22) care sunt urmăriți în secțiunile dedicate politicilor sociale din programele politice ale partidelor.

- justiție socială: conceptul de egalitate, tratament corect și egal pentru toți oamenii, protecție specială pentru cei cu probleme speciale;
- expansiune a statutului bunăstării: mențiuni favorabile pentru a se lărgi serviciile sociale sau schema de securitate socială (limitarea acestora- negativ);
- expansiune a educației – nevoia de a extinde sau îmbunătăți educația la toate nivelurile (limitare- negativ)/
- referiri pozitive sau negative la muncitori, șomeri, sindicate;
- asistență (sau limitarea acesteia) pentru grupuri non-economice: femei, oameni în vârstă, tineri.

Aceștia sunt itemii care vor fi urmăriți și cuantificați în programele partidelor așa cum sunt prezentați în secțiunile dedicate problemelor sociale.

În funcție de numărul de apariții negative sau pozitive, un partid poate primi un scor de la 0 la 100. 0 reprezintă extrema Dreaptă în timp ce 100 este extrema Stângă. Sunt luate în calcul doar acele referiri clare și fără echivoc în legătură cu o problemă abordată în program.

Exemplu: asigurări sociale – pozitiv – sistem uniform pentru toți cetățenii; negativ- limitarea plăților compensatorii. (Partidul Democrat – 2000).

Numărul total de afirmații este dat de numărul total de propoziții din care este alcătuită secțiunea analizată. Metoda de calcul este următoarea:

- dacă avem un număr total de 200 de afirmații, dintre care 120 aparținând zonei de Stânga și 40 zonei de Dreapta, atunci procentul celor negative 20% este scăzut din procentul celor pozitive 50%. Scorul final în această situație ipotetică este de 30. (Budge, Klingemann, 2002, p. 27)

Aceste rezultate sunt în mod clar viciate de numărul de afirmații referitoare la un anumit subiect. Exemplu: PRM are un număr total de șapte afirmații

în legătură cu politicile sociale, din care 2 pozitive, celelalte fiind neutre. Scorul este de 28, ceea ce nu este tocmai în spiritul programului care ignoră pur și simplu problemele sociale.

Pentru anul 2004, din cauza alianței dintre Partidul Democrat și Partidul Național Liberal, care au avut un program electoral comun, acesta este considerat ca fiind propriu fiecărui partid. Rezultatele sunt următoarele.

Partidul Social Democrat

Programul politic din anul 2000, prezentat de PSD electoratului, conține un număr de șapte subtitluri care fac referire la politica socială:

Tabelul nr. 4 Valorile indicatorului pentru PSD 2000

Subtitlu	Număr de propoziții*	Pozitive
Egalitatea șanselor	3	1
Politici sociale	15	13
Creșterea veniturilor	9	4
Ocuparea forței de muncă	14	5
Categorii defavorizate	39	15
Sănătate	25	10
Total	129	55

* În Program nu există referiri negative cu privire la politicile sociale

La aceste subtitluri a fost adăugat și capitolul *Introducere și principii* deoarece conținea un număr de 13 referiri la subiect. Ca urmare a acestor rezultate, scorul PSD pentru anul 2000 este de 43, ceea ce îl situează, contrar percepției de zi cu zi la Centru Dreapta și nu la Centru Stânga.

Programul din anul 2004 este mult mai elaborat (are 67 de pagini), cu referiri pe tot parcursul textului (nu doar pe secțiuni).

Tabelul nr. 5 Valorile indicatorului pentru PSD 2004

Domeniu	Număr de propoziții*	Pozitive
Consolidarea protecției familiei	30	21
Sănătate- pachet minim universal	40	34
Învățământ –școală pentru toți	28	28
Locuri de muncă	45	42
Total	143	125

* în Program, nu există referiri negative la politicile sociale, diferența dintre numărul total și afirmațiile pozitive fiind produsă de afirmațiile neutre

Programul PSD din anul 2004 este în mod clar mai pronunțat spre Stânga, scorul fiind de 87, corespunzător celui mai de Stânga program din toată perioada analizată pentru toate partidele. Față de programul precedent prezintă o clară oscilație la Stânga, 45 de puncte având în plus partidul la aceste alegeri. Se pare că dacă la alegerile din anul 2000 programul partidului nu era bine diferențiat de celelalte, la alegerile din 2004 PSD a oferit un program cu o clară identitate.

Partidul Democrat

Programul Partidului Democrat din anul 2000 conține 26 de subcapitole din care 7, 27% cu referiri la politicile sociale.

Tabelul nr. 6 Afirmații în legătură cu politicile sociale PD 2000

Domeniu	Număr de propoziții	Pozitive	Negative
Educație	9	7	
Coeziune socială	19	7	
Securitate socială	7	5	
Protecție socială	18	3	1
Asistență socială	4	1	
Politici de includere și parteneriat	11	10	
Asigurări sociale	12	4	1
Total	80	38	2

În total avem 80 de afirmații, dintre care 38 pozitive și 2 negative, rezultând un scor de 45. Referirile negative privesc plățile compensatorii care trebuie limitate și la solidaritatea socială, care nu trebuie să afecteze diversitatea. Este un scor superior celui înregistrat de PSD în același an, ceea ce îl face partidul să fie plasat cel mai la Stânga la aceste alegeri.

Programul comun cu PNL, în cadrul alianței D.A pentru anul 2004 are un număr de 6 subtitluri:

Tabelul nr. 7 Afirmații în legătură cu politicile sociale D.A 2004

Domeniu	Număr de propoziții	Pozitive
Protecție socială selectivă și activă	15	3
Familie	4	2
Sănătate	13	5
Educație	10	6
Tânără generație	5	2
Total *	52	25

* diferența este produsă de afirmațiile care au fost catalogate ca fiind neutre.

Scorul total este de 48, ceea ce înseamnă o ușoară oscilație mai la Stânga, mai aproape de centru, dar totuși în partea de Dreapta a spectrului. Scorurile sunt sensibil egale, ceea ce înseamnă că oferta PD în cadrul Alianței D.A nu a modificat profilul partidului, care nu este perfect diferențiat de cele ale altor partide.

Uniunea Democratică a Maghiarilor din România

UDMR nu este un partid politic în sensul pur al termenului, ci o uniune de organizații teritoriale, grupuri de opinie și organizații științifice, culturale și artistice, care reprezintă etnia maghiară. Din acest motiv, al unui electorat de tip special, UDMR nu pune accent pe politicile sociale, relevanța ofertei fiind destul de scăzută.

Programul politic din anul 2000 conține un capitol referitor la probleme sociale, unde am identificat un număr de 41 de afirmații. Din acest total 17 sunt pozitive, ceea ce înseamnă un scor de 41. Programul este structurat pe trei direcții principale – nivel minim de existență, politică familială agresivă, refacerea sistemului sanitar. Aceste direcții sunt adresate în mod explicit etnicilor maghiari. Scorul de 41 plasează Uniunea în Dreapta spațiului, dar aproape de centru.

Programul din anul 2004 are aceleași direcții principale. Numărul de afirmații este de 78 din care 29 pozitive. Rezultă un scor de 37, ușor mai scăzut decât cel precedent, dar care dă imaginea unui partid stabil, în zona de centru Dreapta a spectrului.

Partidul Național Liberal

Programul din 2000 al PNL este axat pe conceptul de politici sociale coerente, având un număr total de afirmații de 69, dintre care doar 5 pozitive, iar una este negativă. Rezultă un scor foarte mic, de 6, ceea ce îl plasează aproape de extremitatea Drepte. Este un scor surprinzător, pentru un partid care nu este perceput ca fiind unul de extremă Dreaptă. (a se avea în vedere că analiza se referă strict la politici sociale).

Programul din 2004 coincide cu cel al programului Partidului Democrat, deci are un scor de 48, ceea ce reprezintă un salt extrem de spectaculos spre centrul spațiului partizan. Este un salt mai mare chiar decât al PSD.

Alianța dintre PD și PNL a afectat punctul de vedere al ofertei. PNL a pierdut din identitatea sa tradițională, fiind acum înglobat partidelor care aglomerează centrul spațiului politic.

Partidul România Mare

Din punct de vedere al ofertei programatice în ceea ce privește politicile sociale, partidul este unul care tratează cel puțin cu dezinteres acest aspect. Programul din 2004 necontinând decât șapte referiri, dintre care două pozitive.

În aceste condiții, partidul are un scor de 28 ceea ce îl plasează la Dreapta spectrului politic, scor surprinzător dacă îl corelăm cu discursul populist și demagogic al liderului său.

Rezultatele analizei, în anul 2000, dau următoarele diferențieri programatice corespunzătoare spațiului Stânga-Dreapta:

STÂNGA	PD;PSD;UDMR		DREAPTA
	45	43 41	PNL 6

Se constată o clară aglomerare a centrului, toate cele trei partide – PD, PSD și UDMR – având scoruri și deci și poziții apropiate. Doar PNL înregistrează un scor care îl diferențiază net ca ofertă. Oferta partidelor se dovedește a fi nediferențiată, ele ocupând centrul spectrului. Rezultă că decidabilitatea pentru alegerile din 2000 – înțelesă ca fiind capacitatea partidelor de a propune programe diferite, este scăzută.

Pentru anul 2004 situația se prezintă astfel:

STÂNGA	PSD	D.A.	UDMR	DREAPTA
	87	48	37	PRM 28

Se poate observa o mai clară distribuție a partidelor de-a lungul spectrului, cu PSD care acupă o pronunțată poziție la Stânga, în timp ce PD, ca parte a D.A. își consolidează poziția la centru. Față de precedentul scrutin se observă o mai clară așezare doctrinară grafică, partidele fiind mai diferențiate între ele. Înseamnă că la aceste alegeri partidele au prezentat programe mai diferențiate între ele. Cel mai spectaculos salt l-a făcut PSD care a avut o ofertă clară, cu accente puternice de Stânga. Și PNL a făcut un salt, dar în sens invers PSD, pierzând din propria vizibilitate ca partid politic. Decidabilitatea este superioară alegerilor precedente.

Luând însă în considerare ansamblul datelor disponibile, așezarea partidelor din punct de vedere al decidabilității, se prezintă astfel:

STÂNGA	PSD	PD	UDMR	DREAPTA	
	66	48	39	PRM	PNL 28 25

Așa cum se poate observa, per total, așezarea partidelor politice românești, așa cum rezultă ea din analiza ofertei electorale, este clar mai aglomerată în partea dreaptă a spectrului, unde sunt patru partide. Doar un partid, PSD, ca urmare a ofertei din anul 2004 s-a postat în partea stângă a spectrului. Dacă nu exista această mișcare a PSD spre Stânga, *toate partidele erau postate la Dreapta*.

Pentru nivelul decidabilității, postarea a patru partide la Dreapta, acționează în sens negativ. *Sistemul românesc de partide nu are un nivel al decidabilității care să permită electorilor să identifice clar oferta electorală a partidelor*.

Din punct de vedere al ofertei, ca indicator al decidabilității, partidele au ales un comportament colusiv și nu competitiv, lipsa lor de interes sau incapacitatea de a prezenta o ofertă distinctă fiind o dovadă în acest sens.

Vulnerabilitatea

Vulnerabilitatea este o patra condiție identificată ca fiind necesară pentru a avea un grad de competiție ridicat. Vulnerabilitatea se referă la probabilitatea pentru guvernul în funcțiune de a fi schimbat ca urmare a alegerilor. Cu cât gradul vulnerabilității este mai ridicat cu atât sistemul poate fi considerat mai competitiv în termeni de *responsivness*.

Dacă până acum s-au făcut distincții între blocuri de Stânga și blocuri de Dreapta, între guvern-opoziție și poziția pe axa Stânga-Dreapta, această secțiune nu lucrează decât cu termenul de *guvern*. Prin *guvern* se înțelege partidul sau partidele care formează guvernul la momentul alegerilor.

S-au considerat ca formând guvernul următoarele partide: pentru 1992 – FDSN; pentru 1996 – PDSR; pentru 2000 – PNL, PD și CDR 2000; pentru 2004 PSD și Partidul Conservator.

Gradul vulnerabilității este calculat prin scăderea din rezultatul electoral înregistrat de guvern, o unitate a valorii abaterii standard. Abaterea standard este un indicator de dispersie care măsoară gradul împrăștierii în cadrul unei serii de valori numerice și caracterizează o populație statistică din punctul de vedere al omogenității eterogenității în raport cu o variabilă dată (Rotariu, 2000, p. 49).

Se va calcula gradul vulnerabilității guvernamentale pentru toate alegerile la nivel național cât și pentru fiecare județ în parte, pentru a avea o imagine cuprinzătoare a poziției guvernamentale. Cu cât diferența dintre procentul de voturi înregistrat și abaterea standard este mai mare, cu atât poziția guvernului este mai sigură.

La nivel național situația se prezintă astfel:

Tabelul nr. 8 Vulnerabilitatea guvernamentală la nivel național 1992-2004

Anul alegerilor	1992	1996	2000	2004
Media rezultatelor obținute de guvern	28.88%	22.87%	17.55%	37.15%
Abaterea standard	13.96%	10.25%	6.18%	10.56%
Grad de vulnerabilitate*	14.84	12.62	11.37	26.59

* cu cât valoarea este mai ridicată cu atât gradul de vulnerabilitate este mai redus

Până în 2004, media rezultatelor înregistrate de guvern la nivel național este în continuă scădere. Și abaterea standard are tot un trend negativ. Acest lucru înseamnă că guvernul are o poziție din ce în ce mai riscantă la nivelul întregii țări, fapt pus în evidență de abaterea standard redusă, ceea ce înseamnă că rezultatele sunt omogene în grad ridicat.

În aceste condiții, poziția guvernamentală este din ce în ce mai riscantă, lucru demonstrat de evoluția gradului de vulnerabilitate care are o tendință în creștere.

În anul 2004 poziția guvernului pare îmbunătățită. Media are valoarea cea mai mare, abaterea standard este redusă și în consecință gradul de vulnerabilitate este mai redus.

Cu toate acestea, la nivel complexiv, gradul de vulnerabilitate este ridicat ceea ce face ca sistemul să aiba un nivel de competitivitate ridicat.

La nivelul județelor, pentru întreagă perioada analizată, evoluția gradului de vulnerabilitate se poate vedea în Tabelul nr. 9.

Județul cu cel mai înalt grad de risc este Harghita, dar datorită specificului acestui județ este mai util să considerăm ca fiind cel mai riscant județ Clujul, unde gradul vulnerabilității este foarte ridicat – 6.66. Județul în care guvernul are cea mai sigură poziție este Teleorman unde scorul este de 25.5.

Dar între aceste două extreme distribuția județelor este destul de clar conturată, existând județe cu un scor sub 10- în principal în județele unde există mai multe etnii, apoi un grup de 12 județe cu un scor între 10-15, un grup de 13 județe cu un scor între 15-20 și în sfârșit, un grup de județe în care poziția guvernului este mai puțin riscantă, cu un scor între 20-25.

În primul grup, care este caracterizat de cel mai ridicat grad de vulnerabilitate se regăsesc următoarele județe: Cluj, Covasna, Harghita, Mureș, Satu Mare și Sibiu. Se observă că toate aceste județe sunt județe în care există o mare diversitate etnică și sunt situate în Transilvania.

Tabelul nr. 9 Vulnerabilitatea guvernamentală la nivelul județelor

Județ	Medie	Abatere standard	Vulnerabilitate	Județ	Medie	Ab. standard	Vulnerabilitate
Alba	19.4	6.04	13.36	Ialomița	35.37	12.73	22.64
Arad	19.4	4.72	14.68	Iași	31.62	12.13	19.49
Argeș	30.46	12.12	18.34	Ilfov	32.73	10.62	22.11
Bacău	30.17	13.25	16.92	Maramureș	22.56	9.08	13.18
Bihor	17.26	5.98	11.28	Mehedinți	26.16	10.89	15.27
Bistrița	22.66	12.31	10.35	Mureș	12.83	6.71	6.12
Botoșani	37.41	20.22	17.19	Neamț	31.75	11.52	20.25
Brașov	21.88	6.2	15.68	Olt	31.48	16.44	15.04
Brăila	27.26	12.5	14.76	Prahova	26.29	7.45	18.84
Buzău	38.83	17.28	21.55	Satu Mare	18.38	9.14	9.24
Caraș Severin	27.68	8.45	19.23	Sălaj	20.9	8.13	12.77
Călărași	29.94	16.71	21.49	Sibiu	17.16	8.48	8.68
Cluj	16.37	9.71	6.66	Suceava	31.11	10.08	21.03
Constanța	22.63	8.48	14.15	Teleorman	40	14.5	25.5
Covasna	7.01	3.06	3.95	Timiș	19.54	8.88	10.66
Dâmbovița	32.91	12.22	20.69	Tulcea	29.01	8.69	20.32
Dolj	29.49	10.21	14.28	Vaslui	37.64	15.27	22.37
Galați	31.79	12.65	19.14	Vâlcea	28.32	11.1	17.22
Giurgiu	37.02	17.89	19.13	Vrancea	35.8	16.4	19.4
Gorj	27.78	9.99	17.79	București	25.73	7.41	18.32
Harghita	4.45	2.9	1.55				
Hunedoara	22.62	6.19	16.43				

Următorul grup de județe, cu o vulnerabilitate între 10–15 este format din: Alba; Arad, Bihor, Bistrița, Brașov, Brăila, Constanța, Dolj, Maramureș, Olt, Sălaj și Timiș. Marea majoritate a acestor județe – opt – se găsește în Transilvania, doar patru găsindu-se în afara acestei zone. Două dintre acestea din urmă – Dolj și Constanța sunt județe industrializate în grad superior celorlalte două – Olt și Brăila. Se poate spune că vulnerabilitatea este mai ridicată până acum în județele aflate în partea de N-V a țării.

Cel de-al treilea grup de județe are o vulnerabilitate între 15-20 și este format din următoarele județe: Bacău, Argeș, Botoșani, Caraș-Severin, Galați, Giurgiu, Gorj, Hunedoara, Iași, Mehedinți, Prahova, Vâlcea și București. Este grupul format din cele mai multe județe, cu o distribuție neuniformă. Nu se poate găsi un pattern geografic sau din punct de vedere al dezvoltării economice în interiorul acestui grup.

Ultimul grup, alcătuit din județe caracterizate de cel mai scăzut grad de vulnerabilitate (20-25), este compus din: Buzău, Calarași, Dâmbovița, Ialomița, Ilfov, Neamț, Suceava, Teleorman, Tulcea, Vaslui și Vrancea. Toate aceste județe sunt preponderent agricole –aflate în Muntenia sau aflate în Moldova. Guvernul este cu atât mai sigur cu cât un județ este nedezvoltat și este aflat în Moldova.

Per ansamblu, poziția guvernului la nivelul

întregii țări este riscantă. Dar există grade de risc în funcție de zone geografice și indicele de dezvoltare. Județele cu etnii multiple (aflate evident în Transilvania) sunt cele mai riscante zone. Urmează apoi județe aflate în aceeași zonă – Transilvania-Banat – dar și alte județe mai dezvoltate economic cum ar fi Constanța și Dolj. Cu un grad mediu-înalt al siguranței urmează apoi un grup de județe fără caracteristici comune evidente. În sfârșit, grupul unde guvernul are poziția cea mai sigură este format din județe din Moldova și județe preponderent agrare.

Din punctul de vedere al vulnerabilității guvernamentale, ce de-a patra condiție necesară, se poate spune că sistemul românesc îndeplinește cerințele pentru a fi catalogat ca fiind competitiv.

Predictibilitatea post-electorală

Predictibilitatea post-elecorală, ultima condiție identificată ca fiind necesară existenței competiției politice, este operaționalizată prin gradul (ca procent) în care un guvern care se formează după momentul alegerilor corespunde sau nu coaliției pre-electorale care a fost supusă votului popular.

Dacă nu există acest tip de comportament al partidelor, care să fie centrat pe prezentarea unei coaliții pre-electorale, este greu de vorbit de măsurarea predictibilității post-electorale. Înseamnă că după mo-

mentul alegerilor partidele politice au mână liberă în negocierea unor coaliții fără nici o legătură cu structura votului. Evident, nici dacă există delimitate clar coaliții pre-electorale, acest lucru nu înseamnă că partidele sunt obligate să respecte vechile alianțe. Ele pot ignora pur și simplu votul și structura preferințele electorilor. Dar în acest caz se poate măsura mai ușor predictibilitatea comportamentului.

În cazul românesc comportamentul care să fie centrat pe clare alianțe pre-electorale nu este deosebit de obișnuit. Asemenea alianțe au fost prezentate de PSD și PUR în anul 2000, de aceleași partide la alegerile din 2004 și de Alianța D.A la aceleași alegeri. Analiza predictibilității este posibilă pentru aceste alegeri. Dar care este situația la alegerile precedente? La alegerile din 1992 și 1996 a existat Convenția Democrată, ca alianță pre-electorală de balans la FDSN și apoi PDSR. Dar pentru a forma guvernul CDR a fost nevoită să se alieze cu alte partide, iar FDSN a trebuit să formeze alianțe guvernamentale sau parlamentare cu alte partide. Aceste alianțe nu au fost expuse electoratului spre validare la momentul alegerilor. Pot fi acestea analizate?

Soluția adoptată de această lucrare pentru aceste alianțe este că pot fi totuși analizate din punct de vedere al predictibilității post electorale pe axa folosită în secțiunile precedente, și anume axa guvern-opoziție sau Blocul de Stânga și Blocul de Dreapta. Sunt considerate cu un grad înalt de predictibilitate guvernele formate din partide aparținând aceluiași bloc. Totuși, pentru aceste situații nu se vor calcula procentul de predictibilitate.

Guvernele românești de după 1990 și gradul de predictibilitate al acestora pot fi vizualizate în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 10 Predictibilitatea post-electorală 1990-2004

Guvernul	Componența partinică	Predictibilitate
Roman	FSN	100 %- totală
Stolojan	FSN, PNL, PDAR, MER	50%- medic
Văcăroiu 1*	FDSN	100%- totală
Văcăroiu 2*	FDSN, PUNR	Înaltă
Văcăroiu 3*	FDSN	100% -totală
Ciorbea	CDR, USD, UDMR	Înaltă
Vasile	CDR, USD, UDMR	Înaltă
Isărescu	CDR,USD,UDMR	Înaltă
Năstase	PSD, PUR	100% -totală
Tăriceanu	Alianța D.A (PNL, PD), PC, UDMR	50% -medie

* pe tot parcursul legislaturii guvernul a fost susținut de o majoritate parlamentară formată din PUNR, PSM, PRM, PDAR.

După alegerile din 1990, deși FSN dispunea de o majoritate suficientă, după criza din 1991, a preferat să formeze un guvern de coaliție, în care erau incluse și partide din blocul concurent – PNL și MER. Din această cauză predictibilitatea post electorală este de 50%, procent caracterizat a fi mediu.

Cele trei guverne Văcăroiu au fost susținute la nivel parlamenatar de toate partidele Blocului de Stânga pe parcursul legislaturii, ceea ce face ca nivelul predictibilității să fie totuși înalt.

Guvernele din următoarea legislatură – Ciorbea, Isărescu, Vasile, au fost constituite de CDR, USD și UDMR. Deși UDMR nu este inclusă într-un bloc, datorită climei politice din acei ani, este evident că predictibilitatea poate fi considerată ca fiind înaltă.

Guvernul Năstase este cel mai ușor de caracterizat, el fiind la nivel guvernamental predictibil în totalitate. Este de notat însă că UDMR a optat pentru o alianță parlamentară cu PSD, lucru de o importanță capitală, din moment ce până atunci UDMR a susținut Blocul de Dreapta. Din acest moment UDMR devine un jucător cheie în sistem, iar din punctul de vedere al predictibilității post-electorale, aceasta este pusă semnul întrebării. Motivul este că interesul UDMR este să se mențină în zona guvernamentală, indiferent de componența acesteia. Asta face ca momentul deciziei UDMR de a susține o alianță pre-electorală să devină crucială pentru predictibilitate.

Modificarea comportamentului cristalizat la alegerile din 1992 și 1996, acela de respecta alianțele intra-bloc, este confirmată de alegerile din anul 2004.

Deși pentru a doua oară consecutiv PSD și PUR formează o alianță pre-electorală, acesta din urmă nu își respectă angajamentul pre-electoral, decizând să formeze o alianță post electorală cu Alianța D.A. Poziția UDMR, partid care a susținut coaliția PSD-PUR în precedenta legislatură este confuză acum datorită rezultatului alegerilor prezidențiale. Până la urmă și UDMR decide să formeze o alianță cu D.A.

Dacă la începutul perioadei analizate (cu excepția crizei de guvern din 1991) predictibilitatea post-electorală intra-bloc era ridicată, aceasta scade în anul 2000 și mai ales în anul 2004. Partidele nu urmează rezultatul votului – cazul PUR (actual PC) sau își modifică protocoalele încheiate – cazul UDMR.

În acest caz se poate spune că predictibilitatea post-electorală este în scădere, partidele comportându-se independent de structura votului sau protocoalele încheiate, în funcție de interesele pe termen scurt ale acestora.

Acest tip de comportament crește confuzia și scade siguranța celorlalte partide din sistem, făcând preferabil un comportament colusiv, în care partidele

caută orice alianță pentru a supraviețui, scăzând deci nivelul competitivității în sistem.

Concluzii

Cele cinci condiții necesare analizate – contestabilitatea, disponibilitatea electorală, decidabilitatea, vulnerabilitatea guvernamentală și predictibilitatea post-electorală – formează cele cinci dimensiuni în care se află punctul mereu în mișcare care constituie nivelul competiției sistemice propriu sistemului românesc de partide.

Acest punct se poate afla, în funcție de evoluția variabilelor, mai aproape de o dinamică în care competiția este accentuată sau mai aproape de o dinamică în care competiția este înlocuită de un comportament colusiv. Dar care este evoluția celor cinci dimensiuni? Au produs acestea un punct mai aproape de competiție sau de coluziune?

Contestabilitatea sistemică a avut pe parcursul perioadei analizate o tendință în descreștere continuă până în anul 2004 când sistemul a devenit complet închis noilor competitori. Această scădere continuă a permeabilității poate contribui la părăsirea competiției de către cetățenii-electori și deci la scăderea participării politice. Scăderea participării politice poate produce o scăzută putere de reprezentativitate a sistemului politic.

Disponibilitatea electorală s-a dovedit a avea o tendință haotică, în care niveluri joase ale volatilității agregate alternează cu niveluri crescute ale acesteia. Totuși, nivelul cu care fluctuează volatilitatea agregată este în continuă scădere. Volatilitatea inter-bloc, aceea parte a volatilității, vitală pentru a competiție bipolară, urmează aceeași tendință. Diferența, importantă, este că acesta variază mult mai puțin și că această variantă este în scădere, ceea ce înseamnă că numărul de electori dispuși să-și modifice votul pe axa celor două blocuri de partide analizate, este în scădere. Pentru moment, procentul acestora este suficient pentru a face posibil un nivel ridicat al competitivității.

Decidabilitatea partidelor românești s-a dovedit a fi scăzută, toate partidele sunt poziționate într-un spațiu relativ restrâns, cu preponderență în partea dreaptă a spectrului politic. Doar PSD și doar pentru alegerile din anul 2004 s-a dovedit a fi capabil și suficient de puternic în plecare, pentru a propune un program clar diferențiat de cele ale celorlalți competitori. Și pentru această condiție necesară se pare că partidele românești au ales calea coluziunii și nu pe cea a competiției. Decidabilitatea este în strânsă legătură cu cea de-a patra condiție necesară, și anume cu vulnerabilitatea guvernamentală. Nivelul decidabilității este corelat în mod negativ cu nivelul vulnerabilității guvernamentale (Bartolini, 2002, p. 315). Cu cât vulnerabi-

litatea este mai ridicată cu atât decidabilitatea este mai scăzută, pentru că partidele nu au interes să riște propunând un program divers. Am văzut că nivelul vulnerabilității guvernamentale are valori diverse pe grupuri de județe, dar la nivel complexiv, acesta are un grad ridicat. Un comportament colusiv și deci nediferențiat ca ofertă este mai protectiv decât o competiție ridicată. Această ipoteză care necesită a fi aprofundată, se dovedește la o primă privire, a fi potrivită partidelor românești – în anul 2004 vulnerabilitatea a atins nivelul cel mai scăzut – ceea ce a încurajat PSD să propună o ofertă divergentă. Numai că electoratul s-a dovedit a nu fi deosebit de sensibil la această ofertă, PSD pierzând dreptul de a forma guvernul.

Predictibilitatea post-electorală, ultima condiție necesară, se înscrie în comportamentul obișnuit al partidelor românești în relație cu competiția.

Dacă la începutul perioadei analizate predictibilitatea post-electorală intra-bloc era ridicată, aceasta scade în anul 2000 și mai ales în anul 2004. Partidele încep să se comporte într-un mod inconsistent față de rezultatul și structura votului – cazul PUR (actualul PC) sau își modifică prin negociere permanentă cu ambele blocuri concurente, protocoalele încheiate – cazul UDMR.

În acest caz se poate spune că *predictibilitatea post-electorală este în scădere, partidele comportându-se independent de structura votului sau protocoalele încheiate, în funcție de interesele pe termen scurt ale acestora.*

Și această dimensiune evoluează de la un nivel vizibil al competiției- până în anul 2000, la un nivel în care aliniamentele pre-electorale își pierd din importanță, producând confuzie în rândul electorilor.

Dacă nivelul competitivității sistemice este produsul interacțiunii dintre cele cinci dimensiuni analizate și poate fi imaginat sub forma unui punct în mișcare între competiție perfectă și coluziune perfectă, atunci *acest punct în cazul românesc se mișcă dinspre un cert nivel al competitivității la începutul perioadei analizate spre un clar comportament colusiv la finalul acesteia.*

Competitivitatea sau competiția sistemică este din ce în ce mai scăzută, singura dimensiune care poate constitui un impuls este nivelul volatilității agregate și inter-bloc. Dar și nivelul disponibilității este în scădere. Vulnerabilitatea guvernamentală ridicată nu încurajează competiția în cazul de față, ci mai degrabă coluziunea.

Competitivitatea scăzută la nivel sistemic anulează importanța momentului alegerilor și deci nivelul controlului cetățenesc asupra guvernanților.

Pe termen scurt poate fi un pericol pentru ca-

litatea regimului și pentru construcția de valoare socială, dar pe termen lung poate deveni o problemă care să amenințe chiar natura democratică a regimului.

BIBLIOGRAFIE:

- ARROW, Kenneth (1951) *Social choice and Individual Values*, New York: Wiley
- BARTOLINI, Stefano (2002) "Electoral and Party Competition: Analytical Dimensions and Empirical Problems" In GUNTHER, Richard, Juan LINZ (editors) *Political Parties: Old concepts and new challenges*, Oxford: Oxford University Press, pp. 84-110
- BARTOLINI, Stefano (1986) "La volatilità elettorale" *Rivista Italiana di Scienza Politica*, Agosto, n.2, pp.363-400
- BUDGE, Ian, Hans – Dieter KLINGEMANN (2001) *Mapping Policy Preferences: Estimates for parties, Electors and Governments: 1950-1998*, Oxford: Oxford University Press
- DAHL, Robert (1994) *Prefazione alla Teoria Democratica*, Milano: Edizioni di Comunità
- D'ALIMONTE, Roberto (1977) "Sulla Teoria della Democrazia Competitiva", estratto da: *Rivista Italiana di Scienza Politica*, no.1, Aprile, Il Mulino
- D'ALIMONTE, Roberto (1989) "Democrazia e competizione", *Rivista Italiana di Scienza Politica*, xix, no.2, Agosto, pp.301-319
- FRIDRICH, Carl (1968) *Constitutional Government and Democracy: Theory and Practice in Europe and America*, Mass: Waltham
- GUNTHER, Richard, Juan LINZ (editors) (2002) *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, Oxford: Oxford University Press
- KLINGEMANN, Hans-Dieter, Ian BUDGE, Richard HOFFERBERT (2000) *Parties, Policies, and Democracy*, Oxford: Westview Press, Oxford
- LIJPHART, Arend (2000) *Modele ale Democrației*, Iași: Polirom
- LINDBLOM, Charles (1979) *Politica e Mercato. I sistemi politico-economici mondiali*, Milano: ETAS Libri
- MACKIE, Thomas and Henry VALEN (1992) *Electoral change. Responses to evolving social and attitudinal structures in western countries*, Cambridge: Cambridge University Press
- MAIR, Peter (1996) "What is different about post-communist party systems", *Studies in Public Policy*, no.259
- PEDERSEN, Mogens (1983) "Changing patterns of electoral volatility in European party system, 1948-1977: explorations in explanation", In DAALDER, Hans, Peter MAIR (editors), *Western European party system. Continuity and change*, London: Sage Publications, pp.122-147
- PEDERSEN, Mogens (1979) "The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility" *European Journal of Political Research*, vol.17, no.1, pp.1-26
- PENNINGS, Paul and Jan Erik LANE (eds) (1998) *Comparing Party System Change*, London: Routledge
- ROTARIU, Traian (editor) (2000) *Metode aplicate în științele sociale*, Iași: Polirom, 2000
- SARTORI, Giovanni (1976) *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press
- SARTORI, Giovanni (1969) *Democrazia. e definizioni*, Bologna: Il Mulino
- SCHUMPETER, Joseph (1947) *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York: Harper & Row
- STERN, Michael (1972) "Measuring Interparty Competition: A proposal and a Test of Method", *Journal of Politics*, n.34, pp.

889-921

- STIGLER, George (1964) "A Theory of Oligopoly" *Journal of Political Economy*, 72:1, pp.51-78
- TAAGEPERA, Rein (1998) "Supplementing the Effective Number of Parties", *Electoral Studies*, no.1, pp.497-504
- TAAGEPERA, Rein (2005) "Conservation of Balance in the Size of Parties", *Party Politics*, vol.11, No.3, pp.283-298
- TAAGEPERA, Rein and Shugart Mathew (1989) *Seats and Votes*, New Haven & London: Yale University Press
- TOOLE, James (2002) "Government Formation and Party System in East Central Europe" *Party Politics*, vol.6, no.4, pp.441-461
- van BIEZEN, Ingrid (2005) "On the theory and practice of party formation and adaptation in new democracies", *EJPR*, vol. 44, nr.1, pp.147-174
- van BIEZEN, Ingrid (2003) *Political parties in New Democracies. Party Organization in Southern and East Central Europe*, New York: Palgrave Macmillan
- von BEYME, Klaus (1992) "L'Europeizzazione dell' Europa Orientale", In CALISE, Mauro (editor) *Come Cambiano I Partiti*, Bologna: Il Mulino, pp.275-298

Situri utilizate:

www.apd.ro
www.alegeri.ro
www.bec.ro
www.cdep.ro
www.essex.co.uk
www.psd.ro
www.pdsr.ro
www.pd.ro
www.pnl.ro
www.pc.ro
www.rmdsz.ro
www.romare.ro

IONUȚ CIOBANU - Master în Științe Politice la Universitatea din București.

Clivaje politice în România post-comunistă

OVIDIU VAIDA

While admitting the weak connections between the Romanian political parties and the group within societies, most of the studies do not research one of the main causes of this lack of communication: the fact that the political parties did not emerged as a consequence of some socio-cultural cleavages, but in a top-bottom manner. In this respect, the article tries to find out whether there are any cleavages at all in Romania, how were they affected by communism and last but not least, what parties might be related to these cleavages. One unexpected conclusion is the fact that although the cleavages shape the electoral outcome and the parties are connected to certain divisions, some of these represent camps which are supposed to generate other parties.

Convenția a câștigat în Transilvania. Iliescu a fost votat masiv în Moldova. Băsescu l-a învins net pe Năstase în București. Afirmații ce au intrat deja în limbajul cotidian și care, dincolo de dimensiunea jurnalistică, exprimă o serie de *pattern*-uri electorale: anumite populații sau categorii socio-profesionale votează preponderent cu anumite partide.

Cu puține excepții, analizele privind partidele politice românești s-au redus la descrierea factuală sau istorică a acestora. O explicație simplă a acestui fenomen o constituie absența unei literaturi de suport, dar și dificultatea unor demersuri sociologice, în absența unei structurări sociale, a acțiunii programate a partidelor.

Cele mai multe studii privitoare la clivaje, după 1990, s-au referit la întreaga regiune central și est europeană în ansamblu (Kitschelt 1992, 1995, Evans și Whitefield 1993, Whitefield 2002, Seiler 1999, 2003, De Waele 2003) sau doar la țările denumite generic ca aparținând grupului de la Vișegrad: Ungaria, Cehia sau Polonia (Markus 1998, 2003, Markowski 1997, Kitschelt, Mansfeldova, Toka, Markowski 1999).

După mai bine de un deceniu de transformări democratice, România prezintă aceleași caracteristici de stabilitate și coerență ce au făcut atractive pentru studiu țările anterior amintite. Cu toate acestea, doar puține analize au vizat problematica clivajelor și a structurării sistemului de partide românesc (Popescu și Stefuriuc 2002, Bodocan 2001).

Analiza de față își propune clarificarea acțiunii partidelor politice în funcție de structurarea socială, de conflictele latente sau vizibile existente în

societatea românească, de atașamentul grupurilor socio-profesionale la anumite valori politice. Nu puține întrebări își caută încă răspunsul. În ce măsură teoria dezvoltată de Lipset și Rokkan își găsește aplicabilitatea în spațiul românesc? Mai este aceasta de actualitate sau trebuie completată cu alte teorii mai recente? Există clivajele socio-culturale din România, sunt acestea reale sau simple diviziuni politice?

Considerații teoretice

Câteva enunțuri sunt necesare pentru a crea cadrul teoretic sau istoric necesar unei astfel de analize. Astfel, considerăm că nu poate fi vorba de inexistența unor clivaje în spațiile central și est europene, așa cum încearcă să acrediteze teoria *tabula rasa*. Comunismul a afectat societatea într-o măsură extrem de mare și, în consecință, și clivajele pre-comuniste, însă, nu a reușit să le atenueze definitiv. O parte dintre acestea s-au menținut și s-au manifestat vizibil de-a lungul tranziției. În fine, deși diferite din punctul de vedere al circumstanțelor sociale (religie, tip de economie, dezvoltare economică, etnie), societățile din Europa centrală și de est seamănă în multe privințe cu cele din vestul continentului; astfel, teoriile dezvoltate pentru spațiile din vest, sunt aplicabile, cu anumite nuanțări și adaptări, și pentru cele estice.

Paradigma lui Lipset și Rokkan, deși și-a pierdut din noutate și a fost supusă numeroaselor critici, rămâne un instrument util pentru explicarea apariției și dezvoltării sistemelor de partide, astfel că orice încercare de definire a clivajelor trebuie să pornească cu propunerile celor doi cercetători.

Bartolini și Mair (1990, pp. 212-249) au încercat să facă mai ușor de manevrat teoriile dezvoltate de Lipset și Rokkan. Potrivit acestora, un clivaj presupune trei condiții necesare pentru a deosebi un clivaj de o simplă diviziune socială (cum ar fi, de exemplu, diviziunea, bărbați/femei):

- o diviziune socială ce există în societate și care permite ca indivizii sau grupurile să se diferențieze în funcție de caracteristici sociale semnificative: ocupație, status, religie, etnie (Gallagher *et al*, 1992, p. 90);
- cei incluși în diviziune “trebuie să fie conștienți de identitate lor colectivă și să fie dispuși să acționeze pe baza acesteia” (Gallagher *et al*, 1992, p. 90);
- clivajul trebuie să fie vizibil prin formarea unor structuri organizaționale, de regulă partide sau sindicate.

Lipset și Rokkan au identificat cristalizarea celor patru clivaje în perioade delimitate de revoluția națională, de cea industrială și de instaurarea votului universal. Dacă în majoritatea statelor studiate (Marea Britanie, Olanda, Franța sau Norvegia), aceste faze s-au întins, succesiv, de-a lungul a peste un secol, în România, cele trei s-au desfășurat, simultan, doar pe parcursul a câteva decenii, apoi au fost stopate concomitent, odată cu instaurarea regimului comunist. Dat fiind efectul de “înghețare” produs de acesta, condițiile sociale, istorice sau economice în care clivajele s-au putut dezvolta, după căderea comunismului, au fost diferite. Două fenomene pot fi sesizate în acest context. În primul rând, în zona fostă comunistă, poate exista un decalaj semnificativ între clivaj și apariția partidelor, sau este posibil ca acestea să nici nu mai apară. Apoi, tot în acest spațiu s-a manifestat un fenomen particular: au apărut partide care, neconectate social fiind, să se plieze pe un clivaj, sau care chiar au încercat să le modeleze. De aceea, definiția lui Bartolini și Mair este posibil să nu se poată aplica complet; de pildă, clivajul rural-urban poate să nu ducă neapărat la apariția de partide agrariene sau industriale, ci la atitudini culturale.

Acest ultim argument duce la următoarea întrebare: nu poate exista un clivaj socio-cultural fără să genereze neapărat o structură politică?

Diviziuni, clivaje și partide în România

Cercetătorii au depus eforturi pentru a identifica un set comun de diviziuni socio-culturale, care, precum paradigma dezvoltată de Lipset și Rokkan, să poată explica cât mai complet apariția și dezvoltarea partidelor în Europa Centrală și de Est. Acestea pot fi sumarizate în trei categorii:

1. simpla traducere a clivajelor rokkaniene asupra

realității propuse de țesătura socială a țărilor din regiune și identificarea partidelor ce s-ar fi putut astfel dezvolta (Seiler 1999, 2002, Bodocan 2001);

2. altă viziune a plecat de la premisa conform căreia 50 de ani de comunism au modificat radical structura socială existentă (anulând astfel bazele pentru dezvoltarea paradigmei rokkaniene), astfel că singurele clivaje care pot apărea sunt cele produse de comunism sau tranziție (cu precădere Kitschelt, 1992, 1995);

3. în fine, un punct de vedere a fost rezultat din contopirea ... anterioară, rezultatul fiind asocierea clivajelor clasice și a celor post-comuniste într-un tot teoretic (De Waele 2002, Markus 1998, Zakosek și Cular, 2003).

Analiza de față va prelua acest ultim argument, plecând de la următoarele considerente: într-o formă sau alta, clivajele identificate de Rokkan în vestul continentului s-au produs și în partea estică a acestuia. Presupunerea conform căreia 50 de ani de comunism ar fi atenuat până la dispariție aceste clivaje este doar parțial corectă. În fapt, în cei aproximativ 42-43 de ani de regim nedemocratic doar clivajul de clasă a fost ... Confesiunea, etnia sau rezidența urbană sau rurală au continuat să diferențieze, chiar dacă la un nivel mai puțin vizibil și de o manieră mai puțin activă. Nu este mai puțin adevărat că totalitarismul, prin ingineriile sociale binecunoscute, a modificat profund realitățile sociale, și dacă nu a reușit să elimine clivajele precomuniste, a izbutit să inducă alte în societate.

În acest context, pot fi identificate trei serii de clivaje existente în societatea românească și care pot contribui la apariția partidelor politice sau măcar la modelarea acțiunii politice:

- a. clivaje existente înainte de regimul comunist și care au supraviețuit acestuia;
- b. clivaje apărute în perioada comunismului sau produs de către acesta (Evans and Whitefield, 1993: 531);
- c. clivaje apărute după căderea comunismului (Evans and Whitefield, 1993: 528).

1. Clivajele precomuniste

O societate profund agrară, România a dezvoltat un consistent clivaj **rural-urban**. În ciuda industrializării începute spre mijlocul sec. al XIX-lea, în 1930, orașul românesc adăpostea doar 20% din populația țării.¹ 78% din populația activă lucra în agricultură, de 10 ori mai mult decât cea angrenată în industrie.²

Cum comuniștii români nu puteau instaura comunismul în absența muncitorimii, au fost nevoiți

să urmeze fidel modelul sovietic: industrializare rapidă, bazată pe investiții masive, dar mai ales pe absorbția forței de muncă ieftină importată din mediul rural. Urmare a acestei industrializări și urbanizări forțate, după două decenii de comunism, populația urbană se apropia de 38% din total. În final, structura populației la momentul 1989 (surprinsă de recensământul din 1992) era deja modificată în favoarea urbanului: 54%. În continuare, 45% dintre români domiciliau în mediul rural, și, mult mai grav din punct de vedere economic, 35% din populația activă era implicată în mediul agricol.

Cu un clivaj atât de evident, scena politică românească s-a structurat pe toată durata parcursului democratic în funcție de acesta. În ultimă instanță, chiar din perioada votului cenșitar, partidele și voturile s-au grupat în două tabere, aproximativ de-a lungul unui clivaj asemănător cu cel rural-urban: cea a progeștilor urbani și burghezi, grupați în principal în jurul Partidului Liberal și cea a conservatorilor tradiționaliști, favorabili relațiilor mai degrabă feudale, de extracție rurală, concentrați, evident, în jurul Partidului Conservator.³

Votul universal, implementat în România după primul război mondial (pentru început, acordat doar bărbaților), a permis intrarea pe scena politică a Partidului Țărănesc, un adevărat partid agrarian. Cu bune rezultate electorale, Partidul Țărănesc a fuzionat cu Partidul Național Român în 1926, gruparea rezultată, Partidul Național-Țărănesc, dominând, alături de liberali, viața politică până în 1947.

În ciuda eforturilor regimului comunist, diferențele dintre mediul urban și cel rural nu au fost deloc atenuate. După câteva măsuri populare (reforma agrară din 1945), satul românesc a fost transformat după aceeași rețetă sovietică: colectivizarea agriculturii, distrugerea micii proprietăți țărănești și distrugerea elitei țărănești prin deportare sau internarea acesteia în lagăre de muncă sau închisori. Decalajele, în afara celor demografice, au fost accentuate. Astfel că, la momentul 1990, diferențierile dintre ruralul și urbanul românesc erau suficient de semnificative pentru a putea structura comportamentul politic.

Paradoxal însă, un nou partid țăărănesc a întârziat să apară. Singura tentativă s-a înregistrat în primii ani ai tranziției, când pe eșichierul politic a activat, cu anumite succese, Partidul Democrat Agrar din România. Departamentul însă de a avea vreo legătură cu mediul rural, PDAR a reprezentat interfața unei categorii socio-profesionale în curs de dispariție: burocrăția inginerilor agronomi și mecanici din defunctele CAP-uri.

Dar fenomenul cel mai remarcabil a fost nu

parcursul ciclului identificat de Rokkan: lupta pentru controlul unei resurse sau pentru impunerea unei culturi, structurarea a două tabere, reprezentând două categorii socio-culturale, iar, în final, apariția a două partide corespunzătoare, ci, un clivaj existent în societate a fost preluat de partide neconectate inițial de acestea.

Clivajul rural-urban este, în esență, de natură economică; miza acestuia o reprezintă preeminența produselor economiei agrare în fața produselor industriei. Un partid ce poate rezulta din acest clivaj, cel agrarian, are ca obiectiv, protejarea intereselor locuitorilor din mediul rural, în general, și pe cele ale agricultorilor, în special. Dacă în Ungaria sau Polonia, cu importante comunități agricole, acest tip de partide a apărut imediat după căderea comunismului,⁴ în România acest fenomen nu s-a produs. PNȚCD, urmașul PNȚ, deși invocând o retorică ruralistă, era mai degrabă un partid aparținând versantului urban. De altfel, pus în fața celei mai importante probleme a economiei agrare, cea a retrocedării pământurilor și pădurilor, PNȚCD a eșuat. Legea Lupu, cea care reglementa această chestiune, a intrat în vigoare abia în 2000. În absența unui partid ce să provină de jos în sus, spațiul a fost ocupat, de sus în jos, de o altă formațiune politică, cea avându-l pe Ion Iliescu figură centrală, fie că s-a numit FSN, FDSN, PDSR sau PSD.

PSD nu invocă vreo origine rurală, dar s-a impus prin două subterfugii specifice unei perioade de tranziție. Primul gest a fost acela al retrocedării parțiale a pământului, atribuit, ulterior, pentru mulți ani, lui Ion Iliescu. Al doilea mecanism s-a materializat prin controlul administrativ realizat de burocrăția locală, în multe situații aservită PSD. Fondurile alocate administrației locale, precum și subvențiile pentru agricultură erau pârghii importante pentru controlul zonei rurale.

Dimpotrivă, pe versantul urban s-au impus partide al căror fief electoral s-a regăsit mereu în zona urbană: PNL, PNȚCD și PD.

Al doilea clivaj clasic care a putut fi perceput în România este **centru-periferie**. Deși omogene din punct de vedere etnic, lingvistic și religios, provinciile românești au avut istorii seculare complet diferite. Acest fapt a fost accentuat, din sec. al XVII-lea, de apartenența la sfere de influență diferite: Imperiul Habsburgic, cel Otoman sau cel Țarist. Toate aceste elemente au constituit suficiente motive pentru ca, în esență, cele trei provincii să prezinte destule deosebiri între ele. Astfel că, ele au trebuit să fie unite și supuse unei culturi centrale, într-un timp relativ scurt. Însă elitele vremii au fost de acord

asupra acestei necesități, astfel că procesul a decurs fără a se manifesta printr-un clivaj sesizabil. Dificultățile au apărut odată cu formarea României Mari; noile provincii aduceau un aport demografic important: procentul populației românești a scăzut cu peste douăzeci de procente, până sub 72%. Așadar, mai bine de un sfert din populația țării nu aparținea culturii dominante majoritare. Dintre aceștia, maghiarii, germanii și slavii erau concentrați regional. Din punct de vedere religios, situația era asemănătoare. Ortodocșii reprezentau, în 1930, 72,6% din totalul populației. Restul aparținea unor religii noi pentru spațiul românesc: greco-catolici, romano-catolici și reformați.

În acest context, liberalii, în principal, au continuat politica de standardizare culturală. În acest context, clivajul centru-periferie a început să se manifeste, dar într-o manieră destul de inconsistentă. Singurul partid care s-a revendicat de la această diviziune a fost Partidul Național Român din Transilvania, paradoxal, tot partid al periferiei în perioada Imperiului Austro-ungar. Dar după fuziunea cu Partidul Țărănesc, propunerile cu tentă federalistă s-au atenuat, dar forța partidului venea tot din zona transilvană.

Partidele reprezentând minoritățile naționale grupate regional au avut, pentru început, rezultate electorale scăzute. Elita politică și economică maghiară emigrase după 1918, astfel a fost nevoie de un deceniu pentru ca reprezentanți ai maghiarilor din Transilvania să fie reprezentanți proporțional în Parlament. Doar partidele reprezentând minoritatea germană obținuseră anumite succese electorale, datorate, însă, în mare măsură alianței cu diferite alianțe.

Explicațiile rezidă în situația complet nouă în care se regăseau o parte dintre minorități, majoritare sau cu anumite drepturi până în 1918, de unde o anumită perioadă de timp necesară conștientizării și organizării politice și, nu în ultimul rând, legea electorală, destul de restrictivă cu partidele mici. Nu mai puțin conta tradiția politică ante-1918, în care ciclul politic pornea de la numirea unui nou guvern care organiza alegerile de o asemenea manieră încât să câștige detașat, chiar prin abuzuri administrative.

Deși procesul de edificare națională se încheiase deja spre deceniul al patrulea, comuniștii, din motive de tehnică administrativă, au continuat procesul de centralizare, la modul absolut. Toate deciziile politice, economice sau administrative se luau la nivel central, de regulă la sediul PCR.

Cu toate aceste eforturi de nivelare socială, diferențele regionale nu au dispărut și au fost suficient de adânci pentru a ieși la suprafață după

1989. Două au fost zonele în care acestea s-au manifestat.

Prima formă a clivajului centru-periferie s-a manifestat prin opoziția dintre *Capitală*, văzută ca un receptor al mult prea multor fonduri și deținătoare a cvasimajorității mecanismelor de comandă, și *provincia*, evident defavorizată financiar și decizional. Singurele forme partinice care s-au structurat pe această diviziune a fost Partidul Moldovenilor și Liga Transilvania-Banat, cu un impact ne semnificativ asupra scenei politice.

Mult mai vizibile sunt însă tendințele de divizare pe axa centru-periferie în cadrul partidelor consacrate. Deși acestea sunt puternic centralizate, fără posibilitatea statutară de a avea facțiuni, cele mai multe partide dețin aripi regionale semnificative. PNTCD a fost primul astfel de partid, care a funcționat peste un deceniu cu regula nescrisă care stabilea apartenență regională diferită pentru liderul partidului și adjunctul acestuia. Paradoxal, unul dintre cele mai centralizate partide, PSD, beneficiază de o voce distinctă, reprezentată de așa numitul “grup de la Cluj”. La alegerile interne din 2005, filialele din Transilvania ale Partidului Democrat au profitat de rezultatele excelente obținute la alegerile din 2004 în această regiune și au impus un birou permanent controlat de ardeleni, în frunte cu primarul Clujului, președinte de partid în același timp.

Deși această diviziune este mai degrabă de natură identitară decât un clivaj, este posibil ca integrarea în UE, politicile regionale și fondurile alocate de aceasta să amplifice fragmentarea pe această dimensiune.

A doua formă a clivajului a apărut ca urmare a opoziție între cultura majoritară românească și cultura minoritară reprezentată de maghiari. Este, în ultimă instanță, cel mai vizibil clivaj socio-cultural, care satisface, teoretic, toate cerințele definiției lui Bartolini și Mair: existența unui conflict, conștientizarea apartenenței la un grup (“noi” și “ei”) și reflectarea organizațională a conflictului.

Politic, clivajul a generat în sânul culturii minoritare Uniunea Democratică a Maghiarilor din România, apărută imediat după Revoluția din 1989. Reflexia UDMR într-o oglindă politică, Partidul Unității Naționale a Românilor din Transilvania (ulterior PUNR) a apărut doar câteva luni mai târziu. În mod curios, deși reprezentând cultura majoritară, PUNR era tot un partid regional, avându-și fief electoral tot în Transilvania.

Un alt partid situat pe versantul culturii dominante a fost PSD. Partid de guvernământ între 1990 și 1996, apoi în opoziție pentru patru ani,

acesta s-a opus ferm oricăror cereri de factură culturală sau administrativă venite din partea minorității maghiare.

În cele din urmă, din 2001, PSD a încheiat o alianță electorală cu UDMR⁵ și retorica antimaghiară a acestui partid s-a atenuat semnificativ.

În aceeași tabără s-a poziționat și PRM, partid intrat în arena electorală în 1992. Mai bine dezvoltat în teritoriu și cu mesaje mai atractive, PRM a înlocuit PUNR ca principal partid al culturii majoritare. Diviziunea politică dintre cele două partide (PRM vs. UDMR) este atât de clară, încât, în dese rânduri, lideri acestor partide au declarat că sunt dispuși la orice formulă de guvernare, cu excepția partidului advers.

În ciuda existenței a numeroase partide auto-intitulate “creștin-democrate” sau “populare”, clivajul **Stat-Biserică** este inexistent în România. Din acest punct de vedere, România se aseamănă cu Irlanda, beneficiare ale unor biserici atot-puternice, și a căror autoritate morală sau culturală nu este pusă sub semnul întrebării.

Pe de altă parte, Biserica Ortodoxă Română, moștenitoarea unui model bizantin de relaționare cu puterea politică, manifestat mai degrabă prin obediență, nu s-a implicat în mod direct și activ în arena politică. Acest *status quo* a fost menținut, la rândul ei, și de stat: după 1990, fiecare partid, odată ajuns la guvernare, a căutat să satisfacă anumite interese economice ale BOR. În ceea ce privește chestiunile sociale sau morale (avorturile, divorțurile sau homosexualitatea), Biserica a avut reacții mai degrabă minimale.

Anterior, secularizarea averilor mănăstirești realizată de Cuza (este drept, îndreptată în principal împotriva mănăstirilor de filiație grecească) sau naționalizarea bunurilor BOR, după 1947, nu au generat mișcări de protest sau opoziții semnificative.⁶

Astfel, date fiind condițiile, o mișcare creștin-democrată de tipul celor din vestul Europei nu a putut să se dezvolte, în ciuda pretenției PNȚCD de apartenență la acest curent.⁷

Unul din efectele unui clivaj este sprijinul electoral acordat unui partid de către o categorie socio-culturală la care acesta este conectat, indiferent de prestația acestuia. Este ceea ce în limbaj politic se numește nucleul sau miezul dur al electoratului unui partid. Or, absența clivajului analizat, respectiv al unui partid corespunzător a fost vizibilă în 2000, când presupusul partid creștin-democrat a fost eliminat din parlament, iar în momentul actual, nu reușește să depășească 2% în sondajele de opinie.

Al patrulea clivaj identificat de Lipset și

Rokkan, cel de clasă sau **proprietari-muncitori**, poate fi regăsit în orice societate capitalistă. Acesta este rezultatul “conflictului tipic pentru alocarea, pe termen scurt sau lung a resurselor, produselor sau beneficiilor economiei” (Lipset și Rokkan, 1967, p. 10).

Evident, acest clivaj nu a putut lipsi nici din societatea românească antebelică. În societățile în care mobilizarea politică de masă s-a produs pe fondul unei industrializări în curs sau încheiate, clivajul a produs partide socialiste (ale clasei muncitoare) pe de o parte, respectiv liberale sau conservative (patrimoniale). În spațiul românesc însă, această diviziune a luat o formă particulară, dată fiind caracteristica agrară a economiei românești (Pîrvulescu, 2001). Astfel, clivajul a situat în opoziție Partidul Conservator, ca reprezentant al marilor moșieri, și, într-o mai mică măsură, Partidul Liberal, pe de o parte, și clasa țărănească, fără reprezentare politică, în perioada votului cenșitar, pe de altă parte, dar care s-a manifestat activ în principal prin intermedii răcoalelor sau revoltelor țărănești.⁸

În condițiile unei industrii destul de precare, partidele socialiste au avut dificultăți în a se dezvolta. Prima grupare de acest gen, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, înființat în 1893, nu a putut supraviețui șocurilor provocate de dezertarea socialiștilor “generoși” din 1900 și chestiunii orientării programatice din anii 1918-1921 și a dispărut. O nouă grupare a reapărut în 1927, PSDR, dar fără a obține rezultate electorale consistente (9 deputați în 1928, 7 în 1932, nici unul în 1933 sau 1937). După război, această grupare, precum și celelalte care gravitau în jurul ideilor socialiste, a fost absorbită de Partidul Comunist.

După momentul 1989, întrucât alocarea resurselor a fost, pentru câțiva ani, sarcina guvernului, iar economia era în tranziție spre capitalism, conflictul nu a existat (Elster *et al*, 1998: 136). De altfel, în condițiile unor societăți egalizate economic, acest clivaj era prevăzut să se manifeste ultimul. Cu toate acestea, multe dintre partidele tranziției, în Europa centrală și de est, s-au revendicat de la una sau alta dintre taberele pe care acest clivaj ar fi trebuit să le genereze, înainte ca acesta să se producă. Cu toate acestea, după un deceniu de democrație, partidele românești au început să se structureze și de-a lungul acestui clivaj. Alegerile din 2004 au fost primele în care s-au confruntat nu doar chestiuni morale sau de imagine, ci s-au produs și confruntări legate de performanța economică sau capitalism, iar votul s-a structurat în bună măsură și în funcție de acestea.⁹

Două partide se originează în acest clivaj în acest moment: PSD și PNL. De altfel, dacă față de clivajele analizate anterior, unele partide se manifestau neutru, acesta din urmă, chiar dacă nu a generat toate partidele de pe scena politică românească, reușește să le structureze. PSD și PRM, respectiv, PNL, PD, PC și UDMR se dispun fără echivoc pe cei doi versanți ai clivajului.¹⁰

Până în acest punct al textului a fost întreprinsă o necesară trecere în revistă a teoriei lui Lipset și Rokkan. După cum se poate observa, nu doar că vechile diviziuni au rezistat de-a lungul comunismului, dar au fost capabile să se regenereze și să inducă clivaje politice în sistemul politic. Însă comunismul a reușit, la rândul său, să inducă alte conflicte în societate, vizibile și active de-a lungul tranziției.

2. Clivaje post-comuniste

Analiza clivajelor în societățile post-comuniste prezintă două dificultăți majore: perioada de timp scurtă în care fenomenele politice au putut fi studiate și lipsa de persistență a clivajelor.

De Waele (2003) a propus trei clivaje specifice societăților post-comuniste. Primul dintre ele vizează tranziția economică și îi opune pe **maximaliștii minimaliștilor**. Maximaliștii sunt suporterii unei tranziții rapide și totale (maxime), pe când minimaliștii favorizează o tranziție treptată, fără șocuri (De Waele, 2003, p. 187).

Anumite cercetători (Kitschelt *et al*, 1999) au opinat că acesta este cel mai amplu clivaj apărut după căderea comunismului, practic neexistând partid care să nu se dispună pe un versant sau altul al acestuia.

Pe scena politică românească, așadar, PSD (cel puțin pe perioada anilor 1990¹¹) și PRM pot fi înscrise în categoria partidelor minimaliste, în opoziție cu PNTCD, PNL, UDMR și PD¹², partizane ale unei abordări maximaliste.

După decenii de negare a drepturilor omului și valorilor democratice, a devenit firesc ca părți din societățile ieșite din comunism să le respingă. Astfel, pe această dimensiune, clivajul ce a divizat societatea a fost cel denumit **autoritar-democratic**. Acesta opune pe cei favorabili democrației, modernizării politice, valorilor europene, tradiționaliștilor sau celor care militează pentru păstrarea specificului național. Aceștia din urmă sunt împotriva acordării de drepturi minorităților naționale și nu consideră integrarea europeană ca fiind prioritară (De Waele, 2003, 189).

Acest clivaj apare în societatea noastră, dar este mai puțin profund. Cercetările arată¹³ că, în

mare măsură, românii sunt, cel puțin comparativ cu primii ani ai tranziției, favorabili valorilor democratice. Iar în ceea ce privește integrarea europeană, românii reprezintă populația cea mai favorabilă integrării în UE din zona Europei Centrale și de Est.

Cu puține excepții, majoritatea partidelor sunt favorabile valorilor democratice. Două sunt partidele susceptibile de a fi încadrate în tabără "autoritară". PSD, atât la nivel discursiv, cât și al a acțiunii politice, a manifestat o anumită reticență față de modernizarea politică și drepturile minorităților în primii ani ai tranziției. Însă, începând cu mandatul din 2000, social-democrații au eliminat orice ambiguitate față de acest subiect.

Al doilea partid din această zonă este PRM. Acesta s-a situat în permanență pe versantul tradiționalist-autoritar, cu o singură excepție: atitudinea pozitivă față de integrarea europeană.

Cronologic, clivajul **comunist-anticomunist**, ce delimitează pe opozanții sau criticii regimului comunist de moștenitorii structurilor sau avantajelor aduse de acesta (De Waele, 2003, pp. 190-192), a fost primul care s-a dezvoltat în societatea românească. Însă gradul acestuia de penetrare a fost proporțional cu consistența societății civile și permisivitatea regimului comunist. Astfel, în țările în care regimul a permis voci critice la adresa sa, clivajul a fost mult mai profund. Nu a fost însă și cazul României. Cu toate că nu a penetrat în profunzime societatea românească, a constituit una dintre temele favorite ale opiniei publice și ale primelor campanii electorale. De asemenea, a reușit să structureze partidele politice într-un mod destul de vizibil. PSD a reprezentat principala voce 'nostalgică' a sistemului, urmat îndeaproape de PRM. De cealaltă parte, la fel de evident s-a detașat PNTCD. PNL a alternat momentele de anticomunism cu cele de colaborare cu PSD, pe când PD și UDMR nu s-au așezat politic în funcție de acest clivaj.

De Waele a ridicat problema persistenței acestui clivaj (2003, 192) ce părea să se fi atenuat semnificativ în toate statele foste comuniste, inclusiv în România. Recentele dezbateri asupra legii lustrației, dar mai ales asupra deconspirării foștilor colaboratori ai Securității par să indice că diviziunea, deși în stare de latență, caracterizează încă societatea românească.

Concluzii

Un clivaj devine complet când se regăsește în expresia politică a unui set de conflicte. Dar asta nu înseamnă neapărat că un set de conflicte care nu se concretizează cu o organizație politică nu poate

constitui un clivaj; este posibil ca acesta să fie latent. Există probabilitatea ca, în timp, societatea să dezvolte mecanisme sociale sau structuri, capabile să vitalizeze clivajul și să genereze un partid. Clivajul proprietari-muncitori este demonstrativ în acest sens.

O hartă precisă a clivajelor socio-culturale sau economice din România se dovedește dificil de trasat. Durata (totuși) redusă a tranziției sau urmele trecutului constituie elemente care nu pot decât să îngreuneze un astfel de demers. Cu toate acestea, faptul că, după un deceniu și jumătate, principalele partide, majoritatea fondate imediat după revoluție, se regăsesc încă în sfera politică, este o dovadă evidentă că, dincolo de abilitățile organizatorice sau strategia de imagine și electorală, conectarea acestora cu anumite forme de diviziuni sociale există și se manifestă din ce în ce mai vizibil.

NOTE

¹ Conform Recensământului din 1930.

² Pentru comparație, tot în 1930, Ungaria avea 50% din populația activă implicată în agricultură, iar 23% lucra în industrie.

³ Ocupant al locurilor 2 sau 3 la alegerile între 1919 și 1926.

⁴ În Polonia, un astfel de partid existase, tolerat, chiar și în perioada comunistă.

⁵ În mod curios, după ce s-a opus cu consecvență pentru un deceniu drepturilor pozitive solicitate de maghiari, PSD a fost acela care a adoptat legislația ce permitea folosirea limbii minorităților în administrație și justiție.

⁶ Este adevărat că mii de preoții ortodocși au avut de suferit, mulți dintre aceștia fiind închiși, însă la nivel oficial sau semi-oficial (vârful ierarhiei) rezistența a fost minimă.

⁷ Este relevantă, în acest context, experiența unui alt stat ortodox, Grecia. Deși cu o experiență democratică mult mai lungă decât cea a României, nici aici nu a apărut o formațiune politică de factură creștin-democrată, Nea Democratia fiind un partid conservator. Nici Bulgaria nu prezintă semnele vreunui clivaj Stat-Biserică.

⁸ Răscoala țărănească de la 1907 a fost ultima de acest gen din Europa.

⁹ Una din principalele teme din campanie a fost nivelul impozitării: Alianța DA a propus un impozit fix de 16%, pe când PSD era în favoarea impozitării progresive; disciplina fiscală a fost, de asemenea, o temă larg dezbătută.

¹⁰ Poziția PD este interesantă din această perspectivă. Partid mai degrabă de extracție urbană, favorabil economiei de piață și capitalismului, acesta a activat în zona social-democrației pentru mai bine de un deceniu. Cum structura socială ce susține acest partid pare să aparțină mai degrabă dreptei, în cele din urmă, acest partid s-a translatat pe scena politică de la centru-stânga spre centru-dreapta. Este drept, a profitat și de dispariția din această zonă politică a PNȚCD și de oportunitatea afilierii la Partidul Popular European.

¹¹ Figura centrală a PDSR/PSD, Ion Iliescu, a propovăduit în permanență, o reformă lentă, graduală.

¹² Partidul Democrat, deși activând în familia social-democrată, a militat mereu pentru o reformă economică rapidă; de altfel, ritmul reformei a constituit cauza schismei dintre Petre Roman și Ion Iliescu, între 1991 și 1992.

¹³ Vezi, în acest sens Barometrele de Opinie Publică realizate la comanda Fundației pentru o Societate Deschisă.

BIBLIOGRAFIE

- Bartolini S., Peter Mair (1990) *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilization of European Electorates, 1885–1985*, Cambridge: Cambridge University Press
- Bodocan, Voicu (2001) *Etnie, confesiune și comportament electoral în Transilvania: studiu geografic*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană
- De Waele, Jean-Michel (2003) “Consolidare democratică, partide și clivaje în Europa centrală și de est”, în De Waele, Jean-Michel (ed.) *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*, Bucharest: Humanitas
- Elster J., Offe C. și U.K. Preuss (1998) *Institutional Design in Post-Communist Societies: Rebuilding the Ship at Sea*, Cambridge: Cambridge University Press
- Evans GA and Stephen Whitefield (1993) “Identifying the bases of party competition in Eastern Europe”, în *British Journal of Political Science*, 23(4), pp. 521–48
- Evans G.A., Whitefield S. (1998) “The structuring of cleavages in post-communist societies: the case of the Czech Republic and Slovakia”, în *Political Studies*, 46(1), pp. 115–139
- Gallagher, Michael, Laver, Michael și Peter Mair (1992) *Representative Government in Western Europe*, New York: McGraw-Hill
- Kitschelt H. (1992) “The formation of party systems in East Central Europe” *Polit. Soc.* 20(1), pp. 7–50
- Kitschelt H. (1995) “Formation of party cleavages in post-communist democracies”, în *Party Politics*, nr. 1(4), pp. 447–472
- Kitschelt H., Mansfeldova Z., Toka G., Markowski M. (1999) *Post-Communist Party Systems: Competition, Representation, and Inter-Party Cooperation*, Cambridge: Cambridge University Press
- Lipset Seymour M., Rokkan, Stein (1967) “Cleavage structures, party systems and voter alignments”, în Lipset S.M., Rokkan S. (eds.) *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, New York: Free, pp. 1–64
- Pîrvulescu, Cristian (2001) “Un partid în derivă”, în *Sfera politică*, nr. 93-94, pp.2-5
- Popescu, Marina, Irina Stefuriuc (2002) “Cleavage Mobilization, Performance Evaluation and Support for Democratic Institutions: A longitudinal Analysis of Romania”, lucrare prezentată în cadrul *ECPR Joint Session of Workshops*, Edinburgh 28 Martie - 1 Aprilie
- Seiler, Daniel (1999) *Partidele politice din Europa*, Iasi: Institutul European
- Seiler, Daniel (2003) “Pot fi aplicate clivajele lui Rokkan în analiza partidelor politice din Europa centrală”, în De Waele, Jean-Michel (ed) *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*, Bucharest: Humanitas
- Whitefield, Stephen (2002) ‘Political Cleavages and Post-Communist Politics’, *Annual Review of Political Science*, nr. 5, pp. 181-200

OVIDIU VAIDA - absolvent de studii postuniversitare la Facultatea de Științe Politice din cadrul SNSPA, MA în Contemporary European Studies la University of Sussex, asistent universitar între 1999 și 2003 la Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității Dimitrie Cantemir. În prezent este doctorand la Facultatea de Studii Europene din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj.

Religie, partide și alegeri în România postcomunistă

LAVINIA STAN
LUCIAN TURCESCU

This article analyses the relation between religion and political life in post-communist Romania, from the perspective of the parties-election-religion trinomial. The parties-election-church relation is illustrative for the way in which politicians used the church, as well as for the way in which religious leaders tried to influence the public life and the functioning of the democratic system.

Literatura privind partidele și alegerile din România postcomunistă a crescut exponențial de când cetățenii țării au obținut dreptul de a alege și de a fi aleși în funcții publice, însă relația dintre religie, partide și alegeri a fost ignorată, deși este ilustrativă atât pentru modul în care politicienii s-au folosit de Biserică cât și modul în care liderii religioși au încercat să se impună în spațiul public și să modeleze democrația românească. Legătura dintre partide, religie și alegeri este ilustrată de câteva domenii interdependente ce reflectă negocierile continui ce au loc între actorii religioși și politici pentru găsirea unui raport de forțe acceptabil pentru ambele părți. Ne vom opri la implicarea directă a preoților în politică ca membri de partid sau candidați în alegerile generale sau locale.

În România, există diferențe substanțiale între culte în ceea ce privește avantajele pe care le pot oferi și pretinde de la clasa politică. Biserica Ortodoxă, căreia 86% dintre români declară că-i aparțin, s-a dovedit a fi un actor politic redutabil și un aliat indispensabil oricărui candidat și partid politic ce a căutat sprijinul unui segment larg electoral. Bisericele protestante și noile grupări religioase însă nu au avut aderenți în număr suficient de mare pentru a fi atractive politicienilor și partidelor și, ca urmare, rar au jucat un rol în alegeri. Majoritatea credincioșilor romano-catolici și reformați aparțin minorităților maghiară și germană din Transilvania, fiecare reprezentată politic de un bloc electoral distinct. Dacă formațiunile politice etnice se bucură aproape necondiționat de sprijinul bisericilor lor, o pleoră

de partide politice se află în competiție permanentă pentru obținerea suportului Bisericii Ortodoxe și a credincioșilor săi predominant români. Ca urmare, dinamica relației religie-politică este diferită în ce privește majoritatea și minoritățile etnice și explică rolul predominant pe care aceea biserica îl asumă în campanii electorale în raport cu celelalte culte.

Implicarea politică a preoților nu este o nouă tate în România. În perioada interbelică, prelații contribuiau activ la campaniile electorale, sfătuind credincioșii să voteze anumiți candidați, binecuvântând însemne electorale sau ridicând osanale din altar pentru partidele lor favorite. Pentru o perioadă, Patriarhul Miron Cristea a făcut parte din Regența ce a condus țara în numele regelui Mihai, minor la acea vreme, după ce regele Carol al II-lea a renunțat la tron. Constituția din 1923 îi recunoștea drept senatori pe liderii Bisericilor Ortodoxă și Greco-catolică. Mulți preoți ortodocși s-au alăturat mișcării legionare, organizație paramilitară ce ridica ortodoxia la rangul de cheie de boltă a identității române. În alegerile din 1946 preoții au făcut campanie activă împotriva comuniștilor. După instaurarea regimului comunist, autoritățile au căutat să clădească o societate în care religia nu avea nici un rol și au lansat o campanie susținută de persecutare a cultelor. Mănăstiri au fost închise, mii de preoți au fost arestați și omorâți în închisori și lagăre, Biserica Greco-Catolică a fost scoasă în ilegalitate și proprietățile sale au fost confiscate. Deși autoritățile nu au cerut ajutorul cultelor pentru a garanta o participare bună la vot sau un rezultat favorabil candidaților comuniști, deoa-

rece alegerile aveau rezultat predeterminat, ele au ajuns la o înțelegere tacită cu Biserica Ortodoxă majoritară care a acceptat, prin modificări de doctrină, să slujească un regim politic declarat ateist. Pe măsură ce comunismul s-a maturizat, Biserica Ortodoxă a devenit din ce în ce mai supusă regimului Ceaușescu, viitorul Patriarh Teoctist fiind cooptat în conducerea Frontului Democrației Socialiste, o organizație aservită Partidului Comunist.

După 1989, ierarhii ortodocși au cerut clerului să nu participe în politică, să nu adere la partide, să nu candideze în alegeri, și să nu influențeze opțiunile politice ale credincioșilor. În urma ședinței din ianuarie 1990, Sinodul le-a interzis preoților să se implice “în orice formă de partizanat politic”, le-a permis episcopilor să-i sancționeze pe preoții activi politic și i-a obligat pe preoții cu funcții publice să-și înceteze slujirea preoțească pe durata mandatului politic (neputând obține salariu de la Biserică cât timp erau remunerați pentru îndeplinirea îndatoririlor lor publice). Dar într-o vreme când conducerea ortodoxă era vehement contestată pentru colaborarea cu regimul comunist și Sinodul era scindat între reformatori și conservatori, majoritatea clerului a ignorat recomandările. Decizia Sinodului nr. 1066/1996 a reiterat că, “conform canoanelor bisericești, episcopii, preoții, diaconii și părinții spirituali nu vor candida pentru locuri în Parlament. Preoții și călugării sunt chemați să-și îndeplinească misiunea spirituală, incompatibilă cu o angajare partinică sistematică” (*Evenimentul zilei*, 13 februarie 2004). Decizia interzicea clerului să adere la partide politice, permițând implicarea politică prin aceea că permitea preoților să candideze în alegeri ca independenți. În februarie 2000, la începutul unui nou an electoral, Sinodul le-a reamintit preoților că puteau candida în alegerile locale, nu generale, numai ca independenți, cu aprobarea episcopului. Conform canoanelor, clerul ortodox trebuia să nu susțină deschis partide sau candidați. Însă datorită formulării sale vagi și lipsei de sancțiuni, decizia a rămas o simplă recomandare. Episcopii au neglijat să-i sancționeze pe preoții-politicieni și i-au lăsat pe cei cu funcții publice să continue să slujească în biserică, să cunune și să boteze, să predice și să spovedească. Voit sau nu, decizia le-a dat preoților posibilitatea de a se angaja politic în speranța obținerii unor avantaje tangibile pentru parohia lor sau pentru Biserica Ortodoxă ca instituție, arătând în același timp societății largi, clasei politice și celorlalte culte că Biserica optase formal pentru neutralitate politică.

Neutralitatea politică a reprezentat opțiunea oficială a BOR și în alegerile ulterioare, fără ca

preoții să o respecte. Mitropolitul Olteniei Nestor Vornicescu, episcopul Argesului Calinic Argatu și arhimandritul Simeon Tatu de la Mănăstirea Plumbuita s-au numarat printre simpatizanții FSN-ului și ale încarnărilor sale ulterioare. Cunoscut pentru sprijinul constant pe care l-a oferit lui Ceaușescu, Vornicescu chiar a acceptat să fie inclus pe listele electorale ale Frontului, însă și-a retras candidatura în ultimul moment ca urmare a protestelor publice. Mai puțin intimidat de opinia publică, Tatu a reprezentat acel partid în Senat din mai 1990 până la moartea sa în 1998. Mitropolitul Banatului Nicolae Corneanu a sprijinit Alianța Civică, dar nu a candidat niciodată pentru o poziție publică. Pr. Ioan Roman a reprezentat PNȚCD în Parlament în legislatura 1996-2000. Fost participant la demonstrațiile anti-guvernamentale din Piața Universității din iunie 1990, Pr. Simion Mehedintu a aderat la Alianța Creștin-Democrată un deceniu mai târziu. Deși nu toți liderii BOR au devenit membrii de partid, cei mai mulți dintre ei și-au declarat deschis opțiunea politică. Arhiepiscopul Sucevei Pimen și-a recunoscut în repetate rânduri simpatiile monarhiste, iar Vornicescu și Mitropolitul Transilvaniei Antonie Plămădeală au susținut deschis PRM-ul.

După 2000, tot mai mulți preoți ortodocși au intrat în politică. Ilie Sârbu a devenit ministru al agriculturii, Ioan Aurel Rus și-a reînnoit mandatul, continuând să reprezinte PRM în Senat. Alegerile locale au permis unui număr fără precedent de preoți să devină primari, vice-primari, consilieri locali și județeni cu ajutorul partidelor politice. Gh. Radu și Gh. Supeală au reprezentat PSD-ul în consiliul București. Ion Varan a devenit consilier PRM în Caraș-Severin și Viorel Mîtru a fost consilier PRM în Roman. În Cluj, Titus Popovici a aderat la PRM, Ioan Roman a devenit liberal, Costin Morar a ajuns consilier județean PUNR. Teofil Badea a fost ales primar în Bihor, iar Dumitru Nistor, Gheorghe Bărnesciu și Petre Popa au devenit primari în Argeș. Statistici exacte lipsesc, însă se crede că zeci de preoți au obținut funcții publice la toate nivelurile, fiind devotați ideologiei de partid mai mult decât dogmelor creștine (*Cotidianul*, 15 aprilie 2003)¹. Nu numai preoții ortodocși au primit carnete de partid, au candidat în alegeri sau au obținut posturi publice. Preoții greco-catolici Ioan Botiza și Matei Boilă au aderat la PNȚCD. Boilă a reprezentat acel partid în Senat din 1992 până în 2000. Pastorul baptist Ioan Pop a servit drept consilier parlamentar. Pastorul evanghelic Ioan Miclea a devenit ministru PRM. Episcopul reformat Laszlo Tokes a devenit președinte de onoare al UDMR, iar pastorul reformat Sogor Csaba a fost senator democrat.

La început, Sinodul a închis ochii când preoții deveneau membri de partid, însă spre sfârșitul deceniului, cazurile de preoți implicați politic amenințau să devină o regulă. Prima încercare de a reformula poziția Bisericii în ce privește implicarea politică a clerului a avut loc în aprilie 1998 când Arhiepiscopul de Cluj Bartolomeu Anania a cerut Sinodului să le permită preoților ortodocși să fie aleși pe liste de partid. După el, neutralitatea politică fusese ignorată de preoții din Transilvania, care oricum făcuseră campanie electorală unui partid politic sau altul sau căutaseră să intre în Parlament fără acordul ierarhilor, și ar fi expus BOR unor atacuri nedrepte din partea presei și a celorlalte culte ce nu îmbrățișau acel principiu. Propunerea a fost îmbrățișată de Mitropolitul Moldovei Daniel Ciobotea și Pr. Constantin Galeriu, ultimul declarând și că Biserica ar fi trebuit să promoveze în Parlament personalități recunoscute drept „conștiința națiunii”. După episcopul vicar de Suceava, Gherasim Pruteanul, Biserica trebuia să intre în politică pentru ca țara să-și mențină tradiția ortodoxă, însă implicarea politică nu înseamnă ca preoții să intre în partide, ci ca ei să le avertizeze dacă propunerile lor legislative se opuneau tradițiilor creștin ortodoxe. Pruteanul a susținut propunerea lui Anania „deoarece Biserica și statul nu au fost niciodată cu adevărat separate. Unde a fost conducătorul politic, acolo a fost și prelatul” (*Ziarul de Iași*, 17 aprilie 1998).

Deși îmbrățișată cu entuziasm în cercurile ortodoxe, propunerea a fost criticată de politicieni și jurnaliști drept un impediment al separării statului de Biserică și un obstacol al democratizării. Campania de presă a fost atât de susținută încât Sinodul a ezitat să considere serios propunerea pe motiv că nu era momentul potrivit pentru a decide dacă BOR trebuia să se implice politic. Paradoxal, propunerea lui Anania a forțat Biserica Romano-Catolică să-și formuleze o poziție față de implicarea politică a clerului sau. Un comunicat oficial, detaliind poziția Bisericilor Romano și Greco-catolice, arăta opțiunea acestora pentru neutralitate politică și reamintea că Conciului Vatican îi interzicea clerului catolic să facă politică (*Ziarul de Iași*, 29 aprilie și 1 iulie 1998).

Dacă Sinodul a ignorat propunerea, unii dintre membrii săi au îmbrățișat-o. Episcopul Calinic le-a permis preoților săi să obțină poziții eligibile pe liste de partid în alegerile locale din 2000. Într-un gest fără precedent, episcopul a scris partidelor politice, cerând poziții eligibile pentru preoții din Argeș. Când scrisorile au devenit publice, Calinic a declarat că „este absolut necesar ca preotul să fie preocupat de problemele spirituale și materiale ale enoriașilor.

De aceea avem nevoie de preoți primari, vice-primari și consilieri în sate și orașe. Avem nevoie de preoți și în cultură, în activitatea socială, în Parlament, și chiar guvern ca miniștri.... Cum BOR are 86% dintre cetățenii României, clerul ortodox trebuie să o reprezinte în toate structurile de conducere ale statului.” Dată fiind influența extraordinară a episcopului în viața locală, social-democrații au numit trei preoți ortodocși în consiliile locale (*Evenimentul zilei*, 28 aprilie 2000).

Presa a amintit că preoții ce deveneau membri de partid “renunță la independența stipulată de canoane, își continuă activitatea religioasă, și chiar dacă nu predică din amvon ideologia partidelor, culoarea lor politică îi poate influența pe credincioși” (*Cotidianul*, 15 aprilie 2003). Pe 2 februarie 2004, *Evenimentul zilei* nota că “înainte de alegeri, la fiecare patru ani, Sinodul rediscută implicarea politică a clerului, o problemă delicată pentru că preoții sunt lideri de opinie și Biserica se numără printre instituțiile cu cea mai mare cota de încredere. Dacă își fac cunoscute preferințele politice sau se dedică complet politicii, preoții pot să îi ‘piardă’ pe credincioși unui partid sau altul... Fără a recunoaște, fiecare partid are o strategie secretă de a atrage preoți, pentru că fiecare vrea să-și apropie Biserica... Implicarea politică amenință ‘ascultarea’. Un episcop PRM cu doi vicari social-democrați și doi liberali care au în ascultare zece preoți democrați, doi țărâniști, trei umaniști și patru URR nu are aceeași autoritate.”

Cum noi alegeri urmau să se organizeze în 2004, BOR-ul s-a scindat între cei ce doreau neutralitate și cei ce doreau implicare politică. În ianuarie 2003, Anania a anunțat că Sinodul va discuta cazurile celor trei preoți din Cluj ce aderaseră la PRM și al episcopului Teodosie, cunoscut pentru legăturile sale strânse cu PSD-ul, aflat atunci la guvernare. Anania a anunțat că toți preoții din Cluj ce erau membri de partid sau aveau posturi publice vor fi investigați. Conform presei, în Consiliul Municipal Cluj Napoca opt preoți reprezentau PSD-ul, unul pe liberali, patru PD-ul. Toate partidele au cerut Sinodului să le permită preoților să-și continue carierele politice. Gheorghe Funar a sperat ca preoții să-și continue activitatea în administrația locală, iar Brudașcă a cerut Bisericii să indice clar canoanele ce interziceau implicarea politică a preoților. Politicienii și-au unit forțele cu clerul pentru a susține că apartenența la partid era o opțiune personală a fiecărui preot ortodox, de vreme ce alte culte nu îmbrățișau principiul neutralității politice. Într-adevăr, UDMR-ul a anunțat că listele sale erau deschise preoților. Încă de la formarea sa, Uniunea a

alocat 15% din pozițiile sale de conducere reprezentanților tineretului și alte 15% societății civile și clerului. Pastorii reformați și preoții greco-catolici puteau ocupa funcții publice (*Informația*, 1 și 13 februarie 2004). Constituția României le permite cultelor să decidă dacă membri lor pot face politică.

Reflectând poziția ierarhilor ortodocși, protopopul de Botoșani le-a cerut preoților să nu candideze în alegeri deoarece, după cum a explicat el, mesajul partidului se adresează doar unui segment al comunității, în timp ce preotul trebuie să se adreseze tuturor credincioșilor. Ca răspuns, Octav Cosmâncă, liderul celui mai popular partid din Moldova, PSD, a opinat că preoții trebuie să fie lăsați să se implice politic pentru că numai constituția și Parlamentul puteau limita dreptul unui individ de a fi ales. Pentru premierul Năstase, preoții ce serveau drept consilieri locali și județeni aduceau un plus de moralitate procesului politic și modului de rezolvare a problemelor de interes comun. Însă opoziția liberală i-a criticat pe social-democrați pentru încercarea de a transforma BOR-ul într-un instrument electoral (*România liberă*, 4 februarie 2004).

În februarie 2004, Sinodul și-a reiterat deciziile din ianuarie 1990, septembrie 1992, februarie 1996 și februarie 2000 ce interziceau clerului ortodox să participe în politică, să adere la partide, să candideze în alegeri, să influențeze campaniile electorale și să dețină funcții în administrația locală sau națională. Decizia Sinodului nr. 410 din 12 februarie 2004 a cerut preoților să nu devină nici chiar candidați independenți și a rugat formațiunile politice să nu accepte preoți ca membri și să nu folosească biserica sau clerul în scopuri politice. Din partea Patriarhiei, Stoica a anunțat că „Biserica este neutră politic, nu indiferentă la viața polis-ului. Poziția sa rămâne neschimbată: singura politică a preoților este Biblia”. Preoții ortodocși aveau zece zile pentru a alege între preoție și politică. Renunțarea la preoție pentru avantaje politice imediate era ireversibilă, preotul urmând a fi răspopit în perpetuitate. Tot atunci, Anania a amenințat că Sinodul „poate și să comande”, a reiterat că preoții nu-și mai pot suspenda slujirea preoțească pe timpul mandatelor politice și a spus că preoții-politicieni vor fi discutați de curțile consistoriale. Chiar și preoții-primari trebuiau să aleagă, deși fuseseră aleși democratic și mandatul le expira în câteva luni, când noi alegeri urmau a fi organizate. Sinodul nu cunoștea numărul preoților-politicieni pentru că aceștia intraseră în politică fără a-și anunța superiorii, însă conform presei câteva sute dintre cei aproape 15,000 preoți ortodocși

ai României ocupau posturi publice (*Evenimentul Zilei*, 10 februarie 2004). Decizia Sinodului a fost lăudată de societatea civilă ca un pas înainte în efortul de a bloca încercările PSD-ului de a-și supune politic BOR (*Evenimentul Zilei*, 13 februarie 2004).

A fost necesară determinare pentru a-i convinge pe preoți că decizia era irevocabilă și definitivă. În Arhiepiscopia de Cluj doar senatorul PRM Rus a renunțat la preoție, pe când 87 alți preoți au renunțat la politică. În Cluj, din cei 60 preoți ce și-au încetat activitatea politică, mai mult de jumătate (32) reprezentaseră PSD-ul. În Argeș, un preot social-democrat a ales politica, pentru că „am servit Biserica 35 ani, e timpul să servesc oamenii”. Primarul de Băiculești a declarat că va candida în alegerile locale din 2004 în ciuda deciziei Sinodului și că, la nevoie, va „porni o nouă revoluție pentru că nu pot să aleg între preoție și primărie, de vreme ce ele sunt compatibile”. În Suceava, cei doi preoți din consiliul municipal au ales preoția. În Constanța, Teodosie a anunțat că nouă preoți urmau să renunțe la mandatele lor din consiliile locale, dar nu a dat detalii privind situația sa personală. Restricția a dus la modificarea substanțială a listelor electorale, obligând partidele să găsească înlocuitori pentru preoții-politicieni (*Informația*, 15 februarie și 11 martie 2004). Cel mai afectat a fost PSD-ul.

În timpul alegerilor locale din 2004 eforturile de a separa biserica de politică nu au dat rezultatele scontate. În Brașov și Galați nici un preot nu s-a implicat politic, dar în alte județe situația a fost alta. Primarul social-democrat de Ștefănești (Argeș) a căutat să-și reînnoiască mandatul, însă a pierdut în fața candidatului liberal. Petrică Florea din Costești (Iași) a candidat la primărie cu ajutor liberal, declarând că „un preot nu poate fi indiferent la ce se întâmplă în parohia sa. Timp de 18 ani am încercat să-i ajut pe oamenii de aici cum am putut. Ca consilier local aș fi putut face mult mai mult” (*România liberă*, 2 iunie 2004). Consistoriul Mitropoliei Moldovei a anunțat că-l va sancționa pe Florea dacă acesta se va implica politic, pentru că nu era prima dată când nesocotea decizia ierarhilor sai. După ce a pierdut alegerile, Florea s-a apărat spunând că avea dreptul constituțional de a alege și a fi ales și că spera că mitropolitul îl va suspenda temporar în loc să-l răspopească. Chiar și după ce au renunțat la carnetele de partid și la pozițiile publice, preoții au susținut partidele din care tocmai pleaseră. În mai liderii social-democrați au participat la slujba de duminică la Satu Mare. Profitând de ocazie, cu acordul preotului, candidatul la primărie s-a adresat credincioșilor, prezentându-și platforma electorală și promițând

să rezolve rapid problema proprietății bisericii. Candidatul a vorbit din amvon, lucru perceput ca manipulare religioasă în scop electoral (*Evenimentul Zilei*, 14 mai 2004).

Decizia Sinodului de neutralitate politică a fost criticată de guvernarea PSD și de opoziția PRM. Cosmâncă a numit decizia o „greșeală”, Nicolae Mischie a văzut-o drept o „anormală”, iar liderul PRM Petru Călian a calificat-o drept „discriminare”. Pentru Cosmâncă, decizia era o greșeală pentru că „prezența preoților în consiliile locale garantează că problemele enoriașilor sunt rezolvate direct de comunitatea locală... Ca pastor, preotul trebuie să vadă că problemele administrative ale cetățenilor sunt rezolvate înăuntrul și în afara Bisericii”. Cosmâncă a declarat că pledează pentru includerea preoților pe listele de partid ca independenți. Cum alte biserici permiteau implicarea politică a clerului, Cosmâncă nu înțelegea de ce Biserica Ortodoxă trebuia să adopte o altă poziție. Pentru deputatul umanist Pavel Cherescu (și preot ortodox), decizia sinodală era neconstituțională deoarece numai Parlamentul putea limita drepturile fundamentale ale cetățenilor. Pentru el și alți preoți ce nu doreau să renunțe nici la politică, nici la preoție, decizia demonstra tendința Bisericii spre „fundamentalism religios” (*Informația*, 25 februarie 2004).

Decizia a întâmpinat opoziție și în interiorul bisericii pe măsură ce prelații au început să o critice deschis și să o interpreteze în favoarea lor. Dacă la început puțini au îndrăznit să pună în discuție hotărârea Sinodului, ulterior unii ierarhi au anunțat că preoții ce ocupau funcții publice puteau să-și ducă mandatele la capăt însă nu vor putea candida din nou în 2004. Alții au arătat că decizia nu includea o dată limită până la care preoții trebuiau să opteze pentru preoție sau politică. Pentru Stoica, „este absurd să lași localitățile fără primar sau consilier local pentru următoarele două luni... Cu aprobarea episcopului, [preoții] pot să-și termine mandatele. Însă nu pot participa la campania electorală și nu pot candida din nou”. Și Calinic le-a cerut preoților săi să renunțe la carnetele de partid pentru a nu fi răspopiți, dar le-a permis primarilor-preoți să-și termine mandatul (*Ziua*, 24 februarie 2004).

Însă alte partide au susținut neutralitatea. Alianța Civică a salutat decizia Sinodului ca contribuind la „creșterea capitalului de încredere al Bisericii” și la „renașterea morală a poporului român”. Schimbându-și poziția, Liberalii au susținut și ei decizia ce „confirmă neutralitatea politică și poziția morală și spirituală a preoțimii ortodoxe”, au rugat alte culte să îmbrățișeze principiul și au criticat

organizația PSD Cluj ce-i ceruse Sinodului să revină asupra hotărârii. Pentru a fi clar că Sinodul nu le va permite preoților să reintre în politică, Anania a reiterat ca restricția era irevocabilă, definitivă și unanim acceptată și deci „nici chiar Patriarhul nu o putea schimba” (*Informația*, 18 februarie 2004).

Scriitorul Liviu Ioan Stoiciu a căutat să descearnă motivele pentru care BOR-ul a adoptat o poziție atât de fermă în favoarea neutralității cu puțin înainte de alegerile locale. După el, „credibilitatea morală a BOR a fost amenințată de proprii lideri. Deodată, preoți ce deveniseră senatori sau deputați pe liste de partid nu mai ascultau și chiar dădeau ordine superiorilor. Autoritatea ierarhiei religioase era știrbită.” Pentru a explica de ce Anania le-a cerut preoților să renunțe la posturile publice obținute ca urmare a unor alegeri libere, Stoiciu a considerat că Teodosie, pe care Anania l-a menționat printre cazurile problemă, era cheia adoptării interdicției de a face politică: „Lui Teodosie îi place puterea și cu ajutorul social-democraților visează să ajungă primul mitropolit al Tomisului și Dobrogei și apoi patriarh. Vrea ca Biserica să nu mai respecte tradiția în alegerea mitropolitului de Moldova ca patriarh, și dă o luptă pe viață și pe moarte pentru a deveni mitropolit,” deoarece patriarhul este ales dintre mitropoliți. Pentru Stoiciu, opțiunea pentru neutralitate politică derivă din lupta de putere din Sinod între suporterii ambițiosului Teodosie, ce-și construia cariera cu ajutor social-democrat, și oponenții săi adunați în jurul lui Anania, ce doreau ca tradiția să fie respectată în alegerea noului patriarh. Însă, conform lui Stoiciu, „decizia de a le interzice preoților să facă politică nu putea opri ascendența lui Teodosie” (*Cotidianul*, 4 martie 2004).

Biserica Romano-catolică a îmbrățișat și ea principiul neutralității în virtutea canonului 285.3, conform căruia „preoților li se interzice să asume funcții publice care implică participarea la procesul de decizie al statului”, canonului 383.1 al Statutului Bisericii Greco-catolice și paragrafului 33 al Directorului Vietii Preoțești al Vaticanului (1994) conform căruia „preotul, ca servitor al Bisericii universale, nu se poate lega de contingente istorice și trebuie să fie deasupra partidelor politice. El nu poate participa activ în partide politice sau sindicate, decât dacă [acest lucru este cerut] de drepturile Bisericii și de apărarea binelui comun. Chiar dacă sunt bune în sine, ele sunt străine statutului clerical și pot amenința serios unitatea comuniunii ecleziastice... Reducerea misiunii preoțești la scopuri temporale, de natură pur socială sau politică, este străină acestui pastorat, nu constituie un triumf, ci mai degrabă o mare pier-

dere pentru Biserică” (*România liberă*, 19 februarie 2004). Li s-a cerut preoților romano- și greco-catolici să renunțe la angajare politică cât mai curând, chemare la care au răspuns un număr de preoți. În Sălaj toți preoții catolici au renunțat la politică, rupându-se de PSD și PNL. În Cluj social-democrații au înlocuit 32 de preoți incluși pe listele electorale. În Bistrița 12 preoți au renunțat la viața de partid sau posturi de consilieri. Cei 5 sau 6 pastori reformați ce reprezentau UDMR au continuat activitatea politică (*Evenimentul zilei*, 20 februarie 2004).

Partidele politice din România postcomunistă au încercat constant să-și atragă cultele de partea lor, fără a avea o strategie declarată în acest sens. PNȚCD și PRM au adus religia în prim-planul platformei lor electorale, dar nu și-au putut îndeplini promisiunile față de culte, primul datorită divergențelor pe care le-a avut cu partenerii săi de guvernare în perioada 1996-2000, iar al doilea pentru că nu a format niciodată guvernul. Însă implicarea politică a preoților a ridicat probleme cultelor, care au realizat că simbioza le aducea puține avantaje și le subordona clasei politice. După cum am văzut, Biserica Ortodoxă a dat tonul, alegând neutralitate politică pentru clerul său. Însă decizia a fost implementată doar în campania din 2004, odată ce Sinodul și-a amenințat preoții cu răspopirea. Însă clerul de toate confesiunile religioase va continua să se implice politic în mod indirect, nu prin ocuparea de funcții publice, prin aderarea la partide politice sau prin participarea nemijlocită pe listele electorale de partid, ci ca sfătuitori de încredere ai electoratului.

NOTĂ

¹ Dovada este că, în 2002, un preot social democrat a refuzat să binecuvanteze noul sediu al organizației PNȚCD de Suceava. Refuzul nu a fost determinat de noutatea propunerii, de vreme ce preoții români în fiecare zi binecuvăntează clădiri, mașini și chiar animale, ci de faptul că în 1997 un preot creștin-democrat din Timișoara l-a pictat pe fostul președinte Ion Iliescu în chip de diavol în biserica sa.

LAVINIA STAN - Dr., Director al “Centrului pentru Studii Post-Comuniste”, St. Francis Xavier University, Canada.

LUCIAN TURCESCU - Profesor la Universitatea Concordia, Montreal, Canada și președinte al Societății Canadiene de Studii Patristice. Cartea sa *The Concept of Divine Persons in St. Gregory of Nyssa's Works* a apărut la Oxford University Press în 2005.

SEMNAL

Sorin Antohi, Moshe Idel

Ceea ce ne unește. Istorii, biografii, idei. Sorin Antohi în dialog cu Moshe Idel

Editura: Polirom

Anul apariției: 2006

Cuprins

Un *stetl* în România stalinistă • În Israel • Iesirea în lume • Eliade, România anilor '30-'40, Culianu • Religie, societate și politică în lumea de azi

Descriere

Convorbirile lui Sorin Antohi cu savantul și profesorul Moshe Idel, născut la Tîrgu-Neamț și emigrat în Israel în 1963, dar deplin reintegrat, astăzi, în circuitul cultural și academic din România, construiesc un portret al celui din urmă. Exercițiul de memorie la care sunt invitați să participe cititorii e menit să le arate că, fie ei români sau evrei, ca părți ale unei istorii și ale unei patrii comune, merită să se concentreze pe ceea ce îi unește: istorii, biografii, idei. ■

Neagu Djuvara

O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2006

Descriere

Autor al unor erudite studii de istorie și filozofia istoriei apărute în Franța, premiat de Academia Franceză, profesorul Neagu Djuvara lasă la o parte de data aceasta tonul academic, pentru a povesti tinerilor - și celor mai puțin tineri - istoria României. Cartea e o privire sintetică și originală asupra momentelor-cheie din trecutul nostru, fără tabuuri sau prejudecăți, scoțînd la lumină întâmplări mai puțin cunoscute, dar revelatoare. ■

România – țărâmul făgăduinței pentru partidele contra

SORINA SOARE

The article presents in a synthetic manner the speech and political action of the parties, generically called anti-system, or opposing parties in Romania's political parties system. The author explains the motivation of several parties – as the Great Romania Party – for trying to get into the system, and the raising of the new anti-system critics, which assumes the mission of saving the people from the nowadays political class, considered corrupted.

O problemă importantă a peisajului politic românesc de după 1989 o constituie mesajul *anti-political establishment* (Schelder 1996) vehiculat de partidele numite generic partide *anti-sistem* sau partide *contra*. Din acest punct de vedere, România reprezenta, până de curând, un *cas-à-part* în ceea ce privește fostele țări comuniste. Experiențe politice similare avuseseră o durată de viață relativ limitată. Un exemplu elocvent în acest sens este MIEP condus de Istvan Csurka în Ungaria. Lăsând România de o parte, singura experiență longevivă a unei structuri politice asociate familiei partidelor *contra* era cea a HZDS condus de Vladimir Meciar în Slovacia. La sfârșitul secolului al XX-lea, terenul fostelor democrații populare părea prea puțin fertil pentru mișcările politice extreme.

“Secolul extremelor” analizat de Hobsbawm nu era însă doar istorie. Lucrurile se schimbă la începutul secolului al XXI-lea. Într-adevăr, dacă Meciar pierde alegerile din Slovacia din 2000 datorită potențialului de coaliție limitat al partidului său, tendința în celelalte țări este contrară. În România, Corneliu Vadim Tudor este contracandidatul lui Ion Iliescu în cel de-al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidențiale iar PRM este a doua formațiune politică din Parlament. În Polonia, un an mai târziu, Samobroona se transformă dintr-un sindicat agrar periferic într-un partid central al sistemului politic obținând 10.2% din voturile exprimate la alegerile din 2001. Patru ani mai târziu, partidul Președintelui Kaczynski, PiS, stabilește o coaliție guvernamentală cu ultra-catolicii LPR și Samabroona. Partide cu un discurs critic pătrund pe scena politică și în alte țări din regiune: SNS în Slovenia sau LNKK în Letonia. Bulgaria, țară ce părea a fi protejată de extremismul politic, asistă la succesul politic al unei noi formațiuni cu un

puternic accent naționalist: Ataka reunește 8.75% din voturile exprimate la ultimele alegeri din iunie 2005.

Partidele *contra* pătrund astfel în mai toate Parlamentele din Estul Europei. Situația nu este cu nimic mai calmă în Vestul Europei. Partide *contra* participă direct la guvernare: FPÖ în Austria, SVP în Elveția sau DF în Danemarca. În alte cazuri, precum în Franța în 2002, candidatul FN, Jean-Marie Le Pen intră în balotaj cu Jacques Chirac la alegerile prezidențiale din 2002. În Belgia, la sfârșitul anilor '90, Vlaams Belang se impune ca al treilea partid în Flandra și, mai ales, ca primul partid la Anvers. O tendință ascendentă similară se regăsește în Norvegia unde Fremskrittspartiet devine al doilea partid în Parlament în 1997, cunoscând o ușoară scădere electorală în 2001. În Italia, în timp ce MSI se orientează către o schimbare de imagine la Congresul de la Fiuggi¹, LN își accentuează discursul xenofob-naționalist și participă la cele două guverne Berlusconi. În Finlanda, Partidul Adevăraților Finlandezi, condus de fostul boxeur Tony Halme, obține 3 locuri în Parlament în 2003. În Germania, deși limitați de piedicile instituționale impuse de sistemul electoral la nivel național, NPD reușește să pătrundă la nivel regional. Partide meteorit, precum Schill-Partei, obțin chiar 19.4% din voturi în alegerile regionale din landul Hamburg. Chiar și Marea Britanie cunoaște o creștere a radicalismului politic legată de vizibilitatea mărită a BNP.

Peisajul nu este însă complet negru, partidele *contra* sunt practic absente în Cipru, Irlanda, Luxemburg, Estonia, Malta, Portugalia sau Spania (Mudde 1996a). Această ultimă constatare nu poate însă decât atenua superficial revenirea extremelor politice pe prima scenă a Europei. De altfel participarea FPÖ la guvernarea Austriei în 1999 reprezintă o tristă premieră în Europa: pri-

mul guvern post-1945 cu participare directă a unui partid considerat de dreptă extremă². Excepțiile confirmă ceea ce a devenit o regulă: partidele radicale sunt un participant “normal” al vieții politice europene³. Plecând de la această constatare, în acest articol ne propunem să dezmembrăm noțiunea de partid *contra* aplicată cazului românesc. În acest sens, o primă delimitare teoretică se impune. Vom încerca astfel să oferim o definiție a partidului *contra* pentru a putea analiza structurile partizane românești ce corespund acestui concept.

1. O hartă conceptuală multicoloră

Literatura de specialitate se confruntă cu o adevărată problemă conceptuală în ceea ce privește delimitarea familiei partidelor extremiste⁴. Mudde identifică un adevărat război al cuvintelor (1996b) care încearcă să reia cât mai mult din complexitatea ideologică a partidelor afiliate acestei familii. Conceptele propuse se focalizează de altfel asupra aspectelor ideologice având însă o capacitate euristică limitată.

O analiză a partidelor critice față de sistemul politic își găsește originile în analiza seminală a lui Sartori din 1976⁵. În contextul multipartismului polarizat, Sartori consideră existența unui partid anti-sistem pertinent un criteriu distinctiv al unui multipartism potențialmente instabil: (Sartori 1976: 132). Partidul anti-sistem este definit ca acel partid care “*subminează legitimitatea regimului*” căruia i se opune”. Altfel spus, aceste partide nu împărtășesc valorile și normele de funcționare ale sistemului în care sunt localizate (Sartori 1976: 133). Opoziția poate fi exprimată din interiorul sistemului, utilizând “tehnica infiltrării” sau, din exterior, prin “obstrucție”. Pentru Sartori, participarea la viața politică din interiorul sistemului nu “alterează” potențialul de destabilizare al acestui partid.

Modelul care inspiră teoria sartoriană este acela al Partidului Comunist Italian, asociere considerată punctul slab al teoriei politologului italian⁶. Într-adevăr, Sartori dezvoltă ideea de opoziție față de sistem având în minte pactul propus de Berlinguer în 1973 și asociază acest tip de partid unei săbii a lui Damocles ce amenință permanent democrația. În același timp, interpretări alternative, acceptate astăzi de întreaga comunitate științifică, consideră că partidul antisistem poate funcționa ca un catalizator democratic asociind partidele principale într-un cordon sanitar izolant care demobilizează potențialul sedicios al unui partid antisistem⁷.

În ciuda marelui său succes la public, termenul de antisistem nu convinge comunitatea științifică. În practică, participarea la regulile democratice ale vieții politice nuanțează opoziția partidelor față de sistem. Democrația nu este prima vizată ci “*establishment-ul* politic” (Schelder 1996). În acest sens, distincția făcută de

Capoccia (2002) între “diferențele ideologice între partide” și “raportarea la sistemul politic în general” este fundamentală. Dacă aplicăm această distincție, putem observa că respingerea sistemului democratic *per se* sau a partidului ca fenomen reprezentativ al democrației moderne este absentă din discursurile politice sau programele partidelor mai sus menționate. Democrația nu este situată pe prima linie de front. Critica se focalizează însă asupra celorlalte “partide politice” sau, altfel spus, asupra elitei care trădează interesele demosului. Paradoxal, liderii “antisistemici” din zilele noastre apar precum soluțiile pure ale unei democrații mai aproape de societate. În consecință, pentru autori ca Mudde (1996a) nu se poate vorbi de adevărate partide extremiste ci de un populism radical. Extremismul, asociat dreptei radicale occidentale, se construiește astfel în jurul principiului de democrație regenerată, purificată de corupția clasei politice actuale. Partidele nu sunt deci anti”sistem” ci anti”*establishment*” (Schelder 1996). Poziția de partid *contra* (Mudde 1996a) este deci conferită de critica împotriva partidelor stabilite în sistem, atât la nivelul opoziției parlamentare cât și la guvern. Nu se face deci distincție între partide de guvernământ și cele de opoziție (Schelder 1996, Tarchi 2003, Betz 2004). Motto-ul sugestiv descris de Mudde este atunci: “Toți împotriva unui partid, un partid împotriva tuturor” (Mudde 1996a: 268). Îmbrățișând o logica manicheiană, partidele *contra* sunt “pentru popor” și nu elitiste, “oneste” și nu corupte, “cu adevărat democratice”, “unica adevărată alternativă” (Mudde 1996a: 272), “competenți” și nu diletanți, “moral” și nu pervertiți, “sinceri” (Schelder 1996: 296). Poziția lor de partid *contra*, situate în afara “sistemului”, înțeles ca *establishment* corupt, le permite să dezvolte un stil agresiv, conflictual, nediplomatic, un limbaj crud, popular, bazat pe insulte (Schelder 1996: 299). Raportul de forțe nu se stabilește între adversari politici, cu legitimitate recunoscută, ci între inamici politici ce trebuie combătuți violent.

În acest context, atât în Est cât și în Vest, partidele *contra* își construiesc tribuna de mobilizare a electoratului în jurul retoricii populiste. Carisma și elocvența liderului (Pim Fortuym, Le Pen, Haider, Morgens Glistrup, Carl Hagen, Bossi, Dewinter, Pia Kjaersgaard, Vadim Tudor) ce încarnează partidul întărește pretutindeni receptivitatea mesajului. Suprapunerea imaginii de apărător al “demosului”, deci al democrației non-pervertite, cu cea de apărător al “poporului” și al “ethnosului” garantează o strategie de marketing politic adesea plină de succes.

Un ultim ingredient trebuie menționat. Deși asociate unei drepte radicale, adesea aceste partide refuză orice încadrare clasică de dreapta sau de stânga. Asocierea cu dreapta radicală se face pe baza unei filiații superficiale cu fascismul pre-1945, apropiere întărită de

accentul pus pe apărarea identității naționale, pe euro-scepticism, pe critica politicilor considerate “prea supte” de imigrație. Originile acestor partide sunt însă diferite, majoritatea sunt partide a căror tradiție este recentă. Partidele drepte radicale din Nordul Europei sunt partide antifiscale, LN este un partid de apărare regională, SVP este un partid eurosceptic etc. Asocierea cu dreapta radicală este explicată de specialiști cu precădere în legătură cu cel mai mic denominator comun al acestor partide, o triadă simbolică ce asociază naționalismul, rasismul și xenofobia.

Pe scurt, partide critice față de establishment-ul politic, partidele *contra* propun o regenerare a sistemului valorizând dreptul la *voice* garantat de democrațiile moderne. Participarea activă în interiorul sistemului, la nivel regional sau central, a demonstrat poziția lor critică sectorială și nu globală. Deși ținta oficială nu este democrația ci elita politică, miza rămâne totuși stabilitatea acesteia.

2. Peisajul politic românesc

Sistemul politic românesc a fost traversat de la începutul anilor '90 de numeroase structuri considerate radical extremiste. Ca o specificitate românească, trebuie menționat că, din punct de vedere topografic, aceste partide sunt considerate expresii ale unei stângi radicale și nu ale drepte radicale⁸. Genealogia acestora este argumentul principal care justifică plasarea lor într-o poziție de extremă stângă. În același timp, genealogia trebuie interpretată nu atât în sensul unei continuități organizaționale cât în sensul reproducerii unei elite politice sau culturale de prim nivel a Partidului Comunist Român. Astfel, atât Ion Iliescu, cât și Ilie Verdeț sau Corneliu Vadim Tudor sunt “dovezile” genealogice ale unei continuități discursive ce plasează partidele lor pe versantul “stângă” al diadei clasice. În cazul PUNR, genealogia este explicată cu precădere în legătură cu reluarea discursului politic anti-maghiar utilizat de PCR în anii '80 (Roger 2002). În același timp, poziția programatică a acestor partide este legată de promovarea unui protecționism economic sau, altfel spus, de reticențele acestora în adoptarea economiei de piață.

În același timp, decupajele cronologice nu pot elimina continuitățile evidente cu naționalismul cultivat într-o formă radicală în perioada interbelică. Dar, preluarea filonului legionar interbelic este interpretată adesea ca fiind filtrată de ideologia național-comunistă a lui Ceaușescu⁹. Pecetea celui din urmă este deci semnul distinctiv pentru partidele sau formațiunile politice asociate acestui grup democrat-sceptic de origine comunistă. Într-o situație echilibrată din punct de vedere al continuității istorice se regăsește PUNR, continuatorul unui naționalism de periferie tipic mișcării unioniste

transilvane (Soare 2004). O mișcare înscrisă într-o logică cronologică recentă este cea a minerilor. Lipsa unei structuri efective de organizare nu împiedică mineriadele să devină rapid “mâna activă” a FSN-FDSN sau altfel spus o mișcare anti-sistem clasică, vizând nu atât establishment-ul cât infrastructura democrației însăși: pluripartitismul, libertatea de opinie, dreptul la rezistență. Caracterul sedicios al mineriadelor înscrie aceste mișcări populiste într-o categorie extra-parlamentară distinctă: mișcare anti-sistem cu potențial revoluționar. Loialitatea față de principiile democratice este în acest caz complet absentă. Violența depășește pragul limbajului și devine fizică; adversarii politici devin inamici. Regulile propuse ignoră principiul popperian al alternanței pacifice. Democrația este direct amenințată.

În România, prima jumătate a anilor '90 este o perioadă tulbură pentru democrație. Dacă în cazul partidelor occidentale mai sus menționate critica democrației *per se* nu se regăsește, în cazul românesc această familie politică este considerată extremistă în măsura în care miza este democrația însăși. Structura proto-partidică a FSN-ului¹⁰ și urmașul său direct, FDSN-PDSR, dar și o mișcare anarhică a minerilor, discursul radical-naționalist al PUNR și radicalismul complex al PRM sunt reprezentanții de bază ai familiei radicalilor de stângă extremă din România. Violența fizică încurajată de FSN și aplicată în timpul mineriadelor, naționalismul crud al PUNR în Transilvania și patchwork-ul antisemit, revizionist, xenofob, antimaghiar, pro-Ceaușescu, homofob prezent în discursul PRM au un ecou cu atât mai impunător cu cât pertinența lor electorală le permite să monopolizeze arena guvernamentală între 1990 și 1996.

Pe scurt, în primii ani ai democrației române de după 1989, patru partide parlamentare și o mișcare extra-parlamentară pot fi integrate în categoria partidelor extremiste democratofobe (Fig. 1). Definită din punct de vedere genealogic drept o stângă radicală, acest grup politic adoptă adesea o poziție *critică* față de sistemul democratic¹¹.

După al doilea mandat, FSN-FDSN-PDSR migrează progresiv în afara acestei categorii extremiste (Fig. 2). Strategia de respectabilitate a FSN-FDSN-PDSR (Grzymala-Busse 2002), tipică partidelor ex-comuniste, precum și dispariția progresivă a PSM și a PUNR reorganizează topografia partidelor *contra* din spațiul politic românesc. În opoziție pentru patru ani, PDSR inițiază o strategie în trei mișcări pentru integrare progresivă în sistem. Loialitatea sa democratică este subliniată de transformarea programatică din 1993 într-un partid social democrat, însă în programul partidului. Abia după înfrângerea electorală din 1996, PDSR lansează o adevărată campanie de cizelare ideologică. Rolul Institutului Șincai este simbolic din acest punct de

vedere. În urma înfrângerii din 1996, o a doua mișcare strategică vizează lărgirea potențialului său de coaliție. PSDR se îndepărtează progresiv de partenerii incoizi ai “patrulerului roșu” (Radu 2000) și stabilește o relație simbolică, de altfel, cu reprezentantul istoric al social-democrației române, PSDR. PSDR își asumă rolul unui “garant” de credibilitate la nivel național dar mai ales internațional. La începutul anilor 2000, noul PSD își desăvârșește strategia de respectabilitate și este acceptat în familia social-democrată europeană și internațională. Mai mult, rezultatul primului tur de scrutin de la alegerile din toamna anului 2000 confirmă integrarea PSD printre partidele frecventabile din spațiul politic românesc¹² (Fig. 3).

Începând cu 1996, PRM se impune ca singurul reprezentant al “patrulerului roșu”, promotor al unui discurs “contra”. Ambiguitatea discursului dar și participarea acestuia la nivel local la gestiunea democratică a comunității plasează totuși PRM într-o poziție ușor diferită. Democratoscepticismul anilor '90 este trecut în planul doi, la nivel politic PRM se lansează într-o strategie de respectabilitate (Soare 2005). Îmbrățișarea crezului european și strategia recentă a realinierii programice într-un partid popular transformă PRM dintr-un partid demotofob într-un partid național-populist “contra”. Critica sa se orientează progresiv către “establishment”, propunând o regenerare completă a democrației române și nu o schimbare de sistem. Altfel spus, schimbarea propusă de PRM este circumscisă de regulile democratice acceptate, respectate de partid. Precum în Vestul Europei, tribuna critică a PRM vizează politicile și comportamentul politic al partidelor din “establishment” (Mudde 1996: 272). Altfel spus, PRM își construiește treptat o imagine antipolitică de actor extern “corupției” politice, de “structura nepervertită” exploatarea în 2000 farmecul “necunoscutului și a ceea ce nu a fost încă încercat” (Schelder 1996: 298), fără a amenința stabilitatea democratică *per se*.

Figura 3 ilustrează această transformare a PRM care migrează de la periferia sistemică, afișând interesul unei integrări în sistem. Discursul său critic împotriva *establishment*-ului este direct sfidat de vizibilitatea unui nou partid: PNG, condus de Gigi Becali. Conform modelului clasic descris de Schedler (1996: 299), PNG este nu numai topografic vorbind în afara sistemului, un outsider, el este și un critic virulent al *establishment*-ului politic. Stilul său discursiv agresiv sau populismul ajutoarelor pentru sinistrați dau repede roade și, în ultimele sondaje, PNG este creditat cu 8% din intențiile de vot. În același timp, asocierea PNG cu un discurs anti-political establishment pare a fi justificată atât de apropierea de Noua Dreaptă¹³ cât și de *melange*-ul de naționalism, meșianism, homofobie întreținut de retorica sa populistă.

3. Criza de identitate, drum deschis pentru partide „contra”

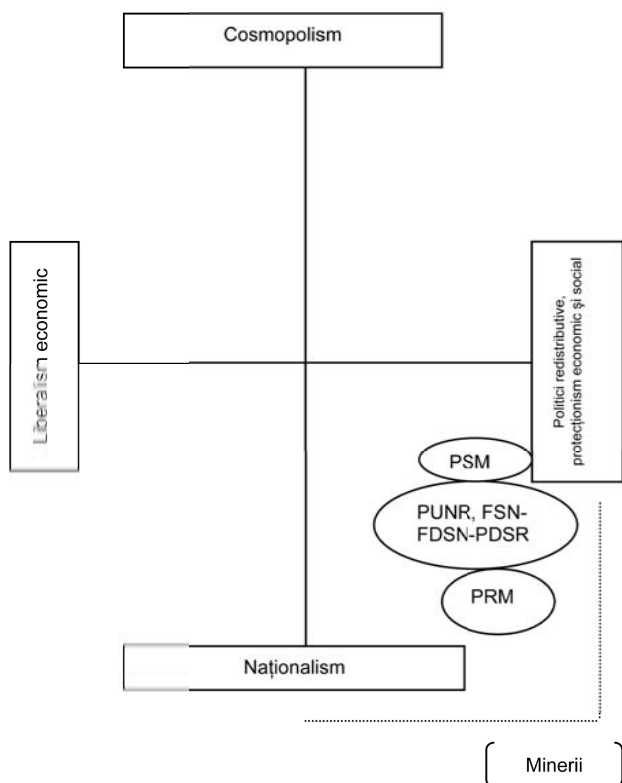
În urma acestei scurte incursiuni în topografia partidelor “contra” din spațiul politic românesc, ne rămâne să încercăm să tragem câteva concluzii. În mod clar, cea mai importantă observație este aceea că terenul politic românesc este foarte propice pentru dezvoltarea acestor partide. Cum se poate explica această fertilitate a unui discurs critic populist?

Se poate cert lua în considerație logica unei interpretări de tip *path dependency*, care oferă o explicație înscrisă într-o continuitate istorică (vezi Gallagher, Munghiu, Verdery). În același timp, costurile tranziției au alimentat în mod pervers un potențial critic în rândul așa ziselor “perdanți” ai tranziției. Nostalgicii vremurilor apuse se regăsesc printre susținătorii partidelor “contra”. Altfel spus, “criza dezvoltării”, pentru a relua formula lui Hermet (1996), induce o criză a Statului care pierde progresiv controlul asupra teritoriului atât din punct de vedere economic cât și politic. Integrarea europeană accentuează acest sentiment de abandon. Dar dacă în Vest, “răul societății” este întruchipat de globalizare sau de europenizare, în România sunt criticate ritmul rapid al modernizării economice și costurile sociale, economice și culturale¹⁴ ale acesteia.

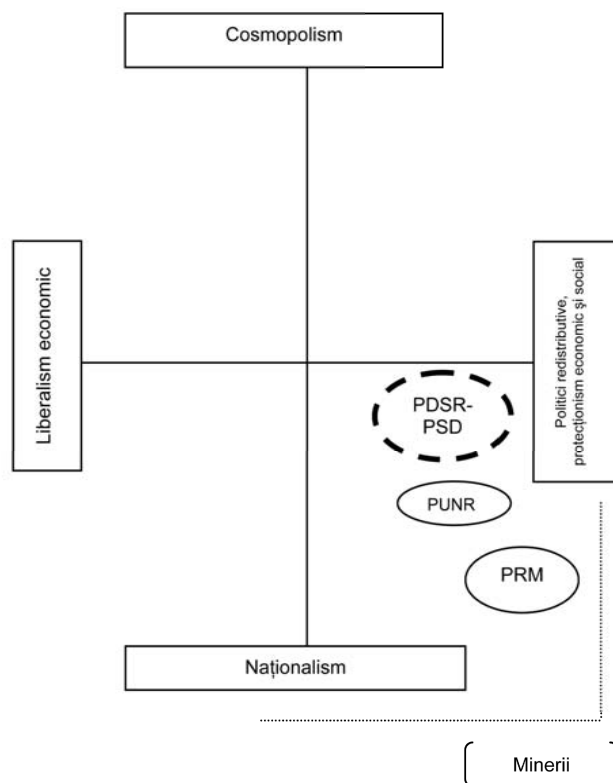
În același timp, nu poate fi ignorat efectul pervers al diminuării distanței ideologice între partidele parlamentare. Multipartismul polarizat al anilor '90 pierde din intensitate. Din acest punct de vedere, consensul partizan este adesea interpretat ca manifestare a coluziei intra-partizane care îndepărtează partidele de electorat. Un ton disonant atrage atenția asupra tensiunilor sociale ignorate de partidele parlamentare. De altfel, așa numitul “party-centrism” al partidelor de guvernământ este adesea asociat unui ajutor indirect acordat partidelor radicale (Schelder 1996, Ignazi 1996, Betz 2004). Integrarea europeană a uniformizat mesajele politice ale partidelor direct interesate în guvernare, importante spații electorale sunt abandonate “partidelor diferite”, celor care asumă un mesaj critic al *establishment*-ului pentru a salva “poporul” de clasa politică coruptă. Aceste partide au un mesaj care este antiteza discursului “politically correct” al partidelor parlamentare (Betz 2004: 48). De aceea, imaginea de haiduc revoluționar într-o lume politică populată de noii ciocoi atrage voturi. Partide național-populiste radicale utilizează strategic imaginea de partide necorupte, „teritorii nexploatate”, pepiniere de resurse umane nepervertite pentru o viață politică ce necesită o schimbare.

Evoluția partidelor *contra* în peisajul politic românesc

1989-1996
Fig. 1

1996-2000
Fig. 2

LISTA ABREVIERILOR

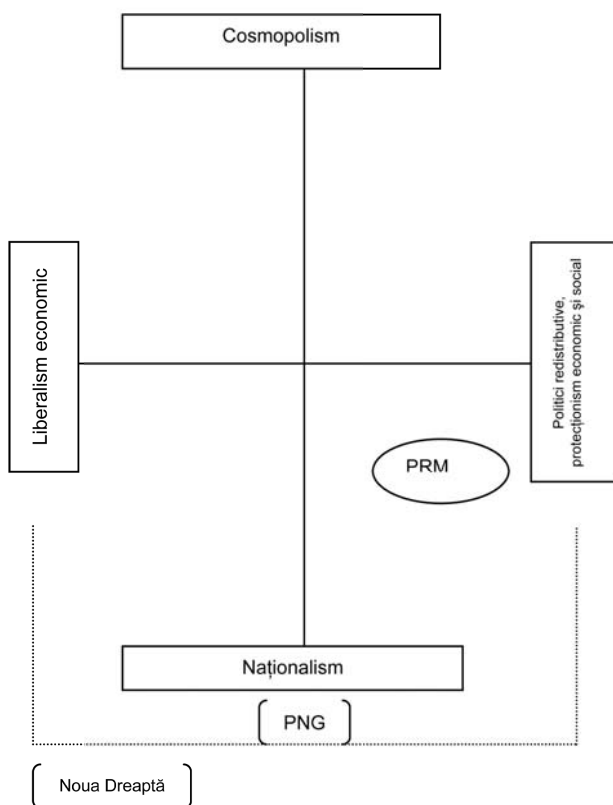
BNP – Partidul Național Britanic
DF – Partidul Popular Danez
FN - Frontul Național
FPÖ – Partidul Libertății din Austria
LN – Liga Nord
LNKK – Partidul Pentru Patrie și Libertate
LPF – Lista Pim Fortuyn
LPR - Liga Familiilor Poloneze
MIEP – Partidul Maghiar pentru Justiție și Viață
MSI – Mișcarea Socială Italiană
MSZP – Partidul Socialist Maghiar
NPD – Partidul Național Democrat German
PIS – Lege și Justiție
SLD – Alianța Stângii Democratice
SNS – Partidul Național Sloven
SVP – Uniunea Democrată de Centru

NOTE

¹ Condusă de G. Fini, Alianța Națională se impune rapid ca un partid sistemic; tradiția fascismului radical italian este preluată de Flacăra Tricoloră sau de alte mici grupuri politice.

² Această premieră se referă cu precădere la reacția imediată a Uniunii Europene. La 31 ianuarie 2001, președenția europeană condamnă participarea FPÖ la guvernare și impune trei sancțiuni directe: refuzul oricărei colaborări bilaterale, absența unui sprijin european pentru candidații austrieci pentru diferite funcții la nivel

2000-2006
Fig. 3

internațional și contacte exclusiv tehnice cu ambasadorii Austriei (Leconte 2005).

³ Schelder (1996: 292) lărgeste spațiul de influență al acestor partide integrând lunga tradiție populistă a Americii Latine dar și partide minore din America de Nord: Partidul Reformei condus de Preston Manning în Canada sau structura partizana a lui Ross Perot din Statele Unite.

⁴ Perrineau enumeră 7 concepte alternative în prefața ediției franceze a volumului lui Betz (2004: 7-9). Schelder (1996) enumeră cel puțin 15 sinonime utilizate în literatură. Capoccia (2002) amintește alte două formule alternative: *partidul anti-structure* și *sistemul anti-partid*.

⁵ Variante intermediare sunt deja publicate în 1966 și 1970. În paralel, Capoccia (2002) amintește că alți termeni alternativi au fost utilizați în literatură, cu mult mai puțină vizibilitate însă decât conceptul sartorian: “opoziții majore structurale” (Dahl 1966), “partide ce participă pentru a distruge” (Daalder 1966) sau “opoziții deloiale” (Linz 1978).

⁶ Conceptul dezvoltat de Sartori este strâns legat de propria interpretare a compromisului istoric dintre *Democrazia Cristiana* și comuniștii italieni. Această filiație conceptuală limitează capacitatea explicativă a noțiunii de antisistem în afara contextului italian.

⁷ Vezi de exemplu interpretarea lui Morlino (1986) preluată de Cotta (1990).

⁸ Rezultatul alegerilor legislative și prezidențiale din 2000 a fost interpretat în mod diferit. PRM este identificat cu un exponent al dreptei radicale în presa occidentală, în timp ce identitatea sa este poziționată diametral opus de presa și analiștii din România. Această lipsă de sincronizare este datorată combinațiilor programatice între extreme: elemente discursive tipice stângii - protecționism economic, politici sociale, etc. - și elemente caracteristice dreptei - antisemitism, revizionism, xenofobie, rasism, naționalism, etc.

⁹ Vezi Gallagher (2003), Mungiu-Pippidi (2001), Verdury (1993), sau Verdery (1996).

¹⁰ Ezitățile FSN de a adopta o apelație partitică și preferința evidentă pentru o structură “revoluționară” (frontul simbolizează uniunea *super partes*) sunt simbolice pentru percepția partidului ca instrument democratic de bază (vezi Soare 2004).

¹¹ Dacă această poziție radicală pierde treptat din pertinență, în afara spațiului parlamentar se dezvoltă numeroase structuri democratofobe, cea mai cunoscută fiind în zilele noastre Noua Dreaptă.

¹² Integrarea este relativă în măsura în care loialitatea democratică a PSD nu mai este chestionată dar potențialul său de coaliție rămâne limitat. Aceeași este însă situația tuturor partidelor ex-comuniste din regiune. Atât MSzP în Ungaria cât și SLD în Polonia au un potențial de coaliție redus.

¹³ V. interviul Dan Pavel. R. Oprisan, « Acuzat de fascism », *Gazeta Sporturilor*, 2 martie 2005.

¹⁴ Un element simbolic este în acest sens poziția similară PNG, PRM sau a Noii drepte cu ocazia gay parade.

ceton University Press, pp. 43-78.

Dahl Robert (1990), *Political Oppositions in Western Democracies*, New Haven: Yale University Press.

Gallagher Tom (2003), “Romania’s Greater Romania Party: Defying Political Categorisation?”, <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/papers/10/2/Gallagher.pdf> ECPR Conference, Marburg, Germania.

Grzymala-Busse Anna M. (2002), *Redeeming the Communist Past. The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

Hermet Guy (1996), *Le passage à la démocratie*, Paris, Presses de la Fondation Nationale de Sciences Politiques.

Ignazi Piero (1996), “The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties”, *Party Politics*, vol. 2, n. 4, pp. 546-566.

Leconte Cécile (2005), *L’Europe face au défi populiste*, Paris: PUF.

Linz Juan (1978), “Crisis, Breakdown and Reequilibration” in Linz Juan and Stepan Alfred (eds.), *The Breakdown of Democratic Regimes*, Baltimore: John Hopkins University Press, pp. 3-129

Morlino Leonardo (1986), “Consolidamento democratico: definizione e modelli”, *Rivista Italiana di Scienza Politica*, nr 2, 1986

Mudde Cas (1996a), “The Paradox of the Anti-Party Party. Insights from the Extreme Right”, *Party Politics*, vol. 2, n. 2, pp. 265-276.

Mudde Cas (1996b), “The War of Words: Defining the Extreme Right Party Family”, *West European Politics*, vol. 19, n.2, pp. 225-248.

Mungiu-Pippidi Alina (2001), “The Return of Populism – The 2000 Romanian Elections”, *Government and Opposition*, vol. 36, n. 2, pp. 230-52.

Radu Alexandru (2000), *Nevoia schimbării. Un deceniu de pluri-partidism în România*, Radu: Editura Ion Cristoiu.

Roger Antoine (2002), *Fascistes, communistes et paysans. Sociologie des mobilisations identitaires roumaines (1921-1989)*, Bruxelles: Editions de l’Université de Bruxelles.

Sartori Giovanni (1976), *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.

Schelder Andreas (1996), “Anti-Political-Establishment Parties”, *Party Politics*, vol. 2, n. 3, pp. 291-312.

Soare Sorina (2004), *Les partis politiques roumains après 1989*, Bruxelles: Editions de l’Université de Bruxelles.

Soare Sorina (2005), “Le nationalisme-populisme roumain aux portes de Bruxelles”, *Annuaire*, 2005, 1-12.

Tarchi Marco (2003), *L’Italia populista. Dal qualunquismo ai girotondi*, Bologna: Il Mulino.

Verdery Katherine (1996), *What Was Socialism, and What Comes Next?*, Princeton: Princeton University Press.

Verdery Catherine (1993), “Nationalism and National Sentiment in Post-Socialist Romania”, *Slavic Review*, vol. 52, n. 2, pp. 179-203.

BIBLIOGRAFIE

Betz Hans-Georg (2004), *La droite populiste en Europe. Extrême et démocrate?*, Paris: Editions Autrement.

Capoccia Giovanni, “Anti-system Parties. A Conceptual Reassessment”, *Journal of Theoretical Politics*, vol. 14, n. 1, 2002, pp. 9-35.

Cotta Maurizio (1990), “The Centrality of Parliament in a Democratic Consolidation: the Italian Case”, in Ulrike LIEBERT et Maurizio COTTA (eds.), *Parliament and Democratic Consolidation in Southern Europe: Greece, Italy, Portugal, Spain and Turkey*, London: Pinter Publishers Limited, pp. 55-91

Daalder Hans (1966), “Parties, Elites and Political Development in Western Europe”, in Lapalombara Joseph, Weiner Myron (eds.), *Political Parties and Political Development*, Princeton, Prin-

SORINA SOARE - licențiată în Științe Politice la Universitatea din București, doctor în Științe Politice la Universitatea Libre de Bruxelles. A scris numeroase articole despre viața politică românească de după 1989.

Conflict istoric și e-conflict între partidele politice din România

ION BOBOC

This article analyses a series of historical causes of the various conflicts between political parties in Romania, presenting a case study for the confrontation that took place in a certain period between Social Democratic Party and the National Liberal Party on the Internet.

1. Paradigma clivajelor: cauze și ținte ale conflictelor dintre partide

Principala cauză a conflictului dintre partidele politice este nevoia de acces la o resursă limitată, aceasta fiind *puterea, guvernarea*, resursă care poate fi obținută prin competiție, odată la patru ani în România.

Accesul la guvernare conferă și *autoritate*, aceasta fiind definită ca o capacitate de a lua decizii asupra unei politici la nivel intern și extern a unei țări și de a influența deciziile altor partide. În același timp, autoritatea, ca o a doua sursă de conflict, conferă avantaje, inclusiv de ordin material, de aceea ea reprezintă a doua sursă de conflict politic.

În fine, o a treia sursă sau cauză care alimentează conflictele politice între partide este reprezentată de cutumele instituite în timp, uneori într-o istorie întreagă a raporturilor dintre partide. Aceste cutume pot constitui adevărate tradiții istorice conflictuale, bazate pe precedente create în relațiile dintre partide, mai ales între cele dominante.

Partidele politice sunt adesea împărțite după criteriul *clivajelor* care le separă din mai multe puncte de vedere.

O tipologie complexă a partidelor politice este cuprinsă în *paradigma celor 4 clivaje* propusă de politologul norvegian Stein Rokkan și reluată de Daniel L. Seiler pentru a analiza 4 falii partinice, corespunzând celor 8 familii de partide politice din Europa (apud Seiler, 1999, p. 18-23):

1. *Clivajul Biserică / Stat*: democrați creștini, pe de o parte și laici sau radicali, gen republicani radicali ori radicali socialiști, pe de altă parte;
2. *Clivajul Centru / Periferie*: unitariști sau naționaliști *versus* regionaliști, autonomiști sau federaliști;

3. *Clivajul sector primar / sector secundar și terțiar*: agrarieni sau ecologiști *versus* industriași;

4. *Clivajul proprietari / muncitori*: partide de dreapta (ale capitalului) *versus* partide de stânga (ale muncii).

Gunther și Diamond realizează și ei o tipologie în care apar și partidele care se bazează cu preponderență pe conflictualitate, chiar pe *revoluție*, ca obiectiv declarat astfel. Autorii identifică partide precum cele bazate pe mișcări sociale: libertare de stânga (partizane ale libertății absolute) și partide post-industriale (de extremă dreapta - Gunther & Diamond, 2003, p. 173).

Specialistul francez Georges Burdeau numea conflictele inter-partinice *tensiuni* și le diviza în două categorii (Georges Burdeau, 1968, p. 613):

1. *Tensiuni politice sănătoase*: “ele reînnoiesc, în interior, echilibrul existent, în cadrele instituționale prevăzute a disciplina viața politică, adică le modifică echilibrul în funcție de noi date, fără a le întrerupe. Aceste tensiuni sunt salutare în viața publică”;
2. *Tensiuni politice patologice*: “când ordinea stabilită devine incapabilă de a asimila forțele mișcărilor, când energia politică provoacă ruptura echilibrului anterior”.

Robert North consideră că partidele ar putea fi împărțite, din punctul de vedere al forței lor de a rezista la conflictele cu alte partide, în trei categorii (North, 1968, p. 227):

1. *Partide dominante*: care au capacitatea de a absorbi sau a distruge un alt partid;
2. *Partide viabile sau suverane în mod necondiționat*: care nu pot fi distruse sau absorbite de alte partide, dar nu au capacitatea de a absorbi sau a distruge un alt partid;
3. *Partide viabile sau suverane în mod condiționat*:

care supraviețuiesc în parte, în urma unui atac al unui partid dominant, devenind însă parțial dependente de acesta.

În cazul *partidelor dominante și al celor viabile în mod necondiționat*, dintre care cel puțin unul va fi întotdeauna identificat fie la putere, fie în opoziție, acestea au și capacitatea de a purta “conflicte extensibile” (protracted conflicts).

Conflictele extensibile sunt deci specifice acestor actori politici care au capacitatea de a nu face compromisuri politice inerente încheierii ostilităților dintre ei. În astfel de cazuri, problema este cum pot fi controlate conflictele (în sens de gestionare a ostilităților); de exemplu, cum îi menținem limitele, pentru a le rezolva, având în vedere că partidele de acest fel supraviețuiesc în orice circumstanțe, inclusiv de criză prelungită (Boboc, 2005a).

Aici nu vom trata conflictualitatea distructivă, ci pe cea nedistructivă, care așează față-în-față organizații politice cu interese divergente, dar care nu se percep a fi dușmane, ci parteneri în actul politic, de tip democratic, cum este și cazul *e-conflictelor* (purătate prin Internet).

2. Conflictele politice dintre partide în istoria României

Conflictele politice în România după apariția partidelor politice au fost puțin studiate în literatura de specialitate mai veche sau mai nouă, de istorici ori politologi.

Ceea ce a reprezentat totuși o sursă importantă de informație în acest sens a fost presa vremii care practic a fost, în marea ei majoritate, partizană principalelor partide. Astfel, ziarul “Adevărul” din 1 decembrie 1928 conchidea în legătură cu o primă etapă istorică din viața politică modernă a României: “Violența dintre partide, mai ales în preajma alegerilor generale, este una din caracteristicile vieții noastre politice” (“Adevărul”, Nr. 13790 / 1 dec. 1928, Articolul: “Opoziția domnului Vintilă Brătianu”).

Cunoscutul publicist Pamfil Șeicaru spunea, de această dată referitor și la rolul presei de partid în conflictele politice din România: “Presa liberală totdeauna s-a remarcat printr-o totală lipsă de măsură în lansarea acuzațiilor împotriva unui adversar”. Citind presa vremii vom putea confirma astfel de afirmații, dar în legătură și cu presa atașată partidelor care se opuneau liberalilor (a se vedea articolele din ziarul “Viitorul”, privind pe conservatori: Nr. 3273 / 26 febr. 1919; privind pe socialiști: Nr. 3355 / 3 iunie 1919 etc.).

Într-o primă perioadă istorică de 53 de ani sistemul politic românesc modern a fost dominat de un *duopol*, adică de existența la putere, prin alternanță, a

două partide: cel al liberalilor și cel al conservatorilor, la care s-au adăugat ulterior și alte partide și coaliții.

Partidul Național Liberal: (PNL) a luat naștere la 24 mai 1875 la București și i-a avut ca președinți pe Ion I. Brătianu (până în 1882-1883 împreună cu C.A. Rosetti, apoi singur până în 1891), pe Dumitru C. Brătianu (1891-1892), pe Dimitrie A. Sturdza (1892-1908), pe Ion I.C. Brătianu (1909-1927), pe Vintilă I.C. Brătianu (1927-1930), pe Ion G. Duca (1930-1933) și pe Constantin I.C. Brătianu (1927-1947). Partidul a fost dizolvat în urma Decretului din 30 martie 1938, împreună cu alte partide, a fost apoi interzis de comuniști și reînființat în 1989 sub conducerea lui Radu Câmpăanu, după care au urmat alți 3 președinți: Valeriu Stoica, Theodor Stolojan și în prezent Călin Popescu-Tăriceanu.

Vechile și noile programe politice cuprind: doctrina “prin noi înșine”, organizarea statului național unitar român, apărarea drepturilor individului și ale familiei, protecția, garantarea, consolidarea proprietății private și a securității naționale, accesul liber și egal la educație, instaurarea, dezvoltarea unui regim democratic în România

A fost considerat de adversarii săi inițiali (conservatorii) ca fiind partid de stânga, în perioada când în România nu exista un astfel de partid (așa-numiții “liberali radicali”, conduși în prima fază de evoluție a partidului de Ion C. Brătianu și C.A. Rosetti, erau denumiți ca “roșii”).

Partidul Conservator (PC) a fost înființat la 3 februarie 1880 la București și i-a avut ca președinți pe Manolache Costache Epureanu (1880), pe Lascăr Catargiu (1880), pe George Gr. Cantacuzino (1899-1907), pe Petre P. Carp (1907-1913), pe Titu Maiorescu (1913-1914) și pe Alexandru Marghiloman (1914-1925).

PC a realizat “rotativa la guvernare” cu PNL, dar a intrat și în coaliție cu unii dintre reprezentanții acestora: cu liberalii “sinceri” (G. Vernescu) și cu cei conduși de M. Kogălniceanu și Dumitru Brătianu. Cu primul, o parte din conservatori fondează *Partidul Liberal-Conservator*, iar la 3 februarie 1908 a avut loc “marea ruptură conservatoare”, când s-a creat *Partidul Conservator Democrat*, condus de P.P. Carp.

Din totalul de 19 guverne conservatoare sau cu participare conservatoare, aflate la putere în perioada monarhiei constituționale, până la formarea primului guvern de coaliție, abia cel de-al 14-lea guvern (cel condus de Lascăr Catargiu, între 27 noiembrie 1891 și 3 octombrie 1895), este considerat “guvern de concentrare a tuturor conservatorilor” (Alexandrescu, Bulei, Mamina, Scurtu, 1995, p. 35; de notat că Ion Bulei consideră că primul guvern conservator ar fi fost cel condus de Manolache Costache Epureanu, între 20 aprilie – 14 decembrie

1870, deși înaintea acestuia mai fuseseră 3 guverne de orientare conservatoare, precum cele conduse de Catargiu și D. Ghica - Bulei, 1987, p. 569).

Ultimul guvern conservator este cel din perioada 5 martie - 24 octombrie 1918, condus de Alexandru Marghiloman, dar sub numele de Partidul Conservator-Progresist. La 28 mai 1918, Comitetul Executiv a declarat unirea acestui partid cu Partidul Poporului (care alcătuisese guvernul precedent, sub conducerea generalului Averescu) și astfel PC a încetat să mai existe în istoria politică a României.

Ziarul liberal "Viitorul" publica în 1919 art. "Rolul conservatorilor în politica țării", în care concluziona că destrămarea PC a avut originea în "luptele pentru șefie, care au măcinat energiile politice, animozitățile pentru întâietate în partid, diversionile, fuziunile, colaborările și apoi, iarăși, dizidențele, bisericuțele și coteriile pe care le întâlnim permanent în istoria politicii conservatoare" ("Viitorul", din 26 februarie 1919).

La 6 mai 2005, Congresul noului partid de pe scena țării, numit Partidul Umanist din România (PUR) hotărăște reluarea vechii denumiri de Partid Conservator (președinte Dan Voiculescu) și sub această denumire participă la guvernarea liberală după anul 2005.

Urmărind rotația la putere a celor două partide pe scena politică românească în perioada 1866-1918, comparativ cu situația partidelor de stânga și de dreapta din ultimii 14 ani (1989-2005), am identificat următoarele aspecte mai importante ale conflictualității dintre cele două mari partide (surse: Mamina și Bulei, 1994; Mamina, și Scurtu, 1996, respectiv Nicolescu, 2003):

1. partidele de dreapta au guvernat mai des decât cele de stânga în perioada istoriei moderne a României, dar raportul s-a inversat în cazul istoriei recente;
2. rata de supraviețuire a partidelor aflate la guvernare este foarte scăzută în toate timpurile: în guvernele din prima perioadă - de la 22 de zile (guvernul Florescu) la maximum 6 ani, 10 luni și 11 zile (guvernul al 17-lea, condus de liberalul I.C. Brătianu); în guvernele din perioada istoriei recente - de la 10 zile - în guvernul interimar al lui Dejeu, la 4 ani și 22 de zile (guvernul Văcăroiu);
3. în toate timpurile conflictele dintre principalele partide politice din România, deși numeroase, au avut mai degrabă tendințe constructive decât distructive, dar formele de manifestare au fost, cel mai adesea, virulente, inclusiv în interiorul lor, efectele acestora fiind drastice: exemplele cele mai cunoscute sunt reprezentate de Partidul Conservator, atacat în permanență de Partidul Liberal și care a dispărut după 45 de ani de existență; din motive interne, cum am arătat

mai sus; în cadrul istoriei recente este cazul Partidului Național Țărănesc - Creștin și Democrat, scos din Parlament de alegători în 2000 din cauza nenumăratelor conflicte interne, dar și a ineficienței managerilor recrutați, după ce a fost partid dominant în guvernarea 1996-2000; totuși, în vremurile tulburi, conflictualitatea dintre partide a scăzut simțitor, ceea ce a permis realizări remarcabile pe plan național;

4. în perioada 11 mai 1866 - 26 ianuarie 1919 au existat 19 guverne conservatoare (considerate de *dreapta*) și 19 guverne liberale (considerate de *stânga*), media guvernării fiind de 268 zile în cazul guvernelor conduse de conservatori (cu o perioadă de consecutivitate de 6 guverne: între guvernele 18 și 23) și de 2 ani și 3 zile (737 de zile) în cazul guvernelor conduse de liberali (cu o perioadă de consecutivitate de 5 guverne; între guvernele 13 și 17, dar cu durate mai mari de supraviețuire, guvernul 17 fiind cel mai longeviv din istoria României). După 26 ianuarie 1918 la guvernare vine, pentru prima dată, un guvern de coaliție (Guvernul Averescu);

5. Rata de supraviețuire a unui guvern din istoria recentă a fost de 1 an și 1 lună (guvern de stânga - 1 an și 4 luni; guvern de dreapta - 9 luni și 25 zile);

6. Remanierele au fost mai numeroase în perioada istoriei moderne față de cele din perioada istoriei recente (de ex., între 1 iulie 1866 și 11 martie 1871 au existat 10 guverne și 30 de remanieri, durata medie a unui guvern fiind de circa 6 luni);

7. Trecerea de la sistemul *duopolar* exclusiv (bazat pe rotativa guvernamentală a conservatorilor cu liberalii) la cel *multipolar*, bazat pe coaliții de partide, a rezistat în România doar 22 de ani, anume până la căderea guvernului conservator Lascăr Catargiu din 5 noiembrie 1889, care "avea la bază fărâmițarea sistemului bipartit, instaurat în 1871 și prelungit până în 1888, când fie conservatorii, fie liberalii, apoi, au fost capabili să se mobilizeze în jurul unor idei mari" (Apostol Stan, 1995 - Putere politică și democrație în România: 1859-1918, p. 211);

8. Partidele politice din România au avut un comportament conflictual nedistructiv, deși instrumentarul era divers. "Conservatorii - spune Apostol Stan - se străduiseră să-i răstoarne (pe liberali - n.n.) prin toate mijloacele, dar nu să-i dizolve, ci pentru a rămâne în stare de "vrăjmași" (concept preluat de Apostol Stan de la fruntașul conservator N. Filipescu, apud Apostol Stan, 1995, p. 212).

Conflictul politic între partidele dominante în prezent: studiu documentar

În România, "colectivitatea", spune Cătălin Zamfir, "a fost șocată de trecerea rapidă de la un nivel

ridicat de consens și solidaritate în primele zile ale Revoluției, la o explozie violentă a conflictelor politice” (Cătălin Zamfir, 2003 p. 6).

Multiplicarea fără precedent a mesajelor politice s-a realizat, în special, prin utilizarea media de către partidele politice, după evenimentele din 1989, iar în ultimii ani prin apelul la Internet. Legislația însăși obligă la apelul media: de exemplu, parlamentarii, guvernanții și funcționarii publici trebuie să-și publice averea.

Partidele politice, la rândul lor, își obligă liderii să-și publice CV-urile și adresele de corespondență pe site-urile proprii etc. Confruntările între partidele politice încep să se mute din stradă și din sălile de protocol pe Internet, devenind deci *e-conflicte*.

Încercând o identificare a principalelor forme de *e-conflict inter-organizațional* în România (conflicte prin Internet), la nivelul principalelor două partide politice – *Partidul Național Liberal* (PNL) și *Partidul Social Democrat* (PSD) – am studiat toate conflictele dintre aceste două organizații politice într-o perioadă de 3 ani și jumătate (**15 iunie 2001 – 18 decembrie 2004**), implicate în activitățile raportate și prezentate apoi pe Internet.

Este vorba de *1411 acțiuni politice* de o mare diversitate ale celor două partide din România (631 ale PNL și 780 ale PSD) aduse la cunoștința opiniei

publice prin intermediul mijloacelor de informare în masă, mai ales de către purtătorii lor de cuvânt (Eugen Nicolăescu respectiv, Tiberiu Corlățeanu) dar și de lideri reprezentativi, precum Stoica, Tăriceanu, Hașotti, Muscă, de la liberali, respectiv Năstase, Geoană, Hrebenciuc, Duvăz, de la social democrați. Am selectat apoi informația obținută, pentru a disocia comportamentul integrativ, bazat pe înțelegere reciprocă, și cel distributiv, conflictual (deși decizia a fost dificilă; de exemplu, unele *comunicate de presă* ale celor două partide nu au fost uneori decât răspunsuri la atacuri bilaterale, deci potențial categorisite drept conflicte verbale).

Facem precizarea că noi am urmărit în acest studiu doar comportamentele conflictuale, aflate pe axa *dimensiunii distributive*, conform unui model de analiză adaptat de noi după Foucher și Thomas (1991, p. 103) și publicat în două lucrări (Boboc, 1992 și Boboc, 2003, p. 248). Pe această axă se află 2 strategii de comportament conflictual între partidele principale din România: de *tip C/A* = de competiție / adversitate și de tip *“imagine în oglindă”* (I.O.), definit ca “falsă percepție a adversarului și care conduce la o conduită bazată fie pe tendința captării bunăvoinței, fie mai ales pe evitarea celui alt, ignorându-i meritele în favoarea prezentării unilaterale a propriilor merite

Tipuri de activități ale P.N.L. și P.S.D., inclusiv de tip conflictual, în perioada iunie 2001 – decembrie 2004

Tabel 1

P.N.L.	Activități		P.S.D.	Activități	
	Nr.	%		Nr.	%
- Activități interne	114	18,1	- Activități interne (+act.guv.)	164	21
- Imagine în oglindă pozitivă de sine (I.O.), în mod direct	13	2,1	- Imagine în oglindă pozitivă de sine (I.O.), în mod direct	22	2,8
- Probleme de relații externe	19	3	- Probleme de relații externe	36	4,6
- Susținerea unor grupuri proprii și de referință ori persoane (P.D., Alianța D.A., Stolojan, Băscescu) (I.O. directă)	5	0,8	- Susținerea unor grupuri proprii și de referință ori persoane (T.S.D., P.U.R., U.D.M.R., Iliescu, Voiculescu, M. Bella)(I.O. direct)	13	1,6
- Conferințe de presă, informații (inclusiv legate de propuneri legislative, I.O. în mod indirect)	211	33,4	- Conferințe, discursuri, comunicate (inclusiv legate de propuneri legislative, I.O. în mod indirect)	483	62
- Propuneri legislative	39	6,2	- Apeluri, scrisori deschise, atacuri la adresa cond. unor ONG (comportam. tip C/A)	7	0,9
- Atacuri la adresa P.R.M. (comportament tip C/A)	5	0,8	- Precizări, declarații, moțiuni (I.O. directă)	2	0,3
- Atacuri la adresa U.D.M.R. (comportament tip C/A)	5	0,8	- Prezentări agende de lucru (I.O. directă)	7	0,9
- Atacuri adresate conducerii instituției prezidențiale și Guv. (comportam. tip C/A)	197	31,2	- Programe de întâlniri (I.O. directă)	5	0,6
- Contra Roșia Montana (comportament tip C/A)	3	0,5	- Protocoale	2	0,3
- Protocoale, alianțe, uniuni, alte forme de colab. scrisă	8	1,3	- Analize, reviste ale presei	5	0,6
- Conflicte interne	2	0,3	- Conflicte interne	2	0,3
TOTAL	631	100	TOTAL	780	100

Sursa: Internet, martie 2005 (comportament tip C/A = de competiție / adversitate).

în fața opiniei publice sau eventual în fața unui mediator”, Boboc, 2003, p. 247).

Concluzii reieșite din lectura tabelului 1 pot fi sintetizate după cum urmează:

a. principala activitate a partidelor dominante de pe scena politică a României care se află în conflict declarat este de a-și prezenta activitatea proprie în imagini pozitive. Proporția dintre I.O. în mod indirect și indirect a partidului de guvernământ în perioada studiată (PSD) și I.O. a partidului de opoziție (PNL) a fost de 68,3 % la 36,3 %;

b. practic, au existat puține atacuri directe între cele două partide dominante (4,1% la 1,6%). Comportamentul tip C/A (de competiție / adversitate) se desfășoară cu predilecție între partidul cel mai puternic aflat în opoziție și organizațiile guvernamentale, conduse și susținute evident de lideri ai partidului de guvernământ. Comportamentul tip C/A între PSD și PNL a fost, în perioada mai sus menționată (deci aproape în toată guvernarea PSD din 2000-2004), caracteristic partidului de opoziție (34,9 %) și nesemnificativ în cazul partidului de guvernământ (doar 5 %), ceea ce arată faptul că acesta s-a concentrat pe guvernare și pe prezentarea imaginii pozitive față de populație;

c. a fost înregistrată și o mai mare diversitate de manifestări a imaginii pozitive de sine la PSD decât la PNL, dar – cum s-a putut constata la alegerile legislative și prezidențiale 2004 – strategiile și tacticile de tip conflictual ale partidului principal de opoziție au fost mai eficace.

Cele mai virulente atacuri politice în mass media au fost cele declanșate de PNL la adresa PSD și a instituțiilor conduse de liderii acestuia, dintre care le cităm pe cele mai importante, în ordinea lor temporală inversă (*36 e-conflicte*): “Criza parlamentarismului în România” (23.05.04), “Revolta președintelui” și “Fraude electorale” (ambele în 21.05.04), “Cum să furi un million de Euro” (19.05.04), “Lupii, paznic la oi” (16.05.04), “Eliminarea candidaților opoziției” (11.05.04), “Faliment” (05.05.04), “Caracatița pesedistă, plaga României contemporane” (30.04.04), “PSD a fraudat, fraudează și se pregătește să fraudeze” (20.04.04), “Joc murdar” și “Derapajele totalitariste ale partidului de guvernământ” (16.04.04), “Șantaj” (18.03.04), “Protocol anti-PSD” (17.03.04), “Moțiunea opoziției parlamentare” (04.03.04), “Istoria eșecului” (23.02.04), “Televiziunea de partid” (25.02.04), “Protectorul iresponsabilității guvernamentale” (referirea este la Ion Iliescu, ex-șeful statului, 20.02.04), “Restructurarea guvernului merită o bilă neagră” (04.02.04), “Politica de mahala” (23.11.03), “Schizofrenia puterii” (03.11.03), “Executivul trebuie să plece de la guvernare” (22.10.03), “Minciuna și hoț

ia – politici de stat” (13.10.03), “Un președinte al tuturor baronilor” (28.09.03), “Dictatura guvernamentală asupra Parlamentului” (23.06.03), “Caccalmaua” (17.06.03), “Tabloul unui dezastru: M.E.C.” (10.02.03). “Aberații legislative pesediste” (29.01.03), “Po(a)nta cu corupția și PSD” (10.12.02), “Războiul puterii cu presa” (01.10.02), “Justiția în mâinile puterii” (01.09.02), “Dușmanul domnului Năstase – capitalismul” (10.06.02), “Haosul fiscal – singura realizarea Guvernului Adrian Năstase” (30.04.02), “Criza învățământului românesc” (15.03.02 și 04.10.01), “Lupta cu corupția” (04.07.01), “Prin actele sale Guvernul Năstase contribuie la destrămarea fondului silvic” (primul atac mai dur din data de 15.05.01, sursa: www.pnl.ro).

În schimb, PSD s-a concentrat pe actul guvernării și a răspuns rareori la atacurile opoziției (întețite totuși odată cu apariția Alianței D.A.). Mai mult, PSD a aplicat diverse strategii de a incita pe unii lideri ai opoziției pentru a trece în rândurile sale (strategie reușită în cazul unor lideri importanți de la PD, ceea ce a mărit conflictualitatea lui cu opoziția), apoi de a zădărnici unitatea PNL-PD; în schimb, a încercat să încheie compromisuri temporare (este cazul sărbătorilor de iarnă din 2003, când a propus un pact de neagresiune”, respins de PNL (a se vedea articolul “Liniște de Sărbători” - 09.12.03).

În cazuri cu totul deosebite, PSD a contraatacat destul de dur: de exemplu, Delegația Permanentă a PSD Cluj, din 04.11.03, referitoare la atacurile aduse de opoziție, apoi la Consiliul Național din aceeași lună a anului 2003. În rest, atacurile lor sunt destul de palide, ei având o proastă relație cu presa. De exemplu, chiar primul discurs politic (păstrat pe Internet, din 16.06.2001) și prima conferință de presă (din 18.06.2001) cuprind pasaje de atacuri la “guvernarea catastrofală” a ex- Convenției Democrate, din care făcuseră parte oponenții lor în Parlament și la guvernare.

Ca o regulă aproape constantă a activității cu presa și alte mijloace de comunicare în masă, PSD a avut ordini de zi foarte încărcate, în care erau amestecate problemele interne de partid, cu cele de relație cu alte partide și instituții și cu activitățile parlamentare și guvernamentale. Ca un exemplu elocvent (regăsit ulterior și în alte perioade), în conferința de presă din 3 septembrie 2001, s-au discutat nu mai puțin decât 7 probleme complexe: 1. Problemele discutate în ședința Delegației Permanente – cu 10 puncte de dezbatere; 2. Informare privind întâlnirea primului ministru cu prefecții și președinții Consiliilor Județene; 3. Activitatea unor parlamentari; 4. Evaluarea unor elemente legate de semnarea Scrisorii de intenție cu FMI; 5. O informare cu privire la desfășurarea Consfățuirii Naționale privind drepturile copilului în

România; 6. Activitatea consilierilor romi din Prefec-turi; 7. Relația PSD cu partidele parlamentare.

Atacurile s-au întesit și la PSD, dar abia în preaj-ma alegerilor din 2004, cu ocazia acestora și după ace-s-tea, și atunci cu adresabilitate personală (mai ales vizându-l pe viitorul președinte, Traian Băsescu) și nu instituțională (la adresa partidelor de opoziție și a liderilor acestora, a se vedea Conferința de presă din 16.12. 2004 și cea din 18.12.2004: www.psd.ro).

În fine, segmentul populației cu accesul cel mai răspândit la Internet, la mass media în general, a fost mai numeros în rândul aderenților la PNL și la opoziție decât în rândul aderenților la PSD și aliaților acestora. Dacă adăugăm și faptul că PSD a avut o imagine proastă nu doar în mass media (și pe bună dreptate), ci și în relație cu ONG-urile reprezentative din România și din străinătate, putem concludiza că și în cazul *e-conflictului*, ca formă modernă de luptă politică inter-organizațională, eficacitatea și eficiența nu se măsoară neapărat în numărul de membrii susținători, ci în modul în care un partid sau altul știe să-și prezinte și să-și susțină interesele proprii și ale alegă-torilor.

Robert North considera, pe bună dreptate, că cea mai bună cale de atenuare a conflictelor între par-tidele dominante este, pe lângă apelul la respectarea Constituției, a legislației în vigoare, *stabilirea unui cod de conduită între partide*: “Durabilitatea unei relații integrative depinde, între altele, de precedentele create, în condițiile existenței sau nu a unor înțelegeri, respectate sau nu și care au dat sau nu satisfacție păr-ților implicate în conflicte” (Robert C. North, 1968, p. 231).

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu, Ion, Bulei, Ion, Mamina, Ion și Scurtu, Ioan (1995) – *Partidele politice din România: 1862-1994. Enciclopedie*, București; Editura Me-diaprint;
- Boboc, Ion (1992) - “Jocuri” și tipologii comporta-mentale în conflictele colective de muncă, în re-vista “Calitatea Vieții”, Anul 3, Nr. 1-2, București; Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Editura Academiei Române;
- Boboc, Ion (2003) – *Comportament organizațional și managerial. Fundamente psihosociologice și poli-tologie* (Vol. I și II), București; Editura Econo-mică;
- Boboc, Ion (2005a) – *Conflictul în organizațiile po-litice*, în lucrările publicate ale Simpozionului “Co-memorare Ștefan cel Mare și Sfânt”, UCDC, Edi-tura Sylvi;
- Boboc, Ion (2005b) – *Stiluri de comportament politic televizual în campania prezidențială din 2004*, în *Jurnalism și comunicare*, Anul IV, Nr. 2 (11), Re-vista Română de Științe ale Comunicării, Univ. București, Facultatea de Jurnalism;
- Bulei, Ion (1987) – *Sistemul politic al României mo-derne: Partidul Conservator*, București; Editura Politică;
- Burdeau, Georges (1968) – *Traité de science politique*, Vol. III – “La dynamique politique”, Paris: Lai-brairie Générale de Droit et de Jurisprudence;
- Foucher, Roland & Thomas, Kenneth W. (1991) - La gestion des conflits, în “XXX” (Tessier, R., Tellier, Y., dir.) - *Changement planifié et développement des organisations*, vol. 6 (Changement planifié et évolution spontanée), Montréal; Les Presses de l’Université du Québec;
- Gunther, Richard & Diamond, Larry (2003) - *Species of Political Parties. A New Typology*, în *Party Politics*, Vol. 9, No. 2, London, Thousand Oaks, New Delhi; SAGE Publications, pp. 167-199;
- Mamina, Ion și Bulei, Ion (1994) – *Guverne și gu-vernări (1866-1916)*, București; Editura Silex;
- Mamina, Ion și Scurtu, Ioan (1996) – *Guverne și guvernări: 1916-1938*, București; Editura Silex;
- Nicolescu, Nicolae C. (2003) – *Șefii de stat și de guvern ai României (1859 – 2003). Mică enci-clopedie*, București; Editura Meronia;
- North, Robert C. (1968) – *Conflict: Political Aspects*, în (editor David L. Sills) – “International Ency-clopedia of the Social Sciences”, vol. 3, New York; The Mac Millan Company & Free Press;
- Seiler, Daniel L. (1999) – *Partidele politice din Europa* (trad. din l. franceză), Iași; Institutul Euro-pean;
- Stan, Apostol (1995) – *Putere politică și democrație în România: 1859-1918*, București; Editura Albatros;
- Zamfir, Cătălin (2003) – *Procesul politic în tranziția din România: o explicație structurală*, în *Socio-logie Românească*, vol. I, Nr. 1-2, pp. 5-30;
- Internet: <http://www.cncd.org.ro>; <http://www.psd.ro>; <http://www.pnl.ro>;
- Ziarele: “Adevărul” și “Viitorul”, numerele din 1919-1928.

ION BOBOC - conf. univ. dr. la Universitatea creștină “Dimitrie Cantemir”.

Etnicitate și politică electorală în România*¹

JÓHANNA KRISTÍN BIRNIR

The article represents an excerpt of a comparative study on ethnicity and electoral politics in new democracies from Eastern Europe and Latin America. The central proposition is that the ethnic identity serves as a stable but flexible information shortcut for political choices. Furthermore, the article suggests that if ethnic groups are allowed continued participation in electoral politics and are able to access all the levels of the government to represent their interests, the overall effect on democratic regime development in the long term is also expected to be stabilizing.

Percepția obișnuită, influențată de recente violențe etnice din Bosnia și de cele din comunitățile din India², consideră conflictele etnice ca având un impact negativ asupra regimurilor care aspira la democratizare și se află în curs de consolidare a acesteia. Literatura academică întreține în general ideea etnicității ca o influență destabilizatoare, precum și că reprezentarea politică de tip etnic nu încurajează compromisul necesar pentru dezvoltarea sănătoasă a unui sistem politic stabil.³

Sunt totuși multe țări în care ideea curentă conform căreia etnicitatea are efect destabilizator nu se verifică. În diferite perioade ale lui 1992, 1996 și 1997 am trăit în România și am petrecut ceva timp în Covasna, județul care se află pe poziția a doua din punct de vedere al numărului etnicilor maghiari. Interveniurile mele cu activiști politici cât și cu alți români obișnuiți au pus în evidență tensiuni și stereotipii (clisee) abundente privind comunitatea română și cea maghiară. Aceste două comunități sunt despărțite în multe caracteristici fundamentale cum ar fi limba și religia. La momentul acela aceste diferențe au produs violență. Cu toate acestea, impresia mea de ansamblu a fost că, în viața de zi cu zi, aceste două comunități, în loc să constituie o mixtură explozivă, au coexistat și au interacționat într-un mod remarcabil. De fapt, am părăsit România cu gândul că probabil mobilizarea politică etnică ajută la dezvoltarea democratică.

Organizațiile constituente partidului etnic erau atașate valorilor democratice și flexibile în exprimarea politică a partidului ca întreg, și nu s-au angajat în susținerea violenței organizate. De fapt, partidul maghiar, este parte integrantă a vieții politice pașnice din

România, participând în coaliții guvernamentale sau în alianțe ale opoziției.

Construită pe observațiile asupra politicii etnice în România, afirmația centrală a cărții mele "Ethnicity and Electoral Politics" este că identitatea etnică servește ca un canal de informație stabil dar flexibil utilizat în luarea deciziilor politice, influențând formarea și dezvoltarea partidelor politice în democrațiile noi și în curs de consolidare. Prin urmare, argumentez eu, în condițiile informației limitate din cadrul noile democrații, se poate presupune că posibilitatea formării fără restricție a partidelor etnice și votul liber contribuie la dezvoltarea și stabilizarea sistemelor de partide pe termen scurt. Mai departe, sugerez că grupurile etnice și cererile lor politice nu sunt neapărat intransigente și deci violența nu este un corolar al politicii etnice.

Dacă grupurilor etnice le este permis să participe la competiția electorală în mod continuu și, după un timp sunt capabile să accedă la toate nivelurile de guvernare pentru a-și reprezenta electorii în negocierea politicilor, efectul general pe termen lung asupra dezvoltării regimului este de presupus să fie unul stabilizator. "Ethnicity and Electoral politics" testează aceste ipoteze cu ajutorul unor studii de caz și analize statistice aplicate tuturor noilor democrații. Acest articol este studiul de caz privind România.

Votul etnic în România

Pentru noii votanți în diverse democrații cum ar fi România, Ungaria, Ecuador și Chile⁴ partidele sunt în centrul vieții politice. Dacă partidele dezvoltă funcții democratice sistemele de partide trebuie să se stabilizeze în timp. Dacă partidele vor să acționeze în

beneficiul alegătorilor asigurându-le reprezentarea, expertiza și acces la informații politice, atunci ele trebuie să supraviețuiască și să își construiască o reputație.⁵ Dacă partidele exista doar pentru o scurtă perioadă de timp sau se schimbă des în mod fundamental, ele nu pot pretinde în mod credibil că reprezintă interesele unui corp electoral în legislativ; un partid de tip *fly-by-night* nu poate îndeplini nici măcar funcția de informare pentru alegători. Pentru a accepta partidul ca agenție reprezentativă și a crede în informația pe care partidul o furnizează, alegătorii trebuie să aibă încredere în conducerea partidului. Asemenea relație de încredere se poate dezvolta doar într-un climat de stabilitate. Această stabilizare a sistemului de partide este o componentă integrantă a instituționalizării sistemului de partide.

Dezvoltarea de relații stabile între partide și alegători este deosebit de importantă în noile democrații pentru a contracara mobilizarea destabilizatoare produsă de deteriorarea condițiilor economice de la începutul procesului de democratizare. După Przeworski (1991), alegătorii din noile democrații consideră răspunzători guvernării pentru condițiile economice dificile produse de tranziție și votează pentru schimbarea lor. Aceasta schimbare de guverne, duce la deraierea oricărui început de reformă inițiată de vechiul guvern, și trimite țara într-un cerc vicios de depresie economică și mobilizare politică.

În timp ce implementarea legilor electorale precum și votul liber și corect pot fi introduse imediat la începutul democratizării, instituționalizarea⁶, înțelesă ca stabilitatea a sistemului de partide, acceptarea regulilor și relații stabile între alegători și partide, se dezvoltă doar în timp. Eterogenitatea etnică este în mod obișnuit înțelesă ca un factor care obstrucționează consolidarea noilor democrații. Susțin că în politica electorală este valabil și contrariul. Odată ce democrația este inaugurată la nivel procedural, eterogenitatea etnică va da un impuls instituționalizării sistemului de partide introducând stabilitate în pattern-urile de vot. La nivelul unei anumite țări, o implicație testabilă a acestui argument este ca diversitatea etnică induce stabilitate în comportamentul de vot la nivel regional, acolo unde grupurile etnice sunt concentrate. Primul obiectiv al acestui studiu este să testeze în mod empiric această afirmație.

La modul ideal aș fi vrut să testez această implicație la nivel individual prin analiza exit-pollurilor care înregistrează comportamentul de vot, în toate noile democrații. Din păcate, asemenea date nu sunt disponibile. De aceea, este dificilă predicția stabilității votului analizând direct doar apartenența etnică. Oricum, unele dintre implicațiile ipotezei stabilității etni-

ce sunt testabile în mod direct. De exemplu, dacă etnicitatea induce cu adevărat stabilitate în vot, sistemele de partide se vor stabili mult mai repede în locațiile eterogene decât în cele omogene. În paginile următoare voi testa tăria relației dintre diversitatea etnică și volatilitatea electorală la nivel subnațional prin compararea regiunilor care se diferențiază din punct de vedere al compoziției etnice. Alte implicații vor fi făcute și testate folosind aceste date.

Această analiză începe cu o discuție care privește operaționalizările utilizate, apoi continuă cu testarea efectului diversității etnice asupra stabilității votului la nivel subnațional. Testul este urmat de probe auxiliare ce coroborează inferențele cauzale ale modului în care diversitatea etnică stabilizează votul în regiuni diferite din punct de vedere etnic.

Operaționalizări ale stabilității votului și etnicității

Implicațiile argumentului pe termen scurt, în mediul noilor democrații caracterizat de un nivel scăzut al informației, sunt că membrii grupurilor etnice au la dispoziție un canal mai puternic de transmitere a cererilor prin vot. Acest canal are un efect stabilizator asupra votului etnic. O implicație testabilă este că acesta stabilizează a votului etnic ar trebui să fie pusă în evidență de compararea județelor cu niveluri diferite ale eterogenității etnice.

Volatilitatea etnică este indicatorul comun al stabilității votului (Pedersen 1979; Dalton, Flanagan și Beck, 1984; Taagepera și Shugart 1989, Bartolini și Mair 1990, Mainwaring și Scully 1995, Rose 1995; Mair 1997; Kitschelt et al 1999; Madrid 2005-a; Birnir 2004-b, 2005, 2007). Volatilitatea electorală exprimă procentajul voturilor câștigate de un partid și pierdute de un alt partid la fiecare scrutin.⁷ Cu cât volatilitatea este mai mare cu atât este mai mare numărul electorilor care și-au schimbat votul de la o alegere la alta. Formula standard a volatilității electorale este cea stabilită de Przeworski și exprimă schimbările survenite în voturile acordate partidelor între două alegeri (Przeworski 1975).⁸

Formula de calcul a volatilității electorale este $\sum^n, t=1 |P_i(t) - P_i(t+1)|/2$. Aceasta înseamnă că volatilitatea electorală într-un sistem de partide între alegerile ținute la momentul t și $t+1$ este măsurată ca fiind jumătatea sumei diferenței absolute dintre procente de voturi câștigate de toate partidele la fiecare dintre cele două alegeri luate în considerare. Pentru că un partid poate câștiga dar și pierde voturi în același scrutin, procente sunt luate în calcul fără semn. Pentru că procente sunt calculate de două ori: o dată când se pierd procente și o dată când se câștigă procente, doar

jumătate din diferența observată este folosită. În sfârșit, n indică faptul că toate partidele sunt luate în considerare, chiar dacă au participat la un singur scrutin. În acord cu Mair (2000), formula este utilă când nu sunt disponibile date produse de sondaje comparate.⁹

Urmându-l pe Posner (2005) definesc *etnicitatea* ca fiind o auto-identificare de grup în jurul unei caracteristici care este foarte dificil dacă nu imposibil de modificat, cum ar fi limba, rasa sau așezarea geografică. Cu siguranță modul în care etnicitatea ar trebui măsurată în mod precis rămâne o temă în dezbatere (Mozaffar, Scarritt și Galaich 2003; Posner 2004-a; Birnir și van Cott 2007). În mod obișnuit cercetătorii folosesc indexul Herfindahl pentru a măsura fracționalizarea etnică (Taylor și Hudson 1972, Mauro 1995; Easterley și Levine 1997, Birnir 2001; Alesina et al. 2003; Posner 2004-a, Birnir și van Cott 2007). Indexul calculează probabilitatea ca doi indivizi extrași la întâmplare să aparțină unor grupuri etnice diferite și variază de la 0 într-o țară perfect omogenă la 1 într-o țară perfect eterogenă în care fiecare individ aparține unui grup diferit. Formula de calcul a indexului Herfindahl este $1 - \sum_i s_i^2$, unde s_i este procentul unui grup.

Diversitatea etnică și stabilitatea votului în România

Indexul de concentrare Herfindahl poate fi folosit pentru a calcula probabilitatea ca doi indivizi extrași la întâmplare vor aparține unor grupuri etnice diferite într-o singură regiune care aparține unei țări anume. România este o țară eterogenă etnic. După Recensământul din 2002, populația de 22 de milioane este constituită din cel puțin 23 de grupuri etnice plus etnicii români. Aceste grupuri variază ca mărime de la cei 1,5 milioane de maghiari la cei 45 de găgăuzi. Românii de alte naționalități trăiesc pe tot teritoriul țării dar sunt mai numeroși în centru și nord – vest, unde este concentrată cea mai mare parte a populației de origine maghiară (Recensământul din 2002).

Formula fracționalizării etnice reprezintă o formulă imperfectă a etnicității, căci nu distinge între grupuri care se percep pe ele însele ca fiind etnice, de grupuri dominante, care adesea nu se percep astfel. În mod ideal, formula va putea exprima doar numărul de persoane care se consideră ca aparținând la un grup etnic, diferit de cel dominant. În orice caz, cele două sunt corelate, deoarece numai un singur grup poate fi dominant, iar indexul în mod obișnuit înregistrează o valoare mai mare când sunt mai multe grupuri suficient de mari pentru a fi relevante politic, făcând formula utilă când comparăm o țară cu alta. Similar, când comparăm valorile indexului fracționalizării între județele din România, acestea ar trebui să fie mai mari unde

populația minoritară este mai mare. Figura 1 arată relația dintre proporția minorităților într-un județ (conform Recensământului din 2002) și indexul fracționalizării din acel județ. Tabelul arată o relație curb-liniară între acestea. Odată ce minoritatea trece de un anumit prag și devine majoritară într-un județ, indexul fracționalizării are valori mai mici. Mă aștept ca populațiile din județele unde minoritatea (la nivel național) constituie o majoritate să fie mai stabile electoral decât în alte județe, pentru că alegerile sunt la nivel național. La alegerile naționale aștept ca minoritatea etnică să voteze cu grupul în opoziție la partidele care reprezintă majoritatea. Prin urmare, în analiza statistică ce urmează am folosit o variabilă dummy pentru cele două județe în care minoritatea națională este majoritate județeană. (Fig. 1)

Pentru a estima efectul votului etnic de-a lungul județelor românești am utilizat regresia celor mai mici sferturi pentru a calcula volatilitatea pentru toate partidele la nivel de județ la alegerile naționale din 1992 și 1996. Am încercat să identific corect partidele după schimbări, fuziuni și sciziuni.¹⁰ Am ales să folosesc alegerile din 1992 și 1996, și nu pe cele din 1990 datorită neregularităților care s-au produs.¹¹ Datele avute la dispoziție din 1992 și 1996 sunt mult mai numeroase decât cele de la alegerile din 1990.

Am calculat de asemenea indexul fracționalizării pentru fiecare județ. Condițiile demografice din România s-au schimbat oarecum după democratizare, așa ca pentru a obține un nivel al fracționalizării cât mai aproape de realitate am făcut media celor doi indecși pe care i-am calculat pe baza Recensămintelor din 1992 și 2002. Am inclus de asemenea variabile de control care în mod curent se asociază cu votul pentru anumite partide în România (Datușescu 1999, Birnir 2001, Roper 2003, Roper și Fesnic 2003). Acestea includ procentele populației implicată în agricultură și educație.¹²

Tabelul 1 arată că fracționalizarea etnică este foarte semnificativ corelată cu descreșterea volatilității la nivel subnațional. În plus, rezultatul obținut în județele Harghita și Covasna, unde minoritatea maghiară constituie majoritatea locală, este mai semnificativ statistic decât era de așteptat. Variabilele de control: implicarea în munci agricole și nivelul educației nu sunt semnificative. (vezi Tabelul 1)

Figura 2 arată efectul substanțial al creșterii diversității etnice asupra nivelului volatilității în alte județe, având celelalte variabile constante în calcularea mediei. Începând de la Vaslui, cel mai omogen județ (0.012) la cel mai neomogen, Mureș (0.554), volatilitatea descrește cu 7%. Votul este chiar mai stabil în Harghita și Covasna. (Figura 2)

Volatilitatea medie agregată de doar 7% este considerată normală pentru democrațiile consolidate; volatilitatea de peste 10% este considerată înaltă iar orice procent peste 30% este indicatorul unui sistem aflat la primele începuturi (Mainwaring și Scully 1995). Prin urmare o reducere a volatilității de cel puțin 7% ca rezultat al creșterii diversității etnice în județe diverse este foarte semnificativă.

Votul pentru partidele etnice

Întrebarea evidentă care decurge din analiza precedentă este cum știm dacă votul etnic este responsabil pentru stabilizarea comportamentului de vot în aceste județe și nu cumva există variabile alternative care covariază împreună cu fracționalizarea? Designul instituțional românesc ne poate da câteva indicii în privința răspunsului.

Caracteristicile unui sistem de partide, inclusiv în cazul partidelor etnice, sunt influențate de structurile instituționale (Lijphart 1977, 1999; Horowitz 1985, 1990-a; Chandra 2004; Birnir 2004-a; Posner 2005). Designul electoral românesc favorizează partidele etnice mici. Începând din 1990, parlamentarii români au fost aleși în circumscripții la nivel județean, pe liste închise sau candidaturi independente, după principiul reprezentării proporționale. Media relativ largă a magnitudinii de circumscripție, care a variat între 9,4 în 1990 și 7,8 în 1992, a permis unui număr mare de partide să intre în legislativ. Oricum, creșterea pragului electoral național la 3% în 1992 și apoi 5% în 2000 a redus fragmentarea sistemului (Birnir 2004-b).

Promovând apariția partidelor etnice, instituțiile românești au exclus partidele etnice dintre partidele afectate de introducerea și apoi creșterea pragului electoral. Conform Constituției din 1991, organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care obțin mai puțin de 5% din voturi la nivel național au dreptul la un deputat în condițiile legii electorale.¹³ Mai mult, regulamente legislative disting între grupurile minorităților și alte partide, permițând unificarea minorităților într-un singur grup parlamentar, în timp ce celorlalte partide (inclusiv UDMR) nu le este permisă unificarea într-un singur grup. Grupurile parlamentare sunt unitățile organizaționale în funcție de care se alocă fondurile publice pentru suportul logistic într-o legislatură și sunt importante în perspectiva susținerii propunerilor legislative. În lumina ipotezei conform căreia membership-ul într-o organizație etnică funcționează ca un puternic canal de informație pentru opțiunile politice, și a implicațiilor modelului care prezice inexistența unui cost în termeni de policy dacă grupul este reprezentat printr-un partid etnic atâta timp cât partidul este efectiv un mijloc de reprezentare, cineva

se poate aștepta ca aceste caracteristici instituționale să încurajeze votul pentru partidele etnice, chiar dacă aceste partide sunt destul de mici. Într-adevăr figurile 3 și 4 arată ca numărul absolut de voturi în 1992 și 2000 pentru partidele etnice corespunde în general numărului absolut de grupuri etnice existente în 1992 și 2002 conform recensămintelor, cu excepția etniei rome, care este semnificativ mai numeroasă decât indică votul.¹⁴ Normal, procentul populației aparținând unui grup este mai ridicat decât procentul absolut de voturi primit de acel grup. (Figura 3 și Figura 4)

Dacă recensământul prezice într-un mod semnificativ procentul de voturi obținut de un partid etnic în anul în care votul are loc (sau în cel mai apropiat an, ca în graficul votului pe anul 2000 și graficul recensământului pe anul 2000), se poate aștepta ca schimbări în componența demografică să prezică schimbări în numărul de voturi primit de fiecare grup într-un mod semnificativ. Pentru a testa această implicație voi analiza schimbările demografice care sunt înregistrate în 1992 și 2002 și le voi compara cu schimbările absolute în numărul voturilor din anii 1992 și 1996. Analizez alegerile din 1996 în ciuda faptului că un alt recensământ a avut loc în 2002, pentru că principalele schimbări demografice s-au petrecut imediat după democratizare sau între alegerile din 1992 și cele din 1996. Aceste schimbări includ migrări din și înspre România ca răspuns la creșterea permeabilității granițelor. Deci recensământul din 2002 reflectă schimbările demografice care au avut loc cu câțiva ani mai devreme și care s-au reflectat mai devreme decât votul din 1996. Figura 5 confirmă semnificația acestei idei. Pentru cele mai multe dintre grupuri, schimbările în numărul absolut de componenți, ca și voturile pentru partidele etnice se învârt în jurul numărului 0. Acest lucru reflectă faptul că după democratizare, cetățeni de alte etnii cât și românii de altfel, au continuat să întâmpine serioase restricții la efectuarea călătoriilor în străinătate, și că cei care au rămas au continuat să voteze pentru partidele etnice. (Figura 5)

Figura 5 arată de asemenea excepții. Acestea includ etnicii germani care au emigrat în masă în Germania imediat după democratizare ca rezultat al legii germane pentru imigrare (cel puțin până în 2002) care acorda cetățenia după ius sanguinis sau origine (Frick și Wagner 2000, Oezcan 2002). Cum era de așteptat, votul pentru partidul german a fost în declin pe măsură ce emigrarea creștea. Din contră, populația romă s-a mărit între 1992 și 2002. O explicație simplă este că romii sunt mai bine numărați în recensăminte. O mai bună înregistrare la recensământ produce o mai bună înregistrare pe listele electorale. Prin urmare, acest fenomen a crescut numărul de voturi pentru partidele etnicii rome.

O clară excepție de la trendul demografic și influența acestuia asupra voturilor o constituie creșterea numărului de voturi pentru UDMR în ciuda numărului mare de maghiari care au emigrat în Ungaria. Explicația e simplă. UDMR a fost un partid semnificativ al opoziției după alegerile din 1992. Înainte de alegerile următoare, cele din 1996, a devenit clar ca opoziția va câștiga. E posibil ca perspectiva participării la guvernare, să fi mobilizat alegătorii de origine maghiară care nu au votat în 1992 să o facă în 1996.

Alte implicații testabile

Analiza precedentă demonstrează câteva dintre implicațiile testabile derivate din ipoteza conform căreia grupurile etnice asigură membrilor motive stabile pentru a vota. Altă implicație este următoarea: dacă o coaliție de partide este făcută răspunzătoare și pedepsită de către alegători pentru problemele economice sau alt tip de probleme, ne putem aștepta ca partidele etnice din acea coaliție să sufere o pierdere mai mică de voturi decât partenerii de coaliție. Acesta este exact rezultatul produs de alegerile din anul 2000.

Din cauza unei varietăți de probleme, inclusiv recesiunea economică și speranțele neîmplinite puse într-o rapidă integrare în NATO și Uniunea Europeană, grupul de partide care a condus România din 1996 a fost decimat în alegerile legislative din noiembrie 2000 (Tismăneanu și Kligman ed. 2001). Cea mai importantă forță în coaliția care a condus între 1996 și 2000 a fost Convenția Democratică, o alianță a PNȚCD, PNL și alte partide mai mici.¹⁵ Alianța mai includea Uniunea Social Democrată, care era formată din PD și PSDR. A treia forță a guvernului era UDMR. Înainte de alegerile din 2000 CDR s-a scindat, iar PNL a participat separat.¹⁶

Cum arăta Tabelul 2 UDMR a fost mult mai puțin afectată de defecțiunea votanților în comparație cu celelalte partide ale opoziției. În timp ce coaliția guvernamentală a fost acuzată de tot ce a mers greșit în România, votanții de etnie maghiară au fost mult mai reținuți în a-și părăsi partidul. (Vezi Tabelul 2)

Partidul Democrației Sociale din România (PDSR, mai târziu devenit PSD) a câștigat majoritatea relativă a voturilor (plurality) și în 2000 și în 2004. UDMR și - a menținut exact același procent de voturi 6,2%. Chiar și mai interesant este faptul că în 2004 5,1% a votat cu președintele UDMR pentru alegerile prezidențiale (cel mai probabil alegătorii au fost de origine maghiară) în ciuda șanselor neglijabile de a câștiga alegerile.

Analiza votului etnic la nivel subnațional în România, rezultatul votului la nivel național și analiza demografică, loialitatea minorității maghiare pentru

partidul lor, indică stabilitatea etnicilor minoritari în exprimarea votului. Întrebarea care rămâne este în ce constă efectul pe termen lung asupra stabilității regiunii.

Efectele pe termen lung ale stabilității politice etnice

În contrast cu studiile dedicate conflictelor etnice, stabilitatea votului minorității maghiare, nu este un simptom al intransigenței politice inerente. În orice caz, grupurile etnice răspund constrângerilor exogene. În particular, lipsa reprezentării diminuează motivațiile concrete ale alegătorilor de a participa la vot și îi împinge spre o atitudine intransigentă. Urmându-l pe Cox (1997) definim reprezentarea ca fiind susținerea politică a temelor importante pentru grup, în favoarea grupului, la toate nivelurile jocului legislativ: de la politicile promise înaintea alegerilor, la susținerea anumitor politici în timpul legislaturii, la politicile adoptate la guvernare. Definiția guvernării în acest studiu este politica statului așa cum este condusă în legislativul național.

Al doilea obiectiv principal al acestei lucrări este să propună diferite ipoteze în legătura cu evenimentele exogene care pot produce intransigență și cooperare politică între actorii politicii din România. Trei observații principale apar după acest studiu de caz: prima – grupurile etnice nu sunt intransigente în mod inerent; a doua – intransigența politică etnică depinde de relaționarea cu includerea grupului în coalițiile de guvernare și cu atitudinea partidului de guvernământ față de acesta (grup-partid etnic); a treia – în ceea ce privește minoritatea care participă în coalițiile guvernamentale și aceea care este tratată drept adversar, decizia este instrumentată de cel mai mare partid din legislativ. Această decizie este bazată pe mărimea relativă a partidelor din parlament și pe mărimea organizațiilor acestora și nu pe prejudecățile partidului avute asupra grupurilor etnice.

Explicația conform căreia accesul la coalițiile de guvernare are un efect moderat asupra grupurilor etnice, în timp ce excluderea crește intransigența, se impune de la sine. În politica electorală, cel mai important obiectiv al partidelor este să câștige accesul la formarea guvernului. La guvernare, grupurile pot să condiționeze politicile propuse de parteneri și să promoveze câteva dintre propriile politici. Deci, cea mai bună oportunitate pe care politicienii o au pentru a influența guvernul este să fie în interiorul unei coaliții sau să fie aliniați¹⁷ liniei guvernamentale.¹⁸ Dacă un grup etnic ocupă permanent poziții în opoziție și cererile acestuia rămân nediscutate, el nu are motiv să le modereze. Similar, dacă partidul care conduce nu este

forțat să coopereze cu un grup etnic, are de asemenea puține motive să își modereze tonul față de cererile acestuia. Cu alte cuvinte, o relație de permanentă adversitate între grupul etnic și principalul partid produce intransigență și chiar violență.

UDMR în România

Experiența politică a minorității maghiare în România ilustrează în mod clar cum politicile antagoniste și excluderea practică de partidul principal contribuie la creșterea intransigenței partidului minorității. Includerea și parteneri moderați de coaliție promovează moderarea comportamentului politic al grupurilor etnice. Mai mult, când ambele partide percep un câștig produs de cooperare, scepticismul precedent la adresa cererilor etnice este lăsat de o parte.

Pentru a arăta efectele includerii și excluderii, această secțiune descrie evenimentele din România dinaintea democratizării până la evenimentele care au urmat alegerile legislative și prezidențiale din 2004.

Minoritatea maghiară în timpul regimului comunist

Ca și alte minorități europene, minoritatea maghiară din România a suferit o considerabilă represiune imediat înainte de democratizarea din 1990. Dacă relațiile dintre administrație și minoritate erau relativ amicale la jumătatea secolului, acestea s-au deteriorat rapid în anii 70' și 80'. Politicile de asimilare culturală prin limbă și sistematizarea rurală¹⁹, inițiate de Ceaușescu în 1972, au fost dăunătoare în mod particular identității minorității maghiare. Opresiunea a servit consolidării comunității împotriva statului, conducând la revoluția din 1989 începută în Timișoara și care s-a extins apoi în toată țara.

Relația dintre minoritatea maghiară și guvernare nu a fost întotdeauna antagonistă. În timpul anilor '50, o regiune autonomă maghiară a fost înființată, garantând maghiarilor drepturi culturale extinse. Totuși această autonomie a fost abolită în 1968 iar mai apoi relația dintre minoritate și guvernare s-a deteriorat. La jumătatea anilor 80' nu mai rămăseseră școli secundare iar învățământul pentru vorbitorii de maghiară s-a redus semnificativ. Asimilarea culturală nu s-a rezumat la domeniul educației. Printre alte măsuri coercitive, minoritatea a fost obligată să își romanizeze numele, ziarele de limba maghiară erau obligate să se refere la municipalități cu numele lor românesc, iar istoria României a fost reinterpretată prin eliminarea contribuției maghiarilor. Cea mai serioasă amenințare la adresa minorității maghiare a constituit-o avântul sistematizării satelor în 1988. Această politică implica propunerea demolării a mii de sate și înlocuirea lor cu

centre agro-industriale. Politica nu a fost implementată special împotriva minorității maghiare, dar pentru că o mare parte a acesteia trăia în mediul rural și măsura includea distrugerea bisericilor, cimitirelor și alte simboluri ale culturii locale, a fost considerată o amenințare la adresa identității minorității.²⁰

În decembrie 1989, autoritățile locale au evacuat pe László Tökes, un popular episcop maghiar care se pronunțase în mod repetat împotriva politicilor de sistematizare. Susținătorii săi din Timișoara, inclusiv mulți etnici români, au organizat o demonstrație pentru a protesta împotriva persecuției politice. Mai multe mii de cetățeni s-au alăturat protestelor ce au continuat, care s-au transformat într-o demonstrație anticomunistă. Când trupe ale Ministerului de Interne au încercat să oprească demonstrațiile, câțiva protestatari au fost uciși.²¹ Violența a fost condamnată la nivel internațional, extinzându-se rapid în toată țară. Mai târziu, în aceeași lună, Ceaușescu a fost înlăturat și executat, și o forță presupus revoluționară denumită FSN a instalat un guvern provizoriu condus de președintele interimar, Ion Iliescu. În 1990 FSN a organizat primele alegeri democratice pe care le-a câștigat în mod clar.

Prima fază a democratizării - două administrații conduse de Iliescu

Una dintre principalele aserțiuni ale acestui articol este că excluderea de la guvernare contribuie la radicalizarea minorităților etnice. În unele cazuri, un guvern poate de asemenea să folosească relațiile conflictuale cu minoritățile pentru a abate atenția de la problemele interne cum ar fi recesiunea economică sau pentru a câștiga sprijin din partea naționaliștilor. În aceste cazuri radicalizarea ori creșterea intransigenței politicilor minorităților etnice este de așteptat. Este obiectivul acestei secțiuni de a arăta că este exact ceea ce s-a întâmplat în timpul primelor două administrații democratice. Guvernul în funcțiune nu a avut nici un motiv concret pentru a apela la sprijinul minorității din moment ce a câștigat o majoritate confortabilă după primele alegeri, iar partidele naționaliste controlau o mai mare parte a locurilor în comparație cu UDMR după alegerile din 1992. Prin urmare, guvernul a atras naționaliștii și a radicalizat minoritatea. La rândul ei, minoritatea maghiară a devenit mai zgomotoasă în cererile sale de autonomie teritorială, cereri care au stat ca un ghimpe pentru partidele naționaliste.

Când primele alegeri libere s-au desfășurat în 1990, UDMR a câștigat locuri doar în Transilvania. Oricum, a câștigat 7,5% din totalul voturilor, ceea ce a făcut ca UDMR să fie cel de-al doilea partid ca mărime din parlament. Frontul Salvării Naționale, prede-

cesorul PDSR și PSD, avea o majoritate confortabilă în parlament controlând 69% din voturi și 263 de deputați din totalul de 395. Cu alte cuvinte, FSN nu a fost în nici un fel constrâns de cel de-al doilea partid din parlament sau de către oricare alt partid. În consecință, partidul de guvernământ nu a avut nici un motiv să ia în considerare cererile minorității. Pe fondul creșterii naționalismului și presantelor probleme economice, nu este surprinzător că partidul aflat la putere a adoptat imediat o poziție rigidă față de partidul minorității. Conflictul produs o constituit o distragere binevenită a cetățenilor de la problemele economice și a crescut sprijinul pentru FSN din partea naționaliștilor duri. Atitudinea guvernului a devenit evidentă imediat după alegeri, când a dat o declarație conform căreia maghiarii din interiorul și exteriorul României au provocat evenimentele de la Târg Mureș. Declarația se referea la un incident violent de natură etnică care a avut loc imediat după alegeri și care s-a soldat cu 6 morți și aproximativ 300 de răniți²². Cele mai multe relatări considerau că răspunderea pentru instigarea la violențe au purtat-o susținătorii organizației militante Vatra Românească.²³ De aici înainte relațiile dintre etnicii maghiari și FSN și partidele satelite s-au deteriorat. În alegerile locale din 1992 președintele PUNR Gheorghe Funar a fost ales primar al Clujului, oraș cu o numeroasă populație de origine maghiară. Primarul a revenit imediat la politicile de asimilare reminiscente din regimul Ceaușescu. Printre altele el a insistat ca toate inscripțiile în limba maghiară din oraș să fie schimbate iar radiourile maghiare și educația în această limbă să fie oprite. Guvernul PSDR s-a aliniat măsurilor PUNR. În acord tacit cu politicile PUNR guvernul a decis să îi înlocuiască pe cei doi prefecți de origine maghiară din Harghita și Covasna cu prefecți de origine română. Efectul produs²⁴ a forțat guvernul să anuleze numirile și să nominalizeze un prefect de origine română și unul de origine maghiară.

În 1992, FSN, acum numit FDSN a câștigat alegerile legislative. Cu toate că UDMR și-a menținut procentul câștigat, era acum al cincilea partid ca mărime. Printre partidele care au obținut procente superioare UDMR erau și naționaliștii lui Funar, PUNR. Este inutil de spus, relația dintre guvern și minoritatea maghiară nu s-a îmbunătățit. Cererile anti-maghiare ale lui Funar au crescut în intensitate și în curând el și alți naționaliști au început să ceară interzicerea UDMR.

La rândul lor, liderii UDMR și-au mărit intransigența. În 1991 ei au amenințat că se retrag de la discuțiile privind noua Constituție, iar mai târziu au votat împotriva acesteia deoarece nu conținea recunoașterea clară a drepturilor minorităților. Mai important, liderii UDMR au intensificat cererile de auto-

mie criticând prevederile Constituției cu privire la caracterul unitar al statului.

În 1993 Congresul UDMR a ales un lider moderat și a schimbat orientarea generală de la autonomie teritorială la auto-administrație locală și regională. Această linie moderată a fost adoptată pentru o perioadă limitată. Câteva luni mai târziu, partidul a adoptat un proiect de lege a minorităților care cerea autonomie individuală, locală și regională, lăsând referințele la autonomia teritorială neclare. Conform proiectului, majoritatea trebuia să cunoască limba minorității acolo unde procentul acesteia din urmă depășea 30% din populație. Președintele Iliescu a condamnat public aspirațiile spre autonomie teritorială, ca răspuns la proiect.

Temele care au creat disputa între guvern și minoritatea maghiară nu erau limitate la autonomie. În 1991 un număr de școli care aveau ca limba de predare și maghiară au fost limitate doar la secțiile românești. În 1995, Iliescu a promulgat o lege care stabilea necesitatea cunoașterii limbii române pentru accesul la liceu, precum și predarea în limba română la orele de geografie și istorie în învățământul primar și secundar. Mai mult legea restricționa predarea în limba maghiară la nivel universitar, la colegiile de artă și la formarea profesorilor. După ce amendamentele propuse de UDMR au fost respinse și legea a trecut prin parlament în 1994, președintele Markó Bela a amenințat cu sesizarea forurilor europene în privința acestei legi care conținea în opinia sa mai multe restricții decât cele de pe vremea regimului Ceaușescu. Retorica ambelor părți s-a intensificat în legătură cu legea privind educația. La o conferință internațională desfășurată la București, Iliescu a declarat că autonomia politică acordată minorităților poate fi o amenințare la adresa interesului național și a securității regionale. Mai mult, liderul UDMR din Camera Deputaților, Arpad Marton, i-a acuzat pe Ion Iliescu și Oliviu Gherman de remarcii anti-maghiare de factură fascistă. În 1995, PDSR a semnat un acord de cooperare cu PUNR și alte partide, care stabilea ca semnatarii să promoveze reformele economice și să lupte împotriva anti-românismului.²⁵ La rândul său, UDMR a reînnoit cererile pentru autonomie în principalele zone cu etnici maghiari. În decembrie 1995, UDMR a adoptat poziții și mai radicale decidând să formeze un consiliu special compus din administrațiile locale maghiare pentru a coordona luarea deciziilor la nivel local. Partidele de guvernământ au interpretat acest consiliu ca fiind un prototip al unui corp administrativ teritorial al unei viitoare autonomii maghiare, și au declarat acest organism neconstituțional. De data aceasta chiar și partidele de opoziție au criticat UDMR care nu și-a moderat pozițiile. Președintele UDMR, Markó Bela a respins public conceptul românesc de stat națiune și a susținut

ca autoguvernarea regională este necesară pentru a garanta drepturile minorității maghiare.

După aceste evenimente, chiar și partenerii din opoziție ai UDMR, mai ales CDR au acuzat UDMR că dăunează imaginii României și o izolează pe arena internațională. Conducerea CDR a avertizat că această poziție poate izola și comunitatea maghiară în interiorul țării. În iunie 1995, membrii CDR și ai altor partide din opoziție au forțat UDMR să renunțe la pretențiile autonomiei teritoriale și drepturile colective. Când UDMR a refuzat, celelalte partide au decis să stopeze cooperarea directă în viitor. Poziția maghiară nu a devenit mai conciliantă când în același an Tökés a repetat acuzațiile sale anterioare conform cărora minoritatea maghiară din România este victima unei epurări etnice.

A doua fază a democratizării: guvernul CDR

Dacă excluderea crește intransigența etnică, includerea în guvern servește ca un factor moderator în relațiile interetnice. Includerea nu trebuie să fie urmare a unui gest de bunăvoință din partea partenerilor de coaliție care cred în capacitatea de cooperare a minorităților. Mai degrabă, în general partenerii de coaliție includ partidul minorității în majoritatea lor în parlament când aceasta este amenințată. Este obiectivul acestei secțiuni de a arăta că exact acest lucru s-a întâmplat în România în timpul celei de-a treia administrații. În 1996, CDR a câștigat alegerile cu o majoritate relativă și a inclus UDMR în coaliție. Rezultatul a fost o moderare notabilă a politicilor acestei formațiuni. Cel mai important, încă în timp ce partidul urmărea la nivel parlamentar atingerea unor obiective în domeniul educației, acesta și-a redefinit cererile de autonomie pe care le-a plasat în perspectiva descentralizării care trebuia implementată la nivelul întregii țări.²⁶

În 1996, CDR a câștigat alegerile parlamentare cu 122 de locuri din 328.²⁷ Cu cele 53 de locuri ale Uniunii Social Democrate, coaliția avea o majoritate în parlament. Dar CDR era o alianță extrem de fragilă formată din câteva partide a căror cooperare fusese stabilită abia înaintea alegerilor. Într-adevăr istoria administrației CDR a fost una a discontinuității, cu frecvente divergențe asupra temelor de guvernare. Prin urmare, principalul partid al Convenției a dorit să-și asigure sprijinul celor 25 de deputați. Din cauza celor trei partide din parlament: PDSR și aliații săi PRM și PUNR care aveau împreună 128 de deputați, și a posibilității părăsirii de către un partener a coaliției de guvernare, a crescut importanța unei relații de cooperare cu UDMR.

Deci în primul guvern, UDMR a primit două ministere și câteva posturi la nivel local.²⁸ Cea mai mare concesie făcută pentru a câștiga cooperarea

UDMR a fost adoptarea unei ordonanțe de urgență aprobată la jumătatea lui 1997 care permitea instrucție în limba maghiară la toate nivelurile și promitea viitoare reconsiderări ale situației. În 1998 guvernul a numit o comisie care să studieze posibilitatea înființării unei universități de stat cu predare în limba maghiară. În 1999, parlamentul a aprobat o nouă lege a învățământului care creștea procesul predării în limbile minorităților. Printre altele, prevedea posibilitatea învățământului tehnic sau vocațional în maghiară și organizarea facultăților și universităților în limbile minorităților. Președintele UDMR, Markó a considerat legea ca un pas important.

Pentru prima dată de la începutul democratizării guvernul român a pus de asemenea surdina retoricii și acțiunii naționaliste. Printre obiectivele guvernului CDR erau accesul în UE și NATO, iar includerea UDMR în guvern servea acestor scopuri. Guvernul a început să ia poziții împotriva obișnuitelor proteste ale lui Funar împotriva a tot ce este unguresc. De exemplu în 1997, când opoziția a acuzat UDMR că urmărește epurare etnică în Transilvania și secesiunea, guvernul și-a folosit majoritatea pentru a stopa aceste poziții. Orice temă cu privire la autonomia teritorială a fost eliminată din discursul parlamentar al UDMR. Aripa neparlamentară radicală condusă de Tökés a pus pe tapet din nou tema la Forumul Secuilor în septembrie 1998. Printre altele, forumul cerea o universitate maghiară separată, retrocedarea proprietăților confiscate bisericilor și individualilor și autonomie teritorială în zona Harghita Covasna cunoscută sub numele de Ținutul Secuiesc. Majoritatea liderilor UDMR nu a participat la forum. Sentimentul moderat era clar împărțit în rândul membrilor, pentru anul următor marea majoritate a UDMR a ales din nou ca președinte pe Markó Bela.

A patra administrație: cabinetul minoritar moderat PSD

Așa cum am menționat includerea în guvern moderează tonul politicilor etnice. Același lucru este adevărat când un guvern minoritar dispune de o majoritate relativă suficientă pentru a nu intra într-o coaliție dar depinde totuși de susținerea partidului etnic. În asemenea cazuri un guvern minoritar poate intra în aranjamente formale sau informale cu minoritatea etnică pentru a-și asigura sprijinul acesteia în schimbul unor concesii legislative, fără a fi totuși inclusă în cabinet. Acest tip de aranjament are de asemenea un efect moderator asupra minorității care poate profita de continuitatea relațiilor de cooperare cu guvernul. După alegerile parlamentare și prezidențiale din 2000 acesta a fost scenariul în România. Ceea ce este foarte

interesant este că partidul care a compus guvernul minoritar era de data aceasta PDSR redenumit PSD. Cum am arătat până acum relațiile dintre PSD și UDMR au fost foarte dificile în timpul primelor două legislative când PSD nu a depins de sprijinul UDMR. De data aceasta amândouă partidele au demonstrat o flexibilitate considerabilă în depășirea trecutului, concentrându-se asupra beneficiilor reciproce ale prezentului.

În noiembrie 2000 românii au mers din nou la urne. PSD a câștigat o majoritate relativă de 155 de locuri; PRM care acum includea și pe fostul președinte al PUNR Gheorghe Funar a câștigat 84 de locuri; Partidul Democrat și Partidul Național Liberal au câștigat 31 de locuri fiecare; UDMR a câștigat 27 de locuri iar 18 au fost distribuite minorităților naționale (Shafir, 2000-a). Cu toate că UDMR, PNL și PD nu puteau colabora cu PRM în multe teme legislative, amenințarea unui vot de neîncredere era o posibilitate reală pentru guvernul PSD. Avea deci nevoie să coopereze cu cel puțin un alt partid.

Pentru o mulțime de motive PRM, care până atunci fusese aliatul PSD era într-o poziție izolată. În primul rând președintele PSD Iliescu l-a înfruntat pe președintele PRM Vadim Tudor în turul doi al alegerilor prezidențiale. Cu toate că PRM este un partid destul de popular, procentul celor care i se opun este în continuare mare. UDMR, PD și PNL aveau împreună 89 de locuri față de cele 84 de care dispunea PRM și mulți dintre susținătorii acestor partide și-au manifestat opoziția față de PRM după alegeri într-o serie de demonstrații publice.²⁹ Pentru a atrage acești votanți Iliescu a trebuit să se distanțeze de PRM.

Mai mult, reprezentanții Uniunii Europene și ai Statelor Unite au avertizat în mod clar că în schimbul cooperării cu România, inclusiv în schimbul dorinței PSD de a integra țara în UE și NATO, guvernul român trebuie să protejeze minoritățile și celelalte drepturi ale minorităților în concordanță cu standardele UE și Statelor Unite (ibid.) Cu alte cuvinte, PSD ar face bine să nu se alieze cu PRM.³⁰

Care dintre partenerii posibili ar fi cel mai bun din punctul de vedere al PSD, nu a fost clar imediat după alegeri. Pe de-o parte cooperarea cu UDMR ar fi reprezentat un semnal al dorinței de a respecta drepturile minorităților, pe de altă parte un astfel de parteneriat ar fi putut îndepărta o parte a electoratului care nu agreea UDMR. Cum PD și PNL erau gata de a specula orice dificultate a PSD, alianța cu UDMR apărea ca singura posibilitate viabilă și în perspectiva viitoarelor alegeri.

Prin urmare, PSD a decis să adopte o tactică sigură și să apeleze la oricine mai puțin la PRM. Acest lucru a fost destul de surprinzător pentru PRM care își

declarasese disponibilitatea pentru un parteneriat strâns cu PSD. Iliescu a declarat însă că programele PSD și PRM erau incompatibile³¹ și a apelat la toate partidele pentru a obține voturile acestora în turul al doilea al prezidențialelor și un an de cooperare parlamentară.

Participarea la turul al doilea a fost mult mai scăzută decât în primul tur, Iliescu a câștigat o victorie clară cu mai mult de 66 de procente. În același an în decembrie UDMR și PNL au votat pentru susținerea cabinetului PSD condus de Adrian Năstase. PRM și PD au votat împotriva cabinetului. Mai mult UDMR și PNL au semnat o declarație comună în care susțineau lupta împotriva extremismului, sărăciei, corupției și susțineau integrarea în structurile euro-atlantice. În schimbul cooperării, UDMR a primit concesiuni semnificative. Conform unui acord între PSD și UDMR³², o serie de subprefecți au fost numiți în județele unde există o puternică comunitate maghiară: Harghita, Covasna, Sălaj, Satu Mare și Mureș. Mult mai important, în ianuarie 2001, parlamentul a votat Legea Administrației Publice Locale care acordă minorităților dreptul de a-și folosi limba în relațiile cu autoritățile și utilizarea plăcuțelor stradale bilingve.³³

ȚLiderul UDMR, Markó, a declarat că o dezbatere parlamentară pe o asemenea temă ar fi foarte sensibilă, cu toate că în trecut criticase noțiunea românească de stat național unitar. Bineînțeles aceste critici au fost făcute înainte de includerea în guvern. Moderația președintelui a fost clar reflectată și de partid ca întreg. În ianuarie 2003, Markó Bela a fost reales președinte al partidului la congresul național, în timp ce Tökés care pretindea că a fost eliminat din partid, a ținut o întâlnire separată într-o biserică din apropiere.³⁶

A cincea administrație: UDMR în coaliția de guvernare

Românii au participat la alegeri din 2004. Coaliția dintre PSD și PUR a câștigat o majoritate relativă de 132 de locuri, iar coaliția dintre PNL și PD numită Alianța Dreptate și Adevăr a câștigat 112 locuri. UDMR a câștigat un procent de 6,2 din voturi și 22 de locuri. Oarecum neașteptat, fostul primar al Bucureștiului, Traian Băsescu, reprezentând Alianța D.A de centru dreapta, a câștigat în turul al doilea al alegerilor prezidențiale și a numit ca prim ministru pe liderul PNL Călin Popescu Țăriceanu. Pentru partenerii de coaliție dintre 1996 și 2000 un guvern cu UDMR era lucrul cel mai firesc. Mai mult, adăugând 22 de locuri la cele ale Alianței, aceasta a depășit cele 132 de locuri ale PSD și PUR, UDMR primind două ministere în schimb (Shafir, 2004). Reconfirmând ipoteza conform căreia includerea la guvernare acționează ca moderator, retorica UDMR a fost una deosebit de

conciliantă. Vorbind în numele tuturor maghiarilor, președintele UDMR Markó, care este și vicepremierul guvernului în exercițiu a declarat la Convenția Partidului Democrat în iunie 2005 “Trăim în vremuri în care maghiarii nu pot reuși decât în cooperare cu românii”. El a vorbit apoi despre munca care îi așteaptă și despre pachetul de legi care va reglementa o descentralizare temperată (UDMR 2005).

Concluzii

În mod evident comportamentul electoral al minorității maghiare este destul de stabil. Efectul este substanțial și chiar impresionant, întrucât reduce volatilitatea electorală cu șapte procente în județul cu cea mai mare diversitate etnică în comparație cu cel mai puțin divers județ din punct de vedere etnic. Stabilitatea este și mai accentuată în județele unde minoritatea maghiară constituie majoritatea locuitorilor. Această stabilitate nu sugerează totuși că o atitudine intransigentă a minorității n-ar fi cu nimic este inerentă în România. Mai degrabă nivelul intransigenței manifestat în politicile minorităților etnice depinde de includerea sau excluderea acestora din coalițiile de guvernare. Deci când partidele aflate la putere sunt intransigente și exclud partidele etnice, minoritățile etnice cresc și ele nivelul intransigenței. În schimb, când partidele de la putere adoptă o atitudine conciliantă și minoritățile sunt moderate în comportament.

Atitudinea deopotrivă a partidelor de guvernământ și a celor etnice este instrumentală, nefiind bazată pe noțiuni preconcepționale. Când partidele aflate la putere au nevoie de locurile minorității pentru a obține o majoritate în parlament, chiar și vechii adversari își moderează retorica pentru a atrage minoritatea. În mod asemănător partidele etnice cooperează adesea cu adversarii lor istorici când au șansa de a accede la guvernare. Această observație este foarte importantă pentru că înseamnă că există o relație de cauzalitate între intransigență și includerea în guvern. Se poate argumenta că doar partidele etnice moderate sunt incluse, observația despre instrumentalizare sugerează că ponderea partidului în teritoriu și în legislativ iar nu istoria acestuia determină includerea sau excluderea din coalițiile de guvernare.

În concluzie, contrar pesimismului în legătură cu relațiile etnice din România, cred că instituțiile cuplate cu calculele politice raționale au condus țara pe un drum al coexistenței etnice care limitează elementele naționaliste adesea antiminoritare din România. Nu sugerez că nu există tensiuni etnice în România (vezi de ex. Mungiu-Pippidi 1998), numai că tensiunea este controlată și că există puține motive să ne așteptăm ca situația să degenereze în violență. Mai

degrabă conflictele etnice curente sunt provocate de tensiuni intra-grup cu privire la leadership și la opțiunile acestuia în privința cu partidelor aflate la guvernare. Acesta este cazul comunității maghiare înainte de alegerile din 2004.

În acest moment, principala problemă etnică pare să fie ce a comunității rome, care rămâne puțin incorporată vieții politice românești. Nu am făcut cercetări pe această temă, dar experiența mea din România și studiul surselor secundare cu privire la acest grup mă fac să cred că această problemă este destul de complexă. Se pare că minoritatea romă păstrează un status de minoritate care este considerată “diferită/neegală”, în timp ce alte minorități sunt integrate într-o măsură mai mare la toate nivelurile societății. Odată cu schimbarea condițiilor economice și creșterea inegalității veniturilor în comunitatea romă, ca și în alte comunități, nu mai este vorba doar de un oarecare clivaj etnic adâncit de condițiile economice. Mai degrabă, populația romă la toate nivelurile societății (clasă, status social etc.) este considerată încă “diferită”. În orice caz, rămâne un subiect fascinant pentru un studiu viitor în care o mulțime de întrebări rămân fără răspuns. De exemplu, ce explică lipsa mobilizării în comunitatea romă? Aparenta ei lipsă este cauzată pesemne de nivelul vârstei demografice (populație prea tânără pentru a vota), ale structurii comunitare precum patriarhatul, ale instituțiilor de stat (precum pretinderea rezidenței fixe pentru o populație mai mult în tranzit). Recent, partidele de guvernare au făcut un efort de a răspunde acestei populații, dar acestea sunt fenomene recente și rămân pentru un studiu viitor.

Traducere de I. Ciobanu

* Acest articol este extras din “Ethnicity and Electoral Politics” (2007) și este publicat cu permisiunea Cambridge University Press.

BIBLIOGRAFIE

- Alesina, Alberto, Arnaud Devleeschauwer, William Easterly, Sergio Kurlat, and Romain Wacziarg. (2003). “Fractionalization.” *Journal of Economic Growth*. (8): 155–94.
- Almond, Gabriel, R. Scott Appleby, and Emmanuel Sivan. (2003). *Strong religion: The rise of fundamentalism around the world*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Bartolini, Stefano, and Peter Mair. (1990). *Identity, competition, and electoral availability: The stabilisation of European electorates 1885–1985*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Birner, Jóhanna Kristín. (2001). “Party system stabilization in new democracies: The effect of ethnic heterogeneity on volatility of electoral preferences.” Dissertation, University of California Los Angeles.
- Birner, Jóhanna Kristín. (2004-a). “Stabilizing party systems and excluding segments of Society? The effects of formation costs

- on new parties in Latin America." *Studies in Comparative International Development*. 39(3): 3–28.
- Birbir, Jóhanna Kristín. (2004-b) "Institutionalizing the party system." In Henry Carey, eds., *Romania since 1989: Politics, Economics and Society*. Lexington, MA: Lexington Books. Pp 105-22.
- Birbir, Jóhanna Kristín. (2005). "Public venture capital and party institutionalization." *Comparative Political Studies*. 38(8): 915–38.
- Birbir, Jóhanna Kristín, and Donna Lee Van Cott. (2007). "Disunity in diversity: Party system fragmentation and the dynamic effect of ethnic heterogeneity on Latin American legislatures." *Latin American Research Review*. Vol. 42(1).
- Birbir, Jóhanna Kristín. (2007). Cambridge and New York. *Ethnicity and Electoral Politics*. Cambridge University Press.
- Biró, Anna-Mária. (1996). "The international relations of DAHR 1989–1996: The democratic alliance of Hungarians in Romania." Berghof Occasional Paper 5. Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.
- Carey, Henry F. (1995). "Irregularities or rigging: The 1992 Romanian parliamentary elections." *East European Quarterly*. 29(1): 1–20.
- Chandra, Kanchan. (2004). *Why ethnic parties succeed: Patronage and ethnic headcounts in India*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Comparative Study of Electoral Systems The. (2005). Ann Arbor, MI: University of Michigan, Center for Political Studies. At www.cses.org
- Cox, Gary W. (1997). *Making votes count: Strategic coordination in the world's electoral systems*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Crawford, Keith. (1996). *East Central European politics today: From chaos to stability?* Manchester and New York: Manchester University Press and St. Martin's Press.
- Dahl, Robert A. (1961). *Who governs? Democracy and power in an American city*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dalton, Russell J., Scott C. Flanagan and Paul Allen Beck. (1984). *Electoral change in advanced Industrial democracies: re-alignment or de-alignment?* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Datculescu, Petre. (1999). "How the voters respond." In Kay Lawson, Andrea Römmele, and Georgi Karasimeonov, eds., *Cleavages, parties and voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania*. CT and London: Praeger.
- Democratic Alliance of Hungarians in Romania. Presidium. (1994). *Document 2*. Cluj: DAHR
- Easterly, William, and Ross Levine. (1997). "Africa's growth tragedy: Policies and ethnic divisions." *Quarterly Journal of Economics*. 112(4): 1203–50.
- Economist Intelligence Unit. (1999-b). *Country report: Romania, 4th quarter*. London: EIU.
- Economist Intelligence Unit. (2002-a). *Country report: Romania, January*. London: EIU.
- Economist Intelligence Unit. (2003). *Country report: Romania, April*. London: EIU.
- Frick, Joachim R., and Gert G. Wagner. (2000). "Short term living conditions and long term prospects of immigrant children in Germany." Discussion paper no. 229. Berlin: German Institute for Economic Research, European University. Available at: <http://ideas.repec.org/p/diw/diwwpp/dp229.html>
- Gallagher, Tom. (1995). *Romania after Ceaurescu: The politics of intolerance*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Geertz, Clifford. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York: Basic Books.
- Horowitz, Donald L. (1985). *Ethnic groups in conflict*. Berkeley: University of California Press.
- Horowitz, Donald L. (1990-a). "Making moderation pay: The comparative politics of ethnic conflict management." In Joseph V. Montville, ed., *Conflict and peacemaking in multiethnic societies*. Lexington, MA: Lexington Books. Pp 451-475.
- Horowitz, Donald L. (1994). "Democracy in divided societies." In Larry Diamond and Marc F. Plattner, eds., *Nationalism, ethnic conflict and democracy*. Baltimore: John Hopkins University Press, pp. 35–55.
- Huntington, Samuel P. (1968). *Political order in changing societies*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Jenne, Erin. (2006). *Ethnic bargaining: The paradox of minority empowerment*. Ithaca. Cornell University Press.
- Kitschelt, Herbert, et al. (1999). *Post-communist party systems: Competition, representation, and inter-party cooperation*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Kitschelt, Herbert. (1995). *Party systems in East Central Europe: Consolidation or fluidity*. Glasgow: Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde.
- Kostecki, Wojciech. (2002). *Prevention of ethnic conflict: Lessons from Romania*. Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.
- Library of Congress. (2001). Country information Romania. Available at <http://countrystudies.us/romania/>
- Lijphart, Arend. (1977). *Democracy in plural societies: A comparative exploration*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. (1999). *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty six countries*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Madrid, Raúl. L. (2005-a). "Ethnic cleavages and electoral volatility in Latin America." *Comparative Politics*. 38(1):1-20.
- Mainwaring, Scott P. (1999). *Rethinking party systems in the third wave of democratization: The case of Brazil*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Mainwaring, Scott P., and Timothy Scully. (1995). *Building democratic institutions: Party systems in Latin America*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Mair, Peter (1997). *Party system change : Approaches and interpretations*. Oxford. Oxford University Press.
- Mair, Peter. (2000). "Volatility, electoral." In Richard Rose, ed., *International Encyclopedia of Elections*. Washington DC: Congressional Quarterly Press, pp. 331–32.
- Mauro, Paolo. (1995) "Corruption and growth." *Quarterly Journal of Economics* 110, pp. 681–712.
- Mozaffar, Shaheen, James R. Scarritt, and Glen Galaich . (2003). "Electoral institutions, ethnopoltical cleavages and party systems in Africa's emerging democracies." *American Political Science Review*. 97(3): 379–90.
- Mungiu-Pippidi, Alina. (1998). *Subjective Transilvania. A case study of ethnic conflict*. Bucharest: Humanitas.
- Muraru, Ioan, and Gheorghe Iancu. (1995). *Constitutule Române. Texte. Note. Prezentare comparativa*. Bucuresti: Regia autonoma Monitorul Oficial.
- National Democratic Institute for International Affairs. (2003). "Roma political participation in Bulgaria, Romania, and Slovakia: Assessment mission." *Open Society Institute*. Available at www.accessdemocracy.org/library/1611_romaassess_020803.pdf
- Oezcan, Veyssel. (2002). "German immigration law clears final hurdle." Migration Policy Institute. Washington D.C. Available at: www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=51.
- Pedersen, Mogens N. (1979). "The dynamics of European party

- systems: Changing patterns of electoral volatility." *European Journal of Policy Research*. 7: 1–26.
- Posner, Daniel. (2004-a). "Measuring ethnic fractionalization in Africa." *American Journal of Political Science*. 48(4): 849–63.
- Posner, Daniel N. (2005). *Institutions and ethnic origin in Africa*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Przeworski, Adam. (1975). "Institutionalization of voting patterns, or is mobilization the source of decay?" *American Political Science Review*. 69(1): 49–67.
- Przeworski, Adam. (1991). *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Rabushka, Alvin, and Kenneth A. Shepsle. (1972). *Politics in plural societies: A theory of democratic instability*. Columbus, OH: Charles Merrill.
- Reilly, Benjamin. (2001). *Democracy in divided societies: Electoral engineering for conflict management*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Radio Free Europe/Radio Liberty. (1993, April 2) Report No. 64. Open Media Research Institute. Available at: www.rferl.org
- Radio Free Europe/Radio Liberty. Newline Part II. (1999, September 14). "Hungarian Christian university inaugurated in Romania." Open Media Research Institute. Available at: www.rferl.org
- Radio Free Europe/Radio Liberty. Newline Part II. (2000-a, December 6). "Romanians march against extremism." Open Media Research Institute. Available at: www.rferl.org
- Radio Free Europe/Radio Liberty. Newline Part II. (2000-b, December 1). "Extremist Romanian leader complains of media persecution." Open Media Research Institute. Available at: www.rferl.org
- Radio Free Europe/Radio Liberty. Newline Part II. (2000-c, December 29). "Romania's Hungarian minority to have local government officials?" Open Media Research Institute. Available at: www.rferl.org
- Radio Free Europe/Radio Liberty. Newline Part II. (2001-a, January 15). "Former Romanian court poet changed parties not politics." Open Media Research Institute. Available at: www.rferl.org
- Radio Free Europe/Radio Liberty. Newline Part II. (2001-b, January 18). "Rift surfaces in Hungarian minority party leadership." Open Media Research
- Romania Census. (1996). *Anuarul statistic al României 1996*. București: Comisia Națională Pentru Statistică.
- Romania Census. (2002). *Recensământul populației 2002*. București: Comisia Națională Pentru Statistică. Available at <http://www.insse.ro>
- Roper, Steven. (2000). *Romania: The unfinished revolution*. New York: Routledge.
- Roper, Steven. (2003). "Is there an economic basis of post-communist voting? Evidence from Romanian elections 1992–2000." *East European Quarterly*. 37(1): 85–100.
- Roper, Steven, and Florin Fesnic. (2003). "Historical legacies and their impact on post-communist voting." *Europe-Asia Studies*. 55(1): 119–31.
- Rose, Richard. (1995). "Mobilizing demobilized voters in post communist societies." *Party Politics*. 1(4): 549–63.
- Rustow, Dankwart A. (1970). Transitions to democracy: Toward a dynamic model." *Comparative Politics*. 2: 337–66.
- Shafir, Michael. (2000-a, November 30) "Counting and accounting after the Romanian election." *RFE/RL Newline*. Endnote. Open Media Research Institute. Available at: www.rferl.org
- Shafir, Michael. (2004, December 29). "Analysis: New Romanian cabinet ushers in liberal-democratic spirit." *RFE/RL*. Open Media Research Institute. Available at www.rferl.org
- Strom, Kaare. (1990). *Minority government and majority rule*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Taagepera, Rein, and Matthew Soberg Shugart. (1989). *Seats and votes: The effects and determinants of electoral systems*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Taylor, Charles Lewis, and Michael C. Hudson. (1972). *World handbook of political and social indicators*. New Haven, CT, and London: Yale University Press.
- Tismaneanu, Vladimir, and Gail Kligman, eds. (2001). "Romania after the 2000 elections." *East European Constitutional Review*. 10(1).
- Tóka, G. (1997). *Political parties and democratic consolidation in East Central Europe*. Glasgow: Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde.
- Uniunea Democratică Maghiară din România – Hungarian Democratic Union of Romania. (2005, July 4). "Compromises are a prerequisite to efficient governing." *Weekly Bulletin* June 23–30, 2005. Available at www.udmr.ro
- Uniunea Democratică Maghiară din România – Hungarian Democratic Union of Romania. Hungarian party current updates available at www.udmr.ro
- Verdery, Katherine. (1996). *What was socialism, and what comes next?* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Zamfirescu, Ioana. (1998). "Cluj declaration 'signatories' affirm that they know nothing about it." *Nine O'Clock online*. Available at <http://www.old.nineoclock.ro/TR2/1934pol.html>

NOTE

¹ Pentru ajutorul acordat în desfășurarea cercetării și în decursul perioadei pe care am petrecut-o în România aș vrea să mulțumesc lui Radu Niculescu, Gabriel Ionescu și familiilor acestora. Sunt de asemenea recunoscătoare lui Gail Kligman, Petre Dăculescu de la IRSOP, Nicoleta Dascălu, Anton Niculescu, personalului de la Monitorul Oficial, membrilor și oficialilor partidelor politice care au acceptat să discute despre politica românească. Toate erorile îmi aparțin.

² În mod evident situațiile sunt diferite din punct de vedere al felului violențelor etnice cât și din punct de vedere al impactului acestora asupra sistemului politic. În Bosnia, este improbabil ca violențele etnice să ajute la construirea unui sistem democratic. În India în schimb este o democrație consolidată. Oricum, violența etnică și partidele etnice sunt considerate de mulți a fi potențiale pericole la adresa sistemului (Almond et al. 2003).

³ Vezi Rustow 1970, Dahl 1971, Geertz 1973, Rabushka și Shepsle 1972, Lijphart 1977, Horowitz 1985, 1994, Lake și Rothchild 1998, Reilly 2001.

⁴ Partidele și votanții nu au întotdeauna idealuri democratice, dar aleșii partidelor prezintă interesele circumscripțiilor lor în parlamentul național. Elita partidului posedă de obicei expertiza necesară să participe la complicatul proces al formării de politici publice și atunci furnizează informații cu privire la acest proces. În schimb, mulți alegători din aceste țări își urmăresc preferințele prin susținerea unor partide sau prin alte mijloace.

⁵ După Przeworski 1991, Kitschelt et al. 1995, și trimeri în Mainwaring și Scully 1995, stabilizarea sistemului de partide necesită în primul rând stabilitatea regulilor competiției din interiorul partidului și stabilitatea individuală a partidelor. În al doilea rând, partidele importante trebuie să aibă rădăcini stabile în societate. În al treilea rând, actorii politici trebuie să ofere legitimitate procesului electoral prin transferul pașnic al puterii. În sfârșit, organizațiile de partid trebuie să acumuleze valoare pe cont propriu mai degrabă decât prin subordonare

față de dorința liderilor.

⁶ Instituționalizarea și consolidarea sunt insuficient definite și deseori sunt folosite cu același înțeles. Aplic definiția instituționalizării utilizată de Huntington: "procesul prin care organizațiile și procedurile acumulează valoare și stabilitate" (1968); și completarea făcută Mainwaring și Scully (1995:3): instituționalizarea este un proces prin care o procedura sau organizație devine larg cunoscută dacă nu universal cunoscută. Actorii politici dezvoltă așteptări, orientări și comportamente pe baza premisei că acea procedură sau organizație va avea succes în viitorul apropiat"

⁷ Pentru o discuție vezi Birnir 2007

⁸ Această formulă este numită alternativ indicele Mogens Pedersen. După Mair (2000), explicația pentru această situație este că această formulă a fost publicată inițial de Prezworski în 1975, dar a fost consacrată de articolul lui Pedersen publicat în 1979.

⁹ Pentru o discuție asupra folosirii acestei formule în democrațiile stabilizate precum și în cele noi, vezi Birnir 2004-b și 2007

¹⁰ Pentru discuții detaliate vezi Birnir 2007. În calcularea volatilității în România m-am limitat la etnicitate (Bartolini și Mair 1990) pentru că am vrut să-mi fac o idee asupra numărului de voturi câștigate de grupurile etnice de-a lungul anilor. Acest "blocaj" afectează grupuri minore și minoritatea romă

¹¹ Pentru o discuție în privința neregularităților vezi Carey 1995

¹² Aceste date sunt preluate din Recensământul din 1995, publicat în 1996

¹³ Legea electorală stipulează procentajele exacte pe care un grup etnic trebuie să le câștige

¹⁴ O posibilă explicație a acestei situații poate fi un procent mult mai mare al populației tinere sau o lipsă a mobilizării.

¹⁵ Pentru mai multe detalii privind partidele românești vezi Birnir 2004-b

¹⁶ Mai mult, PSDR s-a alăturat PSD. Aceasta ar putea explica pierderea de voturi suferită de PD

¹⁷ Participarea formală la guvernare nu este o condiție necesară pentru a avea acest efect moderator atâta timp cât principalul partid este suficient de mic pentru a depinde de partidul etnic. Cu alte cuvinte partidul etnic poate să nu fie formal în coaliție, ci informal

¹⁸ Vezi Kaare Strom (1990) pentru costurile și beneficiile participării la guvernare

¹⁹ Răspunzând creșterii disparității între mediul urban și cel rural, guvernul a inițiat un program de sistematizare pentru a extinde facilitățile moderne în țară. Sistematizarea a schimbat fața României rurale în mod dramatic. Programul a fost inițiat oficial în 1974, dublând numărul de orașe și realocând, dizolvând în mod forțat cele 13.00 de sate rămase. Din cauza lipsei fondurilor, programul de sistematizare a funcționat lent în anii 70' dar în anii 80' s-a observat o accelerare (Biblioteca Congresului, 2001)

²⁰ Pentru o excelentă analiză vezi în privința efectelor acestei politici asupra societății românești, vezi Katherine Verdery (1996)

²¹ Pentru o istorie politică a României vezi Steven Roper (2000)

²² Pentru numărul exact de răniți vezi Kostecki (2002, p. 17)

²³ Pentru detalii în privința relațiilor etice în România și influența acestora asupra politicii vezi Gallagher 1995, Mungiu-Pippidi 1998, Kostecki 2002

²⁴ Vezi de exemplu Radio Europa Libera 1993, raportul nr.64, 02

²⁵ Pentru surse în engleză în privința conflictului dintre UDMR și partidele naționaliste românești, vezi arhiva Radio Europa Libera la www.rferl.org. Vezi de asemenea zierele online Ade-vărul și România Liberă: www.adevarulonline.ro și www.romaniailibera.com

romaniailibera.com

²⁶ Această dezbatere din interiorul UDMR este complexă. În general poate fi considerată ca o ruptură între pozițiile moderate ale lui Markó Bela și cele radicale ale lui Tökés, pe care naționaliștii au interpretat-o ca fiind separatistă. Pentru o discuție a acestei debateri vezi Biro 1996. vezi și site-ul UDMR www.udmr.ro și rapoartele ziarelor românești

²⁷ 13 locuri au fost acordate minorităților non maghiare

²⁸ Acestea erau ministerele turismului și minorităților. După Kostecki (2002), UDMR a pierdut portofoliul turismului în 1998, dar l-a câștigat pe cel al sănătății

²⁹ Vezi Radio Europa Liberă (2000-a)

³⁰ Kostecki (2002) susține ca trei factori au contribuit la ameliorarea relațiilor etnice în România: dorința de a fi membru UE și NATO, moderarea liderilor maghiari și transformarea constantă a societății românești (pp.33-34). Acest argument susține ideea că includerea minorităților în guvern este o decizie instrumentală

³¹ Vezi Radio Europa Liberă(2000-b) și alte rapoarte care au urmat alegerilor

³² Vezi Radio Europa Liberă, 2000-c și 2001-a

³³ Este important de subliniat că nu toți au aprobat moderarea discursului UDMR. Aripa radicală condusă încă de Tökés, a continuat să critice grupul parlamentar, numit acordul schizofrenic. Cuvântul schizofrenic a fost folosit pentru prima dată de Markó Bela pentru a descrie atitudinea lui Tökés care a încurajat suporterii săi să voteze cu candidați care nu au candidat pe listele UDMR. Tökés a răspuns că acordul cu PSDR este schizofrenic. Acest lucru susține afirmația conform căreia excluderea de la guvernare a radicalizat poziția UDMR în timp ce includerea a moderat poziția grupului parlamentar.

³⁴ Interesant este că în acest timp principala sursă de tensiune a fost legea adoptată de parlamentul de la Budapesta care acorda drepturi speciale etnicilor maghiari din România

³⁵ Economist Intelligence Unit (2002-b). Aceasta este cel puțin a doua declarație de acest tip. Alta, numită Declarația de la Cluj a circulat în 1992 ca rezultat a radicalizării UDMR(Kostecki p.15). o a treia declarație numită Declarația de la Cluj Napoca sau Proclamația Transilvană în 1998, dar importanța acesteia a fost neglijată de Markó. (Zamfirescu 1998)

³⁶ Economist Intelligence Unit(2003). Pentru disputa dintre Tökés și Markó vezi Radio Europa Liberă la www.rferl.org

---

JÓHANNA KRISTÍN BIRNIR - ProfesorAsistent la Facultatea de Științe Politice a Universității din Buffalo, Universitatea de Stat din New York, Post-doctoral fellow la Centrul pentru Dezvoltare Internațională și Managementul Conflictelor al Universității din Maryland. A publicat articole în *Comparative Political Studies*, *Latin American Research Review*, *Studies in Comparative International Development*, *Research Policy*. Cartea ei, "**Ethnicity and Electoral Politics**" va fi editată la Cambridge University Press.

Tabelul nr. 1

Relația între nivelul volatilității la nivel județean și fracționalizarea etnică în România între alegerile din 1992 și 1996.

Procentajul volatilității / județ, 1992-1996, toate partidele	
Fracționalizare etnică / județ	-13.76 (4.15)**
Procent populație cu educație superioară	-0.45 (0.50)
Procent populație care lucrează în agricultură	0.03 (0.07)
Covasna și Harghita	-18.36 (0.00)**
Constanta	31.64 (1.32)**
Observații	41
R ²	0.59
Abaterile de la standard sunt trecute în paranteză * semnificativ la 5%; ** semnificativ la 1%.	

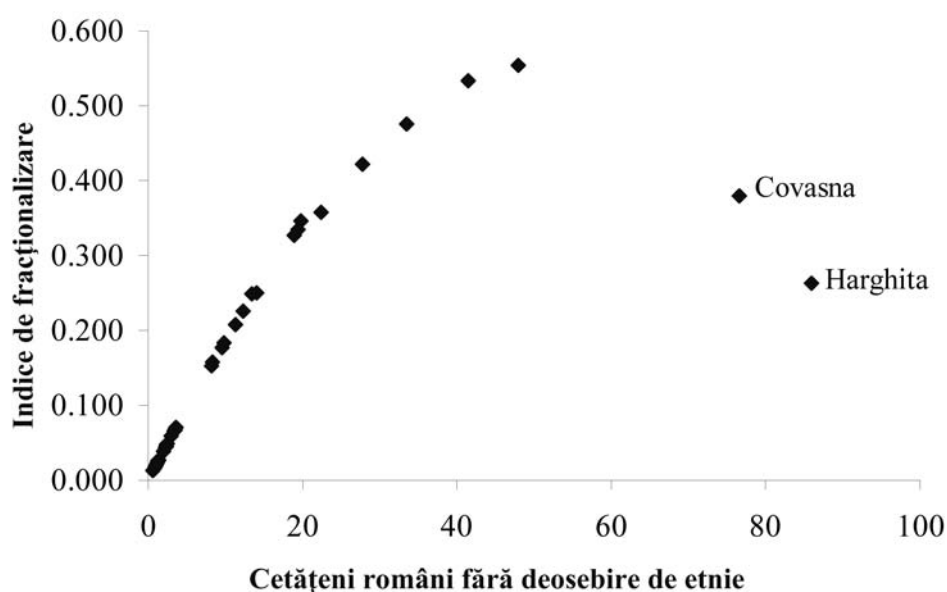
Tabelul nr. 2

Schimbarea împărțirii votului între partidele politice din România după alegerile parlamentare din 2000.

	% din votul din 1996	% din votul din 2000	Schimbare la împărțirea voturilor
CDR/PNL	37.19	11.9	-25.29 (66.72%)
UDMR	7.62	6.8	-0.82 (10.76%)
PD	16.15	7	-9.15 (56.65%)

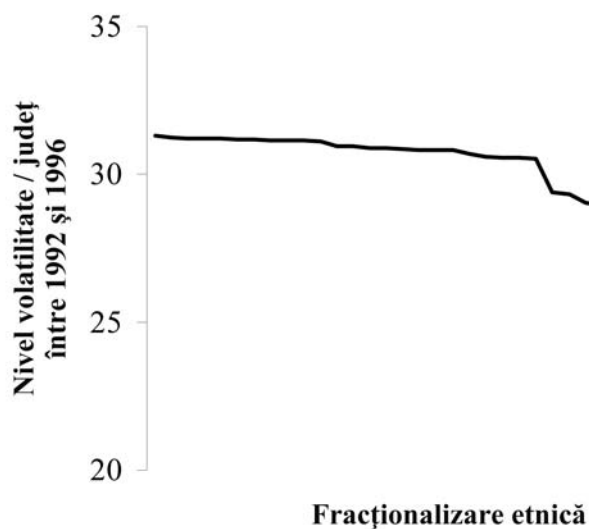
Figura 1

Procentul populației românești și indexul fracționalizării etnice pe județ

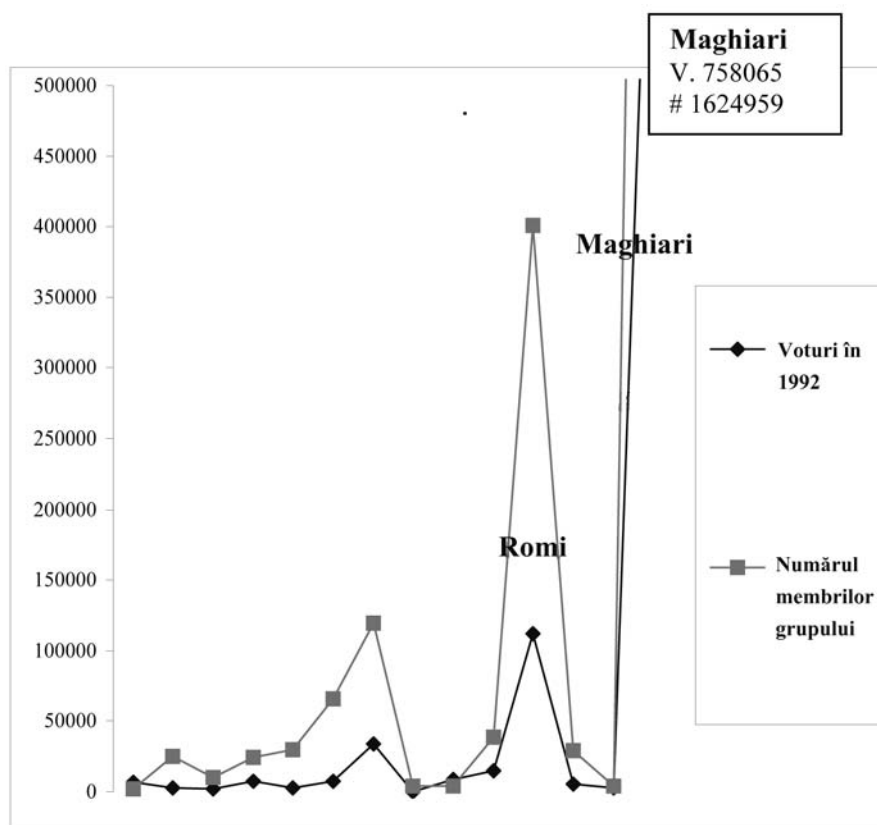
Figura 2

Efectul fracționalizării etnice asupra stabilității votului
la nivel județean în România între alegerile din 1992 și 1996.

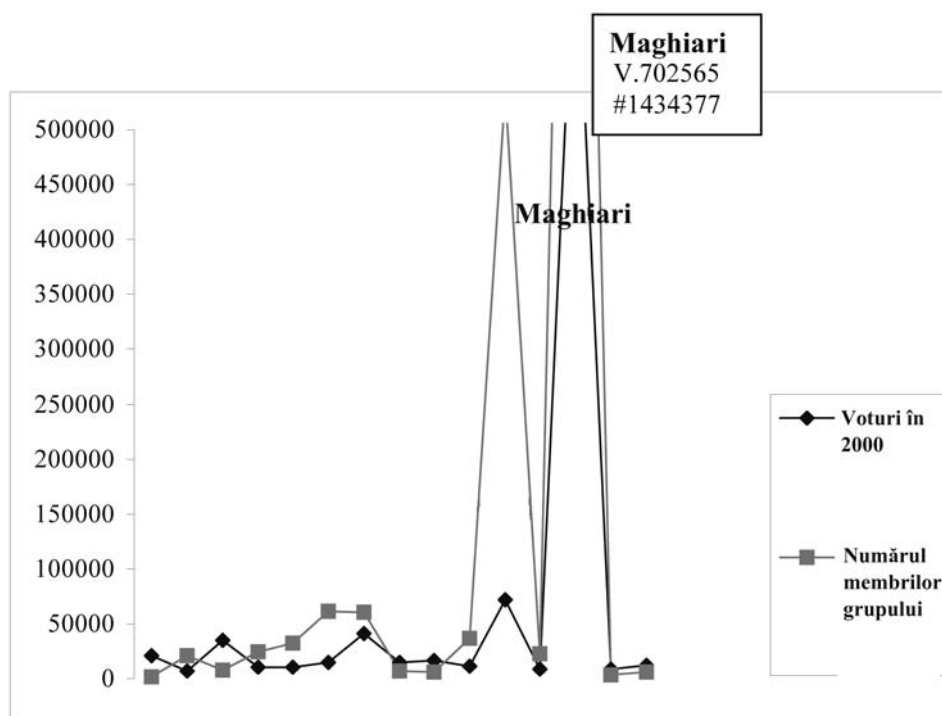
Figura 3

Numărul de voturi și membrii grupului minorităților în România în 1992

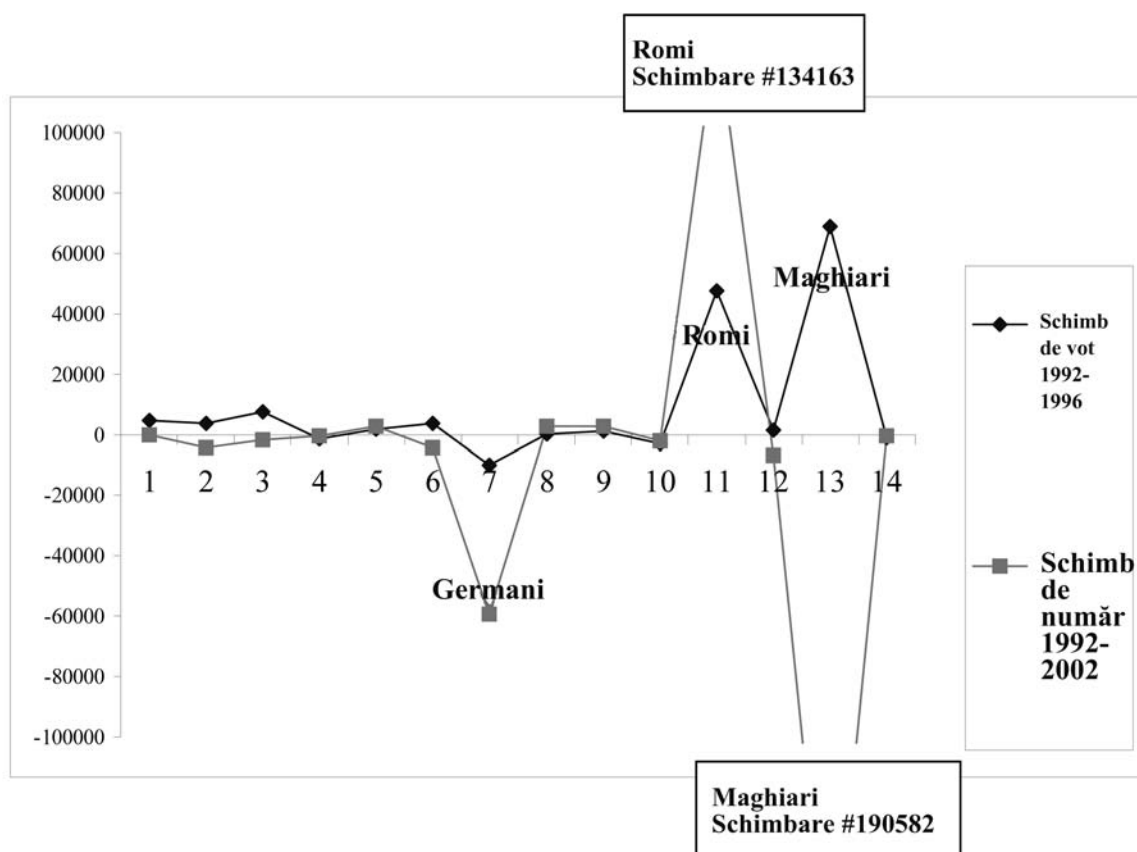
Figura 4

Număr de voturi în 2000 și membrii grupului minorității în 2002 în România

Figura 5

Schimbarea în numărul de voturi (1992-1996)
și membrii grupului minorității (1992-2002) în România

The evolution of parties supporting government forms of patronage in post-communist Romania

ALEXANDRA IONAȘCU

The process of democratization in Romania implied the emergence of political parties and of rule of law. However, nine years after the fall of communism, the bureaucrats were still subject to the general labor code, being, in practice, hired and released from their functions by the minister in office. In this context, this article analyzes the politicization of the administrative apparatus and the new forms of patronage emerged, which registered a shift from the personalistic form in the selection of civil servants towards a strategic process, directed by political parties supporting the government in post-communist Romania. In this sense, we assist at a transformation of the patronage forms, from a political form towards a party form of patronage.

The process of democratization in Romania implied the emergence of political parties and of the rule of law. The reconfiguration of the legislative dimension touched mainly the government sphere. However, nothing has been done until late-1990s to reform the central bureaucracy. Nine years after the fall of communism, the bureaucrats were still subject to the general labor code, being, in practice, hired and released from their functions by the minister in office. In this context, we assist at a widespread politicization of the administrative apparatus, ministers using continuous job allocation in order to obtain support in their political decisions (Gordin 2002:515). This form of patronage, which resulted from a politicized appointment process, has become a systematic procedure in post-communist Romania. The much-expected Law of Civil Servants was adopted very late in time, compared to other Eastern European countries, and it was mainly a result of European Union's conditionality once Romania started to negotiate its accession. Nevertheless, the legal provisions adopted in order to halt the intrusion of political parties in the process of appointing civil servants did not stop the patronage. New forms of patronage emerged, which registered a shift from the personalistic form in the selection of civil servants towards a strategic process, directed by political parties supporting the government. We assist therefore at a transformation of forms of

patronage from a political form toward a party form of patronage¹.

Why was the civil servants law delayed in the Romanian² case and why did the political parties avoid having such law adopted? The answer to that question can be given by acknowledging that the absence of a powerful civil society and of a privatization law transformed the central bureaucracy in a viable leverage for political parties having their interests protected, which perpetuated political patronage in order to control state resources (Barbu 1999:161)³. We will argue that even if a clientelistic tradition and the absence of a professionalized civil servants sector have an important role to play in the delay of the of the administration reform (Kitschelt 2000:858), and even if the construction of party system and the electoral provisions favor the extrapolation of political patronage (O'Dwyer 2004, Gryzmala Busse 2003, 2006), we can not understand the process of patronage without taking into account the process of institutionalization of individual political parties, through the relationship established between the parties supporting government and the cabinets. Therefore, we claim that there is tight relationship between the process of appointment, the governmental decision-making procedures and the exercise of the patronage.

In 1999, as a result of the explicit request of the EU, Romanian Parliament adopted the functioning statute of civil servants. From that moment on, civil servants were theoretically protected from arbitrary appointments and replacements on political criteria. We will investigate how the legal provisions reconfigured the political field underlining the fact that the adoption of the civil servants law was not conducive to the disappearance of patronage rather it determined a reconfiguration in the forms of patronage. We move, in this way, from a personalized form of patronage, where the relationship with the minister in office is the main aspect of the appointment at the bureaucratic level, to a form of patronage conducted by party leaders and the party organization. We will argue that this reconfiguration of the patronage aspects is not only the result of the adoption of a law, but also the result of an institutional consolidation of political parties and their policies of Human Resources.

Therefore, we sustain that the existence of patronage on a political scene is a function of the articulation of the procedures of appointment of political actors and of the informal mechanisms of decision making. Meanwhile we consider that the form of the patronage is a result of the level of adoption of the necessary legislative framework in order to stop the clientelistic rapports in exerting patronage.

The paper will be constructed in three main sections. After a review of the relevant literature and the construction of a framework for analysis for the Romanian case, the second part will provide a brief analysis of the contextual factors. At this level, we will take into account the evolution of relationship between political parties and government concerning the strategies of nominating political actors (ministers and secretaries of state), the decision-making procedures, as well as the mechanisms of appointing civil servants. Thirdly, we shall examine how different patterns of patronage developed and evolved in the appointment of the civil servants in the central governmental structures in the last 16 years.

I. Patronage and Governmental Parties. A theoretical framework

The study will focus on the process of patronage understood as a process of distribution of favors to individuals in exchange for political advantages to those who give favors (Blondel 2002:241). However our understanding of patronage comprises also

the dimension of the political control, as a form of exerting and diffusion of power at the social level. The process of patronage, conceived as logic of social exchange, as an appropriation and manipulation of resources (Roninger 1994:9) as well as a form of controlling the executive sphere of power, will be analyzed through the process of appointment at the bureaucratic level. By bureaucracy we understand "a set of non elected, publicly founded positions of administration of central government and its branch offices" with special emphasis on heads and deputy heads of ministerial departments, as well as other staff below these levels. These appointments are supposed to follow a professional grid, in the sense that appointment is made on a merit-based criteria (O'Dwyer 2004:523, Guy Peters 2004:86). Given the fact that the authority to distribute patronage appointments is concentrated in the hands of governmental decision-makers (Protsyk/Wilson 2003:708), we consider essential to understand the relationship established between government and supporting parties in the process of appointment. This is conducive to grasping different patterns of forms of patronage and the way they became autonomous in the political scene.

We consider that cabinets and political parties are not individual actors, but the level of analysis should be placed at the elite strata, which influence both the governmental decisions and the party organizational structure. Therefore, we consider that the relationship between the party supporting government and the cabinets is a bi-univocal one (Cotta 1996: 56-95). Parties control the recruitment of ministers and secretaries of state, but at the same time the nomination of certain actors, their selection, de-selection and their political decisions while in office have a direct impact on the party organization (Panebianco 1988:262, Blondel/Cotta 1996: 251). This interdependence between cabinets and political parties can be analyzed through the research on the political actors nominated in cabinets portfolios. The government supporting parties control not only the appointment of political personnel, but they also monitor the process of distribution of functions in different governmental bodies (Blondel/Malova 2004:13). Therefore, the party in government holds the discretionary power to exercise patronage (Blondel 2002, Protsyk/Wilson 2003:708).

Furthermore, given the evolution of political parties toward a form of party in public offices (Katz/Mair 2002:113), the patronage function of political par-

ties has increased over the years. Nonetheless, this process is not univocal. The governmental actors who seldom are party leaders may use their positions in the executive bodies in order to reinforce their positions at the party level. The nominations of political actors in high executive positions, by external channels of recruitment, can also modify the distribution of power within the party. The process by which ministers develop and employ their staff, as a supplier of technical expertise, constitutes a resource asset that reinforces the power of the actor at the party level (Katz/Mair 2002:124).

Maurizio Cotta shows that the control of government exercised through political parties depends on the strength of the party organization (Cotta 2000). Given the fact that the recruitment of political elites is influenced by the internal organization of the party (Putnam 1976:46), we consider that analyzing the composition of cabinets (in a large sense) could reveal the force of party organization and it could be a measure of party institutionalization. Moreover, we consider that the manner in which policies and appointment procedures are institutionalized at the governmental level can give us some insights on the relationship between political parties and government, giving us some indications as far as the pre-eminence of one over another is concerned.

For a better understanding of the relationship between parties that support government and the cabinets, we are going to operate a distinction between the “majoritarian” and the “consensual” forms of patronage. Using Lijphart’s categories and the relationship between parties and government, Jean Blondel finds two patterns of exerting patronage: a majoritarian and a consensual way. The consensual manner of exercising patronage has as its ideal-type the partitocratic systems. Conversely, the majoritarian one is defined by a sharp distinction between a government party or coalition and an opposition party or coalition (Blondel 2002:244). In the case of majoritarian patronage, the government apportions favors in order to reinforce the dependence of the party in government. (Blondel 2002:246).

Guidelines in Studying Romanian Party Patronage

The breakdown of communist regime in Romania was followed by a process of institutional and legislative reconfiguration. In the first years, nothing has been done to reform the administrative apparatus, while political parties were seeking to develop their own internal organizations and to recruit political

personnel. The institutionalization of political parties remained dependent on the appropriation of functions in the state’s legislative and executive branches (Barbu 1999), parties being directly created or consolidated as parties in office. Therefore, establishing the nature of the relationship between the political parties supporting government and the cabinets is essential to the understanding of the developments and the existence of the forms of patronage.

The study will show that in the absence of a legal framework concerning the statute of civil servants, the governing parties have exercised a more powerful political control in the process of appointing civil servants, in a “majoritarian” form of patronage. The imposing of such forms of patronage in Romania was dependent on the process of institutionalization of political parties, and their quest for professional political personnel. At the same time, it can be argued that there is an evolution of forms of patronage resulting from the development of the political parties as well as from the reconfiguration of the legislative norms. Two different periods are to be identified in this respect. For the first period (1989-2000) it will be argued that although political parties have been entirely involved in appointing civil servants and, like in the case of political personnel, the key element for allocating these positions was not party membership, but rather, a privileged relationship established with the minister in office, encouraging moreover the perpetuation of clientelistic networks. In the second period, after 2000, the implementation of the law of civil servants, as well as the establishment of a category of specialized personnel at the level of political parties produced the emergence of new forms of patronage. This second phase is characterized by the influence of party leaders developing different strategies to bring their own representatives in the administrative structures.

It shall then be investigated if in post-communist Romania, *the institutionalization of political parties and the introduction of a law of civil servants have produced a reconfiguration of the party supporting government forms of patronage, from a parochial pattern of patronage, political patronage, toward a party form of patronage.*

The present study is constructed on the basis of the findings of two surveys – semi-structured interviews. The first survey on the government function-

ing was conducted in January - May 2005, based on semi-structured interviews with former ministers and secretaries of state concerning the governmental functioning of Romanian cabinets. The second survey conducted in January-February 2006 focused on the central actors of the administration: chiefs of the Civil Servants Agency, trade union leaders of the civil servants as well as some central administration high civil servants. The information provided by the interviews was completed by an analysis of the Commission's Monitoring Reports, Sigma Reports, the independent centers reports as well as by insights offered by the memories published by the political leaders of the period.

II. Relationship Party and Government. The construction of a new political scene

“Unless the new authorities adopt a more responsible stance concerning the development of the civil service – restraining their visible appetite for patronage politics when it comes to public employment in the state administration – the situation created after the 2004 elections may have negative consequences.” (SIGMA, 2005:1)

In 2006, 16 years after the fall of the communism, the Romanian administration remains highly politicized. Despite of the adoption of the Civil Servants Statute in 1999, and the legislative reconfigurations in the following years, the forms of political patronage have not disappeared, but in change, they shifted from a person-based form to a party-strategic one. In order to understand this process of reconfiguration, we assess that legal provisions adopted at the end of the 1990s are not the only reason explaining this process, and in order to develop a more insightful comprehension of this process, we have to understand the relationship established between political parties supporting government and the post-communist cabinets. After a short contextual analysis, we are going to emphasize the relationship established between the government supporting parties regarding the politics of appointment of political personnel.

1. The Political Configuration of the Romanian Governmental Field

Nine governments have marked the landscape of the Romanian political sphere. During the mandate of the first six cabinets there is no general law adopted concerning the statute of the civil servants.

On 26th December 1989, the first decision of the Council of National Salvation Front, a body which

was formed in order “to seize all the responsibilities for a provisional state structure” (Iliescu: 2004, 186), concerned the nomination of Petre Roman as a Prime minister of the first democratic government. The task of the new government was to ensure the continuity of decision-making process and to prepare the first free elections.

After the elections on 20th May 1990, and the crushing victory of a successor party (Soare 2004), National Salvation Front (a political party formed from the reconfiguration of the CFSN, winning 66.31% of seats in the Chamber of Deputies), Petre Roman was for the second time appointed Prime minister. However, powerful social movements as the riot of miners and their violent marches on the streets of Bucharest interrupted his mandate. The reshuffle of Roman's cabinet produced a split in the major governmental party. As a result, a technocrat, Theodor Stolojan, the newly appointed Prime minister had an extended mandate lasting over a year. The second free electoral process, held on 27th September 1992, marked the victory of the main faction of the ancient FSN, now named The Social Democratic Party - PDSR. However, the victory was not clear-cut; the PDSR managed to get only 27.2% of seats in the lower chamber. Nevertheless, given the fragmentation of the political opposition, the PDSR formed the new government, and a technocrat was appointed as the head of the cabinet, Nicolae Văcăroiu. In this period of time, the administrative apparatus remained unreformed, with no clear separation between the administration structures and the political power. Perpetuating the communist procedures, civil servants were simply hired and dismissed by the ministers in office. Despite the legal initiatives to establish a civil servants code, no law has been adopted.

The first political alternation took place on 3rd November 1996. The victorious coalition, The Democratic Convention (CDR), earned 30% of votes for the Chamber of Deputies. After the electoral process, CDR joined its forces with Social Democratic Union (formed by an historic party PSDR and the other split faction of the FSN – The Democratic Party) and the Democratic Union of Hungarians UDMR, in order to form a governmental coalition. The first appointed Prime minister was Victor Ciorbea, former mayor of Bucharest, coming from the main historical party of the CDR, The National Peasants Party (PNTcd). Ciorbea resigned after 16 months, being replaced by Radu Vasile, member of

the same party and the representative of an important wing of the party. The third Prime minister of this mandate was Mugur Isărescu, an independent. Isărescu was the governor of the National Bank of Romania; his mandate only lasted one year. The anti-communist alliance, which is the manner in which CDR presented itself during the electoral campaign (Preda 2002:960), considered the replacement of “red officials” as a first task therefore, in the first year of the alternation process, little had been done in order to adopt a law of civil servants that would freeze the current situation in the bureaucratic apparatus. However, even after the first year in government, and despite the existent project of a civil servant statute, the law was not adopted by the Parliament until December 1999. The statute of the civil servants, the Law 188/1999, was adopted only after the government took its responsibility in having this legislative text passed, as a result of the special request of European Union. Given the fact the year 2000 was an electoral year, the statute was still to be implemented. Nevertheless, the existing bureaucrats were, in theory, to remain in office as permanent personnel, protected by the provisions of the law that prohibited any politicized dismissal.

The eighth government of the Romanian political field was formed as a result of the second political alternation in power, which took place on 26th November 2000. The Social Democratic Pole, formed mainly by the PSDR (two small parties also adhered to this body: PSDR and PUR) won the elections with 36.61% of the votes in the lower Chamber. Benefiting also from the political support of the UDMR, PSDR (lately known as Social Democratic Party PSD) formed the cabinet. The Prime minister of the cabinet, Adrian Năstase also became head of the main government party, the Social Democratic Party. One of the tasks of the government was to develop the secondary legislation regarding the administrative reform and to modify a part of the provisions of the civil servants statute. Nevertheless, as we will argue that the emergence and the implementation of legal provisions did not generate the disappearance of the patronage.

The latest government (still in office) was elected as a result of the elections held on 28th November 2004. The government coalition, led by the liberal leader Călin Popescu Țăriceanu, consists of the D.A., an alliance of National Liberal Party and Democratic Party, as well as UDMR and PUR. The current cabinet continued the process of reconfiguration of the

legislation of the civil servants statute. However, the patronage forms have not disappeared; instead, they continued the emergent pattern after the adoption of the civil servant statute.

2. The Construction of Romanian Post-communist Cabinets: Appointments, Decision-making and Patronage

By studying the relationship between the parties supporting government and the cabinets through the three dimensions – appointments, decision-making and patronage, we can distinguish two main periods, with their own idiosyncrasies.

Cabinets dominated by the parties supporting government characterize the first period 1990-2000. However, this domination does not manifest itself in the traditional form described by the literature, because of specific aspects of the democratization. This implies a match with the phenomenon of party institutionalization process. In the second period (2000-2006), we can observe a reinforcement of the governmental positions with effects upon the party organization.

A. Party Dominates Government. The appointment politics and the personalistic patronage

Political parties dominated the first democratic cabinets in the period of 1990-2000. However, the dominance was not exercised through the organizational party channel, but rather in a personalistic manner. The procedures of appointment created the context favoring the exercise of a parochial type of patronage, with an emphasis on the creation of clientelistic networks, centered on the minister in function. The party influence on the appointment process at the lower levels of governmental power was exercised through the person who held the ministerial portfolio. The institutions' autonomy in decision-making, together with the lack of collective governmental decision-making, allowed the minister in function to control the whole institution and therefore, given the lack of legal provisions, to conduct the political patronage as saw fit.

Three main periods that cover the period between the electoral processes can be identified.

a. The first phase, 1990-1992 can best be described as politics of coincidence between the reproduction of political elites and the continuity of decision-making. In other words, FSN leaders considered that the main objective of the cabinets was to ensure

the necessary continuity and expertise in the decision-making process. Therefore, the politicization of the cabinet and the allocation of portfolios to party members was a secondary objective. In this period, we assist at the formation of cabinets with high percentage of independent ministers (32.1% of Petre Roman cabinet and 33.3% of Theodor Stolojan) because the main criterion employed in the selection of ministers was the decision-making expertise. One third of the members had a governmental experience in communist cabinets (39.3% Roman, and 28.6% in Stolojan). Besides that aspect, for Petre Roman's cabinet, 26.92% of ministers were also members of the provisional cabinet and 34.62% were secretaries of state in the cabinet formed before the first free elections. As for Stolojan's government, given the fact the cabinet is not formed after an electoral process, it reproduces mainly the Petre Roman's formula, 55% of the ministers and 59% of secretaries of state maintained their functions.

What is important to note is the manner in which the secretaries of state, political dignitaries, were appointed, because the formula was applied several times in the case of post-communist governments. First, there is a process of political reproduction of secretaries of state, because 47.76% of them were also secretaries of state in the provisional cabinet. However, the principle applied in their selection and de-selection was the personal choice of the minister in function, who had a formal obligation to present the secretaries of state to the Prime minister, which, at his turn, made the legal nominations. No party-affiliation -condition was taken into account. This allowed Andrei Pleșu, former the Minister of Culture to declare:

"I have dismissed 70% of the ancient ministry", because "at that time the political life was not so politicized. There were no parties coming to say give us one secretary of state portfolio or two offices of department director." Therefore, "I have appointed the state secretaries I wanted and that I found suitable and I fired the personnel I considered unnecessary." (Pleșu 1997:270-271).

Other government officials, backed Pleșu's declarations. One of the ministers of the period mentions that one of his top priorities was to "clean the governmental personnel, especially those having collaborated too much with the communist structures." It is to notice that those procedures are not the effect of the independence of the ministers, but rather they represent the cabinet's politics, because the Prime

minister in function affirmed:

"I asked the ministers to act in the same manner: to employ on the level of secretaries of state and also on the lower strata, people having the same qualities: open mindedness, professionalism...Some of them were not even party members, but they understood they participated in a FSN government."

However, this procedure was not always applied in this manner. For instance, in the case of secretaries of state who were promoted from the bureaucratic level, there were not so many dismissals in the bureaucratic area. The autonomous way of appointment is an image in fact of the government functioning and explains the construction of a culture of autonomy in the case of ministries, which will be highly appreciated until 2000. In this sense, the Minister of Foreign Affairs, Adrian Năstase declared about the Stolojan's mandate: "The period between 1991 and 1992, Theodor Stolojan îThe Prime minister in functions had an impeccable behavior. He did not interfere in the foreign affairs problems." (Năstase: 2005). The relationship with the minister in office - who cannot only have the secretaries of state dismissed at his request, but also the chief departments and other high civil servants - gives account for a certain pattern of construction of governmental relations. The Prime minister, Petre Roman, declared that the chief-bureaucratic positions were not a problem in the process of decision-making because "they changed with the secretaries of state". Roman also assessed that secretaries of state were replaced "when the ministers observed they blocked the reform policies." Thus, given the fact the FSN is a successor party, the lack of a party affiliation of certain cabinet members is not necessary a reflection of the autonomy between the cabinet and the supporting party.

b. The second main phase of the government development concerned the Nicolae Văcăroiu mandate 1992-1996, formed by the conservative wing of the party after the split of FSN. The new Prime minister, former secretary of state in post-communist cabinets, but also having an experience in the governmental structures before 1989, was not a member of PDSR, however his mandate was highly controlled by the chiefs of the main governmental party. In this sense, the declaration of the first vice-president of the party, and later on Prime minister, Adrian Năstase, can explain the distribution of power between the different poles:

"Admittedly, for M. Ion Iliescu îThe Romanian elected president in 1990,1992 and 2000ş was easier to work with M. Nico-

lae Văcăroiu when he was a Prime Minister because it was, to a certain extent, an administrator - economist, and by not having power at the party level, there were several areas, not necessarily of power, but maybe, to a certain extent, of interests, of power, of decision. There was M. Ion Iliescu at Cotroceni, M. Văcăroiu at the government, there was the party where there were M. Gherman (the president of the party) and me.”

The cabinet was formed on the principle of continuity but continuity based on socialization in institutions before and after 1989. The selection process, as presented by the Prime minister, is the following: “there were 90% independents and professionals”, “it was all balanced and very well thought and I believe that in spite of the critics, it was our experience that helped us” (Văcăroiu 1998:36-38). Even if not 90%, but 42.2% of the government were not PDSR members, the cabinet was not at all autonomous regarding the decision-making process, and to some extent to the appointment process.

Besides the fact that 40.48% of ministers were former secretaries of state in the previous governments and therefore had some direct link with the governmental party, the relationship with the political party supporting government is one of subordination. In what regards the appointment of secretaries of state, their nomination is marked by three different logics: 1. autonomy – generally the ministers in office could appoint the secretaries of state they wanted, 2. continuity – over 30.13% of secretaries of state had detained similar functions in post-communist cabinets and 3. negotiation – the appointment of secretaries of state reflects the state of negotiation with other parties in order to achieve majority in Parliament. What is essential to underline is the fact that, except the negotiation logic, which by its extent is a marginal process, the principle applied in the decision making as well as in the appointment of lower level of governmental personnel is controlled by the minister in office, but also by PDSR. Nevertheless, this control is exerted in a parochial manner. It is not the party organization or party leadership that controls this process. Instead, different ministers, registered members of PDSR or not, nominate secretaries of state or chiefs of departments. In this sense the declaration of a minister who at that time was not a PDSR member is illustrative:

“It was not a period of political nominations and there were few secretaries of state which were not designated on the basis of consultancy with the minister in office. Rather, in large majority, the secretaries of state and the general directors, the entire leading structure of the Minister of Foreign Affairs was

named by me, or let us say they were named by the Prime minister at my proposal.”

The case cited is not a unique case. The minister in function named the ministry personnel, which was not necessary a party member. Nevertheless, it is interesting to notice the fact that the personnel nominated in different positions, for example secretaries of state, became PDSR members at the end of the cabinet mandate. In this manner, the party recovered the trained personnel considered loyal to the political party. In order to repay the activity of the personnel as well as their loyalty, the secretaries of state were invited to candidate on PDSR’s electoral lists on eligible positions.

Therefore, the appointment procedures also facilitated a renewal of the party personnel, and permitted the cooption of different actors acquiring a decision-making expertise. The cooption of party personnel, however, does not modify the structure of power at the party level, because the new actors were elected from those who were loyal to a certain group in the party and especially between those having some informal relationship with the PDSR. In this particular case, the patronage is the result of the conjunction of many logics of power: there is a selective incentive politics that is conducted by PDSR. This is the expression of a political control exercised by the political party and a process of cooption of those considered as being loyal to the party. Given the autonomy in the decision-making process, the relationship that the minister in office maintains with the political party is essential for the understanding of the existence and the mechanisms of a personalized patronage.

c. The last phase of cabinets dominated by the supporting parties concerns the 1996-2000 period, marking the first alternation of the Romanian scene. The coalition in government applied a strong politics of algorithm, the portfolios being distributed to political parties not only at the ministerial level, but also at the level of each office of secretary of state. Therefore, the selection of ministries was not the result of the Prime minister’s choice; instead, they were selected directly by political parties. This procedure of nomination has dominated all of the three cabinets of the period, although the other two cabinets, Radu Vasile and Mugur Isărescu reproduced to a large extent the structure of the previous ones, because the change in government was mainly the result of the contestation of the Prime minister in

function. The former Prime Minister Victor Ciorbea admitted to the marginal role of the Prime minister in the selection of cabinet personnel: "No doubt I had no significant contribution in the formation of the governmental team." In addition, another Prime minister, Radu Vasile, who acknowledged he was powerless in the process of selection and de-selection of ministers, reinforces his testimony:

"The big drama that I lived to the occasion of my mandate was that I had no strength to change my ministers. The algorithm in force for the division of ministerial portfolios obliged me to respect it while giving to a party the number of the foreseen offices, and on the other hand, constrained me to not to be able to change a minister without having the consent of the party's leader from which the minister originated." (Vasile 2002:148).

The same structure of appointment was followed at the level of secretaries of state. Practically, in a ministry that had a minister originating in a certain party, on the second level of power, this one was doubled by named secretaries of state and selected by the leaders of the other coalition parties. The principle of the freezing positions was applied in the case of secretaries of state who could not be replaced without the consent of the party that nominated them.

The formation of cabinets in 1996 and the years after was submitted to a process of renewal of the political class. With a notable exception, the Democratic Party, all of the parties had no governmental experience. Given the positioning of CDR's members as representatives of the anti-communist forces, they declared themselves in favor of a reshuffle of the political elites, but also to the change of the administrative strata that were seen as loyal to the successor party: PDSR. In this regard, the declaration of Victor Ciorbea is illustrative for the political position of the parties in government:

"My first intention was to fundamentally restructure and to clean the whole governmental apparatus, as I already had done as a trade union leader and as a mayor. As a trade union leader, let me remind you that I fired over 500 former activists. As a mayor, during the first weeks after elections I dismissed all the chief departments, general directors, chiefs of services..."

Needless to say, the dismissal of the high civil servants was not only the result of a profound administrative reform, but also the result of the parties' requirements to exercise a form of political patronage. Not only the political parties had the right to nominate and to change the governmental personnel, but

also the institutional procedures and the mechanisms of appointment were impossible to apply at the administrative level without a political accord. In this sense, several declarations of the former ministers in those cabinets show the dimension of the politicization:

"These functions are an illustration of the political clientele. One distributes functions, down to positions of directors, and not directors of agencies, but directors of territorial directions in the local administration."

The nomination of political clientele in the bureaucratic apparatus has then embraced the form of a politicization of all governmental levels conducted by the parties supporting government. However, two important aspects have to be taken into account in order to understand the form of patronage that was adopted. The first one concerned the lack of trained personnel. The political parties that coming to power did not have the personnel detaining a decision making expertise at their disposal, and therefore, since they could not replace the actors in office, they conducted a politics of cooption of personnel, or at least they assured themselves of the allegiance of the bureaucrat in question. The second aspect we want to emphasize is that even if the coalition parties dictate the political appointment of the governmental leaders, the patronage exercised by the parties supporting government conserves its personalistic dimension. In fact, the person in office performs the politicization of the bureaucracy on a vertical axis in the ministry. As Victor Ciorbea argues:

"After two or three months when I tried to restructure the governmental structures, I found out that many of them *ibureau-*crats~~ș~~ they were already members of PD, or PNL or even PNTCD. And that was very important. The restructuring process depended on every minister, certain of them had done some replacements, others not. Excepting the level of secretaries of state and some general directors nothing has been changed."

The new parties in government conducted a politics of politicization of the whole governmental apparatus. The structure of the top positions in the governmental sphere was established by negotiation between political parties. However, the politicization of lower positions was in the power of the minister in office and only indirectly conducted by the parties supporting government. This situation was reinforced by the fact the political parties in the coalition perceived themselves rather in a competition process and not as allies⁴ and by a strong tendency

towards autonomy of ministries. Given the lack of consensus between parties, this process of personalization and segregation of the policies domains was assumed even by the Prime minister in office, as we can understand from the declaration of the second Prime minister in office in this period Radu Vasile: "I have allowed almost a total independence of all ministers in the cadre of their ministries, by only inferring in the decision making process in extreme cases." (Vasile 2002:146). In this case, we can conclude that despite all the formal conditions for a consensual form of patronage, the spirit of exerting patronage, at least in the appointment process was in a majoritarian form of patronage.

B. Cabinets Dominate Political Parties. From Political to Party Patronage

The year 2000 marked the second alternation in government, but also the moment in which all the main parties of the political scene were represented in governmental structures, they accumulated some executive experience and succeeded in a politics of cooption of people having decision-making expertise. It is also the moment in which legal provisions, regarding the statute were civil service, were adopted and in a process of implementation. The new cabinets created after this date, are more politicized and founded based on cohesion of the party members. Even if the autonomy of decision-making procedures and the personalization of the appointments subsist, a new layer in the procedures of decision-making and in the nomination process is introduced. The fact that the leaders of the cabinets, as well as the main ministers in government have important functions at the party level, as well as the cohesion of the political actors, allows a reconfiguration of the party's patronage. Given the fact that the new legal provisions blocked the use of a personalized patronage without the proactive intervention of the party and the party leaders, in order to adopt governmental procedures eluding the legal provisions, the role of the cabinet position in exercising the patronage has become a central one. We can thus observe a shift from the political patronage to a new phase, a strategic type of patronage, party patronage, which is applied as always in a majoritarian manner.

A. The elections in 2000 marked the second alternation on the Romanian scene. PDSR regained power and the new appointed Prime minister Adrian Năstase, vice-president of the party, became party's president. In order to understand the shift in the balance between cabinet ministers and the party sup-

porting government is essential to understand the principle that drafted the construction of the team in government. The main aspect that was taken into account, as Adrian Năstase declared, was the parliamentary experience of the ministers:

"The team was formed during the opposition time. In opposition, in the Parliament, I could check those which in a manner or other, at the level of committee work, the level of the parliamentary political struggle, in motions and the interventions were most effective."

This selection procedure allowed the Prime minister to have a very good knowledge of all the cabinet members (which is rather unique in the Romanian governmental field) and to achieve certain cohesion between the governmental actors who had worked together within the Parliament. However, the appointment procedure at the ministerial level was founded on a procedure of selection by promotion, because 43.75% of the ministers appointed were having a secretary of state experience and then they benefited from a double advantage: the lack of visibility and the accumulation of decision making expertise. To this criterion, we can add another one: the high degree of politicization of the cabinet (Only 2.1% of the ministers appointed were not party members), almost all the ministers were prominent leaders of the party.

Nevertheless, this criterion of selection regarded only the first level of power. In what regards the selection of secretaries of state, the previous procedure of appointment was mainly preserved. It was the duty of the minister to present to the Prime minister the secretary of state he wanted and to sustain his candidacy. There are however several exceptions to that rule as the Prime minister mentioned: "in some cases I tried to double a certain minister with a secretary of state." On this second level of power the party affiliation was not a certified criterion of selection, what counted was rather a good relationship with the minister in function. This procedure allowed PSD to coordinate a political of cooption of personnel, which embraced the same form as in the Văcăroiu cabinet a politics of positive incentives.

The cabinet's decisions were taken by the actors in government and the Prime minister has constituted himself in the last instance at appeal in the decision making process. The principle of autonomy and personalistic decision making remained, but the centralization and the control over the party's orga-

nization and the cabinet were unified in the same hands. The cabinet reshuffles and the de-selection of ministers had an impact at the party level, because the de-selected ministers were recovered at the party level and given there new tasks. In this sense, Adrian Năstase commented his decision to restructure government, which allowed several changes not only at the political level of the cabinet, but also in the bureaucratic apparatus:

"I discovered that I conducted an expended structure, but I also had a pretext to make some personnel changes. It was the moment of half of the mandate when I considered that certain people had, also for other reasons, to pass to the party."

This principle of extreme cohesion generated a very hierarchical system, in which the center of power was the cabinet. The political actors evoked the presence of Adrian Năstase at the head of the cabinet as the supreme authority in the decision making process.

In the presence of the laws Romania had to adopt in the negotiation process to EU, the personalistic patronage in its previous forms could not function without a direct and cohesive political action from the party supporting government and from the members of the cabinet. As we are going to underline, the patronage did not disappear from the Romanian field, but rather was reconfigured by a more strategic factor that implied the adoption of legal and semi-legal procedures in order to replace the former civil servants and to appoint the civil servants loyal to the PSD.

b. Before analyzing the ways of exercising political and party patronage in the process of the nomination of the civil servants, we will observe the main lines in the functioning of the current cabinet in office.

After the elections of 2004, a new government has emerged. It is the third alternation in power after 1989. The main alliance in power is constructed of two parties that also governed in 1996-2000. As in the case of the other cabinet, the algorithm is still applied in the same manner and the parties behave at some level rather than in competition and not in an alliance. However, the first main difference is that the chief of one governmental party is the Prime minister. Calin Popescu Tăriceanu uses this position in order to control, to change the distribution of power at the party level, and to favor one wing to the detriment of another.

The cabinet is constructed on a principle of cohesion of the party members both from the PNL and from the PD. Besides the cohesion of the ministers originated from the same party, given the fact that the DA alliance was not formed after the electoral contest, but before, permitted to clarify the relationship between the party members and governmental representatives, but also a minimal socialization between the ministers in office. It is however very interesting to notice a phenomenon in the appointment process of the personnel. In the appointment process after 1989, the local establishment of the minister did not play an important role. The local capital started to play a minor role only in the process of appointment in the Năstase cabinet. However, the local capital occupied an important role in the nomination process of the ministers in Tăriceanu cabinet. Seven of the 24 ministers present a profile that allows us to remark the role of local positioning in the nomination process. We can also observe that this process is covering all political spectrums, but this is characteristic for the Democratic Party that presents strong constituencies at the local level. At the same time, in the cadre of this cabinet, the academic trajectories seem to be replaced by the careers in the economic private sector (six of the ministers presenting such a profile).

This shift in the appointment procedures is important to note because it coincides to a shift in the focus on the discussion of the politicization of the civil servants. If until 2002, the discussion regarding the politicization of the civil service was centered on the politicization of the high civil servants in the central administration, the need to implement the reform of the administration and the transformation of political position in administrative positions at the local level, focused the discussion on the procedures of the appointment of civil servants at the local level.

III. A view from the other side: Patronage in the Appointment Process of the Civil Servants

"The political will to reform is only at a declarative level, because the billposters during the electoral campaign are still the main suppliers of human resource for the public function." (Interview with Romeo Postelnicu the Former President of the National Agency of Civil Servants)

One of the dimensions analyzing the relationship between the parties supporting governments and the

cabinets concerns the existence and the proliferation of patronage. We emphasized the fact that the way in which this relationship is founded in the Romanian case favored the reproduction of different forms of patronage that shifted from a personalistic dimension toward a more strategic form, a party form of patronage. The party institutionalization process as well as the absence of the legal provisions defining the borders of governmental actions permitted in a first phase the patronage. However, the legislative rules, once adopted did not conduce to the dissolution of forms of patronage but rather at a reconfiguration of its forms. In this part, we propose to scrutinize the way in which the patronage was exercised in a specific case: the politicization of the high civil servants in Romania.

The analysis of patronage over the administrative apparatus is structured in two parts. In the first part, we will underpin the general forms of patronage in order to show its general characteristics regarding the process of politicization, while in the second part, we shall explore the way in which the patronage forms had continued to subsist in the Romanian context even after the legal provisions regarding bureaucracy were adopted.

Before and after the Law

The forms of patronage at the level of the appointment of civil servants were favored by the relationship between parties and government, but their specific forms were determined by the absence and then later the presence and implementation of the legal provisions. Two main periods that are superposed on those are concerned with the relationship between the supporting parties and the cabinets can be identified.

In the first phase, until the adoption of a specific law, the basic rights and obligations were established through Governmental Decisions regarding the organization and the functioning of public institution. Therefore, each ministry determined its own set of rules and the civil servants obeyed to that rule. The recruitment procedures were also subject to general labor provisions (Lefter 1999). This allowed the human resources departments in the ministries, generally populated with the same bureaucrats over the years⁵, to determine who to hire and who to dismiss. However, as the Sigma report noticed, "Romania tradition held each ministry and institution î...ș to truly manage its own staff from recruitment to termination of the service relationship and that

this was seen as a part of a political power of the minister." (Sigma 2002:11). Therefore, each election period, especially the high civil servants were replaced, even if there was not a legal provision or a recognized custom regarding the reshuffling procedures of public administration after the elections. As the European Commission's report in 1999 remarked, "the civil service at senior and middle management levels remain highly politicized."

The Civil Service Statute passed by the Parliament in 1999 but remained largely non-implemented, so in a first phase, there was not a real change on the ground (Sigma 2002) and the secondary legislation concerning the recruitment procedures was adopted only in 2001 and most of it was never applied (Sigma 2004). There were however some modifications of a most importance because the adoption of the Civil Servants Statute freeze the situation in the public administration area. Art 97 of the Law 188/1999 established that the civil servants in office would fall under the protection of the law. This situation cited in the parliamentary debates created the grounds for the continuity of practices concerning the patronage, especially in the case of high civil servants. Therefore, despite the creation of a Civil Servants National Agency that had the role to survey the application of the Civil Servants Statute and despite the legal provisions, the politicization of the administrative body did not disappear and the traditional form of patronage, dictated by the minister in function still prevailed at the level of practices. As one of the former chiefs of the National Agency for the Civil Servants declared to us:

"They are hunted, at the top of the central administration, the secretary general, and the general directors. There is a true hunt. They align them and then they say: 'You worked with the other one. You have 48h or 72h to find yourself a new job'. Sure, the things had changed and if you are intransigent you can oppose this."

His declarations are backed also by the declarations of the chiefs of the civil servants trade unions, as Vasile Marica, the leader of the Union of the Trade-Unions of the Civil Servants. He considers that the discourse regarding the blockage created by the civil servants is used by the politicians "to dismiss the civil servants and to appoint their relatives, their nephews, etc." For this leader "There is no separation between the administration and politics. The law exists but not the separation. Not at all, especially not at the top leading positions." However, after the adoption and the implementation of the

law, the civil servants have at their disposal a legislative cadre in order to protect their rights, and at the trade-union level, there is the possibility to obtain legal assistance in case of dismissal. Nevertheless, given the fact that those in the managerial positions, who are most affected by the politicization, have not the right to unionize (Sigma 2003:4), this procedure is not sufficient in order to combat un-statutory dismissals.

Even if the political actors and the civil servants representatives recognize to some extent the existence of political intrusion in the administrative domain, there are no clear statistics on the dimension of this politicization. The measurement techniques adopted at the level of the literature, the analysis of the dimensions of the administrative bodies (Grzymala-Busse 2006) and the resignation quotas after a change in government can hardly be analyzed in the Romanian case, due to the absence of data concerning the bureaucratic personnel, but also because the permanent restructuring of the government. Despite this situation, we can observe a fluctuation in the general number of the civil servants. For instance, in 1995, there were 130.607 civil servants, in 1996, which is an electoral year 125.145, and after the alternation in power, there were 130.344. Variations in the number of the civil servants can also be observed in the case of Adrian Năstase's mandate. In December 2000, we assist at a decrease of 30% of the total number of the civil servants. In March 2001, there were 115.000 civil servants, in 2002, the whole administrative body had 135.000 civil servants and in June 2003 there number of the civil servants was significantly reduced at 110.505 civil servants. This fluctuation is the result mainly of the ministerial restructuring and in the case of the Năstase's cabinet of the modification of the Statute of Civil Servants. The scarcity of data regarding the civil servants body can only suggest the fact that in electoral years there is a tendency to reduce the dimension of the civil servant's body in order to appoint then other civil servants.

However, it is difficult to affirm that the volatility of personnel on the bureaucratic level is the result of a direct politicization. If in the first years, where there were no legal provisions, this procedure of appointment and dismissal of civil servants was applied directly by the governmental actors, first in the FSN-PDSR cabinets, and then, it was seen as a necessity by the anti-communist camp. The introduction of a civil servant's law changed this situa-

tion. The Năstase and Tăriceanu cabinets, under the European Union's monitoring procedures had to use other strategies in order to impose their own people in the civil servants' positions; as a result, they exploited the flaws in the legislative cadre, the procedure of successive modification and revision of the legal provisions, as well as the delayed implementation of the law. For example, after the adoption of the Law 188/1999 there are 20 modifications made at this law since now. However, the legislative re-configuration of the civil servants area is not closed. At the present there is not a job evaluation scheme, the evaluation procedure is based on a communist law 154/1988 but is complicated and is rather not in use (Sigma 2005) and there is no general law regulating the public employee's payment which permits great discrepancies, within the same body.

Practical Forms of Patronage: Toward a Party Form of Patronage

In the Romanian case, we have delimited two main periods in exercising the political patronage at the appointment level of the civil servants. The first period is characterized by an assumed two fold phenomenon bottom-up (by the cooption of the administrative personnel or by the creation of a party allegiance) and top-down (by the dismissal of personnel especially in the top leading position and their replacement with the personnel loyal to the party) (Guy Peters/Pierre 2004). Even if this procedure is not integrated at the declarative level, there is in fact a tradition to consider the administrative functions as controlled by the party supporting government. The main question regards however, the exercise of the patronage after the adoption of legal provisions that protected the civil servants. We saw that the civil servants representatives recognize the existence and the persistence of the patronage even after the adoption of the law of civil servants without discrimination comparing with the previous period. We will argue that in fact the legal provisions generate a new form of patronage, because the power to conduct patronage is not situated only at the will of the minister in function, but the party in government does the manipulation of the flaws of the legal provisions. Besides the proactive attitude implied by the party's patronage, a second dimension of change regards the domination of the forms of appointments of the people loyal to the party to the detriment in the forms of cooption. How then the governmental parties have conducted the political patronage in the appointment procedures of the administrative body in a cadre delimited by laws protecting the civil servants?

In fact, the civil servants and the civil servants representatives affirm there is not a major change after the adoption of the civil servant's statute, that the politicization of the appointment process of the civil servants remained unchanged and that the appointment of the civil servants at least in top leading positions is highly politicized. Therefore, according to their opinion, ignoring and interpreting the law is at the origin of the perpetuation of the forms of patronage. Independent reports monitoring the professionalization of civil servants underline this procedure in the Romanian case, as showed by the Sigma's report in 2002: "Political and personal connections are the only factor that really count when it comes to promotion and career development"; and the same report in 2005 shows that "some law provisions concerning dismissal and recruitment were not strictly applied after the current government took office" (Sigma 2005:6).

Nevertheless, even the personalized nomination process is maintained, it embraced legal form and therefore it suffered a process of adaptation and it required a proactive attitude at the governmental level in order to permit its practice. A first strategy regarded the reconfiguration of the legal provisions and the manipulation of the reconfiguration as ways to impose and to freeze loyal personnel in administrative positions. For example, in 2003 the Năstase cabinet tried to simplify the structure of the bureaucratic apparatus and to institute quotas for the leading positions. The number of director offices was reduced from 20.000 to 8000 leading positions. This allowed in practice the placement of the civil servants, which were loyal to the PDSR and who had a privileged relationship with the minister in function and to the human resources department. As a secretary of state of that period declared to us:

"The simplification formula had displeased all the civil servants. Some remained chiefs others not. And then, of course, they had to establish who remains and who does not remain. This could not be decided only in two days if it was to apply the competence criteria, so the only criterion applied was the nepotism... The things were made only in a few days. What was the result? The best were not selected and the worst were promoted in top positions and they are the ones deciding at the present in the ministries."

The second strategy employed in order to practice the patronage was the procedure of restructuring government, as well as the reconfiguration of the ministerial organigrams. The creation of new ministries, which recovered the activities of the ancient ones, as well as the transformation of some minis-

tries in state's agencies, permitted for instance in 2001 the dismissal of one third of the civil servants (Sigma 2002). The fact that the reduction of the civil servants number of offices was not a definitive measure is proved by the fact that the year 2002 is marked by a proliferation of the public appointments. We should note that the dimension of the political dismissals is unknown, because very few of the civil servants who declared they were dismissed on political criteria addressed their complaints to the courts. This allowed the officials from the National Agency of Civil Servants to declare:

"It is very difficult to implement in someone's mind that he has to defend himself, or the Agency did not receive any complaints, we did nothing, but I cannot do something without a written complaint... When they did take action the won and they went directly to the courts. Some phoned us telling they were dismissed on political grounds. When I called the ministry, they told me he conducted a political campaign during the electoral phase."

That the process is bi-univocal in the sense that civil servants are not only instruments at the disposal of the political parties and that they conducted political actions in favor of the party can be sustained especially during the electoral campaign⁶. Besides that fact, there is a lack of cohesion at the level of the union movement of the civil servants as well as a lack of attitude regarding the politicization of the administrative level. However, if we are to believe some representatives of the trade union of civil servants in NACS at that time, there is also another reason for which there are not written complaints at NACS: the refusal of the chief of the agency to sign any written complaint which as a result, they could not be registered.

After the renewal of the bureaucratic levels, the government tried to repair the flaws in the legislation by introducing a legal provision concerning the fact the civil servant could be changed only if after the restructuring 50% of the job attributions were also modified, and there is no other post available for the civil servant in question.

By blocking this entrance of the political element in the civil servants area (partially blocked because the procedure is still applied on small scale), new other procedures occupied the center of the politicization of the administrative apparatus such the duplication of administrative with political structures, doubled by a control of the organization of contests. The last two governments have learnt to manipulate the provision regarding the contractual personnel. The law

in 2003 made the distinction between the employees hired by the minister and the civil servants in order to protect the civil servants statute. The procedure was introduced lately also at the local level, the Sigma's report in 2005 specifying the tendency to create at the local level city managers which are not civil servants, but who are going to have competencies which are superposed over the civil servants. However, this allowed in fact to doubling the competency of the civil servants who perceived their attributes as being diminished (Sigma 2002) and on the other hand to create at the institutional level the networks which can promote former contractual personnel into administrative functions (in an informal manner, the contractual personnel is well informed about the contest organization and often they worked with the examination commission members on different programs).

This political strategy is associated with a more ancient method that regards the control of the contests organized for the appointment of the civil servants. For example more than 1/3 of the civil servants were dismissed in January 2001, but given the legal provisions they were dismissed at the result of a "test of competence" in order to validate their nomination in function as a result of the application for the first time of the Statute (Sigma 2002, Ghinea 2001). However, the situation in 2001 is not unique, the control of the contests which were organized as well as the mobility between the contractual personnel toward the civil servant statute being one of the techniques employed at the level of state's institutions. As one of the high civil servants declared to us: "The main problem concern the fact if the contests are equitable. Honestly, at the present, in the best case scenario 30-35% of the contests are held in a correct manner, but we hope to attend in the future a reasonable level of 85%."

There are many other procedures that are employed in order to preserve a politicized administration, such as cooption of civil servants, suspension of contracts, or the appointment of the civil servants who passed a contest on temporary functions that allows the fact for him to be dismissed after a while. We can nevertheless observe a continuous configuration and reconfiguration of strategies in order to control the administrative body.

Conclusions

The patterns of patronage exercised by the political parties in the Romanian case were subject to recon-

figuration due to the process of institutionalization of political parties as parties in office and the introduction of legal provision. Even if the two phenomena are independent from each other, their chronological simultaneity determined the consolidation of new forms of patronage. The forms of patronage are modified by the relationship established between the political parties supporting governments. The appointment procedures at the political level as well as the procedures of decision-making have favored the persistence and reproduction of a political form of patronage. The adoption of legal provision under the vigilant eye of the European Union, but also, the process of the construction and reinforcement of party organization and of the party base of qualified of personnel permitted the development of a new type of patronage. The shift from a personalistic and clientelistic type of patronage, which was only based on a principle of proximity and direct relationship with the high hierarchy of the ministries, was produced. A proactive party form of patronage emerged and characterizes the Romanian political field. The shift coincides with the passage from parties that were dominating government to cabinets that take the emphasis over the parties. Therefore, these two main elements of the process of democratization determined the evolution in forms of the patronage. This situation is best represented at the level of the process of politicization of central bureaucracy, especially in the case of the high civil servants.

In the case of Romanian civil servants, the creation of legislative provisions did not stop the traditional phenomenon of patronage, but rather it transformed it. If at the practical level the civil servants remark the same politicization and clientelistic networks in the appointment and the dismissal procedures, the core of the procedure is not applied in the same manner. A new layer was introduced in exerting this patronage, because the continuity of procedures requires a proactive initiative and an organized support from the chief of the government and from the political parties in government. Furthermore, the accent in the appointment process has changed and parties in government seek to impose their own personnel and acquaintances rather than to try the cooption of the existing ones. Therefore, the constructions of forms of loyalty, as well as the structure of social exchange, have been reconfigured.

NOTES

¹ Distinction introduced by Peter Mair and Petr Kopecky. For the two authors consider that we should distinguish between the political patronage and the party patronage. The first form of patronage refers to clientelistic relations and at the logic of social exchange. In opposition to this first form the party patronage is more interested on patronage as a form of a strategy of the party in order to reinforce their organizational networks in public and semi public sphere. For further details see Peter MAIR and Petr KOPECKY, "Political parties and Patronage in Contemporary Democracies: An Introduction", Paper prepared for the workshop on Political Parties and Patronage, ECPR Joint Sessions of Workshops, Nicosia, 25-30 April, 2006, p.5.

² Romania is one of the last countries in adopting the Civil Servants Law. The other countries in the region adopted the Statute in 1992 in Slovenia, Hungary, in 1993, in 1993 in Latvia, in 1995 Estonia, 1996 Poland, in 1998 in Bulgaria. The only country adopting the civil service law after Romania is the Czech Republic. See GRZYMALA-BUSSE Anna, "The Discreet Charm of Formal Institutions Postcommunist Party Competition and State Oversight", *Comparative Political Studies*, Vol.39, No.3, April 2006, p. 275

³ This explanation is also provided by Georgi Karasimenov for the Bulgarian case in order to explain the politicization of the bureaucracy. (Berglund/ Ekman/ Aarebrot (eds.) 2004: 421).

⁴ The Democratic Party's members in government considered they did not well negotiated their political support to CDR, on the other hand, the PNTCD members regarded the democrats as originated from a sucesor party and therefore as communists. For further details see Petre Roman, Elena Stefoi, *Mărturii provocate*, ed. Paideia, Bucharest, 2002, p.338 (The letter addressed to the president Emil Constantinescu le 8 août 1997) also Ciorbea, Liviu Valenas, *Republica iresponsabililor. Convorbiri cu Victor Ciorbea*, ed. Tritonic, Bucharest, 2003, p.40.

⁵ Several interviews suggested the fact that the human resources department plays a major role in the appointment of civil servants, and that the personnel employed in that area was remained unchanged during all the post-communist period.

⁶ Pro Democratia association signaled such practices during the electoral campaign and electoral processes. For further information see www.apd.ro (the reports monitoring the electoral campaigns in 2000 and 2004).

BIBLIOGRAPHY:

- BERGLUND Sten, EKMAN Joakim, AAREBROT Frank H. (2004): *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*, 2nd ed, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton.
- BLONDEL Jean, COTTA Maurizio (1996): *Party government. An Inquiry into the Relationship between Governments and Supporting Parties in Liberal Democracies*, MacMillan Press Ltd.
- BLONDEL Jean, COTTA Maurizio(2000): *The nature of party government- A comparative European Perspective*, Palgrave.
- BLONDEL Jean (2002): "Party Government, Patronage, and Party Decline in Western Europe", in: Richard Gunther et al (eds.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, Oxford: Oxford UP, pp. 233-256.
- COTTA Maurizio. 2000. "Defining Party and Government", in Cotta and Blondel, *The nature of party government- A comparative European Perspective*, Palgrave, pp. 56-95
- BUDGE Ian, KERMAN Hans (1990): *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*, Oxford University Press, New York, 1990.

GUNTHER Richard, MONTERO Jose Ramon, LINZ Juan J. (2002): *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*, Oxford University Press, 2002.

MAIR Peter, KATZ Richard (2002): "Party Government, Patronage, and Party Decline in Western Europe", in: Richard Gunther et al (eds.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, Oxford: Oxford UP, pp. 112-135.

PANEBIANCO Angelo (1988): *The Political Parties: organization and power*, Cambridge University Press.

PETERS Guy (2001): *The politics of bureaucracy*, Fifth ed, Routledge, London, New York.

PETERS Guy, PIERRE Jon (eds.)(2004): *The politicization of the Civil Service in Comparative Perspective. The quest for control*, Routledge, London, New York.

PUTNAM Robert (1976): *The Comparative Study of Political Elites*, Prentice-Hall, New Jersey.

RONINGER Luis, GUNES-AYATA Ayse(1994): *Democracy, Clientelism and Civil Society*, Lynne Rienner Publishers, London.

KATZ Richard(1986): "Party Government. A Rationalistic Conception", F.G. Castels and R. Wildenmann eds., *Visions and Realities of Party Government*, De Gruyter, Berlin.

BLONDEL Jean, D. MALOVA, "The process of decision-making in Cabinets in East-Central and Southeastern Europe since 1990: A successful equilibrium?", Paper prepared for *ECPR Joint Sessions of Workshops, Workshop No. 10: The Process of Decision-Making in Cabinets, in Central-Eastern and Southern Europe*, Uppsala, Sweden, April 13-18, 2004.

CHAISTY Paul (2005): "Party Cohesion and Policy-making in Russia", *Party Politics*, Vol. 11, No.3, pp.299-318.

O'DWYER Conor (2004): "Runaway State Building. How Political Parties Shape States in Postcommunist Eastern Europe", *World Politics* 56, No. 4, pp. 520-553.

GORDIN Jorge P.(2002): "The political and the partisan determinants of the patronage in Latin America 1960-1994. A Comparative Perspective", *European Journal of Political Research*, 41, pp. 513-549.

GRZYMALA-BUSSE Anna (2003), "Political Competition and the Politicization of the State in East Central Europe", *Comparative Political Studies*, Vol.36, No.10, pp.1123-1147

GRZYMALA-BUSSE Anna (2006): "The Discreet Charm of Formal Institutions Postcommunist Party Competition and State Oversight", *Comparative Political Studies*, Vol.39, No.3.

KITSCHOLT Herbert (2000): "Linkages between Citizens and Politicians in Democratic Polities", *Comparative Political Studies*, Vol. 33, No. 6/7, 845-879.

PROTSYK Oleh, WILSON Andrew (2003): "Centre Politics in Russia and Ukraine: Patronage, Power and Virtuality", *Party Politics*, Vol. 9, no. 6, 2003, pp. 703-727.

QUAGLIA Lucia (2005): "Civil Servants, Economic Ideas, and Economic Policies: Lessons from Italy", *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, Vol. 18, No. 4, pp. 545-566.

On the Romanian Political Scene:

BARBU Daniel (1999): *Republica absentă*, Nemira, Bucharest.

DE WAELE Jean-Michel (eds.)(2004): *Les clivages politiques en Europe Centrale et Orientale*, éd. ULB, Bruxelles.

DE WAELE Jean-Michel (eds.)(2003): *Partide politice și democrație în Europa Centrală și de Est*, Humanitas, Bucharest.

IONESCU Alexandra, TOMESCU-HATTO Odette (eds.)(2004): *Politique et société dans le Roumanie contemporaine*, l'Har-

mattan, coll. Logiques Politiques.

PREDA Cristian (2002a): *România post-comunistă și România interbelică*, ed. Meridiane, Bucharest.

SOARE Sorina (2004): *Les partis politiques roumains après 1989*, ULB, Bruxelles.

IONESCU Alexandra (2002): "La résurgence d'un acteur politique en Roumanie: le parti National Paysan Chrétien-démocrate", *Revue Roumaine de Sciences Politiques Studia Politica*, Vol. II, N°1, pp. 141-203.

IONESCU Alexandra (2003): "Partis, régime politique et bureaucratie d'Etat dans le postcommunisme roumain", *Studia Politica*, Vol III, N°4, pp.921-943.

IONIȚĂ Sorin (2002): "Guvernul de cauciuc. O perspectivă instituțională asupra reformei administrației centrale", *Crisis Papers series*, n°2, (www.sar.ro).

PREDA Cristian (2002 b): "Système politique et familles partisans en Roumanie post-communiste", *Studia Politica*, Vol II, N°2, pp.555-579.

PREDA Cristian (2003): "Les partis politiques dans le post-communisme roumain", *Studia Politica*, Vol III N°4, 2003, pp.943-987.

SOURCES

REPORTS:

A. Support for Improvement in Governance and Management in Central and Eastern European Countries (SIGMA) REPORTS

- *Romania Public Service and the Administrative Framework Assessment*,

2005 <http://www.oecd.org/dataoecd/55/40/35850904.pdf>

2004 <http://www.sigmaweb.org/dataoecd/41/11/34989409.pdf>

2003 <http://www.sigmaweb.org/dataoecd/41/10/34989438.pdf>

2002 <http://www.sigmaweb.org/dataoecd/41/8/34989490.pdf>

- *Public Management Profile 1999*, <http://www.sigmaweb.org/dataoecd/secure/31/21/1830490.pdf>

- LEFTER Cornelia, *Civil services Report and State Administration (CSSA)*, Country Report: Romania, 31, March 1999, www.oecd.org/dataoecd/53/8/1850069.pdf

B. European Commission REPORTS

Romania progress report 1998 http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/de/romania_de.pdf

Romania Regular report 1999

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/romania_en.pdf

2000 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession, 8.11.2000

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/fr/ro_fr.pdf

Report 2001, Bruxelles, le 13.11.2001, SEC(2001) 1753

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/ro_fr.pdf

Report 2002, Bruxelles, le 9.10.2002 SEC(2002) 1409

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/ro_en.pdf

Report 2003

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/rr_ro_final.pdf

Report 2004, Bruxelles, le 6.10.2004 SEC(2004) 1200 [COM (2004)657 final]

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_ro_2004_en.pdf

C. National Agency of Civil Servants Reports:

Report on the Management of Civil Service and Civil Servants in 2004, Bucharest, 2005.

Report on the Management of Civil Service and Civil Servants in 2003, Bucharest, 2004.

D. Other reports:

GHINEA Cristian, *Managerul public nr. 1. O alegere periculoasă. Politizarea în administrația publică centrală*, www.sar.org.ro/files_h/docs/advocacy_foia/10_pm1.pdf

E. BIOGRAFIES...MEMOIRES

BERINDEI Mihnea, THEDREL (2004): «Turning the page. Interview with Theodor Stolojan», *Politique Internationale – Romania at the threshold of the European Union*, n° 105.

CIORBEA Victor, VĂLENAȘ Liviu (2003): *Republica iresponsabililor - Convorbiri cu Victor Ciorbea*, ed. Tritonic, Bucharest, 2003.

CONSTANTINESCU Emil (2002): *Timpul dărmării, timpul zidirii*, Vol. II et III, Universalia.

COPOSU Corneliu, ARACHELIAN Vartan (1996): *Mărturisiri, dialog cu Vartan Arachelian*, Humanitas, Bucharest, pp. 146-163.

ILIESCU Ion (1994): *Revoluție și Reformă*, éd. Enciclopedică, Bucharest, pp.69-109.

ILIESCU Ion, TISMĂNEANU Vladimir (2004): *Marele șoc Din finalul unui secol scurt*, ed Enciclopedică, Bucharest.

IONESCU QUINTUS Mircea (2004): *Ce ați făcut în ultimii cinci ani?*, ed Mașina de Scris, Bucharest, 2004.

IONESCU QUINTUS Mircea (1996): *Liberal din tată-n fiu*, , ed Vitruviu, Bucharest.

NĂSTASE Adrian, TEODORESCU Alin (2004): *Adrian Năstase în dialog deschis cu Alin Teodorescu - De la Karl Marx la Coca-Cola*, Nemira, Bucharest.

ROMAN Petre (2000): *Libertatea ca datorie*, éd. Paideia, Bucharest.

ROMAN Petre (2002): *Mărturii provocate - Convorbiri cu Elena Ștefai*, éd. Paideia, Bucharest.

SAVA Iosif (1997): *Invitații Eutherpei*, col. Plural, ed Polirom, Iasi.

STOICA Valeriu, ALIGICĂ Paul (2003): *Provocari liberale – în dialog cu Dragos Paul Aligică*, Humanitas, Bucuresti.

VASILE Radu (2002), *Cursă pe contrasens - Amintirile unui Prim-ministru*, ed. Humanitas, Bucharest.

VĂCĂROIU Nicolae, SMEOREANU Gheorghe (1998): *Nicolae Văcăroiu al 60-lea Prim ministru - Carte de interviuri de Gheorghe Smeoreanu*, ed Intact, 1998.

TINCA Gheorghe (1996): *De vorbă cu Gheorghe Tinca*, ed. Enciclopedică, Bucharest.

SAVA Iosif (1997): *Invitații Eutherpei*, Plural, Polirom, Iași, pp. 263-307.

ALEXANDRA IONAȘCU - doctorand în Științe Politice la Universitatea din București și a Universității Libere din Bruxelles.

Is there a model for the political representation of the Romanian Roma?

SERGIU MIȘCOIU

This article tries to respond to the following question: What are the nature and the manner of the political structuring and representation of the Romanian Roma? It aims to demonstrate that the structuring and the representation of the Romanian Roma citizens are built according to the model of the political precariousness. The article presents and explores this model.

The theoretical studies of the structuring and of the representation of the ethnic minority groups are already traditional, especially within the reflection circles in the Anglo-Saxon countries. As a result of the de-colonisation and of the emergence of the new states having multiple ethnic groups more or less represented or able to be represented, the political theorists and analysts found themselves confronted with a new type of challenge. This challenge was at least two-folded. The first class of issues was related to the possibility to measure and to put forward the correspondence between the principles defended by the 'Western' modern democracy (and especially those that are related to the human rights) and the principles aroused from the cultural tradition of the groups that became nations. For example, the debate on relativism (absolute vs. relative relativism, see SCHNAPPER, 1998, 40-3) highlights the dimension of the ideological confrontations. The second class of issues is related to a more pragmatic question: how to appreciate the capacity of the political science to analyse the manner in which the ethnic groups structure and represent themselves, whereas the 'traditional analysis' has always perceived the public space as being rather the meeting point of the socio-political interests than the meeting point of the ethno-political interests?

Our present analysis is rather related to this second type of questioning. In this essay, I aim to respond to the following question: *What are the nature and the manner of the political structuring and representation of the Romanian Roma?* I will demonstrate that the structuring and the representation of the Romanian

Roma are built according to *model of the political precariousness*. In the next pages, I will present and explore this model. In order to establish this model, I will analyse, in the first part, the types of ethno-political organisations in order to make the choice of the ideal-type in the case of the Roma minority. Then, I will highlight the characteristics of the Roma Romanian communities in relation with the types of socio-political organisation and structuring, in order to build and to explain the model of the *political precariousness* through the study of a certain number of variables.

TYPES OF ETHNO-POLITICAL ORGANISATION

How can someone determine the typology of the political structurings and representations? According to the theoretical methods, as explored by Richard Gunther and Larry Diamond (Gunther and Diamond, 167-199), the literature considers three relevant criteria:

1. the nature of the party organisation (large party vs. small party; elite party vs. mass party);
2. the programmatic orientation of the party (ideological vs. clientele-oriented parties);
3. the degree of external democracy (tolerant and pluralist parties vs. proto-hegemonic parties)

Are these criteria fit in order to class the parties, which represent the ethnic groups? If one maintains the idea that, despite the fact that they pretend to represent the ethnic groups, the political parties are nevertheless organisations which are formed and which act like all the political parties, these criteria seem to be enough. But in this way I will ignore the absolute specificity of the organisations that are meant to rep-

resent the ethnic groups. This specificity is related to the type of their electoral and of their militant composition, to their message and to their behaviour, as compared with the other parties. It is thus necessary to detect some criteria that are capable to make the connections between the nature and the characteristics of the respective minority and its manner of political organisation and representation.

The first criterion above-mentioned must be necessary maintained, as the nature of the party's organisation presents not only the manner in which the party is structured, but also the relations that exist between the party and the community that the party pretends to represent, as a function of the characteristics of the respective community.

On a contrary, the second criterion targets realities that correspond less to the ethnic communities. Even if we may have some ethnic parties that are ideologically oriented (such as the PKK – the Workers' Party of Kurdistan), the fundamental role of these parties is to represent an ethnic group (one may ask about the degree of adherence of the Kurdish masses to the to the Marxist ideology). Moreover, even if there is a possibility to have, within a certain party, a clientele that the party is due to represent (e.g. – the Social Democratic Party of the Roma in Romania) – the main natural tendency of the party is to transform itself in the representative of the whole ethnic group.

As for the third criterion, one has to admit that it is rather relevant for the parties of the 'majority'. If it is etymologically totalitarian towards the national society, the party of the minority faces the interdiction or the enforced dissolution; this is obviously the case of the democratic systems. On a contrary, this criterion is relevant if one tries to distinguish, within the political community of the minority, the different manners in which the community is structured and the types of relations established among the various parties of the minority. I will thus hold this criterion as a useful way of differentiation within the ethnic group.

The same analysis of Gunther and Diamond allows us to find a forth criterion for our analysis: the degree of centralisation (poly-nucleic parties or political groups vs. unitary parties or political groups). This last criterion that I add is highly relevant in the case of the ethnic groups, as it allows us to relate the manner in which the ethnic groups are constituted and function and the profile of the political unities that represent them. It also indicates the degree of unity of the ethnic group

and the relation between this degree and the number and type of interrelations among the unities that structure and represent them politically.

What does the primary analysis of these criteria allow us to conclude with respect to the manner of political structuring and organisation in the case of the Romanian Roma? *A priori, the characteristics of the Roma communities in Romania* (and especially: the cultural heterogeneity, the non-compact territorial diffusion, the rigid social stratification and the coercive domination within the communities) *recommend a model of political structuring and representation that is rather elitist* (as in criterion no. 1), *poly-nucleic* (as in criterion no. 4) and *pluralist* (as in criterion no. 3). I call this model of structuring *the Elite Congress*¹. I will demonstrate that, as the manner of political structuring of the Roma communities after 1990 is rather *elitist, mono-nucleic* and *hegemonic* (with a dominant party), the real model is that of the **political precariousness**. The building of this model is based upon the *inadequacy that exists between the ideal and the real types of political structuring and representation*.

The characteristics of the roma population in Romania

The starting point of our demonstration is thus the analysis of the characteristics of the Roma population. This allows us to identify an ideal-type of political structuring and representation that is fit for the traits of this population. In this section, I will pass in review the characteristics of the Romanian Roma and I will concentrate on the specific dimensions that are relevant for imaging a model of political structuring².

<i>Characteristics of the Roma Communities in Central and Eastern Europe</i>
1. Low level of self-consciousness
2. Non-territorial distribution
3. Traditional social organisation
4. Marginal economic status
5. Vertical and horizontal social and cultural immobility and rigidity
6. Heterogeneous cultural and political elites

Table no. 1. Characteristics of the Roma communities in Romania

1.

The self-consciousness is the fundamental criterion for the participation of the ethnic groups to the life of the national community, as the ethnic identity that is openly assumed is the only mean that allows the identification of a community. – the ethnicity is self-assumed

(by self-identification) and not attributed (by alter- or hetero-identification). In the case of the Roma communities, the self-consciousness is particularly low mainly because of the numerous prejudices, such as the one according to which belonging to the Gypsy community is perceived from 'outside' as being a shame³. In the most of the central and Eastern European countries, the informal reports show that the Roma are more than two times more numerous as they declare themselves within the censuses⁴; but, as the rules of democracy forbid the hetero-identification campaigns, even if they are aimed only to insure the ethnic identification, it is impossible to deal with the specific problems of the real Roma communities. On a contrary, as I have shown in a previous article (Mișcoiu and Basarabă, 2005, 27-33), the governments have to approach only the problems of a specific part of the Roma communities, which are not generally the ones that are confronted with problems that are related to the specific ethnic belonging. Moreover, the different Roma communities exclude each other mutually from the 'Gypsyhood', in an effort to claim their direct and unique filiations with the first gypsy migrant communities that came from India⁵.

The Roma do not share the same vision about the meaning of the 'being Roma'; this is politically translated by an extreme heterogeneity of the manners in which they organise and structure themselves in order to be represented.

2.

The Roma communities are spread all over the territory of Romania. The zones in which they are concentrated (such as the valley of Mureș or the Ilfov county, around Bucharest) and those in which they are quasi-absent (such as Northern Moldova or Northern Maramureș) are rather rare. Less than 10 % of the Roma are concentrated in some regions where they represent more than 4 % of the total population (see Sandu, 2005, 9-12). The lack of territorial compactness blocks not only the establishment of some forms of local autonomy based on ethnic criteria but also hinders the communal cultural and political organisation. The Roma population is highly incapable to achieve the necessary degree of territorial unity in order to be represented within the local administration. The absence of the precise territorial distribution prevents them to be organised in an efficient manner and to become the interlocutors that must be seriously taken into consideration by the authorities and the main NGOs. The Roma constitute small communities that are homogeneously spread all over the country.

In order to be proportionally represented, the Roma communities would have to allow the formation of some federations of Roma organisations, having common political positions and presenting common lists in all kinds of elections; on a contrary, the Roma communities tend to constitute themselves in local, regional and national parties that are independent and rival.

3.

The ethnic communities may be socially self-organised or not. The democratic and consensual system of government allows either a certain degree of social self-organisation for the ethnic communities (e.g. the case some ethnic communities with a specific religious belonging, such as the Arab communities in the Netherlands), or the participation of the individuals who belong to a certain ethnic group to the social organisation of the mainstream society. The two variants are possible if there is a modern type of social organisation, which supposes a shared vision concerning the rights and obligations, the division of the social roles and functions, a flexible regime of relations and hierarchies and a common understanding of the fundamental norms that are applicable inside and outside the communities. As opposed to all these traits, the Roma communities are, generally, placed in a framework of organisation that is based on tradition and especially on a strict sense of hierarchies and of roles' distribution (which also includes a strong competition for the positions to be obtained within the hierarchies), on a heterogeneous normative system (both inside and outside the communities)⁶, on the mutual social exclusion between the different branches of the Roma. Socially excluded by the pre-communist and the communist regimes, the Roma maintained a traditional system of interrelations that does not allow their participation to the social life of a larger national community. The rigid clan-like stratification and the very high proportion of the marginal Roma severely limit the possibilities of social extra-communal integration. Moreover, the social organisations of the mainstream societies and that of the Roma communities seem to be rather opposed than compatible and not capable to favour the harmonic coexistence within a pluralist society⁷.

This social marginality has some important consequences with respect to the political structuring and representation: it arouses a weak capacity of political participation, which implicates consequently the need of an elite-selection system that would be capable to substitute the absence or the weakness of the militant participation. We will see

at point no. 6 that, on a contrary, the Roma communities do not dispose of such a system.

4.

As explained here above, the Roma communities are traditionally poor; they have been kept, more or less deliberately, in a marginal social and economic status. The rich leaders of the Roma defy publicly the particularly poor quasi-majority, being opulent in showing their wealth; in this way, they arouse the discontent of both the poor Roma and the majority⁸. Liberal pluralism standardised the economic equality between the majority and the minority; the most remarkable successes in the application of its menu are in the cases in which the ethnic groups of the minorities are at around the same level of economic development as the majorities: the tensions are in these cases improbable and the pluralist cooperation is entailed by the shared vision concerning the coinciding interests⁹.

In our case, the generalised view of the majority is that the application of the liberal pluralist principles supposes a full redistribution of the resources from the majority to the Roma ethnics. *Because of the huge differences, of the extreme intra- and extra-communal polarisation and of the perception concerning the pre-eminence of the 'black market', the Roma seem to be incapable to look like equal partners in the process of societal building*, whereas this seems to be an ineluctable condition, as it arouse from the cases of liberal pluralist success. *In a political key of reading, this economic marginality supposes a partisan concentration having a social base; on a contrary, the Romanian Roma, despite the fact that they are poor, do not share the same poverty and are far from being able to constitute a political block having a unitary platform.*

5.

The social horizontal and vertical mobility is related to the social and economic conditions: the communitarian partnership requires a high capacity of social changing of the minority, as well as a high degree of interconnectedness and of role-substitution between the members of the majority and those of the minority. The horizontal mobility is the possibility of functional inter-change between the members of the majority and those of the minority: the individuals who fulfil, respectively, similar roles and hold similar positions may do it with similar results in the majority and in the minority (e.g. a medicine doctor may perform his or her job within the majority and within the minority). The vertical mobility requires a dynamic disposition, in other words, the existence of the middle classes strong-

ly represented in the majority and in the minority and the existence of a social circuit that allows smooth and non-violent changes within the both of them (see Tajfel, 1981, 221-230).

Unfortunately, both types of mobility are absent in the case of the Romanian Roma communities. The horizontal mobility is almost absent, mainly because of the deeply entrenched prejudices of the Roma minority and of the majority. The Roma communities do not accept the *gadji* (the generic name given to the non-Roma), seen as being a danger for the Roma identity. In their turn, the majorities generally refuse to accept the Roma that they consider virtually without any professional qualification but the stealth and the robbery (see Phalet and Pope, 1997, 702-723). The vertical dynamics are also particularly low in the case of the Roma communities, as they are in almost all the traditional communities. The changes of the social roles are rare, whereas the functions are rather discretionary attributed than freely assumed. The power is generally transmitted by inheritance or by violent rebellion (see Bobu, 2000).

Consequently, the political structuring is made in a traditional manner and is based on the family linkages; this hinders the real extension of the partisan structures on a national level.

6.

Finally, there is a lack of modern elites within the Roma communities. The reports show that the level of illiteracy is ten times more important in the case of the Roma communities than in the case of the majority (see *The Roma Education Initiative*, 2003, 20—24). In the liberal pluralist view, the permanent communication between the ethnic communities and the national governments is essential, as it represents the ground for instituting a dialogical culture between the two sides. With some exceptions, the positive discrimination programmes did not produce sizable results; the conservative elites of the Roma, inner-oriented, seem to privilege the autarchic domination upon their groups (see Mișcoiu and Basaraba, 2005). Meanwhile, even if the representatives of the 'integrated elites' do participate to the governmental structures of power, they seem to have only some modest influence upon the 'deep communities'. The dominant opinion among the Roma ethnics is that emancipation means living the community¹⁰.

In these conditions, it is particularly difficult to imagine a coherent system of political structuring and representation; every imaginable system will face the contradiction between, on one side, the need to

reach the highest possible degree of unity, and, on the other, the moral and practical imperative of representing all the layers of the Roma population.

The Model Of The Political Precariousness

The observations that result from the analysis made here above indicate the fact that there are some very severe preconditions, which restrict the achievement of a coherent model of political structuring and representation. The same analysis leads to the conclusion that such a model should fulfil, at the same time, two essential objectives:

- to give possibility of building a structuring that should be able to federate the interests of the Roma communities, as these interests are linguistically, culturally, socially, historically and economically diverse;
- to allow the coherent political representation of the Romanian Roma via their elites (this condition is required by the precarious social and economic situation of the Roma masses).

By keeping the terminology that I already have used, I conclude that the most convenient type of organisation is the *Elite Congress*. The *Congress* should be a pluralist and poly-nucleic federation of organisations of the minorities (which puts together, in the Roma case, some groups that are particularly heterogeneous). Its *elite*-oriented structure would provide the capacity to represent the ethnic communities in their relations with the state and will insure the presence of the Roma within the decision-making structures of the state of the local authorities.

Does the political structuring of the Romanian Roma communities correspond to this model? In order to answer to this question, one should write an analytical history of the evolution of the associative phenomenon in the case of the Roma. But, as this work is concerned, I will draw only the main lines of this model and I will provide the basic elements of it. The starting point of this model's construction is the observation of the inadequacy between the ideal-type that I presented above and the real type of political structuring and representation of the Roma, which is rather that of the *Elite Party*. This real type supposes, according to the criteria quoted in the first section, the existence of a hegemonic and mono-nucleic party (criteria nos. 3 and 4) based on elites (criterion no. 1).

Let us begin with the latter. Despite the appearances, it corresponds less to the imperative of the ideal-type, given the way in which the Roma elites emerge and dominate in the most of the Roma communities (as

pointed out here above, in the brief analysis of the 6th characteristic of the Roma communities). With respect to this criterion, there is a fundamental difference between the two types of Roma elites: on one side, the traditional elites, who dominate via the historically inherited mechanisms and keep a rigorous control on the 'movements' that take place inside the ethnic group; on the other hand, the 'modernised' elites, who internalised the 'democratic' ways of management and political change, but are far from the deep communities and rather integrated in the elite structures of the majorities (also see Zamfir and Zamfir, 1993). This differentiation led to the *first cleavage between the traditional groups of elites*, who had the capacity to shape the political parties and *the modern groups of elites*, who were able to shape the non-governmental organisations (NGOs). Even if, in the beginning of the 1990s, the two groups were federated, in the mid-1990s they started to separate, mainly after the consolidation of the Party of the Roma in Romania (PRR) and its claim for hegemony within the Roma communities. The mid-1990s have witnessed the progressive accentuation of this cleavage, mainly after the strengthening of the Roma NGOs, such as Aven Amentza or Romani Criss, and their closer collaboration with the Western partners, such as the Open Society Foundation. In the end of the millennium, this cleavage became structural, as the 'modernised' elites proved to be capable to access and to use the European and the international funds, whereas the parties, and especially the PRR, seemed to be more preoccupied to dominate the poor but numerous Roma electorate and to acquire the national subsidies attributed by the government to the political parties.

At this point, the discussion over the criteria 3 and 4 becomes essential, as the reality of the political structuring and representation of the Roma gets in direct contradiction with the ideal model. Since the beginnings of the 1990s, the progressive separation between the Roma political parties and the other associative movements has been accompanied by a process of demarcation and, then, by a process of power concentration in favour of the most important party, the PRR. The most of the electoral studies indicate a more and more salient distancing between the PRR and the other parties and alliances of the Roma. This distancing is visible not only in the evolution of the electoral scores, but also in the analysis of the different types of relations that the Roma parties established with the communities¹¹. If the PRR aimed at concentrating and maintaining its control over the ethnic groups of the Roma by keeping its unity, the other parties did not succeed in being coherent enough and concentrated on

some particular ethno-electoral segments. After 1996 and, especially, after 2000, the PRR succeeded in marginalizing its incommode competitors by handling its dominant position of the unique representative in the Parliament, in order to get near the Social Democratic Party (PSD, which the PRR made an electoral and then a governmental agreement with, in 2000-2004). This latter move allow the PRR to acquire, besides the subsidies given to all the parliamentary parties, a preferential access to the public resources and to the development programmes – which was logically followed by the acquiescence of a sizable economic clientele¹². According to the criterion no. 4, the PRR has become, since the mid-1990s, a *hegemonic party*.

This advantage of the PRR has remained however relative. The hegemonic capacity of the PRR consists mainly in marginalizing the NGOs and the other political parties who claim that they represent the Roma communities. The possibility of a full and federative representation, required by the heterogeneity of the Roma communities, is thus cancelled by the pre-emption of the imperative of unity that the PRR established and never amended. As being limited by a proportional electoral system, with a threshold of 3 % (1992, 1996) and then of 5 % (2000, 2004), the Roma political parties (including the PRR), could not represent the entire Roma community. The sole PRR deputy¹³ has always been elected with 50,000-80,000 votes, whereas only the self-de-

clared Roma ethnics are about 525,000, according to the 2002 census (see Bleahu, 2005, 9). Even if we sum the votes gathered by the diverse parties of the Roma, we hardly obtain 1.3% (this pinnacle is achieved in 1996) – so less than half of the former threshold of 3 %. Moreover, the break-up between the PSD and the PRR, that took place in 2004 (at the end of the governmental mandate of the PSD), contributed to the direct mergence of a PRR faction (led by its President of Honour, the former deputy Mădălin Voicu) with the PSD and thus to a more radical electoral defection for the PRR. The PRR's absence of the capacity of federating did not only stop the achievement of the political unity, but also discouraged the ethnic consciousness of the Roma. According to the criterion no. 3, the political representation of the Roma took the *mono-nucleic shape* – that of the dominant Party; this Party remains however incapable to constitute itself in the representative of all the factions of the ethnic group.

The model of the political precariousness is thus the one of the political inconsistency between the ideal type of structuring and representation (in our case, *the Congress of Elites*) and the real one (in our, *the Party of Elites*). In the figure here below, I try to depict the relations that were established between the Roma communities and the various forms of associative movements, which pretend to represent the Roma communities.

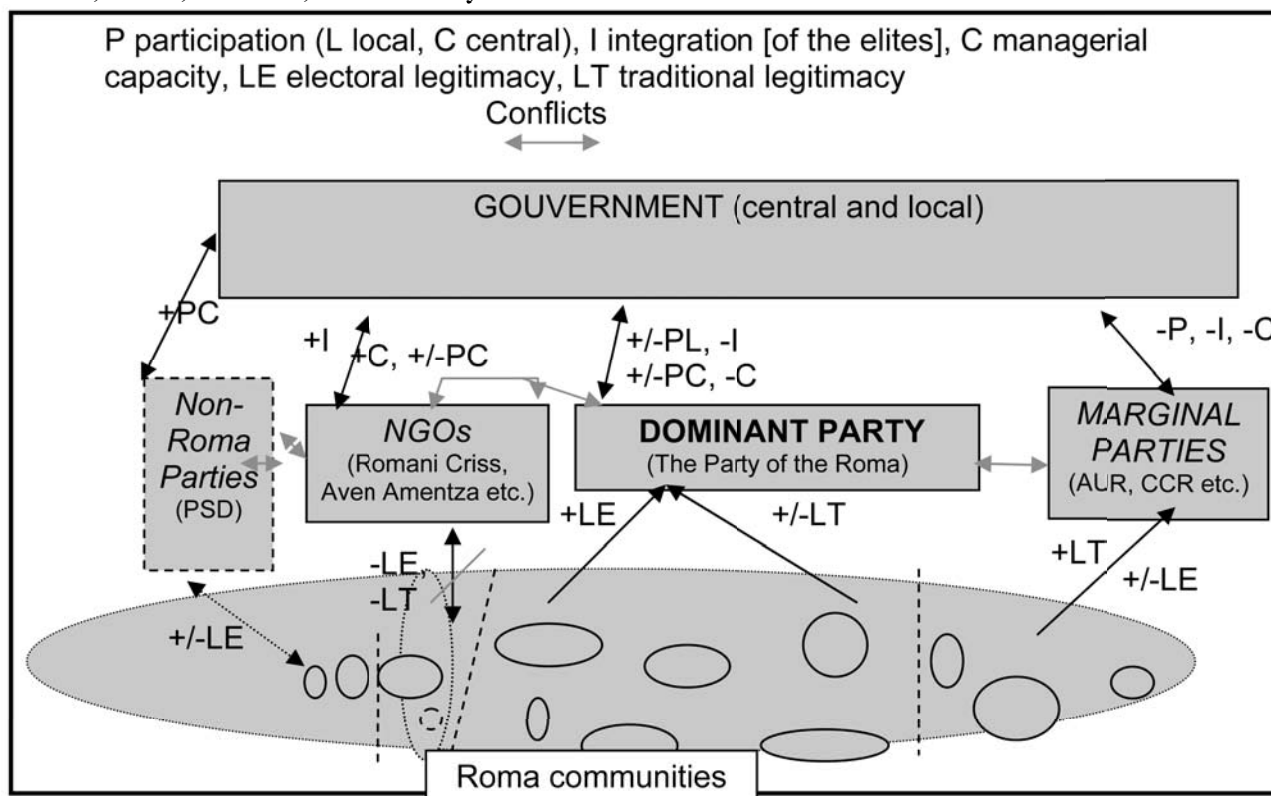

Figure no. 1. The model of the political precariousness in the case of the Roma communities in Romania.

The Roma communities are represented below. Giving the heterogeneity of the Roma identities, the outer forms are punctuated, as well as some of the demarcations between the communal groups. As a general rule, the differentiation is made rather outside than inside the ethnic groups. Highlighting the thick frames puts this observation forward. The structures of representation may be grouped in four types. The *dominant party* is placed in the middle of the scheme (in our case, the dominant party is the PRR). The other parties and federations, called *marginal* because of their weak effectiveness, are placed on the left side of the scheme. The third type of structures is represented by the *non-governmental organisations*, which are, in terms of influence, much more important than the *marginal parties*. Finally, the fourth category is that of the majority parties, which try to 'catch' the Roma electorate. Even if, in December 2005, the National Liberal Party expressed the intention to constitute an organisation for the Roma ethnics¹⁴, the Social Democratic Party was the only one capable to devise to some extent the PRR by cutting an electoral segment that remains highly unappreciable.

The relations developed between the Roma communities, their representative structures and the public authorities are highlighted via a certain number of variables. These variables are the result of the analysis of the characteristics of the Roma communities and of the ways of political structuring and representation that they chose.

The *legitimacy of the representational structures* has, in the case of the Roma, two hypostases – the *electoral legitimacy* and the *traditional legitimacy*. What is the place of the four structures of representation, according to this variable? Giving the fact that it has always obtained the most important number of votes and has always renewed its incumbent deputy, the Party of the Romanian Roma seems to have acquired some electoral legitimacy, even if its results remain weak, as compared to the number of Roma ethnics. It is necessary to observe at this point that, as it is itself heterogeneous, the PRR groups some leaders, which have also a traditional legitimacy (meaning a sort of legitimacy that is obtained by inheritance or by violent taking-over). This is especially the case of the Roma leaders of the rural regions, who have joined the PRR mainly because of the conflicts and rivalries they had with the other traditional leaders or with the challengers for the local leaderships. It is quite difficult to weigh the importance of the traditional legitimacy in the case of the PRR mainly because, giving

the public image reasoning, the PRR remains dominantly preoccupied by the advancement of the electoral 'modern' legitimacy.

In their turn, *the marginal parties* have faced some important difficulties in acquiring an electoral legitimacy. Generally separated, these parties had settled, in some occasions, various alliances that were meant to put the hegemony of the PRR to an end. They almost succeeded in 1996, when they formed the Union of the Roma (*Unirea Romilor*); on a contrary, in 2004, they Alliance for the Unity of the Roma (*Alianta pentru Unitatea Romilor*) was marginalized by the PRR, which got four times more votes than the AUR. Because the electoral legitimacy suffers, the marginal parties try to attach themselves to the communities by the traditional manners of legitimisation. This is the case of the religious parties or of the parties that gather religious communities – such as the Christian Centre of the Roma, led by 'King' Florin Cioabă, the leader of an important Pentecostal neo-protestant community. In these cases, the legitimacy is maintained by a mixture elements issued from the nomad or the 'sedentary nomad'¹⁵ tradition and the religious elements, such as the obeisance to the pastor¹⁶. This also explains the success that the neo-protestant missionaries had within the Roma communities, provided that the missionaries have approached a local leader of the Roma before engaging the community as whole.

The non-governmental organisations of the Roma (or created for the Roma) are far from having acquired any form of legitimacy from the Roma communities. By being generally shaped by the groups of elites, emancipated or even integrated in the national communities of the elites, the Roma NGOs are rather far from the deep communities and act in a manner that relates them more to the wealthy groups of the majority. If, however, someone desires to find some elements of legitimacy, he or she may observe the prestige that some of the NGO leaders have within a certain layer of the Roma communities (this is the case of the leader of *Aven Amentza*, Vasile Ionescu). However, this prestige does not transform itself in a confidence that might be speculated in an electoral or in a militant manner. The lack of communication between the NGOs and the Roma communities is due, to a certain extent, to the gap between the modernising emancipation of the former and the persisting traditionalism of the latter. This gap has critically progressed after 1990, despite the projects and the programmes that the former have tried to and sometimes succeeded to settle for the latter.

Finally, the PSD is the only political party having an electoral and a governmental offer for the Roma and beneficiaries of a certain electoral legitimacy provided by the entrenchment of one of its groups in the Roma communities. This legitimacy remains strictly electoral; it is sometimes directly and positively correlated with the lack of interest of the other parties for the problems of the Roma and, moreover, with the degree of tolerance of some parties with respect to the anti-Roma racism¹⁷. Some analysts pointed that, in 2000, the PRR made an informal agreement with the PSD. By this agreement, the PRR, sure of renewing the mandate of its deputy (transferred from Mădălin Voicu to its President, Nicolae Păun) and certain of not being capable to reach the new threshold of 5 %, ‘borrowed’ its votes to the PSD, mainly in some regions where the Roma electorate was more compact¹⁸. But this is a strategic movement rather than the sign of a legitimisation of the PSD in the Roma electorate. This is also the proof of the precariousness of the political vision of the Roma political parties, which contrasts with the clarity of the Hungarian minority’s political vision. The fact that, giving the 2004 break-up, the PSD did no longer benefit of PRR’s support, but the latter was not able to recover the ‘transferred’ electorate of 2000, shows the long-term precariousness of the structuring and representation relations.

The participation to the structures of the local and the central political power is the second variable, which allows us to understand the type of relations that exist, this time, between the structures of representation of the Roma and the governmental and civil institutions.

The Party of the Roma has participated, between 2001 and 2004, to the structures of the central power by managing the Office for the Roma Issues¹⁹ and by having representatives within each prefecture. The effects of this participation are naturally subjects of various controversies. Without intending to judge its effectiveness, I limit myself to observe a long-term negative consequence: by having made an alliance with the PSD, the PRR lost the confidence of a large layer of the Roma elites and of the other parties of the majority; this alliance with the PSD was in fact sanctioned by the administrative contests of 2005, when the new liberal-democrat government made lots of efforts to purge the PRR officers from the central and the local administrative structures that deal with the Roma related issues. Moreover, the lack of managerial experience, often criticised by the representatives

of the Roma NGOs, aside with the numerous suspicions of corruption, contributed to the entrenchment of the prejudice according to which the Roma are less capable and more vicious than the others²⁰.

The marginal parties have been more prominently excluded from all kind of participation to the public affairs. Having rather a modest representation and being the adversaries of PRR considered, by ricochet, the manager of the Roma issues, the marginal parties were forced to content themselves by gathering the PRR dissidents. This generally inconsistent strategy could not provide to these parties the access to the management of the public affairs.

On a contrary, the Roma NGOs seem to have acquired the right to participate to the management of the public institutions; but this access is handicapped by the absence of the democratic delegation that only the electorate can insure. Even if the managerial capacity is rather high, especially in dealing with the governmental and the European projects, the Roma NGOs can insure their participation to the public affairs only as representatives of the civil society. This limitation prevents them from the management of the institutional apparatuses. On several occasions, the rivalry among the Roma NGOs made them lose the access to some important financial programmes. Meanwhile, as in the case of the PRR, the NGOs have established some sizable clienteles (especially some ‘intellectual’ clienteles), which insured their public campaigns’ consistence (especially of the anti-racist campaigns and of those of educational insertion for the Roma youth). In exchange, this ‘intellectual’ clientele was regularly co-opted in the well-financed activities of the Roma NGOs. To sum up, the Roma NGOs participate to the management of the public affairs, but they do it in a rather informal manner, being confronted with the issue of the lack of legitimacy.

The PSD was the party in power between 2001 and 2004; during this period, the PSD involved in the governmental structures, either directly, via its agreement with the PRR, or indirectly, numerous Roma ethnics who claimed that they represented the interests of the Roma communities. In the case of the PSD, what may be discussed is not the question of its general participation, but the one of the participation of the PSD Roma to the government. The PSD made an effort in order to show its good intentions and its tolerance by granting to Mădălin Voicu an eligible position on the party lists. However, the erosion of Voicu’s public image and PSD’s failure in the ranks of the op-

position put to an end the idea that the Roma communities can insure their participation to the public affairs via the PSD.

The managerial capacity is the variable that puts forward the differentiations among the types of political structuring of the Roma, which involve not only the relations with the government, but also the endo-organisational relations. This variable makes the variable of the participation more precise and more complex.

The Party of the Roma has the most complex and well-developed organisational structure of all the partisan and civil organisations of the Romanian Roma. Theoretically, the PRR has local and county-level organisations and a system of inner management that is democratic and statutory. In fact, as it was observed during many affairs of local rivalry, the PRR does not show any respect to its own rules of management²¹. The main managerial deficiency is that of lacking some practical mechanisms of elite-selection. Giving the traditional domination exerted on the communities, the party leaders are mainly the chieftains of the large and rich Roma families, who, in some cases, never went to primary school. This makes understandable their incapacity to cope with the exigencies of a modern management of the party and of the institutions that they try to lead.

These observations are correct in the case of the leaders of the marginal parties, too. Despite the advantage of the size, these parties suffer more than the PRR because of the absence of the state subsidies and of the acknowledgement. In the cases of the parties having a religious component, the organisation obeys rather the ecclesiastic model (the 'pastor-presidents'). This allows them to achieve a better degree of inner organisation. But this advantage is shadowed by the sectarian nature, which obliges the national leaders to choose the local representatives only among the members of the ethno-religious community. They are thus isolated and marginalized, being far from reaching any national mandate that could allow them to weigh on the public management of the Roma issues.

The NGOs are better organised than the parties. As they are not supposed to gather the masses, the civil society organisations succeed in becoming rather unitary groups; their members do have the intellectual and the professional experiences that are necessary in order to build long-term strategies for insuring the project management. The partnerships that

some NGOs made with the national and the international structures of financing allowed them to acquire both resources and prestige. If there are only some unessential elements that put into question the managerial capacity of the NGOs, it remains that the Roma NGOs are far from being representative and that they tend to support some interests that are more and more particular.

The PSD is the largest Romanian party (over 700,000 members in 2004). It disposes thus of a remarkable internal structure and of a high capacity of making decisions within the statutory institutions. The most important question, in the case of the PSD, is to find out to which extent this structure is capable to take some important decisions that insure the management of the Roma related issues. Or, as I have demonstrated before, the PSD contented itself to conduct an image operation. The Roma related issues were not even a marginal preoccupation, but were always seen an electoral opportunity. As, between 2000 and 2004, the PRR was called to manage the issues related to the Roma minority and the PSD took in charge the management of the issues of the other minorities (via the Department for Interethnic Relations), the PSD was not interested to increase its capacity to deal with the Roma related issues. In its case, there is rather a non-assumed capacity.

Finally, *the integration of the elites* is the last variable. I chose to make it independent, as, in the case of the Roma, the model of the political precariousness was built via the roles of the elites or, more precisely, via the inadequacy of their interrelations and of their relations with the masses.

As I showed before, the elites of the Party of the Roma come from various sociological milieus. The most of the central leaders are issued from the Roma families of Bucharest or rather of the neighbouring area, dealing generally with the small illegal trade and which emerged economically in the early 1990s. The local leaders cover a variety of social situations and of milieus of origin²². There is however a general constant – the isolationism from the elites of the majority, perceived as a means of conservation. Even if some of the 'emerged' leaders of the PRR keep good relations with the elites of the majority, they isolate themselves in order to show their loyalty to the ethnic group. The integrated elites within the national elites would have provided a superior access to the power resources and, in this way, a better capacity to cope with the expectation of the Roma communities. On a contrary,

the isolation of the PRR leaders hinders the capacity of acting of this party. I have to notice however the progress of a certain part of the PRR leaders, who benefited from the co-option in the managerial governmental structures that deal with the Roma issues and succeeded thus to be intellectually and socially emancipated. This last observation concerns however some isolated groups.

The same thing happens with the marginal groups. Their isolation is more pronounced, as their access to the co-constitution of the 'epistemic communities' with the political elites of the majority is weaker. In the case of the religious-political elites, the reasons of the communal isolation are clearer. For the others, the isolation is due both to their own archaism and to a strategy of marginalizing operated by the PRR.

The elites who lead the Roma NGOs have established some privileged relations with the leaders of the majority. The most of them grew and received education not in the Roma communities but in various intellectual milieus of the majority. Moreover, some of them spent various periods of time abroad²³; they are a part of the European groups of elites. The social and cultural fracture with the communities is evident. The advantage of the integration of the 'non-governmental Roma elites' in the elite groups of the majority is transformed this way in the disadvantage represented by the lack of the ways of communication with the communities. The cleavage between the elites and the communities seem particularly salient in the case of the 'Roma civil society'; this prevents any kind of legitimisation of the NGO elites in front of the Roma masses.

In the case of the PSD, the problem is that of the integration of the Roma elites within the commanding elites of the party. Taking into consideration the case of the leader of the social-democratic group of the Roma, Mădălin Voicu, it seems that he was the only one able to combine the ethno-political legitimacy, the ideological-political legitimacy and the prestige (the latter in the form of the professional prestige). However, this rather unique case demonstrated that, in the absence of a personal determination to conserve the entrenchment within the 'profound' communities and of a permanent action of rapprochement towards the other Roma faction, the prestige and the integration are far from bring enough to succeed on a long-term. The progressive marginalizing of Mădălin Voicu, which came after his personal conflict with the PRR deputy, Nicolae Păun, shows the limits of the integrative strategy of the Roma elites.

Conclusions

The variables that I presented here above have provided the possibility to build the model of the political precariousness as a 'reversed mirroring' of the ideal model of political structuring and representation. The ideal type, *the Congress of Elites*, allows the reunion of the structures of political representation of the Roma (various parties, religious organisations and NGOs) in a federative unit. This could have the possibility to respond to the imperative of the *legitimisation*, by combining the traditional and the electoral modalities. At the same time, *the Elite Congress* could insure the participation of the Roma elites to the leadership of the public institutions that deal with the Roma issues. These participative elites would have a high managerial capacity, insured by an optimal dosage between the *integration* within the national communities and the *entrenchment* within the Roma communities.

As opposed to all these, the Romanian Roma have 'adopted' the *Party of Elites* model of structuring and representation; it supposes the existence of a dominant party (the Party of the Roma in Romania) that leads in an authoritative manner the relations with the communities but succeeds only to a lesser extent to represent them. Its electoral legitimacy, albeit completed by a traditional one, remains relative because of the rivalry, sometimes violent²⁴, with the other parties and with the NGOs. The latter are rather *integrated* within the national societies but have distanced themselves from the Roma communities, which remain traditionalist. Albeit it is useful and professional, the participation of the Roma NGOs to the public affairs is handicapped by the fact that they are not representative. Meanwhile, the participation of the elites of the dominant party to the public management is characterised by a weak *managerial capacity*. The relations between the dominant party, the marginal parties, the NGOs and the party of the majority that is interested by the Roma electorate are rather conflict-like and limit the representation of the Roma interests. These relations push away the type of the *Party of Elites* from the ideal-type of political structuring and representation and confirm, in a nominal manner, the rightness of the *model of the political precariousness*.

REFERENCES

1. BARSA, Pavel (2002), « Ethnocultural Justice in East European States and the Case of the Czech Roma » in Will KYMLICKA and Magda OPALSKI, (eds.), *Can Liberal Pluralism Be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*, Oxford, Oxford University Press

2. BLEAHU, Ana (2005), *The Emergence of Roma Political Participation in Romania* (Drafts)
3. BOBU, Nicolae (2000), *Cutuma justițiară. Judecata de pace la romi*, Cluj, Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi
4. CALCIU, Laurențiu (2004), *Rromalle*, RO PHARE proiect 9803.01 (film documentar)
5. GHEȚĂU, Vasile (1996), "O proiectare condițională a populației României pe principalele naționalități (1992 – 2025)" în *Revista de Cercetări Sociale*, No. 1/1996, IMAS-SA, Bucharest
6. GUNTHER, Richard and DIAMOND, Larry (2001), "Species of Political Parties. A New Typology" in *Party Politics*, vol. 9, no. 2, pp. 167-199
7. MIȘCOIU, Sergiu (2005), "Revisiting the Liberal Pluralist Solutions. Research Concerning the Case of the Roma Population in Central and Eastern Europe" in Sandu FRUNZĂ, Nicu GAVRILUȚĂ, Michael S. JONES (eds.), *Challenges of Multiculturalism in Central and Eastern Europe*, Cluj, ProvoPress
8. MIȘCOIU, Sergiu et BASARABĂ, Adrian (2005), « Remarks concerning the sociology of the roma identity and the theoretical framework of the public policies for Roma in Romania » in *The Works of the Multidisciplinary International Scientific Symposium "Universitaria SIMPRO 2005" – Social Sciences*, Petroșani, 2005
9. PHALET, Karen and POPPE, Edwin (1997), "Competence and morality dimensions of national and ethnic stereotypes: a study in six Eastern-European countries", *European Journal of Social Psychology*, no. 27, pp. 702-23
10. POTRA, George (2000), *Contribuții la istoria Țiganilor din România*, București, Ed. Casa de Presă Mihai Dascăl
11. SANDU, Dumitru (2005), *Roma Social Mapping. Targeting by a Community Poverty Survey*, World Bank, Bucharest
12. SCHNAPPER, Dominique (1998), *La relation à l'autre. Au cœur de la pensée sociologique*, Paris, Gallimard
13. TAJFEL, Henry (1981), *Human Groups and Social Categories*, Cambridge, Cambridge University Press
14. ZAMFIR, Elena et ZAMFIR, Cătălin (coord.) (1993), *Țiganii. Între ignoranță și îngrijorare*, Editions Alternative, Bucharest
15. XXX, The Roma Education Initiative (REI) Working Committee, Combating Educational Deprivation of Roma Children: A Policy Discussion Paper, OSI internal document (2003)

NOTES

¹ The noun *Congress* is inspired by the names of the poly-nucleic ethnic federations built during the de-colonising process, like those in India or in South Africa.

² I will revisit, in a more precise manner, some of the observations I made in a previous study that was aimed to put forward the inapplicability of the liberal pluralist menu in the case of the Roma communities of central and Eastern Europe. See Sergiu MIȘCOIU, "Revisiting the Liberal Pluralist Solutions. Research Concerning the Case of the Roma Population in Central and Eastern Europe" in Sandu Frunză, Nicu Gavriluță, Michael S. Jones (eds.), *Challenges of Multiculturalism in Central and Eastern Europe*, Cluj, ProvoPress, 2005.

³ The surveys demonstrate that the Roma are still far from being accepted by the mainstream society. See http://www.gallup.ro/romana/poll_ro/releases_ro/pr031016_ro/pr031016_ro.htm

⁴ The Romanina case is striking. According to some estimations (the estimation of the 'King' of the Roma, Florin Cioaba; the estimation of the analysts of the Survey Division of the World Bank, led by Richard Florescu), there are between 1.5 and 2.2 millions Roma, whereas only 525,000 of them declare themselves as being Roma. Some other researches – such as that of Vasile Ghetau, "O

proiectare condițională a populației României pe principalele naționalități (1992-2025)" ("A Conditional Projection of the Romanian Population by Nationality (1992-2025)") in *Revista de Cercetări Sociale (Journal of Social Research)*, no. 1/1996, IMAS-SA, București – indicate the same conclusions.

⁵ The analysis of Elena and Catalin Zamfir is highly relevant in this respect. It presents five types of perception of the Roma identity in Romania: 1. the Roma who present all the traditional characteristics of the Roma and identify themselves always and in every occasion (privately as well as publicly) as being Roma; 2. the Roma who present all the traditional characteristics of the Roma and who identify themselves as being Roma only in the private milieu; they prefer to identify themselves publicly as being either Romanians or Hungarians; 3. the 'modernised' Roma, who changed their way of being and do not present their Roma roots in an obvious manner, but who identify themselves as being Roma in the administrative and official contexts; 4. the 'assimilated and modernised' Roma who do not declare themselves as being Roma, even if neither they nor the members of the majority have lost the 'traces' of their origin; 5. the 'former' Roma, who integrated in the mainstream societies, lost their Roma origins, even in the private milieu. See Zamfir and Zamfir, 1993.

⁶ "I am the Boss and since I've seen for the first time the sunlight, I can say that I have never seen a single Gypsy judged by our *stăbora* în the tradition judicial court of the Romaș for stealing, as stealing is not a crime for my Gypsies". This declaration belongs to Ilie Rățoi, one of the *bulibasha* (heads) of the Roma from the town of Strehaia (South-Eastern Romania), as collected in a direct interview made in May 2001.

⁷ This situation is not a specificity of the Romanian case. It is also present in the case of the Czech Republic. For this last example, see Barsa in Kymlicka, 2002.

⁸ For an overview of the situation of the Romanian Roma, see the excellent research made by the Centre for the Study of the Interethnic Relations in Transylvania, "Survival Strategies, Economic Integration and Life Style of Roma People in Romania (2002-2003)", available on the e-site [www.ccrit.ro/research.htm], last access June 2006. For some remarkable images concerning the status of the Roma communities, see the documentary movie made by Laurentiu Calciu, *Rromalle*, RO PHARE Project 9803.01.

⁹ The revenues of the Basques and of the Catalans are approximately equivalent to the revenues of the Castilians. The 'French' and the 'English' Quebecois earn approximately the same incomes, as the Flemish and the Walloons do. This statistics may be checked on the e-site of the Institute for the World Development, [<http://www.wider.unu.edu/wiid/wiid.htm>], last access in May 2006.

¹⁰ See the results of the ethno-barometers made by the Centre for the Research of the Interethnic Relations in Transylvania, www.ccrit.ro/research.htm [last access May 2006].

¹¹ The studying of the results obtained in the 1990, 1992, 1996, 2000 and 2004 elections indicates the progressive monopolization of the electoral space by the PRR (which did not participate *per se* in the 1990 election). 1996 is an exception, as the PRR was confronted to a great rival, the Union of the Roma (0.67 % for the PRR, who was able to renew the mandate of its incumbent deputy, vs. 0.58 % for the Union). See Bleahu, 2005, 6-7.

¹² Numerous corruption scandals in which some prominent leaders of the PRR were involved made the headlines of the newspapers. See, for example, 'Scandal între romi...' in *Gazeta de Sud* (Craiova), 28.02.2002.

¹³ According to the Romanian electoral system, the positive discrimination is applied for the political parties of the national mi-

norities. The provisions are rather complex, but what is important here is that the parties of the minorities who obtained the most numerous number of votes within the respective minority are entitled to receive one mandate of deputy each, provided if they reach a minimal quota of votes. The system favours thus the creation of the Group of the National Minorities (other than the Hungarian minority, who has its own group, as it reaches the threshold of 5 %); this group federates between 15 and 18 MPs and some of them are elected with less than 2,000 votes (whereas a non-minority deputy needs approx. 30,000 votes in order to be elected).

¹⁴ See the discourse pronounced by Teodor Meleșcanu, Vice-president of the PNL, on the occasion of the Congress of the Party of the Romanian Roma, in December 2005 (re-baptized “The ProEuropa Party of the Roma”).

¹⁵ The ‘sedentary nomad’ tradition has mainly a professional character, meaning that it covers the relations developed in the communities where the Roma practiced the same jobs (e.g. jobs related to the metal crafts). See, in its respect, Potra, 2000.

¹⁶ The manner in which the leader of the Pentecostal Roma community of Târgu Jiu, Ion Ministru, leads its sheep may be an example. During the mass, the glossolalia of the believers failed in ecstasy was the most present gesture of the whole ceremony. I also participated to a reunion of the local federation of the Roma Christian Centre that was rather an allegory of the personality of the president-pastor.

¹⁷ This was the case of the Union of the Right Wing Forces (UFD), between 1998 and 2001.

¹⁸ This allegation is checked at least in the Ilfov county, in 2000, when the results of the PSD were particularly high precisely in the communes in which the Roma communities were sizable and, moreover, the PRR was strong.

¹⁹ Nowadays, the National Agency for the Roma.

²⁰ This image is widely spread in the Central and Eastern Europe. See Phalet and Pope, 1997.

²¹ The president of PRR’s county organisation of Bihor, Iosif Reszmeves, told me in an interview that the ‘the main objective of the PRR is to fight against Balogh Gyöngy’; I found out later that Balogh Gyöngyvér was his step-sister and the former vice-president of PRR Bihor, chased from the party by Reszmeves without any formal scrutiny.

²² The PRR leaders in Ramnicu Valcea and in Targu Jiu are rich businessmen; the president of PRR in Zalau is a worker, whereas the president of the PRR in Caracal is a schoolteacher living in a house with no roof.

²³ This is the case of Nicolae Gheorghe, who spent several decades in Paris, where he edited the journal *L’Alternative*.

²⁴ In November 2004, a high representative of the PRR within the Government made usage of his gun during an electoral campaign event. <http://www.ziarulcn.com/article/aid/10864>

SERGIU MIȘCOIU - doctor în științe politice la Universitatea Marne-la-Vallee (Paris) și doctor în istorie la Universitatea “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Domeniile sale de cercetare sunt teoriile națiunii și ale naționalismului și sistemul politic francez. A scris două cărți – *Formarea națiunii. O teorie socio-construcționistă*, Cluj, EFES, 2006, 140 p. și *Le Front National et ses répercussions sur l’échiquier politique français 1972-2002*, Cluj-Napoca, EFES, 2005, 147 p. – și douăzeci și cinci de articole în reviste de specialitate. Este director executiv al Centrului de Studii Politice și Relații Internaționale (CESPRI).

SEMNAL

Jeremy Rifkin

Visul european. Despre cum, pe tăcute, Europa va pune în umbră „visul american”

Editura: Polirom

Anul apariției: 2006

Traducere de Dan Golopenția

Cuprins

Lecții noi de la Lumea Veche • Lunga agonie a „visului american” • Noul tărâm al tuturor posibilităților • Miracol economic, pe tăcute • Construirea epocii moderne • Crearea individului • Inventarea ideologiei proprietății • Inventarea piețelor capitaliste și a statelor-națiune • Începutul erei globale • Comerț în rețea în economia globalizată • „Statele Unite” ale Europei • Guvern descentralizat • Unitate în diversitate • Universalizarea visului european

Descriere

Părinții fondatori ai Statelor Unite ale Americii au creat în urmă cu mai bine de 200 de ani un vis ce avea să transforme lumea. Astăzi, visul începe să se destrame. O treime dintre americani consideră că sunt plătiți insuficient și se simt nesiguri în privința unei vieți mai bune. Ei afirmă că nu mai cred în visul american. Un alt vis – cel european – a captat atenția întregii lumi. Din perspectiva lui Rifkin, Uniunea Europeană este primul organism postmodern de guvernământ, o îmbinare de naționalism și spirit comunitar. Dacă mentalitatea cetățeanului american a rămas în parte cea din vremea frontierelor, profund egocentrică, europeanul a învățat lecția propriului trecut. Visul european reprezintă analiza unei alternative. ■

What's right in Romania? Explaining the failure of the Democratic Convention

ED MAXFIELD

This article explains the falling causes of the Democratic Convention, an anti-communist coalition that governed Romania between 1996 and 2000. The conclusion is that the Democratic Convention was unable to build an identity strong enough to withstand the pressures of government and the mobility of electoral support because they failed to create a single party on the centre-right. CDR leaders failed to craft a sense of 'partyiness' within the alliance – they did not develop the partisan loyalty that is a feature of more successful formations.

Political parties are not permanent edifices guaranteed their share of success – especially in the context of a democratic transition, they regularly coalesce, merge, appear and disappear. But few 'families' of parties can have experienced such turbulent and varied fortunes as the centre-right in post-Communist Central and Eastern Europe. Founding elections in Poland, Hungary and Czechoslovakia followed a pattern of sweeping victories for civic opposition movements and humiliating defeats for the successors to the Communist parties. As the broadly drawn opposition formations faced the strain of managing a massive social, political and economic transformation, they tended to break up and by the mid 1990s, parties on the left had made startling recoveries in popular support. Political elites opposed to the former Communists responded in different ways to this development. In Poland, largely unsuccessful attempts were made to re-create the Solidarity-led coalition which had been in the vanguard of the overthrow of the former regime. The Slovak right was divided on issues of religion and its attitude to populist nationalist Vladimir Meciar. The Czech centre-right initially embraced Anglo-American neo-liberalism but eventually coalesced around a more particularist platform. In Hungary, the party at the head of the transition process – the Democratic Forum – was ultimately outmanoeuvred and subsumed by more fleet footed political operatives in the rival Fidesz party.

Romania held resolutely to an exceptional transition path. The overthrow of Nicolae Ceausescu was marked

by a level of violence not seen in neighbouring states (except, of course, in the former Yugoslavia which descended into a protracted civil war.) The repressive nature of the out-going regime contributed to a lack of pre-existing alternative power structures in the form of either domestic opposition movements or even independent civic society associations. As a result, former Communist Party apparatchiks emerged as the leaders of Romania's democratic revolution. The self-styled opposition found itself divided, excluded from power and then defeated in early elections. The centre-right was unable to break the pattern of party competition which was forged in the earliest weeks of the democratic state. The Democratic Convention (Conventia Democrata Romana – CDR), the vehicle which was eventually formed to provide effective opposition to the left, remained fractious and weak. Although it finally won a victory of sorts in 1996, it fell apart under the pressures of leading Romania through its belated adjustment to a democratic society and a market economy in the second half of the 1990s. In the elections of 2000, the remnants of the Democratic Convention failed even to cross the electoral threshold to win seats in Parliament – a dramatic collapse for a former governing party.

The examination of the failure of the Democratic Convention that has taken place has tended to focus on the immediate causes of its electoral meltdown. Lazaroiu, for example, identifies five alternate explanations for the 2000 election defeat (Lazaroiu, 2004). The 'sacrifice scenario' sees the coalition as having

set in train vital but painful reforms which led to a loss of public support in the short term. A second explanation asks whether the Democratic Convention created unrealistic expectations among the electorate which it was bound to fail to meet. Alternatively were they too divided as a coalition or simply incompetent in their role as government? Finally, the explanation favoured by ex-President Constantinescu is that the government was deliberately undermined by ex-Communists who continued to exert substantial power through their presence in the hierarchy of institutions and their control of substantial parts of the economy. Lazariou asks a further question – whether the centre-right really lost terminally in 2000 or whether lessons learned from the CDR's defeat led ultimately to recovery via the victorious Democrat-National Liberal Alliance in 2004.

Michael Shafir suggests four explanations for the collapse of support for the CDR: that the Convention promised too much to too many; that its economic performance was disastrous; that it was the victim of a fluctuating protest vote; and that the Greater Romania Party became ideologically more attractive because of a growing idolisation of pre-war nationalist leaders (Shafir, 2001).

Any and all of these factors may account for the Convention's spectacular election defeat in 2000, but they do not explain why the CDR failed to establish its position sufficiently firmly as an entity to be able to withstand the pressures of government or to achieve greater electoral success at an earlier stage.

What is the centre-right

The origins of the CDR's weakness can be traced to each of the elements that should have made up its electoral appeal – what defined it as a formation of the centre-right. Notions of left and right familiar to students of West European politics have proved problematic when applied to parties in the newly emerged democracies of Central and Eastern Europe. This is not entirely surprising given the very different social and historical contexts in which the parties were formed. For the centre-right, the difficulty of transferring definitions is compounded by the breadth of ideological standpoints covered by the term and the fact that nationalism and conservatism had been characteristic features of the out-going Communist regimes.

Academics who have addressed the issue have tended to draw a distinction between 'Communist conservatives' who remain attached to the ideologies of the

former governing regimes; radical traditionalists whose platform tends to be nationalistic and often harking back to a pre-war golden age; and the centre or moderate right (see, for example, Lewis, 2001 and Vachudova, 2001). Hanley identifies three ideological strands shared by centre-right parties in the region: anti-communism; conservatism (in which he includes nationalism and populism); and liberalism (Szczurbiak & Hanley, 2006). In the Romanian context, the Democratic Convention faced substantial challenges in monopolising each of these three key elements and the electoral constituencies which went with them.

The democratic deficit

Romania's revolution of December 1989 has been one of the most widely investigated and written about events of the downfall of the Communist system. Yet, it remains among the most controversial, providing a critical fault line in post-Communist Romanian politics. Very rapidly after the fall of Ceausescu the surviving leaders of the dominant pre-war political formations, the Liberals and the National Peasants, re-activated their parties. They saw themselves as having been robbed of power by the Red Army forty years earlier and as having led the opposition to the dictatorship since that time. The re-formed parties claimed to have rapidly won the allegiance of large new memberships, although leadership was provided by former political prisoners and returning exiles of a wholly different generation from the young revolutionaries.

The leadership of what became the National Liberal Party (Partidul National Liberal – PNL) and the National Peasants (Partidul National Taranesc-Crestin Democrat – PNT-CD) misjudged the dynamics of the revolution. Popular protest had spread through the country and resulted in the Ceausescu clan fleeing Bucharest, but the power vacuum that was created was largely filled by former Party apparatchiks, excluded from influence in Ceausescu's highly personalised dictatorship. In the confusion of a rapidly developing situation, it seems that Party Men such as Ion Iliescu and Silviu Brucan initially envisioned the retention of a Gorbachev-style reformed power structure with democracy existing through a single party. Nevertheless, the new leaders of the National Salvation Front (Frontul Salvării Naționale – FSN) became the public face of the revolution and ultimately adapted their position to reflect popular demands for full-scale democratic reform.

One PNT-CD leader viewed the National Salvation Front as a form of Round Table – the equivalent of structures which had existed in other states to negotiate the exit from power of the Communist Party (Diaconescu, 2003). FSN leaders clearly had other ideas and the decision by the Front to register as a political party and contest the May 1990 elections came to be seen as the ultimate act of betrayal by Communists conspiring to stay in power. The provocations of the opposition parties may well have been intense¹ but the break-down of any relationship between the Front and the opposition created a situation unique in the transition states where the centre right was unable to monopolise the pro-democratic/anti-communist narrative.

The problems this created for the opposition are apparent from polls which showed that most Romanians preferred to view the overthrow of Ceausescu as a popular revolution. Public confidence in the Government remained relatively high throughout 1990 and 1991 and even the reaction to the infamous ‘*mineriada*’ when student protests in Bucharest were violently broken up shows the extent to which the opposition was swimming against the tide – 84% of poll respondents disapproved of the students’ actions (Nelson, 1992). Most starkly of all, the opposition’s problem was highlighted by the huge vote achieved by Ion Iliescu in the first Presidential poll.

The Front exploited the opposition’s weaknesses in this area by contrasting the youthful energy and commitment of the revolutionary leaders with the aging opposition leaders who were accused of having spent years in comfortable exile while ordinary Romanians suffered at home. The Front was able to personalise the demonisation of Ceausescu and cast itself as having delivered Romania from his grasp. The opposition – and the National Peasants in particular – further distanced themselves from popular democratic aspirations by excluding younger supporters from leadership positions and by adopting a platform which, in the words of one analyst, looked backwards not forwards (Stan, 2005). Their policy prospectus included a commitment to a return to the 1923 monarchist constitution, a proposal backed by barely one in ten voters.²

Having opted for a narrative based on a stolen revolution, the parties which formed the Democratic Convention persisted with the approach of seeking to delegitimise their opponents. Ultimately, it could be argued that this contributed to their own downfall. Opposing parties in established democracies gain from a shared investment in the legitimacy of the

state – the notion that institutions beyond partisan governments exist and have a value that should be defended. The politics of opposition in Romania has so far failed to develop this approach, despite the peaceful transfer of power between governments on three occasions. By concentrating their attacks on the left so consistently in terms of perceived anti-democratic tendencies, corruption and links with the former regime, the centre right fed popular disenchantment with democratic forms of government and the institutions of state. As a result, the Democratic Convention rapidly lost public trust itself as it was struggling to deal with difficult policy choices in government.

The spectre of nationalism

Nationalism in Romania, and in particular the phenomenon of Vadim Tudor’s Greater Romania Party (Partidul Romania Mare – PRM) has attracted considerable academic attention. Less focus has been placed on how the centre-right in Romania responded.

In the early days of democracy, Front politicians were keen to paint the opposition – and the National Liberals in particular – as anti-national promoters of Hungarian grievances (Mungiu, 1995). In turn, opposition politicians were western-oriented and more internationalist in their outlook. Indeed it appeared for a time as though this might develop as another critical policy fault-line between left and centre-right as Iliescu pursued a consciously ‘Eastern’ policy of maintaining close ties with the Soviet Union. However this effectively came to an end with the 1991 coup in Moscow and by the mid 1990s the Social Democrats (the political successors of the National Salvation Front) were committed to pursuing integration into NATO and the European Union as key policy objectives.

More successful centre-right formations in Hungary and the Czech Republic were able to assimilate nationalist aspirations within parties with a broader appeal but the Democratic Convention never succeeded in crafting an effective response to nationalist sentiment. The conventional approach has been to locate the strength of nationalism in Romanian politics in the dysfunctional legacy of Ceausescu’s national Communism.³ But nationalist parties remained relatively weak right up to the spectacular success of Tudor and the PRM in the General Election of 2000.⁴ A more complete explanation for the success of the PRM would appear to lay in the growth of anti-system sentiment which accompanied the breakdown of trust between the CDR and the electorate once the Convention was in power.

Whether or not the CDR could have developed a strategy which drew in moderate nationalist voters and thus neutralised the Greater Romania Party, it is clear that another barrier confronting the formation was the solidity of support among the ethnic Hungarian community for the Democratic Union of Hungarians (Uniunea Democrata Maghiara din Romania – UDMR). The UDMR shared many of the aspirations of Democratic Convention and the two formations effectively ran in tandem in the elections of 1996. But the success of the Hungarian Union prevented the CDR from establishing itself within a constituency which should have been fertile territory for the centre-right. This problem was highlighted after the demise of the CDR when the greater pragmatism of the UDMR in relation to coalition building led them to support a Social Democrat government after the elections of 2000.

Half hearted transition – Romanians and the market economy

The Romanian electorate has maintained a less than enthusiastic attitude towards the market economy. In part this derived initially from cultivated memories of pre-war exploitation of Romanian assets by foreign entities. It was clear, too, that loss making factories would struggle to compete and maintain employment levels when exposed to market forces. Romanians displayed a preference for collectivism drawn no doubt from a combination of decades of socialist conditioning and deeper cultural factors. And faith in the free market was undermined by early experiences such as the Caritas pyramid selling scandal which robbed thousands of ordinary Romanians of their savings. Gallup poll findings clearly illustrate the extent to which the market is viewed with distrust in Romania:

% of respondents holding a positive and a negative view of banks and private companies

(source www.gallup.ro)

Banks	Mar 1997	Nov 2000	May 2004
	<u>+25</u>	<u>+12</u>	<u>+35</u>
	-59	-76	-54
Private companies	Mar 1997	May 2001	May 2004
	<u>+31</u>	<u>+25</u>	<u>+30</u>
	-55	-66	-63

While the Social Democrats forged an alliance with those who had most to lose from economic transition – pensioners, civil servants and employees of crumbling state industry – the constituency of winners from the market economy was much smaller.

Corruption became conflated with economic reform as the public perceived the creation of a class of millionaires who gained their riches through connections and bribery as state assets were sold off. In June 1998 a CURS opinion poll showed that 66% of respondents thought that privatisations were most often dishonest (Pop, 2006). Yet here again the lack of confidence engendered in part by the weakness of state-crafting is exposed when the gap between the public perception of corruption is measured against actual experience.⁵

Once the CDR found itself in government it faced monumental economic challenges. The privatisation programme was accelerated but the underlying structural problems remained. Political instability combined with external factors such as the Russian financial crisis and led to a rapid loss of faith in the government's ability to deal with the key issues. The economy contracted and inflation ran at over 150% through 1997 and by mid 1998, there had been a huge reversal in the level of public optimism about the future direction of the country (Economist Intelligence Unit Country Reports and Gallup Romania).

The promised land? The partial victory of 1996

So, the Democratic Convention faced profound challenges in respect of each of its core values: it was unable to monopolise the position of defender of democracy; nationalism became a radicalised issue ruling it off-limits for the centre-right; and the electorate showed little enthusiasm for the rigours of the free market. These elements helped to weaken the CDRs electoral appeal and even when it finally won power the nature of its victory was so partial that new problems were generated.

Democratic Convention presidential candidate Emile Constantinescu was elected in the run-off ballot against Ion Iliescu in 1996 but in Parliament the CDR victory was far from clear-cut. A little over a third of deputies elected were CDR representatives. The UDMR returned 25 members in the 343 seat chamber, necessitating the creation of a three-way coalition with the Social Democratic Union. This latter formation was itself an alliance between the reincarnation of the pre-war Social Democratic Party and former Frontists in the Democratic Party.

The fundamentalist outlook of many CDR politicians with regard to collaboration with ex-Communists was bound to create strains in the coalition. The Democratic Party was led by Petre Roman, Iliescu's first

Prime Minister who broke with the President as a result (in Roman's analysis) of fundamental differences over the pace of reform. The views of CDR leaders polled by Roper in 1994 indicate the level of distrust shown towards the Democrats – less than 18% favoured the inclusion of the party in the Convention (Roper, 1998).

Throughout the CDRs term in office, the Democrats were viewed as problematic coalition partners. The inability of the CDR leaders to deal with the manoeuvrings of their junior coalition partner is most clearly illustrated by the dismissal of Prime Minister Victor Ciorbea in 1998 and his replacement with a candidate viewed as more favourable by the Democrats. Instability remained and difficulty was created in particular in relation to anti-corruption measures and attempts to investigate the activities of former governments. Soon the Democrats were threatening to desert the coalition again. Even one of the party's own leaders came to the conclusion that the Democrats needed to shoulder some of the blame for government failings rather than attempting only to claim credit for the successes.⁶

The failure to build a party

Why was the Democratic Convention unable to build an identity strong enough to withstand the pressures of government and the mobility of electoral support?

A partial answer may, of course, lie in the failure to create a single party on the centre-right. Most commentators, and indeed most of the CDR elite, agree that the differences between the National Liberals and the Peasants on matters of ideology were negligible. There were undoubtedly clashes of personality but differences over strategy also seem to have played a part in preventing fusion. Elements in the National Peasants maintained strident opposition to collaboration with those who they saw as tainted by the Communist regime – contributing to their earning the sobriquet of Romania's Taliban (Stan 2004). The National Liberals, however, proved more pragmatic in their approach to coalition building and this greater flexibility may account for their continued survival as a political force.

However, creation of a party structure alone isn't a guarantor of success or survival. CDR leaders failed to craft a sense of 'partyiness' within the alliance – they did not develop the partisan loyalty that is a feature of more successful formations. Indeed, they adopted strategies which consciously rejected party

building. First and most notable among these strategic choices was the adoption of Emile Constantinescu as their presidential candidate in 1992 and 1996. Constantinescu was chosen *because* of his lack of partisan links and as such it is hardly surprising that he did not prioritise the deepening of party-like structures and loyalties. The CDR followed this by placing the appointment of thousands of non-party technocrats to get the country moving at the centre of its 1996 programme. It later opted for National Bank Governor Mugur Isarescu as Prime Minister and Presidential candidate.⁷

The CDR was not unique in reflecting perceived low public trust in politicians but these choices reflected the weakness of party structures on the centre-right and discouraged their development.⁸ It is likely that they hampered the process of institutionalisation which promotes loyalty among party supporters despite the absence of clear short term rewards. The CDR failed to demonstrate the benefits it offered beyond the tangible gains available to office holders. Just as elites rapidly lost faith in the Democratic Convention to deliver benefits, so too did the voters: by November 2000, just 4% of voters believed that the Government could tackle corruption compared to 63% who had faith in their ability to do so in March 1997 (Gallup Romania). By the end of 2000, half of the National Peasant parliamentarians had left the party, in this context it is hardly surprising that voters, too, chose to turn elsewhere (Stan, 2004).

Conclusion

Analysis of party development in post-Communist Europe has tended to be framed by debate over the competing influence of historical legacy, institutional structures and the role of individual political agents. None of these factors are necessarily exclusive and each no doubt played a role in the development of Romania's party system.⁹ The fate of Romania's Democratic Convention warrants further research but this brief analysis suggests the formation was severely hampered by weaknesses in each of what should have been its core constituencies as a centre-right entity – democracy, nationalism and economic reform. Party leaders appeared to compound the problems by failing to build a strong party identity while having to forge coalition links with partners which had developed much stronger party identities.

Uniquely in the region, Romania's centre right found itself competing *against* the civic revolutionary formation which was seen as leading the overthrow of

the former regime. The narrative it developed in response to this situation excluded many potential supporters and although it went on to overcome this barrier, Democratic Convention leaders chose not to invest in the kind of state building that might have protected it from cynicism and anti-state sentiments when it faced difficulties in government.

The radical nature of nationalist politics made it difficult for the CDR to assimilate the narrative of nationalism into its appeal and the strength of nationalist parties in the majority and minority communities gave rise to viable alternative homes for voters. The electorate was nervous of the impact of economic reform and when the CDR government failed to deliver policy benefits in terms of economic growth and the tackling of corruption, the electorate rapidly lost faith with the coalition.

CDR politicians were divided more on questions of strategy and personality than on matters of policy and some found it difficult to adjust to working in a coalition setting with more pragmatic and fleet-footed partners. Democratic Convention leaders failed to invest in party-building measures with the result that voters and members felt few constraints in seeking exit options when the benefits of loyalty began to dissipate.

Ultimately, the Democratic Convention collapse appears due to its failure to both broaden and deepen its support base and structures. It is telling that the mantle of the centre-right has been taken up by an alliance between the National Liberals and the arch political entrepreneurs, the Democratic Party.

NOTES

¹ Another National Peasant leader, Corneliu Coposu, claims Iliescu refused him entry to the Central Committee building (the hub of the revolution) as early as 22nd December 1989 – see Gallagher 2005 – and offices of the opposition parties were attacked following protests against the Front's registration as a party.

² An IRSOP poll in August 1991 showed just 11% support for restitution of a monarch as head of state compared to 78% support for a republic (Nelson, 1992).

³ Katherine Verdery offers the seminal work in this area but the approach is generally followed by most commentators. Shafir, for example, seeks to identify a growing constituency for ideological nationalism as part of the explanation for the PRMs success in 2000, see Shafir, 2001.

⁴ Even in the local elections of that year, PRM candidates polled a fraction of Tudor's tally in the later election.

⁵ Pop (2006) quotes a World Bank report showing only 11% of households based their views of corruption on direct experience with public officials and research by Alina Mungiu-Pippidi that showed 79% of Romanians thought most or all officials were

corrupt while only 14% always bribed to get things done.

⁶ Comments made by Traian Basescu (transport minister at the time) and quoted in Gallagher (2005) which provides a full narrative account of the CDRs time in office.

⁷ Isarescu was backed as Presidential candidate in 2000 by the National Peasants, the lead party of the Democratic Convention. By that stage the decay of the Convention was well advanced and no fewer than four candidates entered the field backed by parties which were part of the governing coalition.

⁸ One study found that 56% of municipalities reported having a PSD organisation in their area with a penetration of close on 100% in urban areas. This contrasted with 37% of municipalities having a Democrat Party organisation, the National Liberals having a presence in one third and the National Peasants in less than 20%. Soos, Toka and Wright, 2002

⁹ As has been mentioned, the influence of the Ceausescu legacy has been widely explored by academics. The role of charismatic political leaders such as Ion Iliescu in building enduring political vehicles would appear significant. And, although constitutional crafting has been relatively uncontroversial in Romania (outside of the field of inter-ethnic relations), it is ironic that changes made by the CDR government contributed to its own downfall when a rise in the electoral threshold led to the exclusion of CDR2000 from parliament.

BIBLIOGRAPHY

- DIACONESCU, I. (2003), *După Revoluție*, Bucharest, Nemira
- GALLAGHER, T. (2005), *Theft of a Nation*, London, Hurst & Co.
- LAZAROIU, S. (2005), in Ucen, P., and Surotchak J., (eds), *Why we lost – explaining the rise and fall of the Center Right parties in Central Europe, 1996-2002*, Bratislava, International Republican Institute
- LEWIS, P. (2001), *Party Development and Democratic Change in Post-Communist Europe*, London, Frank Cass
- MUNGIU, A. (1995), *Romania Dupa '89*, Bucharest, Humanitas
- NELSON, D. (1992) *Romania After Tyranny*, Westview Press
- POP, L. (2006), *Democratising Capitalism*, Manchester, Manchester University Press,
- ROPER, S. (1998), *From Opposition to Government Coalition, Unity and Fragmentation Within the Democratic Convention of Romania*, East European Quarterly, 31/4, January 1998
- SHAFIR, M. (2001), *The Greater Romania Party and the 2000 elections in Romania*, "Romanian Journal of Society and Politics", 1/2, November 2001
- SOOS, TOKA & WRIGHT (2002), *The State of Local Democracy in Central Europe*, Budapest, Local Government Initiative
- STAN, L. (2005), *From Riches to Rags: The Romanian Christian Democrat Peasant Party*, East European Quarterly, 39/2, 2005
- SZCZERBIAK, A., & HANLEY, S. (2006), *Centre Right Parties in Post Communist East-Central Europe*, Abingdon, Routledge
- VACHUDOVA, M. (2001), *Right-Wing Parties and Political Outcomes in East Central Europe*, APSA paper, San Fransisco

ED MAXFIELD - holds a Masters Degree from Birmingham University's European Research Institute and is currently carrying out doctoral research into centre-right parties in Central & Eastern Europe and Sussex University in the UK.

Legitimitate, popularitate și eficiență politică

VASILE NAZARE

Legitimacy has become an indicator of acknowledged power, turned into authority. Most of the times this value oscillates between two poles: lawfulness and popularity. Hardly can this satisfy the more demanding expectations of contemporary political life. Nowadays, the leaders are more pragmatic. They operate with performance criteria in the field of evaluation. The govern in power cannot legitimate itself only through complying with the norms of the democratic game but it must prove competence and performance. Competence, adequacy to its social role and the results of its governing determine the legitimacy or illegitimacy of the political power, notwithstanding its colour.

1. Democrație și putere

“Piața” guvernării, potrivit ipotezei lui Churchill, este un “oligopol”. Plaja opțiunilor politice nefiind prea întinsă, poporul trebuie să aleagă între alternative limitate oferite de elitele aflate la guvernare: modelul democratic și nedemocratic. Alegerea, comenta cunoscutul om politic, “presupune o comparație între bine și mai rău, nu între bine sau adevărat și rău sau fals, în sens absolut”. Asta ne permite, completa G. Sartori, să argumentăm că “democrația este preferabilă” oricărei alternative dăunătoare¹, “dictaturii și violenței”. Indiferent de natura regimului politic pus în discuție, problema fundamentală este chestiunea puterii, a modului cum este obținută, menținută, exercitată și în interesul cui.

Puterea are, remarca C. Lefort (în “Invenția democratică”), un caracter simbolic, ea nu se confundă, nu poate fi redusă la funcția unui organism sau instrument aflat în serviciul unor forțe sociale preexistente. Legitimitatea sa este fondată pe popor, iar cei care o exercită vremelnic din poziția de autoritate publică nu-și pot aroga dreptul de a o lua în stăpânire și “de a forma un guvern tiranic.”² “Nu se poate comanda, ne prevenea Ortega y Gasset (în “Revolta maselor”), împotriva opiniei publice”.

Democrația, ca “formă de guvernare”, reunește două “principii aparent contradictorii: unul, că puterea provine din popor; celălalt, că nu este puterea nimănui”. Realitatea politică a societății moderne și contemporane aduce în dezbatere, completa G. Hermet, “paradoxul major al legitimității democratice”: contradicția dintre “principiul fondator al suveranității

populare și teoria instrumentală a reprezentării poporului de către conducătorii aleși (...). Poporul deține majestatea dar în practică el nu domnește”. Totuși, intuia Dahrendorf, dincolo de limitele inerente, democrația “nu poate fi o baie de aburi a sentimentelor populare. Ea are nevoie în egală măsură și de cei care conduc și de cei care pun stavilă greșelilor politice vădite și aroganței puterii.”³ Ceea ce definește democrația ca teoria echilibrului funcțional între putere și libertate; debalansările semnalând situații politice polare și nedorite: anarhia (când libertatea este absolută) și tirania (când puterea este absolută). Fapt ce-i determină pe mai mulți politologi să definească democrația: “putere limitată” (G. Sartori), “limitată-constrângătoare” (M. Olson) sau “deliberativ limitată” (K. Popper). Democrația, înțeleasă ca putere a poporului, sesiza Sartori, nu exprimă nimic concret, ea degenerază în demolatricie, face un fetiș din poporul ideal, abstract, disprețuind poporul real; democrația apare ca un dialog între putere și societatea civilă, funcționează ca luptă pentru putere cu mijloace pașnice, neviolente, instrumentul principal fiind persuasiunea exercitată asupra electoratului, folosind argumentele raționale. Se poate conchide că democrația se impune ca un tip de putere cu autoritate legală și raționalizată. B. Russell nuanțează problema, o guvernare este democratică “dacă o parte semnificativă a populației deține un procent al puterii politice”, altfel nu se poate vorbi decât de oligarhie.⁴

Manifestarea democrației, ca putere limitată de libertate, face inteligibilă distincția operată de Michel Senellart între dominație și guvernare;

guvernarea presupune o “finalitate, o pluralitate de scopuri exterioare ei înseși, în timp ce dominația nu are alt scop decât să se consolideze singur.”⁵ Mai mult, din această perspectivă, democrația devine o putere desacralizată, ipostază în care cei care o dețin sunt “aproiați, simpli, legați (...) informal, accesibili, apropiați și chiar asemănători cu ceea ce le este comun muritorilor.”⁶

Democrațiile, preciza G. Sartori, au “structuri de putere”⁷, deci implicit și de autoritate. Deși democrația poate de cele mai multe ori să legitimizeze o “tiranie a majorității”, în contextul acestei realități politice nu se poate vorbi de o structură verticală a puterii, ci de o disipare a grupurilor de putere și interese, o poliarchie sau, așa cum susținea Riesman, un “sistem bazat pe grupuri de veto”. Democrațiile funcționează ca un mijloc de “exorcizare”, “depersonalizare”, de “filtrare și decantare” a proceselor puterii, de suplinire a “incompetenței democratice” prin recurs la “competența tehnocratică.”⁸ Situație ce transformă democrația într-un “principiu de legitimitate” râvnit și revendicat de orice putere politică.

Criza democrației prefațează declinul autorității puterii. Autoritatea și democrația nu sunt antinomice, ci corelative; democrațiile necesită susținerea și substituția puterii prin autoritate. Idealul oricărei democrații trebuie să fie “transformarea puterii în autoritate”, “înlocuirea celor care dețin puterea cu cei care dețin autoritatea”, substituția “puterii autoritare” (nedemocratice) cu “autoritatea autoritativă” (democratică), a cărei eficiență, sesiza G. Sartori, rezidă în faptul că ea este expresia unei puteri bazată pe prestigiu și influență morală, factori care o transformă într-o putere “respectată și recunoscută.”⁹

În studiul său despre fenomenul birocrăției, M. Crozier a subliniat interdependența dintre siguranță/nesiguranță și ierarhizarea puterii. Într-o comunitate structurată (organizată), puterea de decizie (conducere) aparține acelor grupuri care reușesc să rămână sursa nesiguranței celorlalte categorii. Manipularea nesiguranței, observa atent Z. Bauman (în “Globalizarea și efectele sale sociale”) devine “esența și miza primordială a luptei pentru putere și influență în orice totalitate structurată”. Caracteristica statului modern, democratic sau nedemocratic (s.n.). Idee pe care s-a proiectat și “modelul panoptic” al puterii conceput de M. Foucault. O lume în care demarcația dintre real și imaginar este imperceptibilă, în care ne confruntăm cu paradoxul: “forma vizibilă a invizibilității” (Barthes). O ordine anume, impusă este asigurată, în Panoptic (clădire în formă de stea), prin recurs la principiul “cei puțini îi urmăresc pe cei

mulți”, o combinație între vizibilitatea totală și constantă asupra prizonierilor (cetățenilor de rând – s.n.) și invizibilitatea completă și permanentă a gardienilor (instrumentele coercitive ale puterii – s.n.). Dacă puterea premodernă își impresiona poporul la vedere, transparent (prin afișarea grandorii), puterea modernă este discretă, se ține în umbră, preferă să-și “urmărească supușii fără să fie privită”.

Între puterea legitimată democratic și autoritate se manifestă un raport de proporționalitate inversă, creșterea puterii în intensitate și extensie induce proporțional o diminuare a “puterii puterii” (autorității). Puterea fără autoritate se manifestă fie ca o “putere impotentă” (lipsită de putere), fie ca o putere opresivă, în care coercițiunea pură înlocuiește autoritatea. Motiv pentru care, Gh. Teodorescu (în “Putere, autoritate și comunicare politică”) concepea autoritatea ca o “putere care obligă fără să constrângă”.

2. Legitimitatea ca putere recunoscută

Problema legitimității s-a impus teoriei politice, odată cu trecerea de la guvernământul direct la cel reprezentativ, care introduce separația dintre titularul real al legitimității (guvernații) de cel formal (aleșii); legitimitatea evoluând de-a lungul timpului de la tipul de legitimitate supranaturală, întemeiată pe natura divină a monarhului, la legitimitatea civilă, fundamentată pe teoria consensului și principiul suveranității populare, principii consacrate de Revoluția franceză, reprezentând triumful mitului raționalist în politică.

Teoria politică definește și analizează autoritatea în corelație cu legitimitatea. G. Ferrero, pornind de la premisa intercondiționalității lor, subliniază rolul legitimității în susținerea regimurilor politice. Puterea, pentru a fi legitimă, implică autoritatea, după cum autoritatea presupune forța legitimă, absența autorității generează tirania. Sistemele politice, cu regimurile însoțitoare, nu pot rezista timpului fără suportul legitimității. Declinul acestora fiind identificat cu o criză de legitimitate, care la rândul său este explicată printr-un deficit de autoritate. Deoarece autoritatea explică și conferă credibilitate legitimității, după cum legitimitatea justifică autoritatea. Legitimitatea devine generatoare de încredere socială și ordine necesară. Astfel, așa cum bine remarcă J.C. Isaac (în “Democrația în vremuri întunecate”), democrația, ca “set complex de idealuri și posibilități”, trebuie să facă față mereu “provocărilor, legate de legitimitatea sa”, care nu rezolvă însă toate problemele. Acest regim fiind mereu “amenințat de propriile deficiențe”.

Triada “putere-autoritate-legitimitate” impune luarea în considerație distincția operată de S. Hun-

tington între “puterea remarcată” și “puterea nere-marcată” (discretă – s.n.), prima beneficiind de o legitimitate redusă față de cealaltă, deoarece puterea vizibilă induce deopotrivă atât respect și ascultare cât și frică și ostilitate¹⁰, determinând pulsații (contractii și extensii) ale sferei legitimității. Fenomen politic confirmat de G. Sartori: “Legitimitatea care vine de la vârful nu mai legitimează”.

Francois Bourricaud (în “Schița unei teorii a autorității”) face o distincție firească între puterea de fapt și autoritate (puterea legitimă). O reiterare a imperativului formulat de J.J. Rousseau: necesitatea ca puterea să iradieze – prin resurse, conținut, forme de manifestare și finalitate –, în egală măsură, autoritate și legitimitate. În timp ce autoritatea, completa T. Parsons, exprimă “forma pe care caută s-o îmbrace orice putere politică constituită și consolidată”, puterea legitim instituționalizată. Din această perspectivă, legitimitatea se instituie ca fundament al puterii politice și singura resursă a longevității sale.

În mod justificat, se ridică întrebarea: în ce condiții statul, ca principal instrument al puterii politice, conduce și își exercită prerogativele în mod legitim? Ca să fie în această poziție, puterea de stat trebuie să producă efecte sociale pe măsura așteptărilor guvernanților, calitatea guvernării să fie în consonanță cu principii și proceduri generale, acceptate și recunoscute de cea mai mare parte a cetățenilor, să materializeze o “paradigmă a consimțământului”¹¹, sau autoritatea sa să fie considerată legitimă de majoritate.¹²

Autoritatea își pierde semnificația în exercițiul politic prin abuzul și eroziunea puterii. Ipostaze situaționale derivate din lezarea sferei legitimității, care nu mai poate susține autoritatea puterii. Eroziunea precede abuzul și prevestește colapsul autorității.¹³

Legitimitatea puterii politice trebuie analizată, după J. Lagroye, la nivelul celor patru paliere de expresie: a) legitimitatea relației de putere între conducători și conduși (dreptul unora de a-i conduce pe alții; fiecare putere resimte “trebuința de autojustificare”¹⁴; nu întâmplător, M. Weber sublinia întemeiat faptul că orice tip de dominație – tradițională, carismatică, legal-rațională – “caută să trezească și să cultive credința în legitimitatea ei”, iar “legitimitatea – și victoria – aparțin acelor care figurează simbolic voința poporului și care ajung să-i monopolizeze instanța”¹⁵; recunoașterea autorității poate fi reală sau simulată atât de indivizi cât și de grupuri întregi, din diverse motive: oportunism, interese materiale, nevoia de stabilitate, slăbiciune sau neputința de a schimba ceva); b) legitimitatea aparatului specializat existent, a mecanismelor și principiilor exer-

citării puterii (mecanismele genezei structurilor de putere, psihologia și așteptările comunității își pun amprenta și explică fenomenul); c) legitimitatea grupului și a indivizilor care simbolizează și exercită puterea (autoritatea partidelor, a liderilor politici, a funcționarilor sau a conducătorilor implică faptul că aceștia au fost desemnați sau numiți conform procedurilor la care au aderat grupul și întreaga organizație); d) adecvarea puterii – a sursei, naturii și organizării sale – la scopurile acțiunii politice (pentru Montesquieu, legitimitatea exprima conformitatea guvernământului cu “maniera de gândire a unei națiuni”).

Autoritatea legitimă este apreciată prin prisma unui sistem criterial complex: a) încrederea acordată instituțiilor puterii investite prin alegeri libere (regimurile generate de lovituri de stat și susținute prin violență nu pot invoca drepturile legitimității; orice putere politică are nevoie mai mult de legitimitate decât de legitimare; deficitul de legitimitate îndreptățește orice formă de nesupunere civică); b) capacitatea puterii de a-și îndeplini funcțiile sociale; c) compatibilitatea puterii cu sistemul de valori propus și acceptat; d) caracterul licit/ilicit în care guvernării au preluat puterea, dar mai ales prin ceea ce fac după preluarea ei, măsura în care-și respectă programul cu care au câștigat sufragiul electoratului (legitimitatea se raportează atât la legalitate, cât și la criterii de performanță și verificabilitate; criteriu eludat deseori de spiritul civic nedevelopat, nivelul de cultură politică scăzut al electoratului, indiferența sau incompetența celor de la putere).

Continuator al lui M. Weber, Jean-Luc Chabot (în “Introduction à la politique”) întregeste tabloul adăugând și alte tipuri de legitimitate: a) *democratică* (transferă instituția deciziei de la individual la colectiv și comunitar; se originează în revoluțiile engleză, americană și franceză din secolele XVII-XVIII-lea, și susține principiul luării deciziilor guvernanților în condițiile respectării drepturilor și libertăților cetățenești dobândite în urma acestor transformări sociale); b) *tehnocratică* (bazată pe cunoaștere, competență specializată; arta de a lua decizii în baza competențelor de care dispun actorii politici aflați în această situație privilegiată; legitimarea elitelor conducătoare ca elite savante); c) *ideologică* (bazată pe reprezentarea subiectivă a unei ordini sociale dezirabile; conformitatea, într-o măsură mai mare sau mai mică, cu proiecțiile puterii despre ordinea existență și parametrii permisivi de schimbare).

Idealul de legitimitate, remarcă Fr. Revel (în “Revirimentul democrației”), este “legitimitatea democratică”. Care la R. Aron (în “Democrație și totalitarism”) se confunda cu “participarea (...) la stabi-

lirea planului de acțiune (...) de organizare a colectivității în ansamblu”. Iar la Bernard Manin (în articolul “Volonté générale ou délibération”), devine “voința majoritară (...)”.

2.1. Exigențe și criterii noi de legitimare a liderilor politici.

Mutațiile care au avut loc în societate, în viața partidelor, în tehnicile și tehnologiile comunicării, în relațiile intra și interorganizaționale au determinat o transformare profundă a structurii și ierarhizării criteriilor de evaluare a activității oamenilor și liderilor politici.

În perioada actuală, precum și într-un viitor pe termen mediu, acești actori ai vieții politice se impun comunităților lor prin calități politice noi: a) promovarea profesionalismului (politica a devenit o activitate profesionalizată, scientizată; nu mai sunt suficiente convingerile, loialitatea și militatismul; “reprezentanții, înainte de toate trebuie să fie competenți pentru a exercita bine mandatul”); b) notorietatea (criteriul de legitimitate în partid este notorietatea socială și electorală dobândită într-o circumscripție)¹⁶; c) estetizarea discursului politic (Postman – califică discursul politic american drept accesibil, concret și, mai presus de toate, divertisment; discursul politic trebuie să integreze în conținutul și forma sa nu numai criterii tradiționale de evaluare – respectarea unor norme și principii politice –, ci și judecăți estetice, etice și politice; expresia artistică ne mai fiind considerată o caracteristică secundară, exclusiv decorativă și manipulatorie, ci un element constitutiv al acestuia; de la Churchill la M. Thatcher sau T. Blair, ideea a primit o confirmare continuă; liderii politici, în opinia lui Street, trebuie să “încorporeze afinitățile partidului, electoratul și statul”; discursul devine evaziv, implicit, cu foarte puține luări de poziție explicite pentru a nu deranja anumite segmente, mesajul nu mai reprezintă electoratul fie este prea globalizant, fie prea personalizat); d) conexarea dintre comunicarea politică și cultura populară conferă credibilitate și autenticitate (nota ironică, conectarea la viața cotidiană, formularea unor proiecte care sunt contrare spiritului vremii; proiectele nu mai au anvergură, nu mai vizează segmente de timp, politica pragmatică pe termen lung este înlocuită cu acțiuni punctuale menite să satisfacă starea de spirit dintr-un moment istoric); e) capacitatea de a reacționa în timp real (priceperea de a se raporta la luările de poziție venite din interiorul propriei structuri, a electoratului, a presei sau a adversarilor politici); f) confecționarea unei imagini pozitive prin recurs la managementul impresiei; care parcurge, în opinia specia-

liștilor, patru etape: încadrarea (capacitatea liderilor de a modela semnificațiile și realitatea construită pentru ei și ceilalți), scenarizarea (elaborarea ghidului pentru cei implicați, distribuirea personajelor, a inamicilor, a victimelor protagoniștilor, a suporterilor și a audiențelor; capacitatea de a crea impresii), punerea în scenă (alegerea decorului, a contextului, a vestimentației și a mass-mediei adecvate); jocul efectiv (prin exemplificare, autopromovare, carismă, intimidare și rugă); g) comportamentul de star-system și stilul de prezentare devin criterii de legitimare mai importante decât valorile politice reprezentate, suținute și transmise (politologii americani vorbesc de o democrație amenințată cu criza de populism, spectaculozitatea politicului și nihilismul unui electorat dezgustat de politică; astfel că cetățenii nu mai pot “distinge între un politician și un star pop” (Hart); deci nu alegem o personalitate politică reală, ci optăm pentru niște imagini confecționate și oferite de echipele de campanie ale partidelor și candidaților lor aflați în competiție; k) mediatizarea, indiferent de ipostază, constituie o importantă resursă de vizibilitate benefică (chiar și diferitele forme de contestare a ofertei sale reprezintă o altă resursă de vizibilitate).¹⁷

2.2. Legitimitate, popularitate, eficiență politică

Legitimitatea se apreciază gradual, ea oscilează, în opinia lui Herz, pe o “scală de la acceptarea completă la respingere totală (...) de la sprijin, consimțământ, conformare, la declin, erodare și pierdere.”¹⁸ Nu se poate vorbi nicicând, adăuga J. Linz, de o legitimare absolută, “nici un regim politic nu este legitim pentru sută la sută din populație, nici în toate domeniile, nici pentru totdeauna și, probabil că foarte puține sunt total ilegiteime, bazate exclusiv pe coerciție”, legitimitatea nu atinge niciodată unanimitatea care este o “pretenție ridicolă a regimurilor totalitare” (M. Dogan). Realitate determinată de deosebiriile dintre criteriile și evaluările diferite realizate de actorii politici.

Scăderea popularității unui regim nu se poate confunda cu ilegiteimeitatea sau lipsa de legitimare. Acest fenomen trebuie înțeles mai mult ca o diminuare a încrederii cetățenilor în oamenii politici care reprezintă anumite instituții decât o neîncredere în sistemul sau regimul politic respectiv; un exemplu elocvent îl constituie și faptul că deși periodic au loc alegeri, forma de guvernare rămâne stabilă, se modifică doar opțiunile electoratului privind cei care trebuie să fie mandatați cu gestionarea ei curentă. În unele democrații, președinții sau prim-miniștrii înregistrează un scor de popularitate foarte slab. Asta nu

înseamnă automat exprimarea neîncrederii în instituția președenției sau a primului-ministru, caracterul nelegitim al acestora. Mentalul colectiv respectă și recunoaște legitimitatea instituției nu a individului care ocupă vremelnic această funcție, chiar dacă ne place sau nu persoana ca atare. Viața susține aserțiunile de genul: “un parlament mediocru este preferabil inexistenței acestei instituții”, “într-o țară liberă, partidele sunt un rău necesar” etc. “Oamenii își pierd încrederea în lideri mult mai ușor decât încrederea în sistem” (Lipset & Schneider). Delegitimarea este un fenomen de durată, dar nu imposibil. Presupune convergența mai multor factori: neîncrederea reciprocă între indivizi, neîncrederea în oamenii politici, neîncrederea în instituții (guvern, parlament, partide etc.), ubicuitatea corupției.¹⁹ În pofida problemelor cu care se confruntă, legitimitatea regimului democratic nu a intrat în colaps în nici una din țările occidentale, pentru că, argumenta M. Dogan, “nu există o alternativă mai bună decât cea de a reforma democrația într-o manieră democratică”. Legitimitatea unui regim este pusă sub semnul întrebării doar în situații excepționale: dezastru economic, militar și politic.

În acest sens, se poate stabili o anumită relație de condiționare reciprocă între legitimitatea politică și eficiența economică sau eficiența în general (capacitatea regimului de a asigura funcțiile esențiale ale guvernării). Unii teoreticieni – Linz, Lipset, Eckstein – susțin că legitimitatea “generează rezerve de bunăvoință” de care statul are nevoie în situații de criză, legitimitatea “cauționează sistemul”. De pildă, în Germania și Austria din perioada antebelică, Chile în anii '70 – state cu un suport legitim fragil – nu dificultățile resimțite în sistem au condus la schimbarea regimurilor, dimpotrivă, eșecurile economice; cunoscuta criză economică din 1929-1933, sau cele recente (criza energetică, financiară, economică) nu au afectat regimurile politice din statele occidentale (SUA, Anglia, Franța etc.), fostul sistem comunist s-a prăbușit nu datorită unor presupuse înfrângeri militare (în cursa înarmărilor) sau ideologice (falimentul ideologiei marxiste), ci datorită dezastrului și ineficienței economice. În aceeași măsură succesele economice conferă unor regimuri contestate șanse de legitimare, exemple oferite de regimurile din Taiwan, Coreea de Sud, Singapore, Arabia Saudită, Chile în perioada Pinochet etc. Cu atât mai mult, într-o societate pragmatică legitimitatea se corelează cu eficiența, performanța guvernării devine criteriul fundamental de evaluare a gradului de legitimitate. O putere care nu satisface interese, nevoi, trebuințe umane și comunitare nu are nici o șansă de legitimare, de a rezista în timp.

De multe ori, din păcate, există tendința de a pune un semn de egalitate între popularitate, succes și eficiență. Relația poate fi analizată pe două planuri: cel al structurilor organizaționale și instituționale și cel al oamenilor și liderilor politici

În plan organizațional și instituțional, nu orice regim care se bucură de popularitate este și eficient, performant economic, politic și cultural. Nu mai departe, situația economico-socială din România, Ucraina sau Georgia confirmă elocvent aserțiunile evocate. Partidele, coalițiile și oamenii politici propulsați pe scenele vieții politice naționale de așa-zisele revoluții portocalii sau valul de simpatie populară, indiferent de strategiile și modalitățile (fraudă morală, sprijinul politic și financiar al statelor occidentale etc.) prin care au acces la putere, discutabile de altfel, au provocat adevărate crize în aproape toate domeniile societății.

Privind cel de al doilea plan remarcăm: a) puterea, popularitatea, succesul și eficiența sunt variabile interdependente; un lider fără popularitate reprezintă un om politic fără putere; deși necesară, cota de popularitate (S. Brucan) nu se confundă însă cu succesul, îl prefațează și facilitează, este o condiție necesară dar nu și suficientă; sunt lideri cu popularitate dar lipsiți de succes, cu atât mai puțin eficienți (ex. P. Roman, G. Becali, Vadim Tudor, Le Pen etc.); uneori, nevoia de eficiență prevalează popularității și succesului; b) succesul și eficiența se învață și apar atunci când liderii asigură implicarea și sentimentul participării maselor la cote foarte înalte; c) există lideri care-și revendică puterea și succesul, iar alții pe care puterea și succesul îi definesc și legitimează; primii recurg la diverse rețete de comunicare, persuasiune și manipulare pentru a se impune, ceilalți acced la acest statut fără eforturi deosebite, în mod firesc; ascensiunea omului politic, completa E. Cioran, rămâne un mister nedezlegat, el nu trebuie să fie un om complet, ci “un destin înainte de a fi o valoare”²⁰; d) liderii de succes sunt intuitivi, discreți, profunzi, competenți, purtători și creatori de ideologii, cei populari sunt doar zgomotoși, histrioni, raționali, înclinați însă spre facil, superficiali, mimează competența, licitează emoționalul, clamează ideologii și doctrine; liderii populari confiscă spațiul public, sunt potențialii dictatori, ceilalți fac doar istorie; e) liderul ideal trebuie să fie deopotrivă popular și eficient, preocupat mai mult de proiect decât de construcția impresionistă (imagina personală cu impact electoral); portretul noului principe (lider politic – s.n.), susținea C. Pîrvulescu (în comentariul cărții lui D. Morris “Noul principe. Machiavelli în secolul al XX-lea”) “este rețeta pentru trei lucruri importante:

cum să candidezi, cum să câștigi alegerile și mai ales cum să rămâi la putere (...); f) succesul poate fi evaluat printr-o varietate de indicatori – sociologici, psihologici, istorici, politici și socio-economici; h) societatea românească, aflată în procesul formării noii clase politice, trebuie să-și selecteze și propulseze în viața politică lideri autentici, carismatici, competenți, vizionari și eficienți în urmărirea realizării intereselor naționale; valoarea lor garantând dezvoltarea țării; a ne încredința viitorul unor pseudolideri, incompetenți sau rău intenționați înseamnă să ne compromitem viitorul.

3. Legitimitate și legalitate

Concepția dominației legitime, în opinia lui M. Weber, impune luarea în considerație a raportului dintre “credința legitimității și potențialul de justificare a ordinelor, pe de parte, și valabilitatea lor faptică, pe de altă parte.”²¹ Sociologul german (în “Economie și societate”) invocă trei condiții ale legitimității: a) ordinea normativă trebuie instituită pozitiv, prin acordul liber consimțit al membrilor comunității; b) beneficiarii de drept să creadă în legalitatea ei; c) competența procedurilor să fie asigurată de o putere constituțională.

Din nefericire, la nivelul cunoașterii comune, legitimitatea tinde să se confunde cu legalitatea. În timp ce J.J. Rousseau (în “Contractul social”) remarcă că cel care stăpânește “nu este niciodată destul de puternic pentru a rămâne mereu la putere dacă nu transformă forța în drept și supunerea în datorie”, M. Weber îi decodifica mesajul: “forma de legitimitate cea mai accentuată astăzi este credința în legalitate, adică dispoziția de a se supune unor prescripții formale corecte și stabilite”. Pentru ca mai târziu J. Rawls (în “O teorie despre justiție”), pornind de la premisa definirii justiției prin corectitudine, să susțină justețea doar a principiilor “care izvorăsc din acordul unanim al oamenilor”. Situație posibilă doar într-un context contractual idealizat, în care oamenii se comportă ca egali din punct de vedere intelectual.

Punctul de vedere poate cel mai interesant îl regăsim la J. Habermas. În opinia gânditorului german, statul modern se întemeiază pe o ordine normativă instituită pozitiv pe “distincția dintre legalitate și legitimitate”. În cadrul său sunt legale și legitime numai acele “norme care exprimă interese capabile de generalizare”. De unde și concluzia: un stat de drept democratic nu poate pretinde cetățenilor o supunere necondiționată față de ordinea de drept existentă la un moment dat, deoarece el nu-și întemeiază legitimitatea pe legalitate, dimpotrivă legalitatea se fundamentează pe legitimitate. În măsura în care le-

galitatea devine guvernare și substituie legitimitatea, autoritatea se transformă într-o putere formală (Laswell, Kaplan) și “legitimitatea în legalitate formală” (Sartori), iar domnia legii se convertește în domnia prin legi, primul pas spre suprimarea legalității constituționale. Justificarea legitimității prin recurs la legalitate creează confuzii, pot apărea oricând reglementări legale dar care nu sunt legitime (de exemplu, efectele normative ale unei lovituri de stat). Prevalența legalității în raport cu legitimitatea se impune doar în momentul preluării puterii, după care conflictul dintre contestare și autojustificare a unei puteri poate fi tranșat doar de legitimitate, indiferent cât de costisitor ar fi realizarea consensului (unanimitatea wick-selliană – ca regulă de luare a deciziilor). Regula majorității, care legalizează dar nu legitimează, trebuie substituită prin “compromisul prezumtiv îndreptățit” dintre libertate și lege. Întemeierea legitimității pe legalitate conduce la “legalism autoritar”, care tratează orice ieșire din regulile legalității ca violență, concepție combătută de J. Habermas. Tocmai diferența dintre legalitate și legitimitate, susține filosoful german, îndreptățește “nesupunerea civilă”.

4. Contestarea autorității. Dreptul la nesupunere civică

Abordarea relației dintre legitimitate și legalitate impune ca punct de plecare “paradoxul guvernării”, conflictul dintre “nemulțumirile legate de procesul de guvernare și expansiunea (puterii-s.n.) provocată în aceleași procese.”²² Deci “limitarea este – sublinia Lord Acton (în “Eseuri despre religie, politică și morală”) – esențială pentru autoritate. O cârmuire este legitimă numai dacă este limitată în chip real”. Deoarece, completa R.S. Lind, orice extindere a puterii unui grup se face în detrimentul altuia, cantitatea de putere la nivelul sistemului social-politic rămânând permanent constantă. Fapt ce-l determină pe Lord Acton să postuleze în lucrarea evocată ca principii politice: “Ascultarea condiționată și dreptul la rezistență (...)” al celor guvernați. Astfel, “autoritatea a fost, continua autorul, limitată, reglementată și pusă sub supraveghere”.

Absența performanțelor, a randamentului scontat al sistemului politic și al autorității mandatate să gestioneze puterea într-o anumită perioadă de timp generează simptome de contestare a puterii aflate în exercițiu.

Criza de legitimitate – privarea puterii de “consensul cetățenilor” și de nivelul necesar de “loialitate de masă” – se adaugă celorlalte tipuri de criză: economică, de raționalitate, de motivație și se manifestă ca o criză de identitate. Deficitul de legitimitate

“înseamnă că prin mijloace administrative nu se mai pot menține sau produce în măsură necesară structuri normative eficiente în legitimare”.²³ Guvernarea nu presupune și faptul că “managementul de stat” este prezumtiv corect și eficient. Deci nu se poate acorda a priori puterii o imunitate specială față de sancțiune, atunci când, prin acțiunile inițiate, sunt lezate drepturile celor guvernați; puterea nu trebuie să aibă privilegii în raport cu ceilalți membrii ai comunității.

Lipsa de moralitate a guvernanților, ignorarea “contractului social”, obturarea comunicării dintre guvernanți și guvernați, accentuarea procesului de alienare politică fac ca individul să vadă în stat un instrument represiv și arbitrar, de unde și nevoia resimțită de a-și regăsi propria securitate nu în stat, cum ar fi normal, ci în libertatea sa de comportament. Alienarea politică a cetățeanului se amplifică atunci când cei mandatați cu gestionarea puterii își extind autoritatea dincolo de domeniul de competență, în zone care ar trebui să fie rezervate cetățenilor. Risc asupra căruia Lord Acton ne avertiza: “Absolutismul statal (...) este pericolul modern împotriva căruia nici guvernământul reprezentativ, nici democrația nu ne pot apăra (...)”, el a pretins, în numele puterii suverane, să-și exercite autoritatea asupra a orice.

Situația de criză impune opțiunea între ruptură și continuitate, între suținerea vechiului regim și revoluție.²⁴ J. Buchanan pleda, acolo unde se mai pot îndrepta lucrurile, pentru o soluție intermediară: “revoluția constituțională” (schimbări structurale optime, cu care toți cetățenii sunt de acord, din punct de vedere conceptual).

Încrămenirea într-un “legalism autoritar”, întemeierea obstinată a legitimității pe legalitate (sloganul puterii) echivalează cu refuzul dreptului poporului la revoluție, la reacția socială firească a celor guvernați față de tendința de perpetuare a unei puteri alienate. Refuzul fiind justificat atât de deficitul de legitimitate, cât și de natura și caracteristicile puterii politice; poporul, ca titular real al puterii, este îndrituit să-i demită oricând pe cei mandatați dacă și-au încălcat “obligațiile contractuale”. “Revolta celor oprimați, remarca G. Hermet (în “Poporul contra democrației”) este justă”. Contestația acoperă tot spectrul, de la simplul protest la revoluție. Forme susținute și argumentate ca fiind întemeiate chiar de către unii dintre corifeii contractualismului, de la antici la moderni (vezi Mo-dzi, J. Locke etc.).

Distincția dintre revoltă și revoluție este relativă, o revoltă cu obiective finalizate devine revoluție, una eșuată rămâne doar o simplă tentativă de lovitură de stat. O revoluție victorioasă își construiește propria sa legitimitate și legalitate. Riscul, posibilitatea

revoluției induce un raport causal nefiresc, efectul precede cauza; teroarea revoluției limitează preventiv tendințele unei puteri opresive. “Revoluția consideră – nota Fr. Furet (în “Reflecții asupra Revoluției franceze”) – că orice putere executivă este coruptă și corupătoare prin natura ei, pentru că este separată de popor și nu are contacte cu el, deci este privată de legitimitatea sa”. Logic, orice revoluție este ilegală și ilegitimă. Dar dreptul la contestarea puterii este tot atât de natural ca și cel la viață ori la libertate, el subsumându-se dreptului unei comunități de a-și hotărâ singură soarta.

Subscriem la distincția dintre refuluție²⁵ (termen folosit de T.G. Ash pentru definirea evenimentelor din Ungaria, Cehia și Polonia – unde reformele au fost impuse de sus în jos) și revoluție (termen consacrat pentru desemnarea schimbărilor impuse de jos în sus) invocată de R. Dahrendorf în cunoscuta sa lucrare dedicată fenomenului revoluționar european de la începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Indiferent de denumire, termenii au aceeași conotație: schimbarea de sistem, ce presupune renegocierea unui nou “contract social”, chiar cu riscul instalării vremelnice a “junglei hobbesiene”.

J. Habermas (în studiul “Mișcarea de protest și reforma universitară”) introduce o distincție între vulnerabilitatea sistemului (creată prin șubrezierea bazei de legitimare) și criza sistemului (care se poate prelungi atât timp cât nu apare o problemă insolubilă). Simplul “deficit de legitimitate”, remarca gânditorul german, nu conferă unei mișcări caracterul de forță politică în sens revoluționar. Ea capătă acest statut doar în momentul suprapunerii “deficitului de legitimitate” cu o problemă nerezolvabilă, în contextul conturării unui potențial pentru schimbare. Când consimțământul tinde să fie înlocuit de nesupunerea civică față de deciziile instituțiilor puterii, suntem în fața crizei de autoritate (stres politic – sinonim folosit de politologia americană).

NOTE

¹ Rose, R., Mishler, W., Haerpfer, C., *Democrația și alternativele ei*, Iași, Ed. Institutul European, 2003, p. 28, 48.

² Dahl, R., *Democrația și criticii ei*, Iași, Ed. Institutul European, 2002, p. 289.

³ vezi Lefort, C., *Invenția democratică*, București, Ed. Paralela 45, 2002, p. 83; Hermet, G., *Poporul contra democrației*, Iași, Ed. Institutul European, 1989, f.a., p. 48; Dahrendorf, R., *Reflecții asupra revoluției din Europa*, București, Ed. Humanitas, 1993, p. 13.

⁴ Russell, B., *Idealurile politice. Puterea*, Oradea, Ed. Antaios, 2002, p. 247.

⁵ Senellart, M., *Artele guvernării*, București, Ed. Meridiane, 1998, p. 15.

- ⁶ Lardellier, P., *Teoria legăturilor ritualice*, București, Ed. Tritonic, 2003, p. 57.
- ⁷ Sartori, G., *Teoria democrației reinterpretată*, Iași, Ed. Polirom, 1999, p. 148.
- ⁸ *Ibidem*, p. 377-378.
- ⁹ *Ibidem*, p. 181-182.
- ¹⁰ Huntington, S., *Viața politică americană*, București, Ed. Humanitas, 1994, p. 109.
- ¹¹ Buchanan, J.M., *Limitele libertății. Între anarhie și Leviathan*, Iași, Ed. Institutul European, 1993, p. 246.
- ¹² Nozick, R., *Anarhie, stat, utopie*, București, Ed. Humanitas, 1997, p. 180.
- ¹³ Huntington, S., *op. cit.*, p. 284-285.
- ¹⁴ Habermas, J., Probleme de legitimitate în capitalismul târziu, în *Cunoaștere și comunicare*, București, Ed. Politică, 1983, p. 338.
- ¹⁵ apud Furet, Fr., *Reflecții asupra Revoluției franceze*, București, Ed. Humanitas, 1992, p. 21.
- ¹⁶ Brechon, P., *Partidele politice*, Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2004, p. 196, 216-217.
- ¹⁷ vezi Beciu, C., *Comunicarea politică*, Ed. Comunicare.ro, 2002, p. 58-71; Chiru I., *Comunicarea interpersonală*, Ed. Tritonic, 2003, p. 108-112.
- ¹⁸ Herz, J., Legitimacy: can we retrieve it ?, apud M. Dogan, *Sociologie politică*, București, Ed. Alternative, 1999, p. 340.
- ¹⁹ Dogan, M., *op. cit.*, p. 228-229; 326-345.
- ²⁰ Cioran, E., *Schimbarea la față a României*, Ed. Humanitas, 1990, p. 165, 176.
- ²¹ apud Habermas, J., *op. cit.*, p. 337.
- ²² Buchanan, J.M., *op.cit.*, p. 136.
- ²³ *Ibidem*, p. 283
- ²⁴ Furet, Fr., *op.cit.*, p. 21.
- ²⁵ Dahrendorf, R., *op. cit.*, p. 9.

SEMNAL

Simona-Mirela Miculescu

Relații publice din perspectivă internațională

Editura: Polirom

Anul apariției: 2006

Cuprins

Thomas Achelis • Ceyda Aydede • Roland Bless • Richard Linning • Jamie Shea • Lord Watson de Richmond • Dennis Wilcox

Descriere

Odată cu prăbușirea regimurilor comuniste, țările est-europene au intrat într-un proces de restructurare socio-politică ale cărui reperi nu sunt întotdeauna clar delimitate. În aceste condiții, și în România, instituțiile și organizațiile conștientizează tot mai acut necesitatea unei imagini credibile, acordând o importanță din ce în ce mai mare specialiștilor în relații publice.

Lucrarea oferă practicienilor de relații publice soluții la diversele probleme întâlnite în activitatea lor, autoarea (cu o bogată activitate de consilier și diplomat) reunind în volum, pe lângă propria contribuție privind statutul și perspectivele practicienilor de relații publice, texte ale unor reputați specialiști străini în comunicare. Sunt, astfel, evidențiate opinii și experiențe concrete cu privire la provocările cu care se confruntă practicienii de relații publice, secretul succesului individual în sfera relațiilor publice, principalele tendințe din domeniu, dar și o serie de îndrumări adresate celor care vor să devină specialiști în relații publice. ■

Feminismele din Europa de Est.

Între memorie și uitare

ALEXANDRA PETRESCU

The article focuses on the French and Belgian gender studies in order to discover if the feminism in Eastern European countries is a topic of the historical discourse. The paper stresses the importance of published books during 2003-2005 in France and Belgium, centred on the history of international feminism. The conclusion is that the gender studies in the francophone West did not integrate Eastern countries in their approach.

În spațiul francofon occidental studiile de gen se concentrează în ultimii ani pe parcursul feminismului la nivel european și mondial în prima și a doua jumătate a secolului XX. Ne vom opri la câteva cărți apărute în Franța și Belgia între 2003-2005 pentru a vedea dacă în paginile acestora se găsesc informații despre feminismele din Europa de Est. Ne interesează dacă România sau alte țări din Est apar în paginile acestor studii de gen.

Am ales Franța și Belgia pentru analiza noastră pentru că aici au apărut în ultimii trei ani cele mai multe cărți dedicate feminismului european și mondial. Ne vom ocupa doar de cărțile care au ca subiect feminismele, femeile sau genul, și care au apărut sub coordonarea acelorași autori în perioada 2003-2005. Vom începe prin analiza unei cărți publicată la Paris în 2003 și care analizează cetățenia politică a femeilor. Un subiect generos abordat de Bérengère Marques-Pereira, profesoară de Științe Politice la Universitatea Liberă din Bruxelles (Marques-Pereira, 2003).

Cartea *La citoyenneté politique des femmes* dorește să prezinte evoluția cetățeniei politice feminine în Europa și America Latină. Autoarea se ocupă în prima parte a volumului de pașii făcuți în vederea acordării drepturilor politice pentru femei: ea începe cu țările nordice, Danemarca, Norvegia, Suedia, Finlanda și Islanda, primele care acordă pe continentul european drepturi politice femeilor și continuă cu țările anglo-saxone, Anglia și Statele Unite, pentru a se ocupa apoi de Franța și Belgia aflate sub influența codului Napoleon, prezentând la final cazul țărilor aflate sub influența dictaturilor: Portugalia și Spania în Europa Iberică și Argentina, Brazilia, Chile și Mexic în America Latină. Țările din Europa de Est nu

apar însă în acest capitol dedicat includerii politice a femeilor. România ar merita să fie citată din punct de vedere al cetățeniei feminine timpurii, includerea politică parțială realizându-se în 1929. România e una din țările francofone din Europa de Est în care a fost aplicat codul Napoleon dar nu se regăsește printre țările enumerate de Marques-Pereira care se oprește doar la Franța și Belgia. Autoarea nu pomeneste nici o țară din Europa de Est: Ungaria, Bulgaria, Rusia sau Polonia sunt de asemeni ignorate deși Rusia (altă țară francofonă) e un alt caz în care drepturile politice complete sunt obținute timpuriu, în 1917, prin adoptarea cartei privind libertățile femeilor (Rochefort, 1995, pp. 40). Tăcerea asupra feminismelor din Europa de Est nu face decât să fragmenteze istoria și memoria feministă. Procesul de transformare a femeilor în subiecte istorice și de introducere a acestora în discursul istoric se dovedește un eșec atata timp cât unele feminismele sunt ignorate. Însuși feminismul denunță absența corpului femeilor din discursul istoric (De Giorgio, 1998, p. 166), iar autori ca Maurice Agulhon și Michèle Riot-Sarcey cer includerea femeilor în istoria politică (Agulhon, Riot-Sarcey, 1998, p. 110). Toate femeile trebuie introduse în istorie dar neincluderea unora duce la eșuarea proiectului feminist.

În 2004 se prelungește tăcerea asupra feminismelor din Europa de Est. Cel mai important studiu feminist apărut la Paris, *Le Siècle des féminismes*, e rezultatul cecetării a douăzeci și șapte de cadre universitare din Europa, Canada, Maghreb, India și America Latină, sub coordonarea a șase cercetătoare francofone (Gubin, Jacques, Rochefort, Studer, Thébaud, Zancarini-Fournel, 2004). Cartea, produsă a treizeci de ani de cercetare, dorește să acopere întreaga istorie a feminis-

mului pe parcursul unui secol. E o sarcină grea și se pare că imposibil de realizat fiindcă decupajul realizat de autoare e restrans ca arie geografică și ia în calcul doar țările europene occidentale, cele neoccidentale fiind reprezentate doar de Canada, Iran, India, Maghreb și America Latină. Lipsesc țările din Europa Centrală și Orientală, dar și țările din Africa, continentul nord-american sau continentul asiatic. Privirea nu poate cuprinde deci decât o parte a istoriei feminismului, iar cercetarea aceasta parțială e etnocentrică pentru că privilegiază Occidentul și în special Franța și Anglia: din cele douăzeci și cinci de capitole ale volumului douăzeci sunt dedicate Occidentului, cele mai multe fiind analize ale feminismului francez și britanic.

Țările francofone sunt privilegiate în orice abordare colectivă a feminismului dar aceste țări sunt ale Occidentului și nu ale Europei de Est. Deși România e o țară francfonă nici un autor occidental nu pomeneste România printre țările francofone în care feminismul a avut același parcurs ca în Occident. Se recunoaște însă că feminismul din țările Europei de Est s-a manifestat cu deosebită energie în perioada primului val feminist (Gubin, Jacques, Rochefort, Studer, Thébaud, Zancarani-Fournel, 2004, p. 19). Deși recuperarea istoriei femeilor din Est ar trebui să fie un scop al cercetătorilor occidentali, aceștia nu fac decât să-și exprime părerea de rău că nu s-au putut ocupa și de istoria acestei părți a Europei. Memoria feministelor din Est, că ar fi române, poloneze, cehoslovace, maghiare, bulgare, yugoslave, e trecută sub tăcere. Studiile de gen se luptă pentru a reintegra în memoria colectivă istoria feministelor, dar o parte a acestei memorii e neglijată și se pierde. Brigitte Studer (profesoară de istorie contemporană la Universitatea din Berna) și Françoise Thébaud (profesoară de istorie contemporană la Universitatea din Avignon) vorbesc în această carte despre evoluția istoriei feministe, despre trecerea de la non-obiect la obiect al istoriei, despre transformarea istoriei compensatorii a feminismului într-o istorie critică a acestuia, despre constituirea unei memorii și transmiterea unei istorii (Studer, Thébaud, 2004, pp. 27-45). Feminismul se află "între istorie și memorie", dar recuperarea fragmentară a feminismului nu înseamnă decât prezentarea unei istorii incomplete. Cercetarea din țările francofone occidentale nu acordă importanță zonei de est care a intrat într-un con de umbră după cel de-al Doilea Război Mondial.

Singura autoare care face o referire la țările din Europa de Est pe parcursul acestui volum de 463 de pagini este Mathilde Dubesset, conferențiară de istorie contemporană la Institutul de studii politice din Grenoble. În finalul capitolului său despre cetățenie și paritate în țările Europei Occidentale, autoarea se oprește

la situația țărilor din Europa centrală și orientală, fiind singura referire din volum la țările ex-comuniste (Dubesset, pp. 269-282). Mathilde Dubesset consideră că există semnale mai puțin încurajatoare în ceea ce privește cetățenia femeilor în țările din Europa de Est. Deși dispariția comunismului e văzută ca o victorie a democrației, există și consecința negativă: prezența femeilor în adunările legislative e redusă, șomajul obligându-le să se retragă în spațiul privat. Dorința de libertate a popoarelor din estul Europei se traduce, potrivit autoarei, printr-o regresie a drepturilor femeilor și deci a cetățeniei feminine. În plus, femeile din Est sunt uneori victimele rețelelor de prostituție care le transformă în adevărate sclave. "Suntem deci foarte departe de exercitarea elementară a cetățeniei", concluzionează Mathilde Dubesset (Dubesset, 2004, p. 280). Poate acesta e și motivul pentru care țările din Europa de Est nu își găsesc locul în paginile cercetătorilor occidentali, dar nu vedem motivul pentru care studiile de gen ar ignora acțiunile din România pentru obținerea cetățeniei politice a femeilor. Dubesset vorbește despre anul obținerii drepturilor politice pentru femei în Albania, Bulgaria și Iugoslavia, dar nu și în România. România nu apare nici măcar o singură dată în paginile acestei cărți, deși prințesa Alexandrina Cantacuzino a fost vicepreședintă a Consiliului internațional al femeilor (CIF) în 1925. Aceeași constatare se poate face în cazul Ungariei: activitatea feministă în această țară e ignorată, deși contesa Chlotilde Apponyi a fost și ea vicepreședintă a CIF în 1936. Cu asemenea figuri marcante pe plan internațional ne mirăm cum mișcarea feministă din România și Ungaria nu a fost luată în considerare nici măcar într-o simplă enumerare a țărilor unde s-au acordat drepturi politice pentru femei.

Un alt autor din *Le Siècle des féminismes*, Steven C. Hause, profesor la Universitatea Washington din Saint-Louis, dedică un capitol sufragiului și reprezentării politice a femeilor între 1920 și 1940 (Hause, 2004, pp. 179-193). El trece în revistă țările unde a fost obținut dreptul de vot parțial în perioada 1915-1929, enumerând Danemarca, Rusia, Anglia, Statele Unite și ajungând până la India unde un vot restrans a fost acordat în 1929. Dar votul parțial pentru comună a fost acordat și în România în 1929. Cu toate acestea autorul preferă să dea ca exemplu India. Din înșiruirea de state care au adoptat sufragiul feminin după cel de-al Doilea Război Mondial România e și de această dată uitată.

Dacă țările francofone din Europa de Est nu intră decât parțial în discursul istoric al autorilor, ocupând cateva randuri, țările francofone din Maghreb (Tunisia, Algeria, Maroc) ocupă însă un loc important

și un întreg capitol le este dedicat (Daoud, 2004, pp. 371-383).

În 2005 Éliane Gubin (profesoară de istorie la Universitatea Liberă din Bruxelles, una dintre coordonatoarele volumului despre secolul feminismelor) lansează la Bruxelles, împreună cu altă cercetătoare, Leen Van Molle (profesoară de istorie la Universitatea Catolică din Louvain), o carte despre istoria Consiliului internațional al femeilor (Gubin, Van Molle, 2005). Cartea *Des femmes qui changent le monde. Histoire du Conseil international des femmes* are meritul de a fi prima care se ocupă de arhivele Secretariatului general al Consiliului internațional al femeilor. Catherine Jacques, (asistentă în istorie la Universitatea Liberă din Bruxelles, o altă coordonatoare a volumului despre secolul feminismelor) se regăsește în paginile acestei cărți, fiind una dintre cele patru cercetătoare care au lucrat în Centrul de Arhive pentru Istoria Femeilor din Bruxelles. Pentru a justifica lipsa din discursul istoric a feminismelor din Europa de Est, autoarele se referă la ieșirea din scenă a acestor feminismes după 1945. Dispariția Consiliilor naționale ale femeilor din țările supuse comunizării a însemnat dispariția legăturii între feminismul occidental și cel răsăritean. Nu exista mijlocul de comunicare cu aceste țări despărțite de Occident prin cortina de fier, dar nu se poate justifica trecerea sub tăcere a evoluției feminismelor din aceste țări înainte de intrarea sub sfera de influență sovietică. În prezentarea istoriei Consiliului internațional al femeilor autoarele volumului folosesc resursele Arhivelor din Bruxelles unde se găsesc documente ale Secretariatului Consiliului, dar și corespondența principalelor feministe membre ale organizației.

Prințesa Alexandrina Cantacuzino, reprezentanta Consiliului Național al femeilor Române la Consiliul internațional și vicepreședintă a Consiliului internațional între 1925-1927 e pomenită doar de trei ori pe parcursul celor 243 de pagini: în momentul enumerării feministelor care au condus Consiliul (Beyers, 2005, p. 73), în momentul în care feminista se exprimă contra atacului Japoniei asupra Manciuriei în 1932 (Jacques, Lefebvre, 2005, p. 121) și în momentul în care se enumeră feministe care nu mai fac parte din Consiliu după 1945 (Jacques, Lefebvre, 2005, p. 179). În schimb, alte personalități francofone ale Consiliului apar de mai mult de trei ori în cuprinsul volumului: franțuzaica Laura Dreyfus-Barney apare de 25 de ori, belgiana Marthe Boël, contemporană cu Alexandrina Cantacuzino, apare de 21 de ori, franțuzaica Avril de Sainte-Croix de 12 ori, elvețianca Pauline Chaponnière-Chaix de 8 ori. Desigur am putea explica importanța care se acordă acestor feministe prin prisma funcțiilor pe care le-au deținut în Consiliu:

Marthe Boël e președintă a Consiliului internațional al femeilor între 1936-1947, Avril de Sainte-Croix este președinta Comisiei permanente de Morală socială timp de 32 de ani, Pauline Chaponnière-Chaix e în 1922 primul ofițer de legătură al Consiliului internațional pe lângă organisme internaționale de la Geneva, iar Laura Dreyfus-Barney e ofițerul de legătură al Consiliului în 1953 și reprezentantă permanentă la Națiunile Unite. Dar nici rolul Alexandrinei Cantacuzino pe plan internațional nu poate fi neglijat. Credem că autoarele istoriei Consiliului internațional al femeilor au acordat prea puțină importanță feministei din România deși aceasta s-a aflat în structurile de conducere a CIF, a reprezentat România la Națiunile Unite și a fost creatoare în 1923 a Micii Înțelegeri Feminine care reunea România, Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia și Grecia. Alexandrina Cantacuzino este o feministă activă pe plan internațional și participă la toate manifestările importante din epocă: o găsim de exemplu în 1923 la Congresul Alianței pentru Sufragiu, la Roma, unde pronunță un discurs în limba franceză despre dreptul de vot la comună pentru femeile din România (Cantacuzino, 1928, pp. 313-317). Vizibilitatea pe scena publică internațională a Alexandrinei Cantacuzino nu poate fi negată. Deși cercetătoarele au avut la dispoziție un fond de arhive ce conținea și corespondența Alexandrinei Cantacuzino, ele au analizat doar corespondența președintelor CIF, a reprezentantelor permanente la Națiunile Unite și a membrilor biroului CIF.

La baza alegerii anumitor personaje feminine din CIF a stat cu siguranță longevitatea acestora în anumite funcții, dar dacă cercetătoarea Leen Beyers, autoarea a trei capitole din volum, ar fi avut informații în plus despre feminista din România, nu ar mai fi insistat pe angajamentul social și non-politic al conducătoarelor organizației. Leen Beyers se referă la Marthe Boël (președintă între 1936-1947) și Pnina Herzog (președintă între 1997-2004) care preferă să servească societatea decât să se implice în activități politice, și generalizează considerand că angajamentul feministelor din Consiliul internațional era (și continuă să fie) social și nu politic (Beyers, 2005, pp. 82-83). La Alexandrina Cantacuzino însă angajamentul politic e prioritar: româncea creează Gruparea Femeilor Române în 1929 ce are un program politic și devine chiar consilieră la primăria sectorului I București în 1930, continuând să fie în același timp membră a Consiliului internațional. Cercetătoarea belgiană consideră de asemenea că femeile implicate în politică și cele radicale nu erau atrase de CIF pentru că programul organizației era generalist și cerea un angajament benevol în domeniul social (p. 93). Alexandrina Cantacuzino devine

însă o femeie politică radicală, cerând în 1933 reformarea Senatului din România în spirit corporatist italian, iar în 1937 căsătorii eugenice între români și românce. Acestea însă nu o împiedică să-și continue activitatea filantropică prin intermediul Societății Naționale Ortodoxe a Femeilor Romane pe care o conduce din 1916 până în 1941. Concluziile greșite ale cercetătoarei rezultă din necunoașterea activității unei feministe ca Alexandrina Cantacuzino.

Figura Alexandrinei Cantacuzino rămâne deci în umbra istoriei și apare doar pentru câteva momente pentru a reînvia amintirea unei personalități care poate fi cunoscută și care se dorește descoperită prin intermediul Centrului de Arhive pentru Istoria Femeilor din Bruxelles. Aceeași soartă a uitării e împărtășită și de celelalte feministe din Europa de Est: conțesa maghiară Clotilde Apponyi, președintă a Consiliului Național al Femeilor Ungare și vicepreședintă a CIF în 1936 e menționată tot de trei ori în cuprinsul cărții. Două din aceste mențiuni sunt făcute la aceleași pagini la care e menționată și Alexandrina Cantacuzino: în momentul enumerării președintelor și vicepreședintelor CIF și în cel al enumerării personalităților feministe care s-au stins din viață după cel de-al Doilea Război Mondial. Cea de a treia mențiune privește activitatea de jurnalistă a contesei maghiare și nu ocupă decât două rânduri (Beyers, 2005, p. 82). E o coincidență interesantă cum două feministe marcante pe plan internațional, ambele provenind din Europa de Est, ambele președinte ale consiliilor naționale și vicepreședinte ale Consiliului internațional, sunt pomenite de două ori în același context. O părere de rău se naște când descoperim cât de puțin spațiu au acordat cercetătoarele belgiene acestor două feministe din Europa de Est. Retrasând istoria unei organizații internaționale în care aceste două femei au jucat un rol esențial la timpul lor, ni s-ar fi părut normal să se dedice un capitol acțiunilor acestor două feministe.

Despre consiliile din Letonia, Lituania, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria, aflăm dintr-un document al Laurei Dreyfus-Barney că au fost active pe plan național și internațional înainte de al Doilea Război Mondial (Beyers, 2005, p. 49). Nu ni se spune însă nimic despre această activitate.

A vorbi despre francofonie înseamnă pentru autorii occidentali a vorbi despre doar câteva țări francofone, unde limba franceză e limba oficială. Există chiar autori ca belgianul Marc Mayer care vorbesc doar de Belgia și Franța atunci când invocă francofonia (Mayer, 2005). În discursul despre francofonie țările din Europa de Est nu pot să ocupe un loc fiindcă ele nu au ca limbă oficială limba franceză. Presupunem

că acesta este motivul pentru care atunci când se vorbește de gen și politică în francofonie exemplele alese sunt Elveția, Franța, Belgia și Canada. Bérengère Marques-Pereira coordonează în 2005 împreună cu Petra Meier, profesoară de știință politică la Universitatea Liberă din Bruxelles, un volum care se ocupă de gen și știința politică în Belgia și în francofonie (Marques-Pereira, Meier, 2005). Cea mai mare parte a volumului *Genre et politique en Belgique et en francophonie* e dedicată Belgiei căreia i se consacră patru capitole, pentru ca francofoniei să i se acorde doar un singur capitol. Francofonia e reprezentată în această carte de Franța (Mossuz-Lavau, 2005, pp. 127-137), Elveția francofonă (Parini, 2005, pp. 139-148), Quebec și Canada francofonă (Jenson, 2005, pp. 149-162). După cum observăm, francofonia e redusă la aceste trei țări, fără ca autorii să facă referire la alte țări francofone din alte zone geografice.

Concluzia e că feminismele din Europa de Est nu sunt un subiect istoric în cercetarea occidentală franceză și belgiană a ultimilor ani. Dacă aceste țări apar în paginile cărților ele sunt doar subiect al unei enumerări, dar nu și al unei analize. Bérengère Marques-Pereira scrie în 2003 despre cetățenia politică a femeilor și în 2005 despre gen și francofonie fără a pomeni măcar o dată România sau altă țară estică. Éliane Gubin e coordonatoare în 2004 și 2005 a unor volume care se ocupă de secolul feminismelor și istoria Consiliului internațional al femeilor: în primul volum se face referire la trei țări din Europa de Est, Albania, Bulgaria și Iugoslavia, dar nici un cuvânt despre România sau altă țară estică. În cel de al doilea volum trimiterile la România și Ungaria se fac prin intermediul feministelor Alexandrina Cantacuzino și Clotilde Appony. Deși România, la fel ca Rusia sau Bulgaria sunt țări francofone, ele nu au intrat în sfera de interes a cercetătorilor francofoni.

Dacă analizăm cărțile din punct de vedere al conținutului, putem observa că cercetarea e concentrată asupra drepturilor politice ale femeilor în Europa și în lume, cu excepția istoriei Consiliului internațional al femeilor, care prezintă acțiunile cu caracter social ale organizației. Autorele sunt interesate mai ales de gen și politică, iar tendința generală e deci de a urmări istoria feminismului în legătură cu politica, continuând astfel linia cercetărilor începute în anii '90 în Franța. Genul și politica sunt și astăzi două elemente cheie ale studiilor de gen pentru că "feminismul și politica sunt strans legate" (Rochefort, 1998, p. 199) și pentru că "feminismul însuși e un act politic" (Chaperon, 1998, p. 210).

Deși perspectiva comparativă a fost propusă

încă din 1995 în Franța (Rochefort, 1995, pp. 21-45), cercetătorii nu au adoptat-o. Regăsirea țărilor din Est ar însemna întregirea unei istorii care e în clipa de față fragmentată. Credem că datorită cercetătorilor occidentali francofoni e să integreze trecutul acestor țări în istoria Europei, pentru că înțelegerea prezentului nu se poate face fără cunoașterea trecutului.

BIBLIOGRAFIE

- AGULHON, Maurice, RIOT-SARCEY, Michèle (1998), "Questions et questionnements", în Sohn, Anne-Marie, Thélamon, Françoise (colloque organisé), *L'Histoire sans les femmes est-elle possible?*, Paris: Librairie Académique Perrin, pp. 107-112.
- BEYERS, Leen (2005), "Les dirigeantes du CIF. Un réseau d'élites féminines", în Gubin, Éliane, Van Molle, Leen, *Des femmes qui changent le monde. Histoire du Conseil international des femmes*, Bruxelles: Éditions Racine, pp. 67-94.
- BEYERS, Leen (2005), "Le CIF et ses conseils nationaux. Une formidable expansion séculaire", în Gubin, Éliane, Van Molle, Leen, *Des femmes qui changent le monde. Histoire du Conseil international des femmes*, Bruxelles: Éditions Racine, pp. 45-66.
- CANTACUZINO, Alexandrina (1928), *Cincisprezece ani de muncă socială și culturală. Discursuri, conferințe, articole, scrisori*, București: Tipografia românească.
- CHAPERON, Sylvie (1998), "Reprenre l'histoire du féminisme", în Sohn, Anne-Marie, Thélamon, Françoise (colloque organisé), *L'Histoire sans les femmes est-elle possible?*, Paris: Librairie Académique Perrin, pp. 205-215.
- DAOUD, Zakya (2004), "Politique et féminismes au Maghreb", în Gubin, Éliane, Jacques, Catherine, Rochefort, Florence, Studer, Brigitte, Thébaud, Françoise, Zancarini-Fournel, Michelle, *Le Siècle des féminismes*, Paris: Les Éditions de l'Atelier/Éditions Ouvrières, pp. 371-383.
- DE GIORGIO, Michela (1998), "Le genre prend corps", în Sohn, Anne-Marie, Thélamon, Françoise (colloque organisé), *L'Histoire sans les femmes est-elle possible?*, Paris: Librairie Académique Perrin, pp. 165-171.
- DUBESSET, Mathilde (2004), "De la citoyenneté à la parité", în Gubin, Éliane, Jacques, Catherine, Rochefort, Florence, Studer, Brigitte, Thébaud, Françoise, Zancarini-Fournel, Michelle, *Le Siècle des féminismes*, Paris: Les Éditions de l'Atelier/Éditions Ouvrières, pp. 269-282.
- GUBIN, Éliane, JACQUES, Catherine, ROCHEFORT, Florence, STUDER, Brigitte, THÉBAUD, Françoise, ZANCARINI-FOURNEL, Michelle (2004) (sous la direction de), *Le Siècle des féminismes*, Paris: Les Éditions de l'Atelier/Éditions Ouvrières.
- GUBIN, Éliane, VAN MOLLE, Leen (2005) (sous la direction), *Des femmes qui changent le monde. Histoire du Conseil international des femmes*, Bruxelles: Éditions Racine.
- HAUSE, C. Steven (2004), "Suffrage et représentation politique des femmes (1920-1944)", în Gubin, Éliane, Jacques, Catherine, Rochefort, Florence, Studer, Brigitte, Thébaud, Françoise, Zancarini-Fournel, Michelle, *Le Siècle des féminismes*, Paris: Les Éditions de l'Atelier/Éditions Ouvrières, pp. 179-193.
- JACQUES, Catherine, LEFEBVRE, Sylvie (2005) "Dans le sillage de l'ONU. Restructuration et nouveaux modes d'action de 1945 à nos jours", în Gubin, Éliane, Van Molle, Leen (sous la direction), *Des femmes qui changent le monde. Histoire du Conseil international des femmes*, Bruxelles: Éditions Racine, pp. 121-148.
- JACQUES, Catherine, LEFEBVRE, Sylvie (2005), "Du pacifisme à l'action humanitaire", în Gubin, Éliane, Van Molle, Leen (sous la direction), *Des femmes qui changent le monde. Histoire du Conseil international des femmes*, Bruxelles: Éditions Racine, pp. 171-194.
- JENSON, Jane (2005), "L'analyse des femmes et du genre au Québec et au Canada francophone", în Marques-Pereira, Bérengère, Meier, Petra (2005) (eds), *Genre et politique en Belgique et en francophonie*, Louvain-La-Neuve: Éditions Bruylant-Academia, pp. 149-162.
- MAYER, Marc (2005), *Les laïcités en francophonie*, Bruxelles: Éditions Labor.
- MARQUES-PEREIRA, Bérengère (2003), *La citoyenneté politique des femmes*, Paris: Armand Colin.
- MARQUES-PEREIRA, Bérengère, MEIER, Petra (2005) (eds), *Genre et politique en Belgique et en francophonie*, Louvain-La-Neuve: Éditions Bruylant-Academia.
- MOSSUZ-LAVEAU, Janine (2005), "Genre et science politique en France", în Marques-Pereira, Bérengère, Meier, Petra (2005) (eds), *Genre et politique en Belgique et en francophonie*, Louvain-La-Neuve: Éditions Bruylant-Academia, pp. 127-137.
- PARINI, Lorena (2005), "Science politique et genre en Suisse francophone", în Marques-Pereira, Bérengère, Meier, Petra (2005) (eds), *Genre et politique en Belgique et en francophonie*, Louvain-La-Neuve: Éditions Bruylant-Academia, pp. 139-148.
- ROCHEFORT, Florence (1995), "L'accès des femmes à la citoyenneté politique dans les sociétés occidentales. Essai d'approche comparative", în Riot-Sarcey, Michèle (dir), *Démocratie et Représentation*, Paris: Éditions Kimé, pp. 21-45.
- ROCHEFORT, Florence (1998), "Réflexions à propos de l'histoire du féminisme", în Sohn, Anne-Marie, Thélamon, Françoise (colloque organisé par), *L'Histoire sans les femmes est-elle possible?*, Paris: Librairie Académique Perrin, pp. 195-201.
- STUDER, Brigitte, THÉBAUD, Françoise (2004), "Entre histoire et mémoire", în Gubin, Éliane, Jacques, Catherine, Rochefort, Florence, Studer, Brigitte, Thébaud, Françoise, Zancarini-Fournel, Michelle, *Le Siècle des féminismes*, Paris: Les Éditions de l'Atelier/Éditions Ouvrières, pp. 27-45.

ALEXANDRA PETRESCU - Doctorandă în Stiințe Politice la Universitatea București, master în Stiințe Politice la Universitatea București, Diplomă de Studii Aprofundate în Stiințe Politice (DEA) la Universitatea Liberă din Bruxelles.

Multiculturalism și democrație liberală

COSTICĂ DUMBRAVĂ

This essay points out the idea that discourses and practice of multiculturalism outside the framework of liberal democracy are impracticable. Analysing the two main sources of the ideology of diversity – the success of the theoretical field of cultural studies and the reorientation of the ideology of socialism – we argue that, in many cases, the discourse of multiculturalism unfolds itself as a political exploitation of the empirical state of multiculturalism. Beyond theory, multicultural arrangements – compatible with a revised version of liberal democracy – are called to take the tests of efficiency and adequacy in particular societal contexts.

Multiculturalism și multiculturalitate

Multiculturalismul reprezintă una dintre cele mai celebre și controversate tematici ale timpului nostru. Terminația în “-ism”, trădează dintru început o pretenție epistemologică, prin avansarea unei paradigme explicative a unor stări de fapt, și una ideologică prin promisiunea unor scheme teoretice și practice de restructurare a realității.

În speranța decelării unei poteci în hățișul teoretic apărut în jurul multiculturalismului, o distincție primară trebuie să fie operată, anume între dimensiunile descriptivă și normativă a termenului. Acesta desemnează atât o stare de fapt – aceea a diversității culturale inerente oricărei societăți moderne – cât și o ideologie a diversității dezvoltată prin politizarea progresivă a identității și a culturii, această dublă semnificație creând, întocmai precum în cazul termenului “istorie” (însușirea evenimentială și știință asupra acesteia) numeroase confuzii și controverse. Pentru o mai mare claritate s-a propus folosirea cuplului analitic multiculturalitate/multiculturalism, delimitând între “an empirical demographic condition referring to a society (...) having two or more ethnic groups” (o condiție demografică empirică corespunzând unei societăți în care există două sau mai multe grupuri etnice – trad. mea) și “a normative critique of the public sphere that are seen as injuring and depriving a cultural minority of its rights” (o critică normativă a ideii de sferă publică văzută ca obstrucționând și deprivând o minoritate culturală de drepturile sale – trad. mea) (Tiryakian, 2004: 4,9). Distincția trebuie reținută pentru utilitatea sa, păstrând o

rezervă față de speranța în posibilitatea unei descrieri “pure”, neideologizate, a realității (multiculturale), precum și față de acuza critică a artificialismului subversiv, nerealist, ce ar sta în spatele discursului multicultural.

Dacă multiculturalismul desemnează un mă-nunchi de idei relativ noi, dezvoltate în contextul unei mișcări mai largi de redefinire a filosofiei occidentale (depășirea obiectivismului modernist, abandonarea autonomismului etc), multiculturalitatea, în accepțiunea reductivă de diversitate etno-culturală, reprezintă o condiție a celei mai mari majorități a societăților umane în tot decursul istoriei. Dar ce a determinat ca o realitate, relevantă în principal dintr-o perspectivă demografică și socială să fie percepută ca fiind esențialmente politică, ca modul în care se face raportarea la aceasta să devină un indicator al echității și justiției unui sistem politic? Cu alte cuvinte, când multiculturalitatea devine multiculturalism?

Cultură și socialism

Dezvoltarea ideologiei diversității promovate de multiculturalism, deși imposibil de separat de contextul socio-economic al societăților democratico-liberale intrate în era post-industrială, trebuie înțeleasă și ca punct de întâlnire a două mișcări în plan teoretico-ideologic: (1) interesul crescut pentru domeniul culturii, ca matrice explicativă a acțiunilor și comportamentului “neeconomic” al individului – interes survenit ca urmare a demonizării conceptului de “rasă” și a slăbirii în forță a celui de “națiune” (2) încercarea de adaptare a filosofiei socialiste după

eșecul său instituțional prin identificarea unor noi antagonisme și relații de putere, pe teritoriul încă maleabil al culturii și identității.

Ce desemnează conceptul de “cultură”? De ce atât de multe dezbateri și chiar conflicte violente se poartă în numele sau în relație cu acesta? Cercetări recente din câmpul sociologiei și antropologiei au amendat concepția clasică a culturii ca ansamblu compact și invariabil de caracteristici împărtășite de un grup etnic/național (primordialism), subliniind caracterul artificial, relațional al oricărei culturi. În tot cazul, cultura este un termen la modă, “if ‘race’ is now a suspect word, ‘culture’ by contrast is a vaunted, celebrated one, still strongly associated emotionally and nostalgically with a distinctive way of life which, despite all its deficiencies, speaks directly to individuals’ sense of identity and belonging” (dacă “rasa” a devenit un cuvânt suspect, prin contrast, cel de “cultură” este adoptat și celebrat, încă puternic asociat emoțional și nostalgic cu un mod distinctiv de viață care, în ciuda deficiențelor sale, se adresează direct sensului identității și apartenenței indivizilor – trad. mea) (Watson, 2000: 2).

Valorizarea politică a unor termeni precum “cultură”, “identitate”, “recunoaștere” (Tylor, 1999) nu poate fi disociată de exercițiile de supraviețuire ale ideologiei socialiste, în condițiile falimentului marxismului de stat. O tematică similară – preocuparea pentru egalitate, opoziția până la anarhism față de stat sau orice structură hegemonică – trădează relația privilegiată dintre multiculturalism și socialism, modul în care “ideea socialistă a reușit să migreze spre noul său sediu: activismul multicultural, propaganda ecologică, cultul democrației juridice și guerilla anti-globalizare” (Ungureanu, 2006: 4). Încă o dată, după atenuarea în importanță a problemei sociale, muncitorești a secolului al XIX lea (prin dezvoltarea unei matrici instituționale inclusive bazate pe drepturi cetățenești) societățile occidentale se găsesc astăzi în fața unei provocări majore, de această dată de natură culturală. Soluțiile practice (aranjamente democratice, măsuri nediscriminatorii, legalism, monoculturalism) și teoretice (drepturi formale, separația public/privat, neutralitate culturală a statului) liberale sunt contestate ca fiind insuficiente sau chiar ipocrite, principiul egalității procedurale întreținând în fapt o inegalitate structurală tacită și acceptată.

Cât din această preocupare pentru aspectele culturale, identitare vizează efectiv spațiul culturii și cât reprezintă o formă voalată de a accesa resurse și avantaje economice, rămâne o chestiune deschisă. Această remarcă devine cu atât mai complicată cu cât e tratată din chiar perspectivă multiculturală care, în

bună tradiție stângistă, nu dorește să separe îndreptățirea și dreptul la anumite resurse simbolice (demnitate, recunoaștere) sau materiale (proprietate) de chiar exercițiul și asigurarea efectivă a beneficiului acestor drepturi. Nu suntem mai aproape de rezolvarea acestei tensiuni dintre drepturi negative și pozitive, decât eram acum câteva secole în timpul ascensiunii gândirii socialiste. Diferența esențială este aceea a cadrului general al discuției: dacă primii socialiști se ridicau împotriva sistemului democratic capitalist avansând soluții neliberale, “super-democratice” sau anarhice, marea majoritate a multiculturaliștilor de astăzi acționează în chiar interiorul sistemului democrației liberale, recunoscându-i virtuțile dar amendându-i limitele.

Pe scurt, ne referim la multiculturalism ca desemnând trei aspecte inter-relaționate dar distincte: critică a naționalismului cultural, filosofie socială și politică publică (Tiryakian, 2004: 9-13). Prima – prin deconspirarea logicii hegemonice a statului național monocultural, a doua – prin crearea unui spațiu teoretic necesar unei cotituri paradigmatică la nivelul valorilor sociale și politice (legitimarea unor valori precum recunoaștere, alteritate sau diferență) produc o justificare uneori *ex-ante* a ultimei – măsuri multiculturale concrete de gestionare a diversității etno-culturale.

Premise liberale ale multiculturalismului

Multiculturalismul este un concept indisolubil legat de cadrul teoriei și practicii democrației liberale. Ca teorie politică, acesta presupune existența unui sistem politic stabil și relativ puternic (statul național), în fața sau împotriva căruia să emită revendicări în speranța că acestea pot fi, cel puțin parțial, rezolvate.

Teoria liberală se bazează, printre altele, pe ideea asocierii libere dintre indivizi și a neutralismului cultural al statului. Comunitățile tradiționale, ce nu se întemeiază pe un acord explicit între indivizi liberi și autonomi, sunt privite cu suspiciune. Statul, ca matrice formal-legală ce delimitează regulile și limitele “jocului” social, este sărăcit de orice determinare culturală, raționalitatea sa originară permițându-i să asigure un tratament nediferențiat tuturor cetățenilor. Practica statelor democratic-liberale, așa cum ni se înfățișează la nivelul statelor occidentale (statul american și statele vest-europene) în ultimele două secole scapă purismului teoriei liberale prin suportul nedisimulat acordat comunităților naționale majoritare (monoculturalismul de stat) și diferențierea între categorii de cetățeni după criterii etnice, religioase sau culturale. Această dihotomie dintre teoria și practica liberală dă măsură lipsei de realism a ideologiei

liberale, așa-zise “clasice” care, nu mai mult decât alte ideologii, s-a lăsat sedusă de raționalismul și utopismul artificialist al “luminilor”. Două precizări trebuie însă făcute: (1) un stat liberal pur, condus de doctrinari liberali consecvenți, nu a funcționat nicăieri și (2) istoria statelor europene în ultimele secole a fost marcată de probleme și provocări la care teoreticienii au trebuit să se adapteze din mers (aparitia naționalismului în determinările sale complexe – economice politice și culturale, în sec XIX, presiunile sub- și supra-naționale specifice unor filosofii revendicaționiste post-etatice, post-moderne în sec XX). Acesta este și motivul pentru care soluții ad-hoc multiculturale au fost adoptate la nivel local sau sectorial ca răspuns la anumite probleme practice legate de existența diferențelor etnice și culturale, chiar înaintea apariției unei teorii alternative multiculturale propriu-zise și pe fondul unei ignoranțe inexplicabile a teoriei liberale în această chestiune (Kymlicka, 2005).

Multiculturalismul ca filosofie socială legitimă este greu de justificat în afara unei paradigme general-liberale, noțiune ce implică acceptarea ideilor de drepturi și libertăți individuale, democrație politică, stat de drept, chiar dacă acestea nu sunt scutite de reconsiderări critice. George Schopflin identifică patru premise liberale ale multiculturalismului: (1) acceptarea democrației ca cel mai eficient instrument de rezolvare a conflictelor interetnice, (2) presupoziția de bună credință acordată celorlalți indivizi, posibil de consolidat într-un mediu specific democratic, (3) acceptarea și respectarea normelor statului (4) conceperea multiculturalismului ca o soluție viabilă de rezolvare a problemelor ridicate de existența diferențelor culturale, sub forma unui retuș coerent cu tradiția democrației liberale (Schopflin în Frunză, 2003: 67).

O problemă a limitelor

Departat de a fi neproblematică, relația dintre multiculturalism și liberalism reiterează dezbateri istorice cu privire la raportul dintre individ și comunitate, rolul statului în viața indivizilor, rolul valorilor și virtuților în societate. În centrul dezbaterii asupra multiculturalismului se situează relația antinomică dintre drepturile comunitare și libertățile individuale.

Ca teorie asupra drepturilor minorităților, multiculturalismul se raliază unei ofensive mai largi împotriva unor mituri moderniste, în speță împotriva unor invenții ale filosofiei politice liberale precum neutralitatea statului, dreptate procedurală, privatitate. Will Kymlicka vorbește despre o primă victorie câștigată de susținătorii teoriilor multiculturale, anume aceea a impunerii drepturilor minoritare ca ins-

trument teoretic valid și perfect justificabil în cadrul unei teorii revizuite a democrației liberale.

Drepturile minorităților sunt legitime dacă sunt privite ca “răspuns defensiv la crearea națiunii de către stat” (Kymlicka, 2005: 10). Ele răspund unei anumite cerințe de echitate culturală, prin faptul că vin să ofere grupurilor minoritare, chiar dacă tardiv, instrumente de promovare a propriei identități similare celor de care a beneficiat grupul dominant în trecut: suportul activ al statului sau circumstanța de excepționalitate, măsuri discriminatorii (pozitive). O anumită incoerență poate fi sesizată aici între vehemența critică împotriva teoriilor și politicilor monoculturale, naționaliste care au obstrucționat dezvoltarea grupurilor minoritare și revendicările autonomiste ale acestora din urmă ce nu par a depăși prea mult logica esențialistă atribuită “opresorului”.

Pericolul enclavizării grupurilor și a pierderii controlului asupra reglementărilor interne este una dintre rezervele fundamentale cu care este întâmpinată orice revendicare multiculturalistă. Orice libertate de autonomie acordată grupurilor – practic, elitelor tradiționaliste ale acestora – reprezintă un motiv de îngrijorare asupra supraviețuirii libertăților fundamentale din chiar interiorul acestora. Un exemplu revelator ni-l oferă paradoxurile ivite din practica pluralismului legal în Statele Unite, prin care sentințe penale au fost eludate prin invocarea determinărilor culturale (crime pasionale rămase nepedepsite pe motivul că autorul a administrat o sancțiune nu doar justă dar imperativă pentru supraviețuirea culturii sale), după logica lui “my culture made me do it!” (cultura mea m-a determinat să acționez astfel! - trad. mea). În același sens, critica feministă asupra multiculturalismului scoate în evidență modul în care acordarea drepturilor colective se răsfrânge într-un mod negativ asupra relațiilor de gen din cadrul grupurilor – antifeministe prin tradiție. Orice autoritate care investește un grup cu putere de auto-nomie trebuie să aibă pregătit un răspuns plauzibil la întrebarea ridicată de Okin - “what should be done when claims of minority cultures or religious clash with the norm of gender equality that at least formally endorsed by liberal states?” (ce e de făcut atunci când revendicările minorităților culturale sau religioase vin în contradicție cu norma egalității asumată cel puțin la nivel formal de către statele liberale?) (Okin, 2000: 9).

Multiculturalismul, în dimensiunea sa filosofic-culturală, presupune reordonarea spațiului public în vederea valorizării tuturor culturilor și modurilor de viață prezente într-o societate politică indiferent de numărul celor care le împărtășesc prin promovarea

unor schimbări de mentalitate atât în rândul populației majoritare, cât și a celor minoritare în scopul asigurării egalității în demnitate. Ori, pentru ca o cultură/grup să poată accesa această “subvenționare” a demnității, trebuie să se angajeze într-un proces de re-definire identitară. Consolidarea gândirii autonome a grupurilor, în lumina temerilor că aceasta va degenera în segregacionism este principala hibă atribuită aranjamentelor multiculturale. Din acest motiv o abordare bazată pe ideea de interculturalitate își propune să deschidă granițele culturale în speranța constituirii unui spațiu al dialogului și al respectului reciproc. În realitate, nu se poate concepe interculturalitatea fără multiculturalitate, aceste noțiuni fiind corelate logic, funcționând ca “fețele aceleiași monede” care asigură jocul schimbului în cadrul pluralismului cultural” (Frunză, 2004: 142). Dincolo de circularitatea asumată, dezbateră la nivelul prefixelor poate fi taxată ca fiind irecuperabilă practic. Înversunarea pe principii și distincții probează mai curând rafinamentul intelectual al opinenților decât viziunea strategică a soluțiilor propuse.

De fapt, marea problemă a multiculturalismului nu (mai) este lipsa de legitimitate a valorilor pe care le promovează, ci stabilirea limitelor între care aceste valori rămân sustenabile fără a intra în conflict cu altele sau, mai precis, testul practic al politicilor multiculturale în diferite contexte societale.

REFERINȚE:

- Frunză, Sandu (2003), “Statul național și politicile multiculturale”, în *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Summer, nr. 5.
- Kymlicka, Will (2005), *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie*, Chișinău, Editura Arc.
- Okin, Susan Moller, (1999) “Is multiculturalism bad for women”. In: *Is multiculturalism bad for women*, Joshua Cohen, Matthew Howard and Martha C. Hussbaum eds., Princeton University Press, Princeton.
- Taylor, Charles (1999), “Politica recunoașterii”, în *Secolul 20*, nr. 1-3.
- Tyryakian, Edward (2004) “Asssing MulticulturalismThoretically: *E Pluribus Unum, Sic et No*” în Rex, John și Singh, Gurharpal, “Governance in Multicultural Societies”, Ashgate Publishing Limited, Hamshire.
- Ungureanu, Traian (2006), “Terminus. Reevaluarea prin inversiune” în “Idei în dialog”, Ianuarie, nr. 16.
- Watson (2000), “Multiculturalism”, Buckingham: Open Univ. Press.

SEMNAL

Vladimir Pasti

Noul capitalism românesc

Editura: Polirom

Anul apariției: 2006

Cuprins

Tranziția postcomunistă • Tranziția către prosperitate • Un grad de libertate suplimentar • Moștenirea comunistă • Intelectualii și capitalismul • Noua clasă a capitaliștilor români • Privatizarea sau „calea regală” • Mica burghezie postcomunistă • „Ceilalți” față în față cu clasa politică a tranziției.

Descriere

În decembrie 1989, într-o conjunctură internațională specială, românii au răsturnat de la putere Partidul Comunist, punând capăt nu doar unui sistem politic autoritar, ci și unei forme de organizare socială și economică. Iar cel mai important efect al acestei victorii a fost reorientarea noii societăți, fostă comunistă, spre o reconstrucție a propriei civilizații. Făcând o amplă analiză economică, politico-ideologică, dar și sociologică, autorul radiografiază tranziția românească din perioada postcomunistă, încercând să identifice noul proiect de societate care se conturează, precum și forțele sociale și politice care ar sprijini edificarea ei. El argumentează că civilizația care se construiește astăzi în țara noastră îmbină trăsături ale lumii occidentale (în interiorul căreia a fost cuprinsă instituțional) cu altele, adesea diferite, uneori chiar contradictorii. Analizând fenomene precum declinul capitalului autohton în fața celui străin și tendința economiei românești de a se restrânge pe măsura occidentalizării, clivajul dintre societatea rurală și „insulele” de civilizație occidentală concentrate în marile orașe, autorul își manifestă scepticismul cu privire la reușita integrării depline în civilizația occidentală. ■

NATO și Politica Europeană de Securitate și Apărare

LOREDANA ENĂCHESCU

Defence and security fields in Europe and North America evolved starting with the '90s influenced by the rising new threats to security and multiplying of old ones. NATO has been playing a major part in reducing the security threats to its member countries and in promoting international stability and security. At the end of the '90s EU also has started developing its own defence and security dimension as a reaction to immediate or longer term threats and as a means of consolidating its economic and political stance on the international arena. Since NATO and ESDP share common areas of action - defence and security – and members, a quest for synergies have started ever since EU launched its policy in this field. The fluid nature of threats, the increasing interdependencies highlight that the interests of both organisations and of their members is to build upon institutional convergences and avoid competition.

Introducere

După cel de al Doilea Război Mondial, distrugerile și suferința produsă de acest conflict militar de proporții au creat un cadru internațional favorabil construcției unor instituții internaționale care prin activitățile și misiunile lor să contribuie la diminuarea riscurilor apariției conflictelor între națiuni.

Astfel, a fost posibil ca idei mai vechi privind modul de instituționalizare a ordinii mondiale să fie puse în practică. A luat, în acest fel, naștere Organizația Națiunilor Unite (1945), iar mai târziu, în 1949 avea să fie creată Alianța Tratatului Atlanticului de Nord (din care făceau parte 12 state europene și nord-americane), cea din urmă fiind o reacție de consolidare a capacității de auto-apărare a blocului occidental față de expansionismul imperiului sovietic comunist, caracterizând evoluția relațiilor internaționale în perioada Războiului Rece.

Ulterior, în 1957, șase state europene urmau să pună bazele Comunității Economice Europene, viitoare Uniune Europeană, care numără astăzi 25 de membrii, vechi state aliante și rivale.

De asemenea, a fost creată în 1973 Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, transformată, apoi în 1995 în Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, cu scopul de a spori colaborarea între națiuni în domenii precum prevenirea conflictelor, managementul crizelor, reconstrucția post-conflict, avertizare timpurie, monitorizarea alegerilor etc., cuprinzând țări din trei continente (America de Nord, Europa, Asia).

Crearea unei arhitecturi internaționale în domeniul securității a fost menită a întări încrederea între națiuni, a diminua riscurile apariției unor noi conflații de proporții ale celor experimentate în prima jumătate a secolului XX cu efecte devastatoare pe continentul european și nu numai. Infrastructura instituțională de securitate și apărare creată a răspuns unor nevoi specifice. Aceasta a evoluat în timp odată cu transformările scenei relațiilor internaționale. În momentul de față, doar Consiliul de Securitate al ONU pare să fi rămas în urmă în procesul de transformare și adaptare din punct de vedere al componenței și sarcinilor de îndeplinit într-o lume în schimbare rapidă, în rest, toate celelalte structuri internaționale menționate mai sus au trecut prin transformări și adaptări succesive.

Maturizarea proceselor de transformare în cadrul NATO și UE

Transformările mediului internațional de la Războiul Rece, la căderea zidului Berlinului și construirea unei noi ordini mondiale, la globalizare și războiul împotriva terorismului, reprioritizarea intereselor naționale, evoluțiile socio-economice și-au pus amprenta asupra dezvoltării NATO și a UE ca organisme internaționale specifice. Ambele instituții, deși au scopuri și misiuni diferite, totuși, trec prin procese similare de adaptare și transformare a funcțiilor acestora, fiind condiționate de evoluția relațiilor între actorii internaționali pe scena mondială.

Mediul specific în care cele două organizații au luat naștere, interesele naționale care au stat la baza lor, scopurile și mecanismele acestora s-au transformat adaptându-se la situația dinamică a scenei internaționale.

Discuții din ce în ce mai aprofundate asupra rolului NATO ca organizație politico-militară și a relației acesteia cu recent creată componentă de apărare a UE au luat naștere odată cu dezvoltarea acestei dimensiuni în cadrul UE. Aceste dezbateri sunt caracterizate de gradul de percepție a amenințărilor și modul în care statele națiune abordează implicarea internațională în diminuarea sau eradicarea acestora. În soluționarea crizelor a fost observată tendința lansării unor operațiuni conduse de un anumit stat la care contribuie diferite alte state interesate (*coalition of the willing*), precum s-a întâmplat în Afganiatn sau Irak, balansarea între tendințele unilateraliste sau multilateraliste ale unor state cu o pondere semnificativă pe scena relațiilor internaționale precum Statele Unite.

Aria similară de activitate a NATO și PESA (domeniul de apărare), precum și faptul că mai mult de două treimi din membrii celor două organisme sunt comuni, la care se pot adăuga complexitatea și varietatea sarcinilor care revin comunității internaționale în vederea soluționării diferitelor crize, au contribuit, de asemenea, la intensificarea discuțiilor asupra rolului diferitelor instituții și a modalităților de contracarare a amenințărilor de securitate prin intermediul acestora.

Cele două organisme se află acum într-un stadiu în care procesele transformatoare experimentate începând cu ultima decadă a secolului trecut au ajuns într-o fază în care se manifestă din ce în ce mai intens. Pot fi amintite în acest sens valurile de largire (NATO 1999, 2004, UE 2004), reforma internă, operaționalizarea unor componente armate și, nu în ultimul rând, deschiderea spre noi cooperări, toate acestea pentru a răspunde mai bine provocărilor externe.

În momentul de față, cele două organisme se află doar la aproximativ doi ani de la ultima largire spre spațiul Europei Centrale și de Est (2004). Această realizare a reprezentat desăvârșirea unui spațiu comun de interese, idealuri și mentalități comune.

Dacă NATO a devenit mai extinsă, prin admiterea treptată de noi state membre din Europa Centrală și de Est sau prin largirea ariei de operații spre zone din afara spațiului euro-atlantic propriu-zis ca reacție la noile riscuri de securitate (terorism, state problemă sau cu o structură instituțională fragilă, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflicte regionale), Uniunea Europeană și-a sporit, la rândul său, numărul de membrii cu statele din aceeași zonă

geografică și și-a lărgit sfera de acțiune de la domeniul comercial, monetar și economic spre cel de apărare și securitate cu o perspectivă de dezvoltare evidentă pe dimensiunea politică.

În ceea ce privește Alianța Nord-Atlantică această extindere a reprezentat un pas major atât din perspectivă politică cât și militară. Politic, NATO se învecinează direct cu fosta amenințare comună, fostul URSS actuala Federație Rusă, care s-a transformat într-un partener important atât pentru NATO cât și pentru UE. Militar, Alianța a devenit și mai diversificată. Pe de o parte, a absorbit țări care îndeplinesc standardele de securitate și apărare aliate, însă adăugarea a reprezentat și o nouă multiplicare a specificităților naționale în domeniul capacităților militare în cadrul NATO. Pe de altă parte, noii aliați au adus o nouă perspectivă asupra riscurilor și amenințărilor, caracteristice vecinătății în care trăiesc, precum și noi capacități și expertiză în combaterea noilor amenințări. Din punct de vedere al domeniului apărării același lucru este valabil și pentru PESA.

Reformarea mecanismelor de acțiune, a structurilor, extinderea geografică sau cea funcțională reprezintă o altă caracteristică pregnantă ale celor două organisme internaționale.

În acest cadru, procesul de reformă, precum și depășirea unor blocaje instituționale, comune majorității instituțiilor create după cel de al doilea Război Mondial, prin modernizare și reorganizare structurală, ar trebui să se reflecte pozitiv asupra relației NATO - PESA.

Treptat, ambele organizații și-au creat și o componentă armată prin intermediul căreia să intervină rapid în zone de risc prin misiuni specifice.

Alianța Nord-Atlantică a creat Forța de Răspuns a NATO (*NATO Response Force, NRF*), care reprezintă o forță cu o dotare tehnologică avansată creată în comun de statele aliate și cu capacitatea de a interveni rapid, pe baza principiului "prima forță trimisă într-o situație de criză, prima forță retrasă". Este constituită dintr-o componentă terestră, una aeriană, navală și una de forțe speciale.

NRF este menită a fi folosită la nivel global într-un spectru larg de operațiuni. Operațiunile sale variază de la: desfășurare ca forță unică în baza articolului 5 al Tratatului de la Washington (solidaritate în caz de atac, apărare colectivă) sau ne-articol 5 în operațiuni de răspuns la crize precum misiuni de evacuare, sprijin în vederea gestionării consecințelor unor dezastre (incluzând atacuri biologice, chimice, radiologice sau nucleare), situații de criză umanitară, contra-terorism; desfășurare ca forță inițială care să faciliteze intrarea în teatru a celorlalte forțe; desfășurare

șurare ca forță demonstrativă în vederea consolidării unor demersuri politico-diplomatice ale NATO pentru a întări hotărârea și solidaritatea Alianței în descurajarea crizelor. Poate fi folosită ca primă forță de intervenție până la desfășurarea altor forțe.

NRF¹ și-a atins capacitatea operațională inițială (17.000 trupe) în octombrie 2004 (anunțul a fost făcut cu ocazia reuniunii ministeriale informale a miniștrilor apărării de la Poiana Brașov), urmând ca anul acesta în octombrie să fie atinsă capacitatea operațională totală (25.000 trupe). Forța va fi capabilă să fie desfășurată în cinci zile de la primirea notificării și să se mențină în teatru pentru o perioadă de 30 de zile sau mai mult prin reprovizionare. Forța este constituită din contribuții naționale, pe bază de rotație pe o perioadă de șase luni.

Crearea acestei forțe rapide, inițiativă promovată de SUA după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 și lansată la Summit-ul NATO de la Praga (noiembrie 2002), a antrenat și o transformare profundă a NATO în domeniul militar, iar perspectivele folosirii ei și a reafirmării rolului NATO pe scena mondială va atrage și o transformare politică a Alianței.

După dificultățile întâmpinate în crearea Forței de Reacție Rapidă a UE, statele membre au hotărât în 2004 crearea unor grupuri de luptă ale Uniunii² (inițial cel puțin 6-7 până în 2007, în noiembrie 2004 miniștrii apărării au anunțat formarea a 13 astfel de grupuri, iar în noiembrie 2005 au anunțat 15), care să conțină 1500 de soldați și să poată fi desfășurate în termen de două săptămâni de la notificare și să se susțină în teatru pentru o perioadă de 30 de zile, care poate fi extinsă la 120 de zile în condițiile rotirii trupelor. Scopul creării acestora este de a contribui la stabilizarea unor zone de conflict, să protejeze operațiuni umanitare și să răspundă unor solicitări specifice ale ONU. Grupurile de luptă pot fi folosite ca forță unică într-o operațiune sau ca forță inițială în operațiuni de anvergură. Crearea grupurilor face parte din *2010 Headline Goal* (reuniunea Consiliului UE, Bruxelles, 2004), care urmează a fi implementat de UE până în 2010. Statele mai mari pot forma propriile grupuri de luptă, în timp ce cele de dimensiuni mai mici pot constitui în comun astfel de grupuri³. Aceste grupuri ar urma să fie constituite conform modelului celui trimis în operațiunea UE din Congo (operațiunea Artemis, 2003) și să aibă o națiune care să îl conducă. Fiecărui grup îi va fi asociat un cartier general.

Un alt proces de transformare comun al celor două organisme este reprezentat de deschiderea spre noi cooperări cu state din exterior, situate în imediata vecinătate estică și sudică sau chiar mai îndepărtate.

NATO a creat Parteneriatul pentru Pace, Dialogul Mediteranean, Consiliul NATO-Rusia, Comisia NATO Ucraina, Inițiativa de Cooperare de la Istanbul, colaborarea cu țările de contact, în timp ce UE a lansat Procesul de cooperare Barcelona, Politica Europeană de Vecinătate, Acordul de Parteneriat și Cooperare Rusia etc. Mecanismele de cooperare ale celor două organisme sunt diferite ca arie de acțiune, proceduri și acoperire, însă rațiunea este similară, crearea de punți de legătură, deschiderea și menținerea unor canale de dialog, cooperare, sporirea încrederii reciproce, având în vedere faptul că diminuarea barierelor din calea proliferării riscurilor de securitate, multiplicarea acestora, complexitatea naturii lor (rădăcini politice, economice, etnice, religioase etc.) fac aproape imposibil ca statele națiune și organizațiile pe care acestea le-au creat să acționeze independent unele de altele. Interdependența economică, politică și de securitate a imprimat o tendință de relaționare sporită și dialog între diferiții actori internaționali în vederea sporii eficienței cu care acționează la nivel internațional. În acest context, Fed. Rusă joacă un rol strategic ca stat cu o importanță geopolitică majoră, dacă este numai să amintim potențialul energetic de care dispune, precum și de pârghiile politice și militare pe care le poate utiliza în soluționarea conflictelor înghețate din spațiul CSI. De altfel, Rusia reprezintă un partener important în combaterea noilor amenințări de securitate, incluzând terorismul, crima organizată, imigrația ilegală sau diferite forme de trafic ilegal.

O altă trăsătură a NATO și PESA este faptul că natura schimbătoare a riscurilor de securitate care caracterizează lumea contemporană a determinat declanșarea unui proces de redefinire a identității. Imaginea NATO este câteodată asimilată cu ceea ce era în timpul Războiului Rece, un bloc al națiunilor occidentale opus unui inamic comun, URSS. Această percepție poate fi regăsită și în prezent în colțurile mai îndepărtate ale lumii, deși prin sporirea relațiilor de interacțiune cu actori diverși această percepție evoluează spre a corespunde realității prezente. În ceea ce privește componenta de apărare a UE, aceasta se găsește, de asemenea, într-un proces dificil de identificare a propriilor responsabilități și arii de acțiune în domeniul apărării, având în vedere faptul că în multe situații s-ar putea ușor suprapune peste funcțiile și obiectivele mai vechiului actor reprezentat de NATO.

Pe termen lung, aceste procese de transformare și maturizare comune NATO, UE în domeniul apărării vor produce rezultate în condițiile multiplicării convergențelor instituționale, a intensificării dialogului pe baze transparente. Riscurile, stările conflic-

tuale, nevoile de asistență nu au încetat să se perpetueze. În acest sens, un exemplu poate fi constituit de solicitări de natură umanitară care pot veni din partea unor state confruntate cu gestionarea consecințelor unor dezastre naturale (cutremure, furtuni etc.), iar pe fondul perturbațiilor schimbărilor climatice acest tip de dezastre este probabil să se intensifice, iar cele două organizații pot contribui împreună în acest domeniu specific.

Potențialul unor noi convergențe NATO-UE

Reconfigurarea intereselor NATO și UE a dus în scurt timp la evidențierea intereselor comune în domeniul securității și apărării prin lansarea de către UE la sfârșitul anilor '90 a Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA) ca parte a Politicii Externe Comune și de Apărare. În plan conceptual, există concordanță în scopurile urmărite precum preservarea valorilor comune, drepturilor omului și libertăților individuale, întărirea securității statelor membre, menținerea păcii și consolidarea securității internaționale sau promovarea cooperării internaționale. Aceste interese comune nu reprezintă o dublare de misiuni în condițiile în care, în plan practic se observă complementaritate, cooperare, dialog și transparență în acțiuni. O dovadă în sensul complementarității au reprezentat-o acordurile între NATO și UE pentru accesul celei din urmă la resursele și capacitățile Alianței (Acordul Berlin plus, 2002), determinate de restricțiile financiare și raritatea resurselor. Mai mult, evitarea paralelismelor este cu atât mai importantă cu cât cea mai mare parte a membrilor celor două organisme sunt comuni. UE dispune de pârghii mult mai variate de acțiune la nivel internațional⁴, scopurile și natura sa fiind mult mai complexe decât cele a NATO, putând combina mult mai facil componente militare și civile (poliție, funcții legate de administrare a teritoriilor, respectarea legilor etc.), toate acestea făcând-o un partener important pentru Alianță.

Utilizată în comun, valoarea celor două organisme nu poate decât să sporească. De altfel, între cele două organisme a fost constituit în 2001 un Parteneriat Strategic NATO-UE pentru conlucrarea în vederea prevenirii și soluționării crizelor și conflictelor în spațiul european și dincolo de acesta. Utilizarea acestuia la maxima capacitate nu poate avea decât un rezultat pozitiv pentru cele două instituții. Acest fapt este cu atât mai evident cu cât ambele organisme sunt implicate în teatre de operațiuni comune, precum în Balcani sau în Africa (Darfur).

Prin constituirea propriei dimensiuni de apărare și securitate, UE a reușit să se implice fie în ope-

rațiuni pe care le-a preluat de la NATO în Balcani, fie în operațiuni proprii (Congo, Darfur). În paralel, Alianța Nord-Atlantică și-a continuat și ea implicarea în diferite teatre de operațiuni (Afganistan, Balcani, Marea Mediteraneană, Sudan, Irak) contribuind la menținerea securității și stabilității spațiului euro-atlantic.

Proiectarea stabilității și securității dincolo de granițele geografice tradiționale ale celor două organisme dinspre vecinătatea imediată, din Balcani, spre zone din ce în ce mai îndepărtate în Africa (NATO și UE) reprezintă o realitate, care reflectă relevanța actorilor implicați. Pentru îndeplinirea unor astfel de operațiuni în zone din ce în ce mai îndepărtate și caracterizate printr-un grad de complexitate ridicat (grupuri insurgente, rivalități etnice, religioase, încălcări masive ale drepturilor omului etc.) este necesară construirea de capacități militare și civile (poliție, respectarea legilor, construcție administrativă etc.) viabile, forțe mobile și flexibile, interoperabile între națiunile furnizoare de securitate, capabile de a fi desfășurate rapid în diferite teatre de operațiuni pentru contracararea noilor amenințări de securitate.

Dezvoltarea pe termen lung a celor două mecanisme de securitate prin intermediul NATO și prin cel al PESA va depinde de complementaritatea acțiunilor acestora, de capacitatea practică, dar și politică de cooperare între cele două componente militare în funcție de riscurile cărora trebuie să le facă față, precum și a zonelor de acțiune. Într-o logică a utilizării raționale a resurselor în domeniul apărării și securității această direcție ar reprezenta o evoluție naturală.

Având în vedere experiențele, lecțiile învățate și beneficiile mutuale celor două organizații, intensificarea și operaționalizarea profundă a Parteneriatului Strategic NATO-UE este una din direcțiile de urmat.

De asemenea, la dezvoltarea armonioasă a celor două componente va contribui modul în care este perceput gradul de risc al amenințărilor și tipul mecanismelor de răspuns la gestionarea crizelor. În abordarea crizelor începând cu anii '90 s-a putut observa o diferență de abordare între cei doi actori internaționali - SUA și Europa, și anume o orientare preponderentă spre acțiuni militare unilaterale sau prin coaliții menite a soluționa o anumită criză, caracteristică a politicii de securitate americane. Contrar, statele europene sunt predispuse la abordări complexe ale crizelor, căutând soluționări exhaustive, care să ia în calcul cauzele specifice care duc la apariția conflictelor, inclusiv sfera socio-economică și culturală. De asemenea, prioritate o au modalitățile de soluționare

a crizelor prin intermediul organismelor multilaterale.

Astfel, constituirea unor linii comune de dialog în relația transatlantică, bazate pe transparență, încredere și nediscriminare, vor reprezenta un impuls pentru dezvoltarea coerentă și complementară a NATO și PESA. NATO reprezintă un puternic facilitator pentru intensificarea dialogului transatlantic asupra unor tematici de securitate și politice care preocupă statele membre, iar utilizarea sa ca un forum pentru un dialog strategic între NATO și UE poate determina reacții și răspunsuri adecvate pentru diminuarea riscurilor de securitate.

Apoi, îmbunătățirea capacităților militare pentru reducerea diferențelor defavorabile față de SUA vor duce pe de o parte la o cooperare sporită între cei doi parteneri acționând de pe poziții relativ egale, iar, pe de altă parte, vor genera o reducere a dependenței militare față de SUA, ceea ce ar putea reprezenta o modalitate de implicare cu succes în rezolvarea crizelor în vecinătatea Europei. Abordarea prin mijloace exhaustive a crizelor, care este unul din principalele avantaje ale UE, o fac unul din actorii principali în soluționarea unor crize din vecinătatea UE, precum conflictele înghețate în care, alături de alți actori internaționali, poate juca un rol important pentru diminuarea tensiunilor în zone cum ar fi Transnistria sau în definitivarea stabilizării zonei Balcanilor de vest.

Îmbunătățirea abilităților PESA de a acționa în circumstanțe în care NATO nu ar avea specializarea sau capacitățile necesare se va putea regăsi într-o contribuție mai coerentă și efectivă a Europei la NATO, demonstrând că PESA nu este o structură care să concureze Alianța sau să îi copieze structurile operaționale. În acest fel, eforturile UE relative la PESA ar putea da naștere unor instituții care să fie complementare și să fortifice NATO.

Astfel, integrarea europeană în domeniul apărării va putea contribui la consolidarea poziției UE pe scena internațională ca actor economic, politic și militar, deschis spre noi cooperări și parteneriate.

Concluzie

Mediul de securitate internațional va continua să fie marcat de existența tensiunilor și conflictelor de diferite naturi. În aceste condiții, unul din răspunsurile pe care comunitatea internațională le poate oferi este apărarea colectivă. NATO reprezintă un astfel de mecanism, care de-a lungul timpului și-a dovedit viabilitatea. Treptat, UE poate dezvolta un mecanism similar, pentru a cărui eficiență un element esențial îl va reprezenta cooperarea transparentă, de la egal la egal, cu Alianța Nord - Atlantică.

De asemenea, investiții similare în capacități și infrastructuri militare vor putea genera efecte sporite de cooperare între cele două componente. Pentru succesul PESA o variabilă cu un rol important asupra evoluției sale o reprezintă dotarea cu capacități militare a europenilor.

În perspectivă, evoluția NATO și a PESA va depinde de dezvoltarea UE ca actor economic și politico-militar, precum și de transformarea NATO. În acest context, este de menționat faptul că primatul național față de cel supranațional interguvernamental va juca un rol important în structurarea relațiilor dintre cele două instituții în domeniul securității.

De asemenea, dinamica riscurilor și impactul lor asupra stabilității și securității UE și spațiului euro-atlantic vor accelera ritmul de dezvoltare al relației NATO – PESA.

Pe termen lung, în funcție de dezvoltările interne ale Uniunii Europene legate de modul de adaptare la cerințele scenei relațiilor internaționale în lipsa unei Constituții Europene, o diviziune a sarcinilor între PESA și NATO este necesară. Aceasta nu ar trebui să fie neapărat formală, ci să fie atinsă de la caz la caz printr-un dialog continuu și de substanță, pe priorități comune și complementaritate a acțiunilor.

De asemenea, diminuarea efectului de *free rider* și echilibrarea capacităților între cei doi piloni nord-american și european va trebui luată în considerare, alături de investirea în capacități pentru a menține un echilibru funcțional între principalii parteneri transatlantici.

Caracterul amenințărilor asimetrice la adresa securității internaționale va determina o transformare continuă a mecanismelor instituționalizate de contracarare a acestora, incluzând relațiile NATO-PESA.

Printr-o abordare conjugată va fi posibilă dezvoltarea unor capacități comune de a întreprinde noi tipuri de acțiuni diferite față de tiparele tradiționale de acțiune în domeniul apărării și securității ale NATO și UE, dar și a unor modalități flexibile de a răspunde la cerințele din ce în ce mai complexe ale membrilor săi.

Experiența ultimilor ani a demonstrat că, o pârghie importantă a fost reprezentată de înfăptuirea unor acțiuni menite a spori încrederea, înțelegerea resorturilor comune necesare proiectării stabilității și securității la nivel internațional.

Amenințările reprezentate de terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă, diferitele tipuri de trafic (persoane, arme, stupefiante etc.), conflictele înghețate cu caracteristici specifice imprimate de factori regionali sau globali, în condițiile dimi-

nuării barierelor în calea difuziunii lor și propagării multidirecționale a efectelor lor negative pe diferite paliere (apărare, economic, societate, identități etc.) fac necesare răspunsuri colective, iar NATO și PESA oferă astfel de mecanisme viabile de răspuns.

Istoria recentă a ambelor organizații, NATO și UE a demonstrat că ambele dispun de capacitate de adaptare și restructurare astfel încât să răspundă solicitărilor mediului de securitate și ale intereselor naționale în domeniul securității ale statelor membre.

NOTE

¹ Până în prezent, elemente ale NRF au fost folosite pentru a sprijini asigurarea securității jocurilor olimpice din Atena (2004), sprijinirea alegerilor prezidențiale din Afganistan (septembrie 2004). De asemenea, NRF a fost utilizată în caz de dezastru ca urmare a uraganului Katrina din octombrie 2005 și a cutremurului de pământ de la 8 octombrie din Pakistan.

² Aceasta a reprezentat o inițiativă franco-britanică făcută publică cu ocazia Summit-ului Franța – Marea Britanie (Le Tourquet, 2003), ca reacție la provocările de securitate și a experiențelor deja acumulate de state membre ale UE în diferite operațiuni.

³ Grupurile tactice de luptă: grupul nordic constituit din trupe provenind din Suedia, Finlanda, Estonia, Norvegia; grupul francez; grupul alcătuit din Franța, Germania, Belgia, Luxemburg, Spania; grupul constituit de Franța și Belgia; grupul creat de Marea Britanie; grupul creat de Marea Britanie și Olanda; grupul creat de Germania, Finlanda, Olanda; grupul creat de Germania, Cehia, Austria; grupul creat de Polonia, Germania, Slovacia, Letonia, Lituania; grupul creat de Italia; grupul creat de Italia, Spania, Grecia, Portugalia; grupul creat de Italia, Ungaria, Slovenia; grupul creat de Spania; grupul creat de Grecia, Bulgaria, Cipru, România. Alte state au oferit capacități de nișă în sprijinul grupurilor tactice de luptă, astfel: Cipru un grup medical, Lituania o stație de purificare a apei, Grecia accesul la Centrul de Coordonare a Transportului Strategic Maritim din Atena (*Athens Sealift Coordination Center*), Franța structura unui cartier general mobil.

Statele ne-membre UE membre NATO și candidate pentru aderare la Uniune pot contribui la formarea unor grupuri de luptă.

⁴ UE este cel mai important organism donator de asistență internațională (55% din totalul asistenței umanitare internaționale pentru dezvoltare). De asemenea, UE poate folosi la nivel internațional pârghii variate, precum: liberalizarea comercială, politici pentru protejarea mediului înconjurător, cooperare în domeniul polițienesc, gestionarea fenomenului migrației, securitatea energetică sau educație.

SEMNAL

***

Nicolae Mărgineanu. Un psiholog în temnițele comuniste. Documente preluate din arhiva CNSAS

Editura: Polirom

Anul apariției: 2006

Ediție îngrijită de Cristina Anisescu

Prefață de Adrian Neculau

Cuprins

Nicolae Mărgineanu, un model de performanță profesională și umană • Nicolae Mărgineanu și psihologia suferinței în temnițele comuniste. Textele detenției • Din documentele rezistenței anticomuniste. Petru și Eugen Mărgineanu • Al doilea cerc al suferinței. Familia profesorului Mărgineanu: metamorfozele supraviețuirii • Documente-facsimil și fotografii

Descriere

Profesorul Nicolae Mărgineanu a fost unul dintre reprezentanții importanți ai școlii românești de psihologie în perioada interbelică și de după război, în pofida celor 16 ani de detenție comunistă. Sunt prezentate activitatea sa în cadrul asociațiilor Amicii Americii și Româno-Americană din Ardeal în perioada 1945-1947, declarații și interogatorii semnate de el în timpul anchetelor din beciurile Siguranței, ulterior ale Securității, și procesul Marii Finanțe (27 octombrie-2 noiembrie 1948), în urma căruia a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică. De asemenea, volumul cuprinde o biografie a fratelui său, Petru, ucis de Securitate, mărturii și documente din arhiva CNSAS privind consecințele condamnării politice și metodele represive utilizate de Securitate asupra soției și copiilor lui Nicolae Mărgineanu. Sunt documente cutremurătoare, menite să completeze informațiile despre modul cum un regim cu porniri criminale a acționat împotriva acelor intelectuali care au refuzat să colaboreze cu reprezentanții săi. ■

LOREDANA ENĂHESCU - doctorand la specializarea Economie Mondială, Facultatea de Relații Economice Internaționale, Academia de Studii Economice București; Master în Relații Internaționale, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București.

Summary

2. <i>Editorial</i>	Romulus Brâncoveanu	The Closing System
5. <i>Parties and Society</i>	Ionuț Ciobanu	The Romanian Political Parties System: From Competition to Collusion
21.	Ovidiu Vaida	Political Cleavages in Post-Communist Romania
28.	Lavinia Stan Lucian Turcescu	Religion, Parties and Elections in Post-Communist Romania
34.	Sorina Soare	Romania – The Land of Promises for the Opposing Parties
40.	Ion Boboc	Historical Conflict and E-Conflict between Political Parties in Romania
46.	Jóhanna Kristín Birnir	Ethnicity and Electoral Politics in Romania
62.	Alexandra Ionașcu	The Evolution of Parties Supporting Government Forms of Patronage In Post-communist Romania
78.	Sergiu Mișcoiu	Is there a model for the political representation of the Romanian Roma?
90.	Ed Maxfield	What's right in Romania? Explaining the failure of the Democratic Convention
96.	Vasile Nazare	Legitimacy, Popularity and Political Efficiency
104. <i>Political Theory</i>	Alexandra Petrescu	The Feminisms from Eastern Europe. Between Memory and Forgetting
109.	Costică Dumbravă	Multiculturalism and Liberal Democracy
113. <i>International Politics</i>	Loredana Enăchescu	NATO and the European Security and Protection Politics

“Partide și societate”

coordonatori: Romulus Brâncoveanu și Ionuț Ciobanu

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.

Răspunderea pentru textele scrise aparține autorilor.

Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției “Sfera Politicii”.

Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

SFERA POLITICII

Vă invită să propuneți spre publicare texte originale care vizează domeniul politicii. Textele pot fi scrise în română sau engleză și este preferabil să abordeze subiecte de actualitate.

Sunt preferați autorii care au absolvit studii postuniversitare în domeniul științelor sociale sau sunt în curs de absolvire a unor astfel de cursuri, dar primul criteriu de selecție rămâne valoarea lucrării, care va fi estimată de referenți.

Lucrările trimise înainte de data de 15 a fiecărei luni vor fi luate în considerare pentru o eventuală publicare în numărul imediat următor.

Articolele sau alte lucrări vor fi citate în interiorul textului după modelul (Popescu, 2004, p. 67). Eventualele note ale autorului textului, vor fi trecute la sfârșitul acestuia. Articolele și volumele care fac parte din bibliografie vor fi menționate astfel:

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în *Sfera politicii*, anul XII, nr. 112, pp. 65-71

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în Ionescu, Ion (Ed.) *Titlu volum*, București: Editura X, pp. 100-121

POPESCU, Ion (2004) *Titlu volum*, București: Editura X

Fișierul trebuie să conțină, după bibliografie, o scurtă prezentare a autorului (nume, studii efectuate sau în curs, lucrări importante publicate).

Lucrările trebuie să aibă o lungime cuprinsă între 10.000 și 20.000 de semne (5-10 pagini), în fișier „.doc” sau „.rtf”, Times New Roman, 12 pt., la 1,5 rânduri.

Condițiile de redactare și cele pentru formatul fișierului – ca și diacriticele pentru textele în română – sunt obligatorii pentru luarea în considerare a lucrării spre publicare.

Materialele vor fi trimise pe adresa de e-mail:

sferapoliticii@rdslink.ro sau **redactia@sferapoliticii.ro**.

Pentru a vă putea forma o idee mai clară despre profilul revistei, accesați pagina de web: **www.sferapoliticii.ro**.

